

خدا آفرین

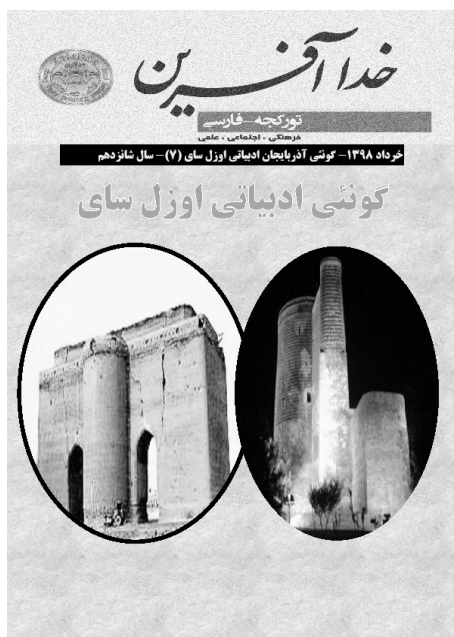
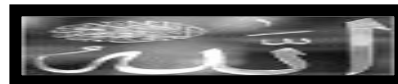
تورکجه - فارسی

فرهنگی ، اجتماعی ، علمی

خرداد ۱۳۹۸ - گوئی آذربایجان ادبیاتی اوزل سای (۷) - سال شانزدهم

گوئی ادبیاتی اوزل سای

خداآفرین اوزل (گونئی ادبیاتی)

ایچینده کیلر:

- گونئی آذربایجان ادبیاتینین علمی آراشدیرما مرکزی-----۲
 گنجعلی صباحینین حکایه لری-----۲۵
 محمد حسین شهربارین قوزئی آذربایجان نشرلری-----۳۴
 گونئی آذربایجان مطبوعاتی دونندن بو گونه-----۵۲
 صمد بهرنگینین یارادیجیلیق عالمی-----۶۱
 م.شهربارین پوئزیاسی خلیل رضا اولو تورکون ترجمه سینده-----۶۵
 غلام منمدلینین گونئی ده ادبی فعالیتی-----۷۱
 صالح سجادینین حیاتی و یارادیجیلیغینا قیسا باخیش-----۸۲
 عزیز سلامینین پولیسیستیکاسی-----۹۰
 محمد حسین شهربار خلقی شاعیردیر-----۹۸
 میرزه ابراهیم اوون گونئی حکایه لری-----۱۰۳
 گونئی ادبیاتیندا سربست شعر پروبلیمی و غلامرضا صبری تبریزی نین
 پوئزیاسی-----۱۱۶
 چاغداش گونئی شعرینده وطنپرورلیک مؤوضوعسو-----۱۲۴

اوزل (گونئی ادبیاتی) خرداد-۱۳۹۸/ ۳۲صفحه

مدیر مسئول، سردبیر و صاحب امتیاز:

دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

خبرنگاران: علی محمد نیا و فرید ستاری قر

زمینه مجله:

فرهنگی، مسایل اجتماعی، معلومات عمومی، طنز و سرگرمی سالم

روش مجله:

آموزشی، تحلیلی، خبری، اطلاع رسانی، پژوهشی

گستره توزیع: آذربایجانهای شرقی غربی؛ اردبیل؛ تهران

آدرس چاپخانه: تهران چهار راه خانقاه پاساژ گوهری نسب چاپ ارسباران/۳

نشانی مجله تهران خیابان وصال شیرازی پلاک ۷ طبقه سوم واحد ۵

تلفن: ۶۶۹۳۰۸۴-۶۶۹۳۰۸۵ فکس: ۶۶۹۳۰۸۵/ ۰۹۱۹۲۲۸۱۹۱۶

نحوه ارسال مقاله:

تایپ شده بصورت **word** به ایمیل یا آدرس ماهنامه به

زبانهای ترکی و فارسی جهت معرفی آثار دو نسخه همراه با

توضیح مناسب ارسال نمایید.

اشتراک ماهنامه: یک سال ۲۰۰۰۰ و شش ماه ۱۰۰۰۰

هزار تومان به شماره کارت بانک تجارت

۶۲۷۳۵۳۳۰۱۰۳۸۸۷۰۷ به نام حسین شرقی دره جک

واریز نمایید.

KHUDAFARIN

Cultural and social monthly magazin managing Director

concessioner and chief Editor: Dr. HÜSEYN

(ŞƏRQİDƏRƏCƏK(SOYTÜRK

XUDAFƏRİN

Aylıq Elmi, İctimai, mədəni Dərgi

Təsisçi və Baş Redaktor: Dr. HÜSEYN

(ŞƏRQİDƏRƏCƏK(SOYTÜRK

say 7 özəl (güney ədəbiyyatı)-iyun 2019, Tehran

tiraj: 500

[https:// telegram.me/xudafarin](https://telegram.me/xudafarin)

khudafarin@yahoo.com

WWW.KHUDAFARIN.IR

گوئی آذربایجان ادبیاتین علمی آراشدیرما مرکزی

GÜNEY AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATININ ELMİ ARAŞDIRMA MƏRKƏZİ

وورغون، سلیمان رستم، محمدحسین شهریار کیمی قدرتی پوئزیا کوریفئیلری نین سیراسیندا آکادئمیک، خالق یازیچیسی میرزه ابراهیمو بوتوو آذربایجان موجهیدی کیمی نظری جلب ائدیر.

میرزه ابراهیمو تبریزده " وطن یولوندا " قزئی نین رئاکتورو، گوئی آذربایجان دئموکراتیک اینقیلابی حرکتی نین ایشتیراکچیسی اولموش، ایجتیماعی فیکرین اویناماسیندا، آنا دیلی نین قورونماسیندا، خالقین اؤز میلی آزادلیغی اوغروندا موباریزه سینده میثلسیز خیدمتلر گؤستمیشدیر. میرزه ابراهیمو ۱۹۴۶-جی ایلده میلی دئموکراتیک حرکتین سوقطوندان سونرا دا - (۱۹۴۶-۱۹۹۳-جو ایلرده) گوئی آذربایجاندا ادبی، تنقیدی فیکرین و ادبیاتشوناسلیغین اینکیشافی ساحه سینده حئیرتامیز ایشلر گؤرموش-جسارتله دئمک اولار کی، یئی ادبی مکتبین بیناسینی قویموشدور.

میرزه ابراهیمو ۱۹۷۶-جی ایلده گوئی آذربایجان ادبیاتی شعبه سینی - گوئی ادبی ایرثینی موکمل تدقیق ائدن ایلک قورومو یارادارکن میلی علملر آکادئمیاسی نین نیظامی آدینا ادبیات اینستیتوتونون آیری-آیری شعبه لریندن - بالاش آذر اوغلو، اسماعیل جعفرپور، رضا خلیلوو، اشرف آغازاده، میرعلی منافی، رفیقه قاسیمووا، زاهید اکبروو، خورامان قولیئووا، ناظیم رضوانوو، تامللا ممدوووا، علمیرا آخوندوو، حسین کورد اوغلو، رحیم علیئو کیمی تجروبه لی علمی ایشچیلری بو موقدس علمی ایشه جلب ائتمیشدی. او، شعبه یه ایلک آسپیرانتی، فیلولوگیا علملری نامیزدی تیمور احمدووو موعاون وظیفه سینده دعوت ائتمیشدی. میرزه ابراهیمو عؤمرونون سون ۱۷ ایلای عرضینده بوتون ایمکانلاردان ایستیفاده ائده رک، قیسا مودت عرضینده

PROF. TEYMUR ƏHMƏDOV

پروفیسور تیمور احمدوو

۱۹- عصرین اوللرینده ایران و روسیا آراسیندا آمانسیز موحاریبه لردن سونرا آذربایجان اراضیسی پارچالاندی - تکجه تیکانلی مفتیلرله دئیل، گؤرون و گؤرونمه یهن مانعه لرله بوتوو خالق آراسیندا علاقه کسیددی، درین اوچوروم یاراندی. لاکین خالقین معنوی بیرلیگی، دیلی، عادت-عننه سی، ادبیاتی سرحد تانیمادی: خالق عصارت موحیطینده اریمه دی. بؤحرانلی، آیریلیق ایللرینده ایجتیماعی-سیاسی فیکیر باهادیرلاری جلیل ممدقولوزاده، نریمان نریمانوو، شئیخ محمد خیابانی، ستارخان، حسن بی زردابی، اوزئییر حاجیبیلی، محمد امین رسولزاده، سید جعفر پیشوری، علی بی حسین زاده تاریخین عدالتسیز روزگارینا سینه گریب اؤز عمللری ایله خالقین موباریزه سینده، میلت کیمی ابدی یاشاماسینا روحی و معنوی دایاق اولدولار. بو زامان فیکیر کاروانی نین عننه سینی یاشادان جانلی کلاسیکلر - صمد

گونئی آذربایجاندا یارانان زنگین فولکلورون و ادبی پروسئسین خصوصیتلری نین تدقیقی، سووت آذربایجان ادبیاتی نین ایران آذربایجان ادبیاتینا تاثیر نین آراشدیریلماسی دا محض بئله بیر مقصد خیدمت ائده جکدی.

ایران حاکیم شوونیست دایره لری ۱۷۰ ایلدن آرتیق گونئی آذربایجاندا عصارت آلتیندا ساخلادیغی اهالی نین میلی-معنوی دیرلرینه، دیلینه، مدنی اینکیشافینا ایمکان وئرمه میشدیر.

میرزه ابراهیمو فئودال حیات شرایطینده هنج بیر تقیب، تضیق، زیندان قورخوسو اولمادان موبارزه مئیدانیندا هونر گؤسترن، وارلیغینی قوروپوب ساخلایان، حیات عشقی، قلبه یه اینامی سؤنمه ین خالقین میلی معنوی دیرلری نین سحیرلی گوجونو، قدرتی نی تدقیق ائتمک، بوتون بونلارین ایناسی اولان شیفاهی خالق ادبیاتینی، یازیلی ادبی سالنامه نی، دؤیوشکن پولیسیستیکانی، تنقید و ادبیاتشوناسلیغی دریندن-درینه اؤیرنمکله پارالانمیش میلی ادبیات تاریخینی بوتؤلشدیرمک ایسته ییردی. بو، خالقیمیزین گؤزدن اوزاق میلیون-میلیون وطنپرورلرینه لاقئیدلییه، بیگانه لیگه سون قویاجاق، اونلاری دوغمالاشدیرماق اوچون حیات ایکسیرینه چئوريله جکدی.

یازچی، پولیسیست علمیرا آخوندووانین موشاهیده سینه گؤره، "میرزه ابراهیموون مؤحتشم رومانی عبث یئر " گله جک گون " آدلانمیردی. بو اینسان اؤزون بوتون مرامی، مقصدیله گله جگه یؤنلمیشدی، بو گله جک اوغروندا چالیشیر و اونو یاخینلاشدیریردی .

میرزه ابراهیمو گونئی آذربایجان ادبیاتی نین آراشدیرما مرکزینی محض بو مقصدله، بو مراملا یاراتمیشدی.

گونئی آذربایجان ادبیاتی شعبه سی اؤتن ایللر عرضینده "اونودولموش" میلی-معنوی دیرلرین زنگین خزینه سی نین قاپیلارینی تاپباتای آچدی، اونون

"گونئی آذربایجان ادبیاتی" شعبه سینا اصل علمی تدقیقات مرکزینه چئویردی.

شعبه امکداشلاری ایلک گوندن میرزه ابراهیموون لایحه لری اساسیندا فردی علمی ایشلرینی اوغورلا حیاتا کئچیردیلر.

شعبه نین امکداشی لطیفه میرزیئوانین "گونئی آذربایجان ادبیاتی آراشدیرما مرکزی" کیتابیندا سون ۴۰ ایلین ایشیغیندا (۱۹۷۶-۲۰۱۶) شعبه امکداشلاری نین فعالیتی باره ده دولغون تصور یارادیلیمیشدیر. مؤلیف بؤیوک دیقت و قایغی ایله گونئی آذربایجان ادبیاتی نین اؤیره نیلمه سی نین، نشری و تبلیغی نین گئیش وسعت آلماسی نین منظره سینا یارادا بیلیمیشدیر.

آذربایجان علملر آکادئمیاسی نین ریاست هئیتی نین ۲۰ مای ۱۹۷۶-جی ایل تاریخلی قراریندا "گونئی آذربایجان ادبیاتی" شعبه سی نین یارانماسی باره ده دئییلیر:

"ادبی علاقه لرین گئنیشلندیگی و زنگینلشدیگی موعاصیر دؤورده آذربایجان ادبیاتی تاریخینی هرطرفلی اؤیرنمک اوچون ایران آذربایجانینداکی ادبیاتی، اون میلیونلوق خالقین یاراتدیغی زنگین فولکلورو، بوراداکی ادبی پروسئسین خصوصیتلرینی، آذربایجان ادبیاتی نین ایران آذربایجان ادبیاتینا تاثیرینی تدقیق ائتمه یه، ایران ایله مدنی، ادبی علاقه لری مؤحکملتمه یه بؤیوک احتیاج واردیر. بوتون بونلاری نظره آلاراق ریاست هئیتی قرارا آلیر: نیظامی آدینا ادبیات اینستیتوتوندا "گونئی آذربایجان ادبیاتی" شعبه سی آچیلسین...

گؤروندویو کیمی، رسمی سندده گونئی آذربایجان ادبیاتی شعبه سی نین تشکیلینه سون درجه احتیاطکارلیقلا یاناشیلیر.

” گۆزدن-کۆنۆلدن اوزاق ” ثروتینی میلی واریداتا چئویردی.

تأسوفله دئمک اولار کی، عومومخالق اوچون فایدالی ایشلری ایله ” بوتؤو آذربایجاندا ” ، حتی خاریجده یاشایان گونئیلو سویداشلاریمیز آراسیندا بؤیوک سئوینجله قارشیلانان ” گونئی آذربایجان ادبیاتی ” شعبه سی ۱۹۹۳-جو ایلین یانواریندان خالق جبهه سی حاکیمیتی دؤورونده قفلتن قاپاندی. بو حادثه میرزه ابراهیموون صحتینه آغیر تاثیر گؤستردی. عؤمرونون سون ایللری (۱۹۹۱-۱۹۹۳-جو ایللر)

توتدوغو علمی لایحه لرینی، تؤولوییه و آرزولارینی هوسله یئرینه یئتیریریک. اونون اونودولماز خاطیره سی هامیمیزا معنوی دایاق اولور.

میرزه ابراهیموون ۱۹۷۶-جی ایلده شعبه نین علمی امکداشلارینی کوللکتیو ایشه - ” گونئی آذربایجان ادبیاتی آنتولوگیاسی ” نین ترتیب ائتمک ایشینه جلب ائتمیشدی. عئینی زاماندا تهران و تبریز شهرلرینه - یازیچیلار گؤندردیگی مکتوبلاریندا آنتولوگیادا درج ائتمک اوچون اثرلر گؤندریلمه سینی تاپشیریردی. میرزه ابراهیموون گونئیده گؤندریلن اثرلری ” آذربایجان ” ژورنالی و ” ادبیات و اینجه صنعت ” ، ” آذربایجان موعلیمی ” قزتلری نین صحیفه لرینده چاپ ائتدیرمه سی، یازیچیلارین حیاتی و اثرلری حاقیندا مقاله لر یازماسی گونئی آذربایجاندا بؤیوک عکس-صدا دوغورموشدو. گونئی ادبی موحیطینده خوش اووقات یارانمیشدی. ۱۹۷۸-۱۹۸۳-جو ایللرده میرزه ابراهیموون ” اثرلری ” اون جیلده نشر اولوندو. گونئی آذربایجان یازیچیلاری ” اثرلر ” ده نشر ائدیلن علمی-پوبلیسیستیک مقاله لری، گونئی حکایه لرینی، ” گله جک گون ” رومانینی فارس دیلینه ترجمه و نشر ائدیر، خارجی اؤلکه لرده یاشایان موهاجیرلر ده گؤندیردیلر.

۱۹۷۶-۱۹۹۲-جی ایللرده صایب تبریزی نین ” سئچیلیمیش اثرلری ” (۱۹۸۰)، جاواد هئیتین

شعبه نین گؤزله نیلمه دن لغو ائدیلمه سی، ایجتیماعی حیاتدا تارازلیغین پوزولماسی، اؤزباشینالیق اونون صحتینی آغیرلاشدیردی. او، هیجانلی، خسته حال وضعیتده شعبه نی برپا ائتمک اوچون یوللار آختاریر، منه تنز-تنز تئلفون آچیر، هاراسا موراجیعت ائتمگی مصلحت گؤروردو. میرزه ابراهیموون هفته ده بیر شعبه یه باش چکیردی. شعبه نین علمی امکداشلاری اؤز تدقیقاتلاریندان آیریلیر، شعبه نی یاشادیردی.

۱۹۹۳-جو ایل دئکابر آیی نین ۱۷-ده میرزه ابراهیموون دونیاسینی دییشدی. علمی امکداشلار میرزه ابراهیموون لایحه لرینی حیاتا کئچیرمک، یاریمچیق علمی ایشلری باشا چاتدیرماق اوچون شعبه نین برپاسی اوغروندا عینادلی موباریزه آپاردیلار. عوموممیلی لیڈر حیدر علییئو حاکیمیتیه قایتدیقدان سونرا آوروپا اؤلکه لرینده و ایراندا سفرده اولارکن گونئیلو سویداشلاردان خبر توتوب گونئی آذربایجان ادبیاتی شعبه سی نین برپاسی باره ده گؤستریش وئرمیشدی.

ادبیات اینستیتوتونون رهبرلیگی ۱۹۹۶-جی ایل اییولون ۱-دن منه شعبه نین مودیری وظیفه سینی ایجرا ائتمک صلاحیتینی وئردی. موسابیکه دن سونرا ایندییه دک، ایستعدادلی و زحمتکئش ایشچیلرله آکادئمیک، خالق یازیچیسی میرزه ابراهیموون گونئی آذربایجان ادبیاتی نین اؤیره نیلمه سی اوچون نظرده

یازیچی رحیم دقیق تهران‌دان میرزه ابراهیمووا گۆندردیگی ۱۷ سئنتیابر ۱۹۸۳-جو ایل تاریخلی مکتوبوندا یازیردی: "...سیزین یاخین رهبرلیگینیزله چاپ ائدیلن "گوئی آذربایجان ادبیاتی آنتولوگیاسی" کیتابی اونودولماقدا اولان ادبیات تاریخمیزی ایران و آذربایجان خالقارینا، داها دوغروسو دنیا میلترلینه تانیدیر.

...ایندییه قدر یازدیغینیز بوتون اثرلر شرق خالقارلاری نین آزادلیق مباریزه سینده دوزگون یول اولاراق مایاک کیمی پارلاییر. گوئی آذربایجان یازیچی و شاعیرلری سیزدن ایلهام آلاراق بویونلارینا دوشن تاریخی وظیفه لرینی یئرینه یئتیرمک اوچون "میرزه موعلیمین مئتودو" ندان ایستیفاده ائیلرلر.

باکیا یولو دوشنلر میرزه ابراهیموولا، شعبه امکداشلاری ایله گؤروشمک، اونلارین علمی ایشلری ایله تانیش اولماق فورصتینی الدن وئریمیر، اؤز تاثیراتلارینی دؤوری مطبوعاتدا درج ائتدیریردیلر. اونلار میرزه ابراهیموولا سیخ علاقه ساخلاییر، مکتوبلاشیردیلار. ایشگوزار علاقه لر موتفککیر یازیچی نین ادبی-بدیعی اثرلری، علمی مقاله لری، پوبلیسیستیک یازیلاری گوئی اهلی-قلملرینه جیدی تاثیر گؤستیریدی. گوئی یازیچیلاری اؤز مکتوبلاریندا میرزه ابراهیموو یارادیجیلیغی نین جیدی تاثیرینی، اونون اجتماعی، ادبی محیطده یئنی مرحله، ایستقامت یاراتدیغینی اعتراف ائدیردیلر.

آراشدیرمالار میرزه ابراهیموون گوئی ادبیاتیندا ادبی مکتب یاراتماسی باره ده تصویروموزو گئیشلندیریر.

اورگیمیزین بیر پارچاسی اولان گوئی آذربایجانین عوصیانکار اوولادلاری زامان-زامان قانینا قلتان اولسا بئله، فلگین غدارلیغی اوجباتیندان دوشدوبو آغیر وضعیتدن چیخا بیلمه میشدیر. تاریخی بیر آندا قددینی دوزلدیب مئیدانا آتیلجاق یاتمیش شیرین نره سیندن ظولم، عصارت دومانلی چکیلر، آزادلیق شفقی نین اوج

"آذربایجان شیفاهی خالق ادبیاتی" (۱۹۹۰)، جاببار باغجابانین "سئچلمیش اثرلری" (۱۹۹۱)، محمدحسین شهریارین "یلان دنیا" (۱۹۹۳) (فارس دیلیندن ترجمه و عرب الیفباسیندان ترانسلیتراسییا ائدیلمکله) کوتلوی تیراژلا نشر ائدیلمیشدیر. بونولا یاناشی، گوئی آذربایجان ادبیاتی شعبه سی نین علمی امکداشلاری نین گوئی مؤوضوسوندا کیتابلاری چاپ اولونموشدور: میرزه ابراهیموون "پرویزین حیاتی" (۱۹۸۱)، "منیم حیات کیتابیم" (۱۹۷۹، ۱۹۸۲)، "نییه سیز، نئجه سیز بیر یازیسان سن" (۱۹۸۵)، "محبت داستانی" (۱۹۸۸)؛ بالاش آذر اوغلونون "محمد امانی" (۱۹۷۷)، "صایب تبریزی نین صنعت دونیاسی" (۱۹۸۱)، "سئچلمیش اثرلری" (ایکی جیلده ۱۹۸۲-۱۹۸۳)، "سینم ساوالان داغیدیر" (۱۹۸۴)، اسماعیل جعفرپورون "گوئی مکتوب" (۱۹۷۷)، حسین کورد اوغلونون "مین بیر بایاتی" (۱۹۹۲)؛ م.منافی نین "عبد الرحیم طالیبو" (۱۹۷۷) کیتابلاری رغبتله قارشیلانمیشدیر.

میرزه ابراهیموو گوئی آذربایجان ادبیاتی شعبه سینده رهبرلیک ائتدیگی مودتده بو علمی مرکزده ۱۹-جو یوزیللیکدن اوزو بری موعاصیر گونلره دک بؤیوک بیر دؤورون شیفاهی خالق ادبیاتی ادبی-بدیعی اثرلری، صحنه اثرلری تدقیقاتا جلب ائدیلدی. گوئی آذربایجان ادبیاتی مؤوضوسوندا یازیلان دیسسرئتاسییلار، کیتابلار، دؤوری مطبوعاتدا درج ائدیلن مقاله لر یوز ایللردن بری اجتماعی کساوت، چن-دومان بوروین ادبی عالمه بیر آیدینلیق گتیردی. بونلارین زنگین الوانلیغی، مضمونو و گؤزللیگی هامیدا حثیرت دوغورموشدو.

میرزه ابراهیموون "علمی-تدقیقات مرکزی" گوئی آذربایجاندا، آیری-آیری خارجی اؤلکه لرده موهاجیرلرین یاراتدیقلاری ادبی قوروملاردا، مطبوعاتدا، علمی موسسیسه لرده ایشله یین وطن تعصوبکئشلی نین دیقتینی جلب ائتدی.

مرکزینە چئوریلیمە سیندە - گونئی آذربایجانین شیفاھی و یازیلی ادبیاتی نین، ادبی-تنقیدی فیکری نین ایلک دفعه گئیش میقیاسدا اؤیره نیلمه سینی، نشرینی و تبلیغینی حیاتا کئچیرمه سیندە، بو موضوعا اجتماعی ماراتا اویاتماسیندا، همچنین موتفککیر عالیم و یازیچی نین یاراتدیغی ادبی مکتبین فورمالاشماسینا تاثیرینده دیر. گونئی آذربایجان ادبیاتی ایله ماراتلانان اوخوجولار اوچون قییمتلی هدییه اولان بو کیتاب میلی ادبیات تاریخینی اؤیرنن تدقیقاتچی عالیمترین مؤعتبر بلدچییسی اولاجاقدیر.

بدیعی اثرلریندن، پولیسیستیک و علمی مقاله لریندن گؤرۈندۈیو کیمی گونئی آذربایجاندا یاشایان هموطنلری نین طالعی میرزه ابراهیموو همیشه دوشوندورموشدور. ۱۹۷۶-جی ایل ایدی. آذربایجان م ک-نین بیرینجی کاتیبی حیدر علیئو م ک-نین مدنیت شعبه سی نین مودیری آزاد شریفی یانینا چاغیریب میرزه ابراهیموو باش چکمگی تاپشیریر. آزاد شریف یازیر: "منه چوخ یومشاق، نزاکتلی فورمادا میرزه ابراهیمووون ایسته نیلن ایدئالاری نین، همچنین یارادیجیلیقلا باغلی اولان آرزولاری نین حیاتا کئچیربله جگینه تمینات وئرمکله، اونو ایسته نیلن هانسیسا بیر ایشه کئچمه یه اینانديرماق، راضی سالماق حواله اولونموشدو".

حیدر علیوین بؤیوک اعتماد گؤستریب اونون بوتون آرزولارینی دؤولت سوییه سینده حیاتا کئچیره جگینه تمینات وئرمه سی خبرینی میرزه ابراهیموو میننتدارلیق حیسی ایله قارشیلاییر. اورگینده قؤور ائدن مقدس آرزوسونو حیاتا کئچیرمک ایمکانی یارانمیشدی.

آزاد شریف دفترچه سینی چیخاریب میرزه ابراهیمووون "آرزولارینی" یازماغا حاضرلاشاندا میرزه ابراهیموو اونا طرف بالاجا بیر سییاهیینی اوزادیب: "آزاد، ناراحات اولما، من اولجه دن هر شئی یازمیشام... - دئییر.

اولان رنگی کهکشان کیمی ظیلت چکمیش ائل-اولالارا یاییلاجاقدیر. او خوشبخت گونو گله جک نسیللر گؤره جکدیر. آنجاق بو گون هر بیر آذربایجانلی نین موقدس بورجو شفقت، قارداش محبتینه، معنوی کؤمه یه احتیاجی اولان سویداشلارینی اونوتمامالی، زنگین معنوی دیرلریمیزی آراشدیرمالی، تاریخیمیزی، ادبیاتیمیزی یئئیدن جانلاندیرمالی، معنوی بیرلیگین مونولیت آبیده سینی یاراتمالیدیر.

بو، هر بیر کسین وطن قارشیسیندا موقدس بورجودور. ایستیقلایت درین قاتلارا ریشه آتمالی، مؤحکملمه لیدیر. آذربایجانین ابدی یولون یولچوسو اولایلمه سی اوچون هر ساحه ده دؤنوش یارادیلمالیدیر. گونئی آذربایجانین فولکلورو، یازیلی ادبیاتی، تاریخی دریندن-درینه اؤیره نیلمه لیدیر. چوخ تاسوفلر کی، AMEA-نین هومانیتار علملر بؤلمه سی بو مثله نین دؤولت سوییه سینده هल्ली باره ده دوشونمور. میرزه ابراهیموو آدینا گونئی آذربایجان اینستیتوتو یارادیلمالیدیر. موسقتیل اؤلکه میزده بو قورومو جسارته یاراتماغین واختی چوخدان چاتمیشدیر. سووئت دؤوروندن قالما، گؤزوقیپق موطیعلیک آزاریندان ال چکیلمه لیدیر. گونش زئئنه قالخمیشدیر!..

لطیفه میرزئیوانین "گونئی آذربایجان ادبیاتی آراشدیرما مرکزی" (۲۰۱۷) - کیتابیندا سون قیرخ ایلده شعبه امکداشلاری نین علمی فعالیتی دولغون، هرطرفلی ایشیقلاندیریلمیش، اولارین گؤردویو ایشلرین ادبی اجتماعیت طرفیندن تقدیر اولونماسینی نظره چارپدیرماق اوچون تدقیقاتچی عالیمترین رایلری وئريلمیشدیر.

جیدی آختاریشلارین و بؤیوک زحمتین بهره سی اولان بو کیتابین دیری یالیز شعبه نین یارانماسی، ۴۰ ایلیک فالیتی باره ده تصور یاراتماقدا دئییل، هم ده میرزه ابراهیمووون تشکیل ائتدیگی "گونئی آذربایجان ادبیاتی" شعبه سی نین قیسا زامان کسینگینده بیر علم

ایلك گونلردن شعبه ده علمى-تشكىلاتى ايشه قايعى و ديقتله ياناشيلدى. بورايا اينستيتوتون آيرى-آيرى شعبه لرinden گنج، باجاريقلى، عرب اليغباسينى و فارس ديلينى موعين درجه ده بيلن علمى ايشچيلر جلب ائديلدiler. بونلارين آراسيندا ميرزه ابراهيموون واختى ايله رهبرليک ائتديگى ” ۱۹-جو عصر آذربايجان ادبياتى تاريخى ” شعبه سى نين علمى ايشچيلرى ده واردى.

ميرزه ابراهيموون تخمينن ۲۰۰ ايلليک دؤور عرضينده اؤيره نيلمه ين گوننى آذربايجان ادبياتى نين اينكىشاف يولونو دريندن-درينه تدقيق ائتمگى، ادبيات تاريخينى اورتايا قويماغي، سارسيلمز ” معنوى کؤرپو ” سالماغي عؤده سينه گؤتورموشدو. اونون آذربايجانين معنوى بوتؤولويو اوغروندا موباريزه يولونا ايشيق سالان ميثيلسيز خيدمتى آغلاسيغماز فداكارليق نومونه سى ايدى.

ميرزه ابراهيموون بؤيوک آختاريش، زحمت حسابينا باشا گلن ايشى حياتا کئچيرمک و عؤده سيندن گلکم اوچون مقصدبؤنلو لايحه حاضيرلادی. او اؤزو بو باره ده سونرالار يازيردى: ” گوننى آذربايجان ادبياتى توپلاماق، تدقيق ائتمکده ايلک آدديمداجا قارشيميزا چيخان واجيب مثله هارادان و نندن باشلاماق مثله سى ايدى. آيرى-آيرى يازيچيلارين اثرلرينى توپلاييب چاپا وئرمک جلبئديجى تاثير باغيشلایيردى. لاکين بو يول اوزون يول ايدى، ادبياتين عومومى منظره سيني ياراتماق ايشينى خئيلى اوزاغا آتيردى. حالبوکى موعين کونکرئت دؤورده، مثلن خيخ اسرين بيرينجى ياريسينداکى کيتابلاردا، تدقيقات اثرلرينده، جارى مطبوعاتدا چاپ اولونموش اثرلردن مومکون قدر ان ياخشيلاريني توپلاييب آنتولوگيا شكيلينده چاپا وئرمگى امکداشلاريميز راضيليقلا قارشيلاديلار.

بئله ليکله ده ايشه باشلاديق ”.

يئننى يارانميش شعبه نين امکداشلارى ميرزه ابراهيموون رهبرليگى ايله چتين و شرفلى وظيفه ني

سياهيدا آذربايجان علملر آکادئميياسي نين ادبيات اينستيتوتوندا گوننى آذربايجان ادبياتى شعبه سى نين ياراديلماسى، اثرلرى نين يئددى جيلده کولليات شكيلينده درج ائديلمه سى و ايמکان داخيلينده اونا اؤز حسابينا مينىک اوتوموبيللى وئريلمه سى کيمى خواهيشلر يئر آلميشدى.

(باخ: ميرزه ابراهيموون (موعاصيرلرى نين خاطيره سينده)، (ب)، ” علم ”، ۲۰۰۸، ص. ۳۵۹).

ميرزه ابراهيموون تشبوسو ايله ۱۹۷۶-جى ايلين مابيندا آذربايجان علملر آکادئميياسي نين نظامى گنجوى آدينا ادبيات اينستيتوتوندا گوننى آذربايجان ادبياتينى اؤيرن و تدقيق ائدن شعبه ياراندی. آرازين او تاييندا ياشايان هموطنلريميز باره ده مطبوعاتدا آچيق يازماغا و دانيشماغا ايמکان وئريلمه ديگى بير واختدا ادبيات اينستيتوتوندا خصوصى شعبه نين آچيلماسى و ” ۱۹-۲۰ عصرلر گوننى آذربايجان ادبياتى شعبه سى ” آدلانديريلماسى ادبى حاديه ايدى. او واختا کيمى علمى و سياسى ادبياتدا ايشلنن ” ايران آذربايجانى ” تئرمينى عوضينه ” گوننى آذربايجان ” آنلاييشيني علمى ديله ايلک دفعه ميرزه ابراهيموون گتيردى، بئله ليکله دوغما وطنيميزين پارالانميش حيصه سى نين زنگين ادبى-مدنى يرثى نين اؤيره نيلمه سى نين تملينى قويدو. (باخ: ميرزه ابراهيموون (معاصرلرى نين خاطيره لرinden)، (ب)، علم، ۲۰۰۸، ص. ۲۰۹).

مىللى ادبياتين تدقيقينده بؤيوک اهميتى اولان شعبه نين ياراديلماسى بير معنالى قارشيلانمادی. ميرزه ابراهيموون دئديگى کيمى، بعضيلرينه غريبه گلدی. لاکين ۱۹۴۱-۱۹۴۵-جى ايللرده سياسى وضعيتله علاقه دار گوننى آذربايجاندا خيدمتده اولان يازيچى و تدقيقاتچيلار اورادا موعاصير ادبى پروسئسين اينكىشافينا آز-چوخ بلد اولدوقلارينا گؤره آريجا بير شعبه نين آچيلماسى قراريني ” اينام و راضيليق حسى ايله قارشيلاديلار ”.

۱۹۷۶-۱۹۸۰-جی ایللرده شعبه نین امکداشلاری گئیش میقیاسدا آختاریشلار آپاریر، فردی ایللیک علمی پلانلاریندا نظردہ توتولموش مقاله، کیتابچا، مونوقرافیالار اوزرینده چالیشیر.

شعبه نین باش علمی ایشچیس، فیلولوگیا علملری نامیزه دی ناظیم رضوان " گونئی آذربایجان ادبیاتی (۱۸۵۰-۱۹۱۷-جی ایللر) موضوعوندا اوزون ایللر ایشله دیگی دوکتورلوق دیسسترتاسیاسینی موداکیره یه تقدیم ائتمیشدی. ۱۹-۲۰ عصرلر گونئی آذربایجان ادبیاتی شعبه سی نین آسپیرانت و دیسسترتانتلاری علمی تدقیقاتلارینی اوغورلا باشا چاتدیرمیش و مودافیعه ائتمیشدیلر.

عئینی زاماندا میرزه ابراهیموون لایحه سی اساسیندا ترتیب ائدیله جک دؤردجیلدلیک " گونئی آذربایجان ادبیاتی آنتولوگیاسی " نا ماتریاللار توپلاییدیلر. میرزه ابراهیمو ۱۹-۲۰ عصرلرین ادبی ماتریاللاری اساسیندا ایلک آنتولوگیالارین یارادیلماسینا بؤیوک دیقت و قایغی ایله یاناشیردی.

فیلولوگیا علملری دوکتورو رحیم علیو اؤز خاطیره سینده یازیر:

" میرزه موعلیم شعبه مودیری تعیین اولونان کیمی بیر اینستیتوتا بس ائدن بؤیوک بیر لایحه حاضیرلادی: بو لایحه نین آدی چوخ عادی و ایدیعیاسیز ایدی: گونئی آذربایجان ادبیاتی آنتولوگیاسی - صؤحبت ۱۹-۲- عصرلر گونئی آذربایجان ادبیاتیندان گئیدردی و شعبه نین رسمی آدی دا بئله ایدی. آما اوزده آنتولوگیا آدلانیردی، ماهیتده ایسه بو ۱۹-۲۰ عصرلر گونئی آذربایجان ادبیاتی نین ائنسیکلوپئیدیاسی ایدی. چونکی بورادا تقدیم اولونان شاعیر و یازیچیلارین، ژورنالیستلرین، سیاسی خادیملرین تکجه اثرلری وئرلمیردی، هم ده اونلار حاقیندا الده اولان بیوقرافیک معلوماتلار وئرلیردی.

روح یوکسکلیگی ایله یئرینه یئتیرمگی وطنداشلیق بورجو بیلدیلر.

۲۰-جی یوزیللیک باشا چاتدیقدان سونرا شعبه امکداشلاری خیخ-خخ اسرلرین، عئینی زاماندا موعاصیر دؤورون گونئی آذربایجان ادبیاتینی آراشدیرماغی داوام ائتدیردیلر. اودور کی، شعبه نین " گونئی آذربایجان ادبیاتی شعبه سی " آدلاندریلماسی داها دوغرو و مقصدیؤنلو ساییلدی.

گونئی آذربایجان شعبه سی نین امکداشلاری - اسماعیل جعفرپور، تیمور احمدوو (مودیر موعاوینی)، رحیم علیو، ناظیم رضوان، میرعباس آسلانوو، زاهید اکبروو، حسین کوردوغلو، خورامان قولیئو، رفیقه قاسیمووا، خورامان نورییئو، علمیرا آخوندووا، اشرف آغازاده، تامیللا ممدووا، میرعلی منافی شعبه مودیری نین توصیه لری و لایحه لری اساسیندا علمی فعالیت ایستیقاملترینی موعین ائدیر. گونئی آذربایجان ادبیاتی پروبلئلرینی تدقیق ائتدیردیلر. اونلار قیسا مودت عرضینده شعبه نین باشلیجا علمی ایستیقاملتینده موعین فایدالی آراشدیرمالار آپاردی، لایحه لر حیاتا کئچیردیلر. دؤردجیلدلیک " گونئی آذربایجان ادبیاتی آنتولوگیاسی " نین، " گونئی آذربایجان ادبیاتیندا دئموکراتیک ایدئاللار " مقاله لر توپلوسونون، جاواد هئیتین " موقاییسه لی لوغت " ای نین، جاببار باغچابانین " سئچیلیمیش اثرلری " نین شعبه امکداشلاری طرفیندن ترتیبی و نشر ائتدیریلمه سی ادبی اجتماعیتین رغبتی ایله قارشیلانندی. بوندان علاوه اوچجیلدلیک " شهریار. اثرلری " نین و ایکجیلدلیک " گونئی آذربایجان تاریخی " نین، " محزون. سئچیلیمیش اثرلری " نین (ترتیبچی ت. ممدووا)، " حبیب ساهیر. سئچیلیمیش شعرلری " نین (ترتیبچی ت. احمدوو)، " اعتیما. سئچیلیمیش اثرلری " نین (ترتیبچی ر. قاسیمووا) نشره حاضیرلانماسی نظردہ توتولموشدو.

مرحله سینی احاطه ائتمک، موکمل، آنتولوگیا یاراتماق آنجاق بو یوللا مومکون اولاییلر.

مونومنتال آنتولوگیانین بیرینجی جیلدی ۱۹-عصرین
گونئی ادبیاتینی، ایکینجی جیلدی ۲۰-عصرین
قیرخینجی ایللرینه قدرکی گونئی ادبیاتینی، اوچونجو
جیلدی ۱۹۴۱-۱۹۵۳-جو ایللر گونئی ادبیاتینی،
دوردونجو جیلدی ۱۹۵۳-جو ایلدن موعاصیر دؤوروموزه
قدرکی گونئی ادبیاتینی احاطه ائدیر .

گونئی آذربایجان ادبیاتی نین ۱۹-۲۰ عصری احتیوا
اادن دوردجیلدلیک آنتولوگیاسی ادبی حادیثه ایدی.
خالق یازیچیسی، آکادئمیک میرزه ابراهیموون
رهبرلیگی ایله نیظامی آدینا ادبیات اینستیتوتونون
گونئی آذربایجان ادبیاتی شعبه سی نین علمی
امکداشلاری نین ترتیب ائتدیکلری آنتولوگیالار میللی
ادبیات کیتابخاناسینا دیرلی هدیه ایدی.

" گونئی آذربایجان آنتولوگیاسی " نین بیرینجی
جیلدی میرزه ابراهیموون " ۱۹-عصر گونئی آذربایجان
ادبیاتی حاقیندا " مقاله سی ایله باشلاییر. معلوم اولدوغو
کیمی، ۱۹-عصرین اوللرینده چار روسیاسی قوزئی
آذربایجان ضبط ائتمیشدی. روسیا-ایران موحاربه سی
نتیجه سینده بدنام گولستان موقابله سی
باغلانمیشدی، بئله لیکله آذربایجان اراضیسی دؤولت
آراسیندا ایکی حیصه یه پارچالانمیشدی. لاکین بیر
وطنی ایکیه بؤلن دؤولت سرحدلری، اونلارین آراسیندا
ایقتیصادی، اجتماعی، مدنی علاقه لرین کسيلمسی "
عصرلر اوزونو بیر یئرده، بیر حیاتدا یاشامیش، عئینی
تاریخه، اراضی، دیل، مدنیت، عادت و عنعنه لر بیرلیگینه
مالیک اولان خالقین اورگینی بؤله بیلمه دی... اونلارین
معنوی عالمینی، آرزو و ایستکلر دونیاسی نین بیرلیگینی
پوزا بیلمه دی، حیاتلاری نین، مدنیتلری نین، خصوصن
دیلی نین، موسیقیسی نین، رسساملیغی نین، بدیعی
ادبیاتی نین قارشیلیقلی علاقه ده اینکیشافی نین
قباغینی کسه بیلمه دی " . (باخ: گونئی آذربایجان ادبیاتی

میرزه موعلیم شعبه نین یارانماسیندان گونئی
پروبلئمی نین هم علمی، هم ده میللی یادداش
باخیمیندان آکتواللاشدیریلماسی اوچون، بو ایستیقامتده
رئال ایشلر گؤرولمه سی اوچون، بو ایشلرده خالقیمیزین
بیرلیگی ایدئئاسی نین بوتون واسیطه لرله سسلنمسی
اوچون الیندن گلنه نی ائدیردی.

میرزه موعلیم باشلادیغی ایشلری صبرله و آما تاکیدله
آخیرا چاتدیریردی. گونئی آذربایجان ادبیاتی شعبه
سینده اونون رهبرلیگی ایله آپاریلان ایشلری موشاهیده
ائتدیکجه من اونون ایشگوزارلیغینا و آردیجیلیغینا
حیرت ائدیردیم. بوتون بؤیوک آداملار کیمی، او دایم گلنه
جگه باخیردی، گلنه جک اوچون ایشله ییردی " .

(میرزه ابراهیمو (معاصرلری نین خاطیره لرینده)، ب.، " علم "،
۲۰۰۸، ص. ۲۷۷).

" گونئی آذربایجان ادبیاتی آنتولوگیاسی " نین اوچ
جیلدهده حاضیرلانماسی نظرده توتولموشدو. ۱۹۸۱-
۱۹۸۳-جو ایللرده ایکی جیلدهده نشر ائیلندن سونرا میرزه
ابراهیموون آنتولوگیانین اوچونجو جیلدی نین
ماتریاللاری چوخ اولدوغونا گؤره اونو ایکی کیتابدا (اوچ
دورد جیلدهده) وئريلمه سینی مقصده اویغون حساب
ائتدی.

میرزه ابراهیموون دوردجیلدلیک " گونئی آذربایجان
ادبیاتی آنتولوگیاسی " نی ۲۰۰۰ ایللیک بیر دؤورون
ادبی-بدیعی دیرلرینی احاطه ائده بیلن بوتؤو فوندامنتال
آبیده یه چئویرمک نیتینده ایدی. او، شعبه امکداشلاری
نین ایشگوزارلیغینا و باجاریغینا اینانسا دا ایشین
چتینلیگینی نظره آلاراق ادبیاتشوناس عالیملری،
موهاجیر دئموکرات یازیچیلاری، حتی گونئی آذربایجاندا
یاشاییب-یارادان تانینمیش یازیچیلاری آنتولوگیا
ترتیبی ایشینه جلب ائدیردی. میرزه ابراهیموون امین
ایدی کی، آذربایجاندا اؤز کؤکلی ایله همیشه واحد
میللی ادبی پروسسین چوخ بؤیوک بیر مکانینی و

اؤز ديللرينده معاريڤي، مدنيتي و ادبياتي چتينليكله ده اولسا آز-چوخ اينكيشاف ائتديره بيلميشدير .

ميرزه ابراهيمو و يازير: " غريبه دير كي، ايراندا ياشايان خاقلار بو محدود ايمكاندان بئله محروم ايديلر. اورادا شاهليق اصول-ايداره سي شرايطينده آنا ديلينده مکتب آچماق، کيتاب چاپ ائتمک، قزئت و ژورنال بوراخماق موشکولدن-موشکول مسله اولموشدور. دؤولت ايداره لرينده ايسه اوجدانتوتما هر يئرده آنجاق فارس ديلي ايشلنميشدير. بونا گؤره ده بعضي گونئي آذربايجان شاعير و يازيچيلاري فارسجا يازماغا مجبور ايدى. آذربايجانجا اثرلرينده ايسه قزخانليق حاللارينا، فارس و عرب سؤزلرينه، ترکيلرينه تئز-تئز راست گلنير . (ميرزه ابراهيمو. ۱۹-۲- عصر گونئي آذربايجان ادبياتي حاقيندا. " گونئي آذربايجان ادبياتي آنتولوگياسى "، ای جلد، باکی، " علم " نشریاتی، ۱۹۸۱، ص.۱۶).

بونا باخمایارق، ۱۹- عصرده ده گونئي آذربايجاندا اندليب قاراجاداغی، حیران خانیم، نباتی، ذیکری، راجی، شوکوهی، ممد هیدجی، محمد باغیر خالخالی و لعلی، عبدالرحیم طالیبوو و زین العابدین ماراغایی، میرزه آغا تبریزی کیمی یئنی روحلو شاعیر، یازیچی و دراماتورقلار یاشاییب یاراتمیشلار.

۱۹-عصر گونئي آذربايجان ادبياتي نين آیری-آیری منبعلرده آدی چکيلن بير سيرا شاعيرلری نين اثرلری الله انديلمه سه ده مؤوجود ياراديجی قوووه لرین زنگین ایرثی، گوجلو مورتققی ادبی حرکاتین یارانماسینی سوبوت ائدير. ميرزه ابراهيمو و ادبیاتشوناس عالیم، سریشته لی آراشدیریجی کیمی، مورتققی ادبی حرکاتی تمثیل ائدن شاعیر و یازیچیلارین اثرلرینی تدقیقاتا جلب ائتمکله، اونلارین یارادیجیلیغیندا ایدئیا-ائتستتیک مئیللری، خلقلیلیگی، دئموکراتیزم روحونو موعنیشدیرمیشدیر.

معلوم اولدوغو کیمی، ۱۹ عصر گونئي شاعيرلری آذربايجان ادبياتیندا یوز ایللره حاکیم اولموش پوئزییا

آنتولوگياسی (۱ جلد)، باکی، " علم " نشریاتی، ۱۹۸۱، ص.۱۰-۱۱).

اؤتن ایکی یوز ایل عرضینده ایران شاهلیق ایستیبدادی و شوونیست میلّتچیلیگی گونئي آذربايجاندا آیری-سئچکیلیک سییاستی یئریدیپ، آذربايجانلیلارین آنا ديلينده مکتبلرينه، مدنی-معاریف اوجاقلارینا، کيتاب نشرینه، مطبوعاتا ایمكان وئرمه ییب. شاهلیق اصول-ايداره سي نين قاداغلاری و شوونیست فارسلاشدیرما سییاستی چوخمیلیونلو گونئي آذربايجانلیلاری قوزئی آذربايجاندا یاشايان سویداشلاریندان آیری سالا، یادلاشدیرا بيلمه میشدیر. اوتایلی-بوتایلی آذربايجان خالق نين ديل، مدنيت، ادبيات، عادت-عنعنه، معنوی-پسیخولوژی، اخلاقی آنلایشلار و ذؤوقلر بیرلیگی مؤحکم اولموشدور. معنوی باغلیلیق خالقین بدیعی ادبیاتیندا داها دولغون عکسینی تاپمیشدیر.

معلوم اولدوغو کیمی، ۱۹-عصرر گونئي آذربايجان ادبياتي بؤيوک تاریخی حادیه لر فونوندا یارانیب اینکیشاف ائدرکن ایرانین، قونشو اؤلکه لرین، علی الخصوص قوزئی آذربايجانین حیاتیندا باش وئرمیش اجتماعی پروسئسلردن، عئینی زاماندا چوخسرلیک آذربايجان کلاسیک ادبیاتی نین، خالق یارادیجیلیگی نین و آشیق پوئزییاسی نین عنعنه لریندن تاثیرله نیردی. ميرزه ابراهيمو و دئدیگی کیمی، " قوزئی آذربايجاندا یارانان ادبیاتا، خالقین معنوی، مدنی حیاتینا یئنی روح گتیرن کولکلر (اوروپانین مورتققی مئیللری نظرده توتولور - ت.ا.) ائله ایلک باشلانیدیگی گوندن آراز و آستارا چاپلارینی، موغان دوزونو و تالیش داغلارینی آشیب گونئیا دا یاییلیردی. دار چرچیوه ده اولسا دا اورایا دا یئنی روح گتیریدی .

۱۹-جو عصرده روسییا حاکیم دایره لری نین اسارتده یاشايان غیری-روس خاقلارینا قارشى موستملکه چیلیک سییاستینه باخمایارق قوزئی " آذربايجانلیلار

ژانری نین ایستر صنعتکارلیق، ایسترسه ده ایدئا- مضمونو جهتدن ان یاخشی کئیفیتلرینی زامان-زامان اخز ائتمیش، یاشاتمیش، میثلسیز صنعت اینجیلری یاراتمیشلار.

یول آچیر، قووتلندیریردی.

(باخ: " گونئی آذربایجان ادبیاتی آنتولوگیاسی (بیرینجی جلد ب، علم، ۱۹۸۱، ص. ۸۶-۸۷).

البته بو عامیللر گونئی آذربایجان معاریفچی دئموکراتیک ادبیاتین اینکیشافینا دا جیدی تاثیر گؤستریردی. روشدییه نین مکتب آچماسی، پئداقوژی- دیداکتیک اثرلری، ترتیب ائتدیگی درسلیکلر معاریفچی مفکوره نین

یایلماسینا کؤمک ائدیردی. حاجی زین العابدین ماراغاینین "ابراهیمبگین سیاحتنامه سی"، عبدالرحیم طالیبوون "علم یوکلوشک"، معاریفچی-دموکراتیک نثرین دیرلی نومونه لری ایدی. ۱۹- عصرین آخیرلارینا دوغرو فئودالیزم جمعیتینده تنزول آرتیر، معاریفچی-دموکراتیک مئییللر گوجلە نیردی. بو تاریخی پروسئسی میرزه ابراهیمو اوپرازلی دئیمله یئکونلاشدیریر: "گونئی آذربایجان ادبیاتی ۱۹- عصرین تنقیدی روحلا معاریفه، مدنیته، آزادلیغا حرارتلی چاغیریشلارلا یولا سالیردی. یئنی کولکلر، کؤهنه کولکلره گوج گلمه یه باشلاییردی" (اورادا، ص. ۳۹).

" گونئی آذربایجان ادبیاتی آنتولوگیاسی " (دؤرد جیلده) ۱ جیلده، (ب، علم، ۱۹۸۱، ص. ۳۸۳) کیتابی دؤرد حیصه دن عیبارتدیر: شعرلر؛ نثر؛ درام، فولکلور. سوندا کیتابدا آنلاشیلمایان سؤزلره " شرحلر، جوغرافی آدلار؛ لوغت " وئریلمیشدیر.

" کیتابی دده قورقود"، " کور اوغلو " خالق آبیده لری ایستینا اولونارسا آذربایجان ادبیاتیندا نثرین مئیدانا چیخماسی اؤلکه میزده ۱۹ - عصرده فئودالیزم جمعیتی نین داغیلماسی، معاریفچیلیگین یارانماسی ایله موشایعت اولونموشدور. اسماعیل بی قوتقاشینلی نین " رشید بی و سعادت خانیم " پووئستی، عباسقولو آغا باکیخانوون " کیتابی-عسگرییه " حکایتی، میرزه فتحعلی آخوندوون " آلدانمیش کواکب " و جلیل ممدقولوزاده نین " داناباش کندی نین احوالاتلاری " نثر اثرلری یازیلدیقلاری واختدان گئچ چاپ اولونسا دا میرزه ابراهیمووا گؤره اونلارین هله او دؤورده ادبی اینکیشافینا تاثیر اینکار اولونمازدير.

اولا او اثرلرین یازیلماسی، مضمونو، ایره لی سوردویو فیکیرلر شیفاهی اولاراق یایلییر و اؤز ایشینی گؤروردو. گونئی و قوزئی آذربایجاندا یاشایان اهالی بیر-بیريله دایمی علاقه لی ایدی. ایران-روس تیجارت و قونشولوق

کومئدیالارینی م.ف.آخوندووا گۆندرمیشدیر. اونا مکتوبونون بیر یئرینده موراجیعتله یازمیشدیر:

"...اوولجه ایسته دیم کی، تئاتر کیتابینیزی (تمثیلاتی)" ایسته دیگیم کیمی فارس دیلینه ترجمه ائدیم. گۆردوم کی، حرفی ترجمه سۆزلرین ایشله نیلمه سینده کی گۆزلیگی آرادان آپاریر و کلامین ملاحظتینی پوزور. دوغرودان دا هئیفیم گلدی، ترجمه نی دایاندریم. مقصدیم و آرزوم سیزه ایخلاص و پیرویلیک اولدوغوندان همین سپیکی و اوسلوبدا فارسجا آیرجا سۆزلر یازماق یولو ایله بو یئنی قایدانی اۆز خالقیم اوچون سرمشق قویدوم کی، اینشاللا عاغل و ذکا صاحبیلری سونرالار اونو تکمیللشدیریب گۆزللشدیرمک یولوندا چالیشاقلار "(باخ: م.ف.آخوندو. اثرلری، ۳ جلد، " علم " نشریاتی، باکی، ۱۹۸۹، ص.۳۰۰).

فولکلور بۆلمه سینده شعبه امکداشلاری گونئی شیفاهی خالق ادبیاتی نومونه لریندن (نووروزنامه؛ لایلا، روایت؛ لطیفه، بایاتی و س.) سئچمه لر وئرمیشلر.

آنتولوگیانین ایلک موکمل نشری اوتایلی-بوتایلی آذربایجان اوخوجولاری و ادبی اجتماعیتی طرفیندن رغبتله قارشیلانندی. مطبوعات صحیفه لرینده مقاله لر درج اولوندو.

گونئی آذربایجان ادبیاتی آنتولوگیاسی نین ۱۹-عصری احاطه ائدن بیرینجی جیلدینده زنگین " ادبیات خزینه سی " اوخوجولارا تقدیم اولونوردو. بو ادبی سالنامه ده موستبید شاه حاکیمیتی دؤورونده، دومانلی اجتماعی موحیطده، محرومیت ایچینده یاشایان اینسانلارین حیاتی، دونیاباخیشی، معنوی دونیاسی، موباریزه سی، گله جگه اینامی یوکسک صنعتکارلیقلا تصویر اولونموشدو.

گئنیش یاییلمیش، تدقیق اولونموش بؤیوک ادبیات دؤورون اجتماعی-سیاسی حیاتیندا، اهالی نین تفککور طرزینده باش وئرن تبدولاتی، دئموکراتیک مثیلی

شعرلر بۆلمه سینده ۲۶ شاعیرین ترجمه-حالی و اثرلریندن اؤرنکلر وئریلمیشدیر: انده لیب قاراجاداغی، ذیکری اردبیلی، حیران خانیم، سید ابولقاسیم نباتی، محمد باغیر خالخال، حاجی مهدی شوکوهی، ابولحسن راجی، میرزه علی خان لعلی، محمد هیدجی، صراف حاجی رضا، محمد خلیفه عاجیز، محمد امین دیلسوز، سید رضا صابیر، ضیای اردبیلی، خیالی راقیم اردبیلی، موضطر تبریزی، پورغم، میرزه کاظم قاضی عسگرزاده مطلع، ناظم اردبیلی، مایل میرزه حسن افشار، مجروم علی اردبیلی، غلام اردبیلی، ثابت، عطار اردبیلی، چووش میر محمود، اومید علی.

نثر بۆلمه سینده میرزه عبدالرحیم طالیبوون ("احمدین کیتابی"، "کیتاب یوکلوشک")، زینالعابدین ماراغاینین ("ابراهیم بین سیاحتنامه سی" (فارس دیلیندن چئوریلیمیش اثرلریندن بیر پارچا، میرزه حسن روشدییه نین درس کیتابلاریندان نومونه لر وئریلمیشدیر.

آنتولوگیانین بیرینجی جیلدینده "درام" بۆلمه سی ده دیقتی جلب ائدیر. بورادا ۱۹-عصرده یاشاییب-یاراتمیش فارسدیللی آذربایجانلی یازیچی، محریر و ترجمه چی میرزه آغا تبریزی نین "اشرف خانین سرگوزشتی" کومئدیاسی (تدقیقاتچی-عالیم، شاعیر ابوالفضل حسینی نین ترجمه سینده) وئریلمیشدی.

میرزه آغا تبریزی "رساله-اخلاقیه" ("اخلاق حاقیندا ریساله") آدلی درسلیگین مؤلیفیدیر.

او، میرزه فتحعلی آخوندوون "تمثیلات" ی ایله تانیش اولدوقدان سونرا اونون تاثیر آلتیندا "عربستان حاکیمی اشرف خانین سرگذشتی"، "زمان خان بروجیردی"، "آغا هاشیم خالخال نین سرگذشتلری" و "شاهقولو میرزه نین کربلا سفری"، کومئدیالارینی فارس دیلینده یازمیش، بئله لیکله ایران ادبیاتیندا دراماتورگیانین اساسینی قویوموشدور. میرزه آغا تبریزی

” اجتماعی سببیلرینی ” مؤوهومی گؤروشلر ” دومانى نین چوخ غلیظ اولماسی ایله ایضاح ائدیردی (اورادا، ص. ۲۴). یوزایللیک بیر دؤورو احاطه ائدن بو کیتابا یارادیجیلیغی کلاسیک ادبی عنعنه لرله، دؤورون اجتماعی حادثه لری و فیکری – بدیعی جریانلاری ایله سیخ باغلی اولان شاعیر، ناثر و دراماتورقلارین اثرلری، همچنین خالق یارادیجیلیغی نومونه لری داخل ائدیلمه سی نظرده توتولموشدور. آنتولوگیانین بیرینجی جیلدی گونئی آذربایجاندا یاشایب-یاراتمیش هم مشهور، هم ده آدی و بدیعی یارادیجیلیغی موعین سببلر اوزوندن گئنیش اوخوجو کوتله سینه معلوم اولمایان بیر سیرا شاعیر، ناسیر و دراماتورقلارین اثرلری و فولکلور نومونه لری توپلانمیشدیر. بو اثرلرده وطنداشلیق حسلری، اجتماعی اوپتیمیزم، دؤورون قاباقجیل اجتماعی ایدئاللاری بو و یا دیگر درجه ده اؤز عکسینی تاپمیشدیر. ترتیبچیلر شاعیر و ناثرلرین ترجمه-حالی و یارادیجیلیغی حاقیندا قیسا معلومات دا وئرمیشلر. کیتابین سونوندا چتین آنلاشیلان عرب-فارس سؤزلری و ترکیبلری نین لوغتی، شخصی و جوغرافی آدلارین شرحی وئریلمیشدیر. آنتولوگیانین ترتیبینده آیری-آیری شاعیرلرین (ح.راجی، م.شوکوهی، م.دیلسوز، م.هیدجی، م.خالخالی و ب.) موختلیف دؤورلرده نشر ائدیلمیش دیوانلاریندان، الیازمالاری فونوندا، آرخیولرده ساخلانان ماتریاللاردان، او جومله دن فاضیل سیدوون و ب.باغیرزاده نین توپلایب ترتیب ائتدیگی ذیکری اردبیلی نین (۱۹۶۶) و راجی نین، م.هیدجی نین، م.عاجیزین، م.شوکوهی نین، ر.صرافین، م.لعلی نین ” سئچیلیمیش اثرلری ” ندن (۱۹۶۹) کؤمکچی ماتریال کیمی ایستیفاده اولونموشدور. بو کیتاب اوخوجولاردا میلی ادبی ایرتیمیزین آیریلماز حیصه سی اولان گونئی آذربایجان ادبیاتی نین اینکیشاف یولو، سعجییوی خصوصیتلری حاقیندا موعین تصوور یارادیردی.

عکس ائتدییریدی. میرزه ابراهیموو تدقیقاتچی عالیم سریشته سی ایله، گونئی آذربایجان ادبیاتینی حیرت و ماراقلا آراشدیریردی.

او، ۱۹- عصرده گونئیده یاشایب-یارادان اندلیب قاراجاداغی ابولقاسیم نباتی، ذیکری اردبیلی، حاجی مهدی شوکوهی، ممد باغیر خالخال، رضا صراف کیمی قودرتلی صنعتکارلارین پوئتیک یارادیجیلیغینی آیری-آیریلیقدا تحلیل ائدیر، اولارین شعرلری نین خصوصیتلرینی، ایدئیا-مضمونونو، اینکیشاف مئیللرینی موعین ائدیر. میرزه ابراهیموو اینجه روح، گؤزلیک دوغوسو، صاف محبت، ایشیقلی فیکرلر آشیلايان، خالقین حیاتی، احوال-روحیه سین، گله جگه اومیدینی ایفاده ائدن پوئتیک نومونه لرین کلاسیک ایرسدن، شیفاهی خالق ادبیاتیندان قاینالاندیغینی گؤستریر. گونئی شاعیرلری اروز وزینده قزل، موخممس، موسددس، ساده خالق روحوندا روبای، تجنیس، قوشما، گرایلی، مثنوی کیمی فورما رنگارنگلیگی، معنا و موندریجه جهتدن دولغون شعر نومونه لری یاراتمیشلار. میرزه ابراهیموو شاعیرلرین خالق حیاتیندان تاثیرلندیکلرینی، صاف محبت، تمیز لیریک دوغولاری تصویر و ترنوم ائتدیکلرینی، صنعته باغلیلیغینی تقدیر ائدیردی. اولار ادبیاتی یئنی موتیولرله زنگینلشدیریر، اؤزلرینه مخصوص فورما یئنیلیکلری و اوپرازلاری ایله میلی ادبیات خزینه میزی زنگینلشدیریردیلر.

میرزه ابراهیموو آذربایجانین ۱۹ عصر ادبیاتیندا ”ایلك نظرده آنلاشیلماز و غریبه ” آدلاندیردیغی بیر حالین موشاهیده اولونماسینی دا خاطیرلادیر: او زامان دیندار، محدود دونیاگؤروشلو دخیل، قومرو کیمی شاعیرلرله یاناشی مئیکانانی احکامچیلیغا قارشى قویان، ” آزاد دوشونجه نی ” وصف ائدن لعلی، راجی، هیدجی، حتى عباسقولو آغا باکیخانوو و سید عظیم شیروانی ده مرثیه یازمیشلار. میرزه ابراهیموو بو ” تعجوب دوغوران حالین

”گوئی آذربایجان ادبیاتی آنتولوگیاسی “نین ترتیبی و نشری نین ایلک تجروبه سی زامانی قارشیا چیخان چتینلیکلره باخمایاراق شعبه امکداشلاری بوتون ایمکانلاریندان ایستیفاده ائده رک قیرخ ایلیک دؤورون ادبی اجتماعی فیکرینه آیدینلیق گتیره بیلن توپلو یارادا بیلدیلر. بونونلا بئله، میرزه ابراهیموون گؤستریشی ایله بیز نظره چارپان کسیر جهتلری آرادان قالدیرماق، گله جکده آنتولوگیانی تکمیللشدیرمک اوچون اوتایللی-بوتایللی عالیمله، ”ترقی و گؤزلیک “ پرستیشکارلارینا موراجیعت ائتمگی اونوتمادیق.

میرزه ابراهیموون ناراحتچیلیغی، آنتولوگیایا حساسلیقلا یاناشماسی گوئی آذربایجان ادبیاتینا بؤیوک اهمیت وئرمه سیندن قاینقلانیردی.

”گوئی آذربایجان ادبیاتی آنتولوگیاسی “نین ایکینجی جیلدی میرزه ابراهیموون ”دور، وقتی-سحردير “ مقاله سی ایله آچیلیر. بورادا مؤلیف ۲۰ عصرین بیرینجی ۴۰ ایلینده اجتماعی-سیاسی حادثه لر فونوندا یارانان گوئی آذربایجان ادبیاتیندا موشاهیده ائتدیگی اویانیش، فورما و مضمون یئنیلیکلرینی، کؤهنه دینی-فاناتیزم تاثیریندن اوزاقلاشیب گونون طلبینه جاواب وئرن - دئموکراتیک احوال-روحیه ایله سوستلندیگینی، ایجیتیمای اعتراض و ناراضیلیقلارینی عکس ائتدیردیگینی آچیب گؤستریر.

میرزه ابراهیمو و اؤز مقاله سینده ایبرمینجی یوزایلیگی بؤیوک علمی کشفلر، اجتماعی ضیدیتلر، زحمتکش خالقارلا ایستیشمارچی طبقه لر و موستملکه چی دؤولتلر آراسیندا موباریزه لر عصری کیمی سعجییلندییریدی. عصرین باشلانغیجیندا کاپیتالیزمین ایمپریالیزمه کئچید دؤورونده بوتون دونیانی اجتماعی ضیدیتلر بورویور، بشریتی فلاکتلره دوچار ائدیردی.

”بو دؤورده هم داخلی ایستیدادین، هم ده خارجی موستملکه چیلیگین آغیر تضیقی ایران خالقارلی نین حیاتی نین بوتون ساحه لرینده درین شیریملار آچیر،

شعبه نین امکداشلاری اسماعیل جعفرپور، تیمور احمدوو و حمید ممدزاده بیرینجی جیلدین ترتیبی و نشره حاضرلانماسی ایشینده ایشتیراک ائتمیشلر. کیتابدا زاهید اکبرووون (میرزه نصرالله نصرت، آغا اسماعیل، شیخ جلیل، میرزه لطفعلی، میرزه حسن، عبدالرشاد)، قاسیم جاهانی نین (قاراجاداغی، پورقم، میرزه حسن روشدییه) اوچترکلری وئریلمیشدی. شعبه نین علمی امکداشی رفیق قاسیمووانین توپلادیغی فولکلور ماتریاللاری کیتابین آخیریندا وئریلمیشدیر.

”گوئی آذربایجان آنتولوگیاسی “نین ایکینجی جیلدینده توپلانمیش ادبی نومونه لر ۱۹۰۰-۱۹۴۱-جی ایللری احاطه ائدیر. ۱۹-عصرین سونو ۲۰ عصرین اوللری ایران خالقارلی نین تاریخی اجتماعی-سیاسی چارپیشمالار دؤورونه تصادف ائدیر. کوتلوی قییملار، سیلاحلی عوصیانلار گوئی آذربایجان دا اجتماعی-سیاسی موباریزه مئیدانینا چئویرمیشدیر. میلی ایستیقلاط، اجتماعی آزادلیق اوغروندا کوتلوی خالق حرکاتی نین سجییوی خصوصیتلری ایستر-ایسته مز دؤورون ادبی-اجتماعی فیکرینده ده عکس-سدا دوغوروردو. آنتولوگیادا ۴۰ ایلیک دؤورو احتیوا ائدن ادبیات نومونه لرینده ده اجتماعی-سیاسی حیاتدا باش وئرن حادثه لره توخونولور، دؤورون ضیدیتلی هیجانی نین نبضی دویولور. لاکین تقدیم اولونان ماتریاللار دئموکراتیک حرکاتین ماهیتینی تام عکس ائتدیرمیر.

چونکی اوزون ایللر گوئی آذربایجاندا موستبید شاه حاکیمیتی آنا دیلینده ادبیاتی قاداغان و تقیب ائتدیگیندن موترقی، دئموکراتیک روحلو یازیلار گئنیش یایلا بیلمه دیگیندن، یا ایتیب باتمیش و یا آیری-آیری شخصلرین آرخیوینده ساخلانیلمیشدیر. چتینلیک سببندن آنتولوگیانین ایکینجی جیلدینه سالماق اوچون بیر سیرا یازیچیلاری و اونلارین اثرلرینی تاپماق مومکون اولمامیشدیر. (گوئی آذربایجان ادبیاتی آنتولوگیاسی (ایکینجی جیلد)، باکی، ”علم “ نشریاتی، ۱۹۸۳، ص.۶).

وی اثرلرله یاناشی مومکون قدر بو روحدا یازیلیمیش اثرلره ده گئنیش یئر وئرلمه سینه چالیشیردی.

۲۰ عصرین بیرینجی قیرخ ایلینده تلاطوملو اینقیلاب ایللری فونوندا گونئی آذربایجان ادبیاتیندا یئنی مئیللر – معاریفپرور، دئموکراتیک فیکیرلر گوجلنه نیر، اجتماعی مضمونلو اثرلر یارانیردی.

میرزه ابراهیموو بو دؤورون اجتماعی-سیاسی حیاتیندا گرگین مباریزه و گؤزله نیلمز حادیه لر شرایطینده یازیلارین ایکی جبهه ده – بیرینجی، خالق آزادلیغینی ان یوکسک ایدئال کیمی ترنوم ائدن مورتققی، دئموکراتیک جبهه ده، ایکینجی، موحافیز اکار، مورتجی فیکیرلری ترنوم ائدن شاهلیق حاکیمیتینی قورویان هر جور یئنیلگی دینسیزلیک ائلان ائدن جبهه ده مؤوقع توتدوقلارینی موعین ائتمیشدی.

او، آنتولوگیانین ایکینجی جیلدینده توپلانمیش بدیعی ادبیاتی تحلیل ائده رک بو قناعته گلیر کی، اینقیلابی جبهه ده یارانان رئالیست، دئموکراتیک ادبیاتین اؤزو ده اوچ ایستیقامتده اثرلر یارادیردی: آچیق-آچیغنا آزادلیق ایدئالینی، اجتماعی قورولوشون کؤکوندن دیشمه سینی تبلیغ و ترنوم ائدن اثرلر: جمعیتین ” خسته لیکلرینی ” آچیب گؤستمکله دئموکراتیک آمالا یول آچان، اجتماعی قورولوشدا اساسلی دیشیکلیگین ضروری اولدوغونا اینام اوپادان اثرلر؛ کؤهنه هم ده دیل، بدیعی اوبراز و اوسلوب جهتدن یئنی تشبئه و ایفاده لرله معنوی پاکلیغی، محبتی، گؤزللیگی، دوستلوقدا صداقتی، دوزلوگو ترنوم ائتمکله خالقین ذؤوقونو اوخشیان، اونلاری اینقیلابی ایدئاللار، دئموکراتیزمه دوغرو چکن عنعنه وی لیریک اثرلر.

میرزه ابراهیموو یئنی دؤورون گونئی آذربایجان ادبیاتیندا اوپاتدیغی اینتیباه، ایدئیا، مضمون و فورما یئنیلکلیری اینقیلابی دئموکراتیک روحو گوجلندیریردی. گؤرکملی گونئی آذربایجان شاعیری سید رضا صرافین

اینسانلاری ساییس-حسابسیز فیزیکی و معنوی عذابلار، ایشگنجه لر، محرومیتلر قارشیسیندا قویوردو ” (اورادا، ص.۱۰).

۱۹۰۵-جی ایل روس بورژوا اینقیلابی بؤیوک عکس-صدا دوغوردو. اونون تاثیر نتیجه سینده یاخین شرق اؤلکه لرینده زحمتکش خالقار اؤز میللی حقوقلاری، آزادلیقلاری اوغروندا مباریزه یه باشلادیلار.

۱۹۰۵-جی ایل اینقیلابی نین دالغاسی ” ایراندا یاشایان خالقارین حیات دنیزینی دریندن چالخالاندیردی، تلاتومه گتیردی... او ایللر ایراندا و گونئی آذربایجاندا اجتماعی-سیاسی حیاتین سون درجه غئیری-ثابت، دیشکن، گؤزله نیلمز حادیه لرله زنگین اولدوغو دؤور ایدی ” (اورادا، ص.۱۲).

آغیر احتیاج اوجباتیندان ایش تاپماق نیتیه گونئیده-آخین-آخین نفت معدنلرینه اوز توتان ” بی نصیب ” لر باکید اینقیلابی مباریزه یه جلب ائدیلمیدیلر. باکی موحیطی گونئی آذربایجان بیر سیرا معاریفپرور ضیالی و یازیلارین اینقیلابی دونیاگؤروشونون فورمالاشماسینا دا گوجلؤ تاثیر گؤستریردی.

ستارخان مشروطه اینقیلابی و شیخ محمد خیابانی حرکاتی آذربایجان خالق نین طالعیینده بؤیوک تاریخی اهمیت کسب ائدیردی. میرزه ابراهیموو یازیردی:

”... اینقیلابی مباریزه بیردفعه لیک بوغولمادی، سؤنمه دی، دایانمادی... یئنی فیرتینالار، یئنی تلاطوملر، یئنی سیچراییشلارلا دونیانی چالخالاندیردی، مستبیدلرین ایسته دیگی اولمادی: جمعیتین حیاتیندا ابدی دورغونلوق، اؤلوم سوکوتو، موطیعلیک دؤورو یارانمادی... (اورادا، ص.۱۳).

میرزه ابراهیموو ایراندا باش وئرن تاریخی حادیه لرین ادبی یارادیجیلیغا تاثیرسیز قالمادیغینی نظره چارپدیریر و بو تاثیرین ” مورتققی، اینقیلابی جهتلرینه دیقت یئتیرمگی، آنتولوگیانین ایکینجی جیلدینده ” عنعنه

موباریزه روحو درین معنالی بدیی سؤز اوستالارینی آغیر شرایطده اولسا دا، یازیب-یاراتماغا ایلهاملاندریر ”.

بو دؤورده گونئی آذربایجان ادبیاتیندا تشککول ائندن رئالیست، دئموکراتیک اینقیلابی ادبی جریان میرزه فتحعلی آخوندوو مکتبی نین یئتیرمه سی و داوامچیسی اولان حاجی زین العابدین ماراغایی نین (۱۸۳۷-۱۹۱۰) و میرزه عبدالرحیم طالیبوون (۱۸۳۴-۱۹۱۱) یارادیجیلیغیندا داها دولغون ایفاده سینی تاپیردی. ز. ماراغایی و م. ع. تالیبوو آذربایجان خالق نی تاریخینه، میللی مدنی، فلسفی و ادبی قاینقلارینا، همچی نین موترقی آروپا و شرق اجتماعی فیکری و مدنیتینه درین بلد ایدیلر. اونلارین آذربایجان، ایران و یاخین شرق خالقاری نین حیاتی نی عکس ائتدیرن نسر اثرلرینده آزادلیق ایدئاللاری، هومانیزم تبلیغ اولونوردو. میرزه ابراهیموون دئدیگی کیمی اؤز موندریجه سینه، دئموکراتیزم روحونا گؤره بو اثرلر، ” مشروطه اینقیلابین یئتیشمه سینده، سونراکی آزادلیق حرکاتیندا بؤیوک رول اوینامیشدیر ” (اورادا، ص. ۲۳).

۱۹ عصرین ایکینجی یاریسی و ۲۰ عصرین اوللری مرکب اجتماعی-سیاسی حادیثه لر فونوندا او تای و بو تاینیدا یارانان و خالقین حیاتی نی، موباریزه سینی، دؤورون قاباقجیل ایدئاللارینی عکس ائتدیرن بدیی ادبیات آذربایجان خالق نی نین معنوی بیرلیگی نین آبیده سیدیر. باشقا سؤزله، قودرتلی دئموکراتیک، رئالیست ادبی مکتبین قوشا قانادیدیر. میرزه ابراهیموو بوتؤو آذربایجانین ۲۰۰ ایللیک زنگین ادبیاتی نی تحلیل ائدرک تدقیقاتچی ادبیاتشوناس عالیم کیمی بئله بیر نتیجه یه گلیر:

” آرازین او تاینیدا و بو تاینیداکی موختلیف سیاسی، دؤولتی شرایطه باخمایاراق، آذربایجان خالق معن، روحا پوزولماز بیرلیگینی ساخلایا بیلیمیشدیر. بو کثیفیت هم او تاید، هم ده بو تاید یارانان ادبیاتین واحید بیر وجود کیمی اینکیشافیندا دا گؤزه دییر ” (اورادا، ص. ۲۲).

جمعیتمین فیکیر سوییه سینه قالدیردیغی ” دور، وقتی سحر دیر ” شعر ی اؤز دؤورو اوچون علامتدار حادیثه ایدی.

ای میلیت-ایسلام، اویان، وقتی سحر دیر!

گؤر بیر نه خبر دیر!

... بسدیر، گؤزون آچ، سنده کسالت نه قدر دیر!

دور، وقتی سحر دیر!

... یاتماق بئله اولماز، بو اؤلومدن ده بئتر دیر.

دور، وقتی سحر دیر!

... بو دؤورده هر کیمسه یاتا - قانی هدر دیر.

دور، وقتی - سحر دیر!

... سن یات، قوی اولار دورسون، اولار چونکی بشر دیر.

دور، وقتی سحر دیر!

مشروطه حرکاتی دؤورونده گونئی آذربایجانین کند و شهرلرینده دیلدن-دیله دوشن بو سپکیده شعرلر، اینقیلابی مضمونلو ماهنیلار میرزه ابراهیموون تعبیرینجه دئسک خالقین چوخدانکی آرزولارینی ایفاده ائدیردی.

دؤورون حادیثه لری ایله هماهنگ، چوخ عیبرت آمیز، درین مضمونلو دئموکراتیک اینقیلابی روحلو شعرلری نظرده توتان تدقیقاتچی اوبرازلی شکیلده یازیردی: ” بو شعرلره سانکی بشر تاریخی نین کئچدیگی یوللاری تدقیق ائده رک اینسانلیغین درد-قمدن قورتارماسی نین دوزگون یولونو گؤسترن بیر فیلسوف دیله گلیر ” (اورادا، ص. ۳۱).

آنتولوگییادا تقدیم اولونان شعرلردن آچیق-آشکار گؤرونور کی، گونئیلو باجی و قارداشلاریمیزین ”آزادلیغی، خوش حیات آرزولاری ” غدار ایستیداد منگنه سینده اسارتده ساخلانسا دا خالق روحو ” مین بیر یوللارلا ” بدیی ادبیاتدا اؤز عکسینی تاپیر. میرزه ابراهیموو دئمیشتن: ” ... تعقیبلر، زیندانلار، خالقین

محمد تاغی پئیسانی حاقیندا یازدیغی مونوقرافیادان، ائلجه ده ایراندا نشر ائیلن کیتابلاردان (عبدالحمید خالخال نین " تذکره شعرای معاصر ایران " ، عزیز دؤلت آبادی نین " سخنوران آذربایجان " ، علی نظمی نین " دویت سخنور " ، محمدعلی مدرسین " ریحانت الادب " ، سلام الله جاویدین " دوستلارلا گؤروش " ، " آذربایجان فولکلوروندا نومونه لر " و "فداکاران فراموش شده آزادی " اثرلریندن) ایستیفاده ائدیلیمیشدیر. سوندا بوتون آنتولوگیالاردا اولدوغو کیمی شرحلر، جوغرافی آدلار، لوغت وئریلمیشدیر.

آنتولوگیانین اوچونجو جیلدی نین ترتیبی ۱۹۷۹-جو ایل ایران ایسلام اینقیلابی حادثه لر دؤورونه تصادف ائدیگینه گؤره اجتماعی-سیاسی، موباریز روحلو شعرلین الده ائدیلمه سینا ایمکان یارانمیشدی. عئینی زاماندا، فورما و مضمون جهتدن خئیلی زنگین ادبی ماتریاللار توپلانمیشلار اونلارین آیری-آیری جیلدرده ترتیب اولونماسی ضروریتی یارانمیشدی. " گونئی آذربایجان ادبیاتی آنتولوگیاسی " نین اوچونجو جیلدی ۱۹۸۸-جی ایلده " علم " نشریاتی طرفیندن ۲۵۰۰۰ نسخه نشر اولونوب یاییلدی.

گونئی آذربایجانین ۱۹۴۱-۱۹۵۳-جو ایللر اجتماعی-سیاسی، ادبی حادثه لرینی احتیوا ائدن آنتولوگیانین اوچونجو جیلدینده میرزه ابراهیموو " میلی آزادلیق موباریزه سی و دئموکراتیک حرکاتین قیزیل صحیفه لر " ادلی علمی مقاله سینا مقدمه کیمی چاپ ائدیلمیشدیر.

معلوم اولدوغو کیمی، ۱۹۴۱-جی ایلده رضا شاه حاکیمیتی نین دئوریلمه سی، ۱۹۲۱-جی ایل معاهدنامه سینا اساسن سووت اوردوسونون ایرانا داخل اولماسی، ایکینجی دونیا موحاریبه سینده فاشیست آلمانیا سینا نین اوغورسوزلوغو، نهایت، سووت خالق نین جاهانشومول غلبه سی ایراندا میلی-آزادلیق و دئموکراتیک حرکاتی گوجلندیردی. اؤلکه نین اجتماعی-

آنتولوگیانین ایکینجی جیلدینه اجتماعی چارپیشمالار دؤورونده (۱۹۰۰-۱۹۴۱) یاشایب یارادان گونئی آذربایجان یازیچیلاری نین اثرلری داخل ائدیلیمیشدیر. کیتابدا اوچ بؤلمه - (شعر، نثر، فولکلور)، شرحلر، جوغرافی آدلار و لوغت وئریلمیشدیر.

شعرلر بؤلمه سینده ۲۵ شاعیرین ترجمه-حالی و اثرلریندن اؤرنکلر وئریلمیشدیر (سید رضا صراف، میرزه علیخان لعلی؛ محمود غنیزاده؛ میرزه محمد ناغی ماراغای؛ نیمتاج خانیم سلماسی؛ سید اشرف الدین گیلانی؛ پئیمان تبریزی؛ میلچچی چشمه کنانی؛ جعفر خامنه؛ شمس کسمان؛ آذر تبریزی؛ میرزه علی معجز شبوستری؛ میر ابدولحسین خازین تبریزی؛ بایرامعلی عباسزاده (حاممال)؛ میرزه علی ثقه اسلام؛ سهیلی تبریزی؛ جاببار عسگرزاده باغچابان؛ سید سلماسی؛ تقی روفعت تبریزی؛ میرزاده عشقی؛ محمدعلی صفوت؛ محمد علی سولتان هریسلی؛ ایرج میرزه؛ عاریف قزوینی؛ میر مهدی اعتماد (ناطقی)؛ حبیب ساهیر؛ علی اکبر دهخدا؛ شهریار تبریزی؛ پروین اعتصامی؛ دیلگیر؛ مشهدی اکبر جاوادی؛ ملا عباس زونوزی).

نثر بؤلمه سینده : میرزه عبدالرحیم طالیوون و زین العابدین ماراغی نین اثرلریندن پارچالار، شیخ محمد خیابانی، سید جعفر جاوادلزاده پیشوری و دوکتور تاغی ارانی نین پولیسیستیکاسیندان اؤرنکلر وئریلمیشدیر. فولکلور بؤلمه سینده ایسه بایاتیلار؛ روایتلر؛ آتالار سؤزو و مثلر؛ تاپمالار؛ ماهنیلار؛ اویونلار وئریلمیشدیر.

ایکینجی جیلدین ادبی ماتریاللاری نین توپلانماسینا شعبه امکداشلاری دیسئترانتلار (وفا علیو، آدیشیرین آغازاده، فرمان خلیلوو)، عئینی زاماندا رضا خلیلوو و بهلول عبدالله یئو کیمی فولکلورشوناس عالیملر جلب ائدیلیمیشدیلر. آنتولوگیانین بیرینجی و ایکینجی جیلدرینده تدقیقاتچی عالیم غلام ممدلی نین رئسپوبلیکا الیازمالار فوندوندا ساخلانان الیازمالاریندان، " خیابانی " (۱۹۴۹) کیتابیندان، جعفر موجیری نین

پاک اولان تورپاغیمیزدا قۇومی-ناپاک ایلشه،
 آذر اؤولادی الی قوبونوندا قمناک ایلشه،
 یوخ، یوخ، آرتیق ایسته مز خالقین جییرقان خالقیمیز،
 اینتیقام آلماق دیلر هر لحظه، هر آن خالقیمیز.
 ائوده راحت یاتماریق آلیق جاوانلار قانینی،
 خاین اللردن قور تارریق اؤلکه نین هر یانینی،
 هئچ فراموش ائتمیریک بیزلر وطن قوربانینی،
 چون گتیرمیشدیر ازلدن حاقا ایمان خالقیمیز،
 حاقین اوستونده اؤلر، اولماز پریشان خالقیمیز.

میرزه ابراهیموو اوخوجولارین دیقیتینی علی فیطرتین
 وطن، وطن عشقی، ابراهیم ذاکیرین غربت، حسین
 صحافین آزادلیق، جعفر راشیفین میللی دئموکراتیک
 دؤولتین قورولماسی، ثابت مانافزاده نین دونیا ایشلری
 نین تضادلی وضعیتی حاقیندا شعرلرینه جلب ائدیر.
 حبیب ساهیرین " خزانلار " لیریک شعرینده " وطن
 محبتی نین اوزاق یئرلرده، قوربت اؤلکه لرده اینسانین
 سینیه سینده نئجه قۇور ائتدیگینی " میثال گتیریر:

بیر خزاندا
 پارلاق قیزیل گونش دوغدو.
 بیر خزاندا
 بولود گلیب گونو بوغدو...
 آنلایارکن خزانلاری
 زامان بیزی قووالادی...
 گلدی زامان، کئچدی زامان...
 آیری دوشدوک یوردوموزدان.
 حسرت قالدیق
 سرین-سرین بولاقلارا،
 گول-چیچکلی اوتلاقلارا.
 زامان کئچدی، بیز قورودوق
 سوسوز قالان آغاجلار تک.
 طراوتدن سالدی بیزی،
 بیلیم قوربت؟
 یوخسا فلک!

سیاسی و مدنی حیاتیندا جیدی دؤنوش یاراتدی. بو
 حادثه لردن قاینقلانان یئنی موترقی مضمونلو، دولغون
 بدیعی و پوبلیسیستیک اثرلر اجتماعی حیاتین روپورونا
 چئوریلدی.

شعبه نین امکداشلاری اوچونجو جیلدی ترتیب
 اندرکن گونئی آذربایجاندا و باکیدا نشر اولونان
 کیتابلاردان، تبریزده چیخان " وطن یولوندا " قزئتیندن
 و " شاعیرلر مجلسی " مجموعه سیندن، اجتماعی-
 سیاسی فیکرین، خالقین آزادلیق مباریزه سی نین
 عکس-صداسی اولان دولغون مضمونلو اثرلردن بحرله
 نیردیلر.

اونا گؤره ده آنتولوگیانین اوچونجو جیلدی " قاباقکی
 جیلدلره نیسبتن داها احاطه لی و موکمل " ترتیبی
 ایله فرقله نیر. بورادا ۱۹۴۱-۱۹۵۳-جو ایللرده گونئی
 آذربایجاندا یاشاییب-یارادان الیه یه یاخین شاعیر، ناسیر و
 پوبلیسیست حاقیندا معلومات و اثرلریندن نومونه
 وئرلمیشدیر.

میرزه ابراهیموو اؤز مقدمه سینده گونئی آذربایجان
 ادبیاتینی، ایسترسه ده شیفاهی خالق یارادیجیلیغینی
 دؤورون آیناسی، زحمتکش کوتله لرین ادبی-معنوی
 سالنامه سی کیمی دیرلندیریر.

او، اثرلرده ساغلام دوشونجه نین، قاباقجیل ایدئاللارین،
 خالقین وطن سئوگیسی نین اورک یانغیسی ایله
 تصویرینی یازیچیلارین، " خالقا، حقیقته محبتینی،
 تمیز صاف اینسانلیق دویغوسو، وطنپرورلیک حسلری
 ایله علاقه لندیریر. میرزه ابراهیموو گؤره اینقیلابی
 یوکسه لیشر دؤورونون بو سروتلری سینیه دن قوپان اود
 کیمی آلولانیر، ایشیق وئیر! "

ابراهیم ذاکیر " شانلی خالقیمیز " شعرینده یازیر:

آند ایچیپ ویجدانه، ائتسین تازه عوصیان خالقیمیز،
 وئرمه سین دوشمنلره هئچ یئرده ایمکان خالقیمیز.
 اؤلکه میزده قویماریق فیرونو ضحاک ایلشه،

معلوم اولدوغو کیمی ۲۰ عصرده ایران و گونئی آذربایجان میلی آزادلیق و دئموکراتیک حرکات مئیدانینا چئوریلیمیشدی. دونیادا سیاسی وضعیتین گرگینلشمه سی، ایختیشاشلار و اینقیلابی حادثه لر عکس-صدا دوغورور، اجتماعی حیاتی تلاتومه گتیریردی. بو جانلانا دریانین عظمتلی دالغالاری کیمی زامان-زامان کوکره ییر، شاهه قالدیر، گوجلہ نیردی.

میرزه ابراهیموو "گونئی آذربایجان ادبیاتی آنتولوگیاسی" نین اوچونجو جلدینه یازدیغی " میلی آزادلیق موباریزه سی و دئموکراتیک حرکاتین قیزیل صحیفه لری " سرلؤوحه لی مقدمه سینده ۲۰عصرده ایران شاهلیق سلطنتی نین اطالت و فاناتیزم شرایطینده یاشایان حقوقسوز زحمتکش کوتله لرین غفلتن آییلماسی، اؤزونو درک ائتمه سی و اینقیلابی دئموکراتیک حرکاتین قارشیمی آلینماز قدرتلی آخینینا چئوریلیمه سی پروسئسی نین منظره سینده دیقی جلب ائدیر. او، ستارخان مشروطه اینقیلابینی (۱۹۰۵-۱۹۱۱)، شیخ محمد خیابانی میلی آزادلیق حرکاتینی (۱۹۲۰) و سید جعفر پیشوری نین دئموکراتیک حرکاتینی (۱۹۴۵-۱۹۴۶) گونئی آذربایجان خالق کوتله لری نین میلی آزادلیق موباریزه سی نین و دئموکراتیک حرکاتی نین " قیزیل صحیفه لری " نین خالق حیاتیندا بؤیوک اجتماعی تاریخی اهمیتی یوکسک قییمتلندیریر.

۱۹ یوزایللیکده گونئی آذربایجان اهلایسی فئودال جمعیتینده موستبید شاه حاکیمیتی و دینی فاناتیزم شرایطینده قفلتده یاشاماغا محکوم ائدیلمیشدی. شاه ایستیدادی نین، شووینیست روحلو ایران حاکیم دایره لری نین ظولمونه، دیلی نین، مدنییتی نین تقیبینه، عادی اینسانی حقوقلاریندان محروم ائدیلمه سینده قارشو اعتراض دالغاسی، ایختیشاش زامان-زامان موشاهیده اولونسا دا، هر دفعه ایرتیجا قوووه لری طرفیندن آمانسبزجاسینا یاتیریلیردی. لاکین دنیا اینقیلابلاری، چارپیشمالاری دؤورونده صبری توکنمیش

۱۹-۲۰ یوزایللیکده گونئی آذربایجان ادبیاتی نین وضعیتی زامانین اجتماعی-سیاسی تلاطوملرینه اوغون جوشقون دریانین قاباریب-چکیلیمه سینده بنزه میشدیر. خالقین آزادلیق و دئموکراتیک حرکاتی نین گوجلندیگی دؤورده گونئی آذربایجان ادبیاتیندا یئنی یوکسه لیش نظره چارپیردیس، شاه ایستیدادی نین، ایرتیجانین توغیان ائتدیگی قاداغا و تقیب ایللرینده ده اینکیشافیندان قالمیردی. مورککب، تضادلی دؤورلرده ده بدیی ادبیات خالقا موقدس بورجونو شرفله یئرینه یئتیریر. میرزه ابراهیموو یازیر:

" خالقین روحونو، درونی ایستکلرینی عکس ائدن اصل وطنپرور شاعیرلر آذربایجان ادبیاتی نین بوتون تاریخی بویو وارلیغیمیزی، دیلیمیزی، میلی مدنیتمیزی مدافیه ائدن معنالی، تاثیرلی، بدیی جهتدن کامل و دولغون اثرلر یاراتمیشلار. همین اثرلرین بیر قیسمی آنتولوگیامیزین هم کئچمیش جیلدرینده، هم ده بو (یعنی، اوچونجو - رئد.) جیلدینده اؤز عکسینی تاپمیشدیر " (اورادا. ص. ۱۰).

(آنتولوگیانین ایکینجی جیلدینده اوخوجولارا موراجیعتی اوخیوان تدقیقاتچی غلام ممدلی نین گتیریب بیزه تقدیم ائتدیگی - ممدلی مانافزاده ثابتین ترجمه-حالی و شعرلری کیتابین سونونا علاوه ائدیلمیشدیر - ت. ا.).

آنتولوگیانین اوچونجی جیلدینده وئرلیمیش گؤرکملی شاعیر و یازیچیلارین - محمدعلی صفوت، علی اکبر دهخدا، علی فطرت، ابراهیم ذاکیر، میر مهدی اعتماد، حبیب ساهیر، محمدحسین شهریار، میر مهدی چاووشی، هاشیم ترلان، موظفر دیرفشی، یحیا شیدا، بالاش آذر اوغلو، علی توده، حکومه بیللوری، سهند، سؤهراب طاهیر، س.ج.پیشوری، فتحی خوشگینابی، حمید ممدزاده و باشقالاری نین اثرلرینده دؤورون ان سعجییوی خصوصیتلری عکسینی تاپمیشدیر.

ایکینجی دنیا موچاریه سی نین باشلانماسی ایله دؤولتلراراسی موناسیبتلرده تۆره میش آغیر وضعیتله علاقه دار ایدی ” (” گونئی آذربایجان ادبیاتی آنتولوگیاسی ” (دؤرد جیلدد) ۳ جیلد، باکی، ” علم ” نشریاتی، ۱۹۸۸، س. ۸).

ایکینجی دنیا موچاریه سی عرفه سینده رضا شاه ایرانین سیاسی، ایقتیصادی و اجتماعی حیاتی نین طالعیینی فاشیست آلمانیا سینا باغلامیشدی، اونا گووه نیردی. ایرانین بوتون ساحه لرینه آلمان موشاویرلری سیرات ائتمیشدی. موچاریه باشلاناندا سووئت قوشونلاری بو تهلوکه نی آرادان قالدیرماق اوچون ۱۹۲۱-جی ایل سووئت-ایران موقاويله سینه اساسن ایران اراضیسینده نظرده توتولموش بؤلگه یه داخل اولدو. همین گونلر سووئت قوشونلاری ترکیببند گونئی آذربایجاندا اولان میرزه ابراهیمو و یازیر: ” گونئیو باجی و قارداشلاریمیز سووئت عسگرلرینی اؤز خیلاصکارلاری کیمی بؤیوک حورمت و محبتله قارشیلادیلار... ظالیم رضا شاه تاخت-تاجیندان ال چکیب ایرانی ترک ائتدی و یئرینی بدنام اوغلو محمد رضا پهلوییه وئردی. ایران اجتماعی حیاتیندا یئنی کولکلر - آزادلیق نسیمی اسمه یه، چیرکلی آب هاوادا تمیزله مه یه باشلادی.

خالق کوتله لری موترققی دییشیکلیکلر، آزادلیق آرزوسو و اومیدی ایله یاشاماغا، فالیت گؤسترمه یه، همکارلار تشکیلاتلاری یاراتماغا باشلادی. زیندانلارین قاپیسی آچیلدی، سیاسی محبوسلار، او جومله دن ایران توده پارتیاسی نین گؤرکملی خادیملری، موباریز اوغوللاری آزادلیغا چیخیب فالیت مئیدانینا آتیلدیلار ” .

ایران حاکیم دایره لرینده بیر چاشقینلیق یارانمیشدی. ایرتیجا قوووه لری قانلی دؤیوشلرله گئری چکیلن سووئت قوشونلاری نین عاقیبتینی ایزله ییر، گؤزله مه مؤوقعیینده ایدی. سکسکه لی اجتماعی حیاتدا گیزلی موباریزه گئت-گنده گوجلنه نیردی. میرزه ابراهیمو و اؤز مقاله سینده یازیر: ” ... او زمان من تبریزده ایدیم. یئرلی اهالی اوچون عرب ایفباسیندا چیخارماغا

گونئی آذربایجان خالق اسارت بوخوولارینی، اطالت و فاناتیزم پرده سینی پارچالادی، حق-عدالت، آزادلیق نامینه موباریزه میدانینا آتیلدی.

میرزه ابراهیمو و وطنداش، عالیم و یازچی کیمی، ۲۰-یوزایللیگین باشلانغیچیندان دالغا-دالغا کوکره ین میلی آزادلیق موباریزه سینی و میلی دئموکراتیک حرکاتی ایفتیخارلا ” قیزیل صحیفه لر ” آدلانديرير، بؤیوک اویانیشین اؤتری اولمادیغینا اینانیردی. او ایناملا یازیردی: ” ... اینقیلابین خالق حیاتینا، خالق شوورونا گتیردیگی یئنیلکیرلرین و ایشیقلی فیکیرلرین قارشیسینی هئچ بیر قوووه آلا بیلیمه جکدیر، او، گئج-تئز اینکیشاف ائدیپ، خالقین خیرینه اولان، خالق آزادلیق و سعادت گتیرن یولا چیخاجاقدیر ” .

(” گونئی آذربایجان ادبیاتی آنتولوگیاسی ” ؛ (۲ جیلد)، باکی، ” علم ” ، ۱۹۸۸، ص. ۸-۱۶).

میرزه ابراهیمو و ” قیزیل صحیفه لر ” ین ان پارلاق تظاهورونو ۱۹۴۰-۱۹۵۰-جی ایللرده گونئی آذربایجان شاعیرلری نین اثرلری نین موندریجه سینده، ایدئیا مضمونوندا، دولغون بدیعی تصویرینده موشاهیده ائدیردی. اونا گؤره ده بو دؤورو گونئی آذربایجان پوئزیاسی نین ” چیچکلنمه دؤورو ” آدلانديريردی. میرزه ابراهیمو و یازیردی: ” بونون دا کؤکلری همین ایللرده اجتماعی حیاتین جانلنماسیندا، خالقین میلی-آزادلیق و دئموکراتیک حرکاتی نین او واختا قدر گؤرونمه میش درجه ده گئنیشلنمه سینده، فیرتینالی دریا کیمی جوشاراق شیددتلی دالгалاری شهرلردن کندلره دک اؤلکه نین بوتون گوشه لرینی احاطه ائتمه سینده، بوتون اجتماعی طبقه لری حرکت گتیرمه سینده ایدی. بو جانلنما، بو گئنیش اجتماعی حرکات بیر طرفدن رضا شاه پهلوی ایستیدادی نین خالق کوتله لرینی جانا گتیرمه سی، حیاتی دؤزولمز درجه ده پیسلشدیرمه سی ایله باغلی ایدیه، دیگر طرفدن دنیا سیاسی وضعیتینی نین سون درجه ده کسکینلشمسی و

سوسلنمیشدی. میرزه ابراهیموو اوخوجودا موغین تصوور یاراتماق اوچون اؤز مقاله سینده جوشقونون "قهرمانلار یوردو"، علی فیطرتین "وطن عشقی"، حبیب ساھیرین "خزانلار"، ابراهیم ذاکیرین "غربتده"، جعفر کاشیفین "ال چکین!"، حسین صحافین "میللی حکومتین قورولماسی"، میر مهدی چاووشی نین "گۆردویوم بیر منظره"، کمالی نین "تبریک"، یدالله امی نین "حقیقت" و ب. اینقیلابی روحلو، کسکین شعرلرینی تحلیلله جلب ائتمیشدیر.

جوشقون "قهرمانلار یوردو" شعرى نین بیر یئرینده دئییر:

بو گۆزل یوردون گۆزل باغی، گۆزل بوستانی وار،
پارلاق اولدوز تک گۆزل تاریخ، گۆزل داستانی وار.
کئچمیشینده قم، ظفر، توفان، دومان، حسرت سیتیم،
بیر اوزون تاریخ بویو درد، قه می، فرمانی وار.
هئچ قمه، هئچ درده تسلیم اولمایان بیر اؤلکه دیر،
ظولمه، ادوانا برابر اولدو بیر عوصیانی وار.
قهرمانلار بسله ییب اؤز سینه سینده بو دییار،
مرد اوغوللارلا دولو ایوانی وار، میدانی وار.
دوشمنی برباد ائدن بابک کیمی بیر قهرمان،
میلتي آزاد ائدن سرداری، - ستارخان یار.

ابراهیم ذاکیرین مازاندارانین ساری شهرینده سورگونده ایکن قلمه آلدیغی "قوربتده" شعرینده ایسه فدایلرین آجیناجاقلی، دؤزولمز شرایطده ساخلانماسینا، سیخینتی چکمه سینه باخمایاراق اولارین متین اینقیلابی روحونو، وطنه صداقتینی، اینتیقام واختی نین یئتیشمه سینی گۆزله دیکلرینی تصویر ائتمیشدیر.

وطندن اؤترو دولاننام جاھاندا مجنونتك،
تاپیلماير منه بير قمکوسار قوربتده.
ائديب خارابا عزيز اؤلکه می او خاینلر،
بو قملی گۆز یاشیم ائیلر نثار، قوربتده.

باشلادیغیمیز "وطن یولوندا" آدلی قیزیل عسگر قزئتى نین رئاكتورو ایشله ییردیم. بیز هر گون جبهه دن خبرلر چاپ ائدیردیک. بو خبرلره مووافیق اهالی نین احوالی-روحیه سینی موشاهیده ائتمک ماراقلی ایدی. حاکیم دایره لر، بلدییه ایشچیلری اوردوموزون گئری چکیلمه سینی، فاشیستلرین شهرلری اله کئچیرمه سینی ائشیدنده بیزه سویوق موناسیبت بسله ییردیله. حتّی کوچه حرکتینی نیظاما سالان آژانلار، ایران پولیسی و امنیتلری آراسیندا بیزیمله سالاملاشماماق اوچون اوزلرینی یانا چئویرنلر ده اولوردو. زحمتکئش کوتله لر ایسه کدرله نیر، اومیدینی ایتیرمیردی " (اورادا، ص. ۹).

بو آغیر، ضیدیتلی اجتماعی شرایطده مجلسلرده، ییغینجاقلاردا، مطبوعاتدا خالق آراسیندا میللی وارلیق، تاریخی کئچمیش، آنا دیلی اطرافیندا قیزغین موباحیسه لرین گوجلنمه سی موشاهیده اولونوردو. صبری توکنمیش خالق آزادلیق، خوش حیات سوراغیندا ایدی. میرزه ابراهیموو آزادلیق و دئموکراتیک مئیللرین گوجلندگی بئله بیر واختدا وطنپرور شاعیرلرین چکینمه دن موباریزه مئیدانینا خالقین آرزو-ایستگینی، موباریزه عزمینی جسارتله ترنوم ائتدیکلرینی، اوللاردا گله جگه اینام اویاتدیقلاری نین شاهیدی اولموشدو. او، بئله بیر قناعتله گلمیشدی کی، گونئی آذربایجان ادبیاتیندا موشاهیده ائدیلن یوکسه لیش آنجاق خالقین آزادلیق و دموکراتیک حرکتی نین گوجلندگی دؤوره تصادف ائدیر.

معلوم اولدوغو کیمی، گونئی آذربایجان ادبیاتی آنتولوگیاسی نین اوچونجو جیلدینه اولکی جیلدلردن فرقلی اولاراق اجتماعی-سیاسی اینقیلابی روحلو اثرلرین داخل ائدیلمه سی ایمکانی یارانمیشدی.

بورادا ۵۰-دن آرتیق شاعیر و یازیچی نین گونئی آذربایجان ادبیاتی نین چیچکلنمه دؤورونو سعجیییلندیرن اثرلری میللی دئموکراتیک حرکتین گوجلندگی دؤورون اینقیلابی احوال-روحیه سی ایله

یئتیئشسه واخت سنین اینتیقامینی آلیق،
او واخت قلبیم اولار لاله زار قوربتده،
بو گونده ذاکیر اندر اندلیبتک افقان،
اؤدیپ وطن سؤزونو بیر شعار، قوربتده.

میرزه ابراهیموو دئموکراتیک موباریزه یه قوشولان
میلیونلارلا اینسانین آرزو-ایستکلی نین " ترجمانی "
اولان شاعیر و یازیچیلارین اثرلرینده " علمی، فیکری،
ساغلام دوشونجه نی، زامانین قاباقجیل ایدئاللارینی،
اینسان اورگی نین و خالقین معنوی عالمی نین اوجا
حسلینی، عالی مقصدلرینی تصویر و ترنوم " ائتمه
سینی حیثرتله قارشیلاییردی. اؤز-اؤزونه دوشونوردو:
"شاعیری، یازیچینی بئله اثرلر یاراتماغا روحلاندیران
ندیر؟ " درحال جاواب وئیردی: " هر شئیدن اول،
خالقا، حقیقی محبتدیر، تمیز، صاف اینسانلیق
دویغوسودور، وطنپرورلیک حسلریدیر! گونئی
شاعیرلرینده بو حسلر، اینقیلابی یوکسه لیشلر دؤورونون
بو سروتلری، سینه دن قوپان اود کیمی آلوولانیر، ایشیق
وئریر! " (اورادا ص. ۱۱).

گونئی آذربایجان ادبیاتیندا خالق حیاتی، مورککب
ضیدیتلی دؤورون اجتماعی سیاسی حادیثه لری بو و یا
دیگر درجه ده تجسسومونو تاپیردی. یازیچیلار خالقین
اؤلچیسکی کیمی، حاقی، عدالتی، آزادلیغی، معاریفی و
مدنیتی مودافیعه ائدیر، زحمتکئش اینسانلارلا نادانلیغین،
جهالتین، دینی فاناتیزمین بؤیوک بلا اولماسینی آچیب
گؤستریردیلر.

معلوم اولدوغو کیمی، ۱۹۷۹-جو ایله ایران ایسلام
اینقیلابی نین ۲۵۰۰ ایلیک موستبید شاهلیق تاختی-
تاجی نین دارماداغین ائدیلمه سینده، ایرتیجانین
تملیندن سارسیدیلماسیندا ایرانین زحمتکئش کوتله
لری ایله یاناشی گونئی آذربایجانلیلار دا بؤیوک هونر و
قهرمانلیق گؤسترمیشدیلر. لاکین قلبه نین ایلیک
ایللرینده دئموکراتیک آب-هاوانین، خوش اووقاتین

یارانماسی ایله عذاب چکمیر، حقوقسوز اینسانلارین
قلبینده آزادلیغین، آزاد حیاتین باشلانماسینا اومید
دوغورسا دا، یوخا چیخماسی، اوزون سورمه دی.
اینقیلابین گؤزله نیلمه دن ایستیقامتینی دییشمه سی
گئنیش خالق کوتله لرینده درین غضب، نیفرت
اویاتماسی، کدر دوغورماسی گونئی آذربایجانین شاعیر و
یازیچیلاری نین نظردن یایینمادی. اولار بئله بیر اینام
یارادیردیلر کی، اؤزونو تانیان، حاقینی آنلایان، اؤز
گوجونه گونن خالق مغلوب ائدیلمزدیر. گئج-تئز اونون
کوکره یین دئموکراتیک موباریزه سی خالق آزادلیغا،
خوشبخت حیاتا قوووشدوراجاقدیر.

میرزه ابراهیموو اوزاقگؤرنلیکله یازیر: " اینقیلابین خالق
حیاتینا، خالق شعورونا گتیردیگی یئنیلیکلرین و
ایشیقلی فیکرلرین قارشیسینی هئچ بیر قوووه آلا
بیلمیه جکدیر، او، گئج-تئز اینکیشاف ائدیپ، خالقین
خیرینه اولان، خالق آزادلیق و سعادت گتیرن یولا
چیخاجاقدیر " (اورادا، ص. ۱۱).

میرزه ابراهیموو گؤره گونئی آذربایجان ادبیاتی نین
آراشدیریلماسی نین، دریندن تدقیق ائدیلمه سی نین
سببی، هر شئیدن اول خالقین معنوی باغلیلیغی نین
تظاهورو اولان اوتایلی-بوتایلی میلی ادبیاتیندا
قارشیلیقلى تاثیرى موعین ائتمک، اجتماعی-سیاسی
حادیثه لرین و دئموکراتیک حرکاتین آیری-آیری مرحله
لرینده خالقین حیاتی، موباریزه سینی، دنیاگؤروشونو
عکس ائتدیرن ادبی سالنامه نی یاراتماق ایدی. چونکی
۲۰۰ ایلیک گونئی آذربایجان ادبیاتی بوتؤولوکده
تدقیقات اوبیئکتی اولمامیشدی. میرزه ابراهیمووون
لایحه سی و رئاكتورلوغو ایله شعبه امکداشلاری نین
ترتیب و نشر ائتدیردیکلری دؤردجیلدلیک " آذربایجان
ادبیاتی آنتولوگیاسی " و ایکجیلدلیک " ۱۹-۲۰ عصر
آذربایجان ادبیات تاریخی " بو ساحه ده ایلیک
مونومئنتال علمی آبیده دیر. میرزه ابراهیمووون
ادبیاتشوناس و تدقیقاتچی عالیم کیمی بو ساحه ده

اوسگولونون، باغير ايفتيخارى نين ياراديجيليجيندان ان سيجيويى بديعى اؤرنكلر سئچيلىب وئريلميشدير. "گونئی آذربايجان ادبياتى آنتولوگياسى" نين بوتون جيلدلينده گونئی آذربايجاندا آنادان اولموش، اورادا ياشاييب-ياراتميش، دوغما خالقين طالعي ايله سيخ باغلى صنعتكار يازيچيلارين اثرلريندن اؤرنكلر وئريلميشدير.

لاکين ۱۹۴۵-۱۹۴۶-جى ايللرده گونئی آذربايجان ميللى آزادليق حرکاتى نين سوقوطوندان سونرا خارجى اؤلکه لره موهاجيرت ائتميش يازيچيلارين، عئينى زاماندا قوزنى آذربايجانا پناه گتيرميش، بوراداکى همکارلارى ايله عئينى سوسيال تاريخى، ايدئيا-معنوى شرايطده ياشاييب-ياراتميش دئموکرات يازيچيلارين اثرلرينى آنتولوگيالارا داخيل ائتمک "واحد ترتيب پرينسپى، هم ده نشر ايماکلارى باخيميندان" مقصده اويغون ساييلمايميشدير.

۱۹۸۱-۱۹۹۴-جو ايللرده "گونئی آذربايجان ادبياتى آنتولوگياسى" نين دؤرد جيلدى نين "ايلىک بوتؤو، سيستملى، فوندامئنتال" نشرى باشا چاتدى.

ميرزه ابراهيموون سعى، قايعيسى و ديقتى، شعبه امکداشلارى نين آختريش عذابى، وطنپرورليک دويغوسو و سريشته سى نتيجه سينده باشا چاتان "ادبى سالنامه" "آذربايجاندا اؤز کؤکلرى اعتباريله هميشه واحد ميللى ادبى پروسئسين چوخ بؤيوک بير مکانى نين و مرحله سى نين ادبى پروسئسى حاقيندا" دولغون تصور ياراتميش، تخمينن ايکى يوز ايللىک (۱۹-۲۰ عشرين ۹۰-جى ايللرينه دک) دؤورو احاطه ائتميشدير.

فوندامئنتال ادبى سالنامه نين ياراديلماسى آسانليقلا باشا گلمه ميشدى، چوخ جيدى، آغير چتينليکلر اورتايا چيخميشدى. دؤرد جيلده "گونئی آذربايجان آنتولوگياسى" نين ترتيبى ادبيات تاريخينده ايلک تجربه ايدى. اورتادا اوميدوئريجي بير شئى گؤرونموردو:

بؤيوک خيدمتلرى يئنى تدقيقاتلارا يول آچيردى. سون ايللر آذربايجاندا و اونون حدودلارى خارجينده گونئی آذربايجان ادبياتى موضوعوندا تدقيقات اثرلرى نين، ديسسئرتاسيالارين (پايان نامه) يازيلماسى فيکريميزى تصديق ائدير.

"گونئی آذربايجان ادبياتى" شعبه سى نين امکداشلارى آنتولوگيانين اوچونجو جيلدينى ترتيب ائتديکلرى ايللر ايراندا اجتماعى-سياسى، تاريخى شرايط ديشميشدى. ۱۹۷۹-جو ايلده ايران اسلام اينقيلابى نين غلبه سى گرگينلى خيلى آزالتميش، دئموکراتيک احوال-روحيه يارانميشدى. اونا گؤره تدقيقات و آختريشلار آپاريلارکن "مضمون، فيکرى-ائتستتيک جهتدن، هم ده فورما زنگينلىگى اعتباريله تصور ائديلندن خيلى زنگين" ماتريال توپلانميشدى. ميرزه ابراهيموون مصلحتى ايله آنتولوگيانين دؤردونجو جيلدى ترتيب ائيدلى.

بو جيلده ۱۹۵۳-۱۹۹۰-جى ايللرين گونئی آذربايجان ادبياتيندان نومونه لر داخيل ائيدلى. ۱۹۷۹-جو ايل ايران اسلام اينقيلابى پهلوى ايستيدادينى دارماداغين ائندن سونرا اؤلکه ده دموکراتيک آب-هاوانين يارانماسى دؤورى مطبوعاتدا "وارليق"، "دهه قورقود"، "ولکر"، "گونش"، "يولداش"، "انقيلاب يولوندا" اجتماعى-سياسى و ادبى درگيلرين يارانماسينا ايماکل ياراتميشدى. آنتولوگيانين سون، دؤردونجو جيلدى نين ترتيبينده مطبوعات صحيفه لرينده درج اولونموش پوئزيا، نشر، فولکلور نومونه لرى ايله ياناشى، گؤرکملى شاعيرلرين - محمدحسين شهريارين، سهندين، سؤنمين، مير مهدي چاووشى نين، هاشيم ترلارين، يحيا شيدانين، حسين دوزگونون، عليرضا نابدیل اوختاين، محمد على محزونون، امير خسرو داراي نين، موظفر ديرفشى نين، حبيب ساهيرين، همچينين ناثيرلرين - گنجعلی صباحی نين، قهرمان قهرمانزاده نين، رحيم چادنيکونون، صمد بهرنگى نين، مرضيه

آنتولوگیا نین ایلک ایک جیلدینده آیری-آیری یازیچیلاردان نومونه لرین آز وئریلمه سی و یا ۱۹ عصرده یازیب-یارادان یازیچیلارین کیتابا هئچ دوشمه مه سی قارشیا چیخان چتینلیگین اوجباتیندان اولموشدو. میرزه ابراهیمو گۆزه گۆرونمه یین چاتیشمازلیغا، کم-کسیره یول وئرمه مک اوچون شعبه امکداشلارینا اؤز آختاریشلارینی درینلشدیرمه یه، بوشلوقلاری یئنی تاپینتیلارلا دولدورماغا دیقته یاناشماغا روحلاندیریردی. آنتولوگیا لارین موکمل، احاطه لی اولماسی اوچون گونئی آذربایجان ادبیاتینا درین بلد اولان عالیم و یازیچیلاری دعوت ائدی، اونلارلا مصلحتلشیر، اونلارلا کونکرت تاپشیریقلار وئیردی. میرزه ابراهیموون دعوت ائدیگی - غلام ممدلی، ممد آغا سولطانوو، موباریز عزیزاده، ابوالفضل حسینی، حمید محمدزاده، قافار کندلی، بالاش آذراوغلو شعبه یه گلیر، اونو گۆزله ییردیله. ادبیاتشوناس عالیم " رحیم علیوین دئدیگی کیمی " اونلارین هامیسی نین آراسیندا میرزه موعلیمین نوفوذو موطلق ایدی: اونلار آغساقالین گؤستریشلرینی و تکلیفلرینی ایجرا ائتمگی شرف کیمی قبول ائدیردیلر ".

قاینالار:

- ۱- " گونئی آذربایجان ادبیاتی آنتولوگیا سی " (دؤرد جیلد) ۱ جیلد، باکی، " علم " نشریاتی، ۱۹۸۱، ۳۸۳ سه؛ " گونئی آذربایجان ادبیاتی آنتولوگیا سی " (دؤرد جیلد) ایی جیلد، باکی، " علم " نشریاتی، ۱۹۸۳، ۵۷۹ ص؛ " گونئی آذربایجان آنتولوگیا سی " (دؤرد جیلد) ایی جیلد، باکی، " علم " نشریاتی، ۱۹۸۸، ۵۵۰ سه؛ " گونئی آذربایجان ادبیاتی آنتولوگیا سی " (دؤرد جیلد) ایو جیلد، باکی، " علم " نشریاتی، ۱۹۹۴، ۴۰۲ سه.
- ۲- گونئی آذربایجان ادبیاتی آنتولوگیا سی، باکی، " علم " نشریاتی، ۱۹۸۳، ۵۸۰ سه، ۲۵۰۰۰ نوسخه نشر ائدیلمیشدیر.
- ۳- " عزیز دوستلار! آرخیولرده، کنچمیش، قزنت و ژورنال صحیفه لرینده، الیازمالاری خزینه لرینده و شخصی کیتابخانالاردا نه گؤرسنیز بیزه خبر وئرین، مومکون اولاندا صورتینی بیزه گؤندرین. بو عوضیز، بو قییمتسیز هدیه اوچون بیزیم حدسیز مینتدارلیغیمیز، مینلره اوخوجولارین و بوتون خالقین راضیلیق دویغوسو، صمیمی محبتی سیزین موکافاتینیز اولاجاقدیر ".
- ۴- گونئی آذربایجان ادبیاتی آنتولوگیا سی (یو جیلد) باکی، " علم "، ۱۹۹۴، ۴۰۴ ص.

داغ اتگی تارلادا زمیه اکیلن تاخیل زمیسی نین جوجرمه سی احتیمالی امکداشلاری دا دوشوندوروردو.

میرزه ابراهیمو قارشیا قویولان لایحه لری صبیر و تکیدله حیاتا کئچیریردی، مقصده چاتماق اوچون نوفوذوندان، رسمی علاقه لریندن و تانیشلیغیندان ایستیفاده ائدیردی. " گونئی پروبلیمی نین هم علمی، هم ده میلی یادداش باخیمیندان آکتواللاشدیریلماسی اوچون، بو ایستیقامتده ایشلر گؤرولمه سی اوچون، بو ایشلرده خالقیمیزین بیرلیگی ایدئیا سی نین بوتون واسیطه لرله سسلنمسی اوچون الیندن گله نی ائدیردی " (باخ: میرزه ابراهیمو (معاصرلری نین خاطیره لرینده) ب، " علم "، ۲۰۰۸، ص. ۲۷۷)

میرزه ابراهیمو ایشگوزارلیغی، آردیجیلیغی، ایشه موناسیبتی، رفتاری ایله اونون تابعلیگینده ایشله ینلره نومونه ایدی. مودریک مصلحت و گؤستریشلری ایله هامینی آختاریشلارلا، چتینلیگین عؤده سیندن گلمه یه روحلاندیریردی.

معلوم اولدوغو کیمی، اوزون ایللر گونئی آذربایجاندا فارسلاشدیرما سیاستی آپاران شاه رژیمی آنا دیلینده تحصیل آلمای، کیتابلار نشر ائتمگی قاداغان ائتمیشدی، آچیق فیکیرلی ضیالیلاری تقیب ائدی، حبسخانه و اعداملا قورخو آلتیندا ساخلا ییردی. بئله آغیر شرایطده مورتققی، دئموکراتیک یازیچیلاری موعین ائتمک، اونلارین اثرلرینی الیه ائتمک موشگول ایدی. ایستیبدا دؤورونده موباریز یازیچیلارین یازدیقلاری اثرلر گئنیش یایلا بیلمه میش و یا ایتیب-باتمیشدی. آنجاق آیری-آیری شخصی آرخیولرده ساخلانان الیازمالارینی چتینلیکله ده اولسا آشکار ائتمک واجیب ایدی. ایران اسلام اینقیلابیندان سونرا بئله بیر شرایطین یارانماسی بو چتینلیگی موعین درجه ده آرادان قالدیردی: شخصی آرخیولرده ساخلانان الیازمالاری مطبوعاتدا تکبیر درج اولونماغا باشلادی.

گنجلی صباحی نین حکایه لری

GƏNCƏLİ SƏBAHİNİN HEKAYƏLƏRİ

کافکاسیالی دا اونون " ائرن یاشلاردان یازماغا باشلادیغینی"، ص. ۲۲۸ بیلدیریر.

لاکین ادبیاتشوناسلیقدا یایغین حالا گلیمیش بو ایدیعالارین هئچ بیرینی هله لیک مؤعتبر منبع و دلیلرله سوپوت ائتمک مومکون اولمامیشدیر. یازیچی نین ۱۹۹۳-جو ایلده نشر ائدیلمیش خاطیره لرینده، همچی نین آذربایجان رئسپوبلیکاسی دؤولت تهلوکه سیزلیک خیدمتی نین آرخیوینده ساخلانان سندلرینده ده مسله یه ایشیق سالا بیله جک بیلگی یوخدور. حالبوکی، اؤتن اسرین ۳۰-جو ایللرینده رئپرئسسیایا معروض قالان ضیالیلاریمیزین حیات و فعالیتلری نین ایستینطاق آراشدیرمالاری زامانی " حساسلیق " لا یاناشیلان مثله لردن بیر ده اونلارین یازیلاری اولموشدور. بئله کی، ن ک و د- نین " پئشکار مستنطیق " لری قول زورونا حاضیرلادیقلاری "اتهام " لارا حقوقی دون گئیدیرمک اوچون، اونلاری تشکیل ائتدیکلری " دانوس " لارلا یاناشی، هم ده متهملرین اؤز یازیلاریندان آختاریب " تاپدیقلاری " و ایسته دیکلری سویئکتیو آنلاملار وئردیکلری سؤزلرله " دلیللندیرمه " یه چالیشیردیلار.

البته، ع.حاقوئردیئو، ی.چمنزمینلی و ع.شایق کیمی نهنگ سؤز اوستالاریندان درس آلمیش عالی فیلولوژی تحصیللی بیر ضیالی نین شمکیرده موعیملیک ایللرینده، ائلجه ده قازاخستان سورگونوندن تبریزه دؤنونه یه قدر هئچ بیر اثر یازمادیغینی، بدییی یارادیجیلیغا آنجاق میللی حرکاتین سوقوتوندان سونرا – الینجی ایللرین اولینده، نئجه دئیرلر، یاری یاشینی کئچدیکدن سونرا باشلادیغینی سؤیله مک ده ایناندیریجی گؤرونمور. بئله کی، ایلک مطبوع اثرلری

فیکرت سلیمان اوغلو

FİKRƏT SÜLEYMAN OĞLU

گنجلی صباحی نین (۱۹۰۶-۱۹۹۰) ادبی

یارادیجیلیغا نه وخت باشلادیغی و ایلک اثرینی نه وخت قلمه آلدیغی باره ده الیمیزده توتارلی معلوماتلار یوخدور. تدقیقاتچیلارین بو حاقدا فیکیرلری ده بیر- بیریندن تامامیله فرقله نیر. مثلن، س. موغانلی صباحی نین ادبیات عالمینده ایلک آددیملارینی آذربایجان خالق نین گونئیدهکی میللی آزادلیق حرکاتی عرفه سینده آتدیغی قناعتینده دیر^۵. بعضی تدقیقاتچیلار ایسه اونون " گنجلیک ایللریندن ادبیاتا بؤیوک مارق گؤستریب شعرلر " ^{۱۵}، " ۳۰-جو ایللردن حکایه لر یازدیغی " ^{۱۱}، حیاتی نین شامخور (شمکیر) دؤنمینده کیچیک پیئسلر قلمه آلیب بونلاری اؤز یولداشلاری ایله بیرلیکده تاماشایا قویدوغو باره ده فرقلی فیکیرلر ایره لی سورورلر. تورکییه لی تدقیقاتچی پروفئسسور عالی

ایراده سی شاهین و اونون خاریجی آغلاری نین ایراده
سینه قالب گلیر...

البتته، گونئی آذربایجاندا آنادیللی دئموکراتیک
رئالیست ادبیاتین ایلک آددیملارینی ۴۰-جی ایللرین
اورتالاریندا – خالق حرکاتی دؤنمینده آتدیغی باره ده
بعضی ادبیاتشوناسلار طرفیندن سسلندیریلن فیکیرلر
هئج ده اساسسیز دئییل. بونون ایزلرینی همین دؤورده
تبریزده و آذربایجانین دیگر شهرلرینده درج اولونان
فرقلی قرئت و مجموعه لرین، خصوصیه ده آد-این
اورقانی "آذربایجان" قرئت نین صحیفه لرینده تاپماق
اولار. لاکین میللی حرکاتین سوقوطو ایله یئنیجه
باشلانان بو دئموکراتیک یارادیجیلیق حرکاتی نین یولو
دا کسلیلر. "آراشدیرمالار گؤستیر کی، ایرتیجانین
اؤندیردیگی ضربه لر اونسوز دا هله آياقلاری برکیمه
میش نسر اوچون خصوصیه سارسیدیجی اولموشدور.
رئژیمین یاراتدیغی بوغوجو موحیط فورمالاشما دؤورونو
یاشایان نسرین ایره لی آددیم آتماسی یولو اوزرینده آز
قلا کئچیلمز سده چئوریلیمیشدیر" ۱۲، ص. ۱۰۴. اونا
گؤره ده، میللی حکومت دؤنمینده آنادیللی آزاد
مطبوعات صحیفه لرینده اؤزلری نین ایلک اثرلری ایله

" – اؤلکه میزده گوندن-گونه شیددتلنن بو تلاتومو
فقط سیز یاتیردا بیلرسینیز. سیزین تدبیر و لیاقتینیزه
من اینانیرام. هئندئرسون و میدئلون جنابلاری نین دا
ایتمینانلاری سیزه دیر" ۲، ص. ۲۸۱.

اصلینده یازیچی بورادا شاهین اؤز سؤزلری ایله کیملرین
الینده اویونجاغا چئوریلدیگینی و ایران کیمی قدیم
دؤولتچیلیک عنعنه لری اولان بیر اؤلکه نین کیملرین
بو یوندوروغو آلتینادا یاشادیغینی، رئال اولاراق کیملر
طرفیندن ایداره ائدیلدیگینی آچیب گؤستیریر.

لاکین چوخ کئچمه دن تهراندا و ایرانین باشقا یئرلرینده
گئنیش اعتیراض میتینقلری باشلاییر. اؤلکه نین نفوذلو
دینی لیدرلریندن بیرى اولان آیتوللا کاشانی شاهین بو
فرمانی نین علمینه فتوا یایینلاییر و قوام السلطنه نین
باش ناظر تعین ائدیلمه سینه قارشى چیخیر، اهالیینی
موستید شاه قارشى موباریزه یه سسله ییر. بوندان
سونرا "موسله قووه لر آخی نین قارشیسیندا تاب
گتیره بیلیمیرلر. آتوماتلار بیچدیگجه اولار قیزمیش نر
کیمی سربازلاری چیغنایب کئچیرلر" ۲، ص. ۲۸۷. هر
طرفدن "خاین شاه اؤلوم!" و "محو اولسون قوام!"
صدالاری یوکسه لیر.

حکایه نین اولینده لووغالیقلا "آذربایجان نهضتینی
خاطیرلایین. اودلو اسلحه لر، دار آغاجلاری هر ایشی
دوزلدر" ۲، ص. ۲۸۱ – دئین، الی آذربایجانلی فدایلرین
قانینا بولاشمیش قوجا جلالد حکایه نین سونوندا
قورخوسوندان یالوارماق درجه سینه دوشوب ردیلجه
سین:

" – اعلاحضرت منیم استعقامی قبول ائدین! کابینه نین
سوقوطونو تئز خالقا یئتیرین! بو عوصیان اگر بیر آز دا
داوام ائدرسه نینکی تختی-تاج، حتى حیاتیمنیز بئله
خطرده دیر!" ۲، ص. ۲۸۸ – دئییر.

بیر آز سونرا ایسه تهران رادیوسو قوام السلطنه حکومتی
نین سوقوطونو بوتون دونیایا یاییر و بونونلا دا اونون بئش
گونلوک حاکیمیتی سونا چاتیر. بو دفعه ده خالقین

ایمکان وئرلمیر. ظاهرده " ایداره نگارش " آدلانان، حقیقتده " سازمان امنیت " ین سنزوراسی اولان ایداره آذربایجان دیلینده بیر جومله نین بئله چاپینا ایمکان وئریمیر " ۴.

محض بونا گؤره ده آراشدیرماچیلارین اکثریتی نین گ.صباحینی گونئیده آنادیللی یئنی رئالیست نثرین تمل داشلارینی قویان قلم صاحیبی آدلاندیرماسیندا هئج بیر موبالیغه گؤرموروک. گونئی ادبیاتی نین گؤرکملی تدقیقاتچیسى فیلولوگیا اوزره علملر دوکتورو س.نبی اوغلونون قناعتی ده بو فیکری تصدیقله مکده دیر: "آذربایاندا اینقیلابی حرکتین مغلوبیتی و شاهلیق رژیمینین یئنیدن حؤکم سورمه یه باشلادیغی آغیر ایرتیجا ایلرینده گونئیده نسرین اساس آغیرلیغینی اؤز چيگینلرینده داشیيان گنجه لی صباحی اولموشدور " ۱۲، س.۱۰۴.

صباحی نین اثرلری نین بیر چوخو آچیق-آیدین شکیلده آوتوبیوقرافیک ایزلر داشییر و اونون اصل بدیعی اثر موضوعو اولان کشمکشلی حیاتی نین آیری-آیری آنلارینی گؤزوموز اؤنونده جانلاندیریر. بو باخیمدان "گول دسته سی " آدلی حکایه سی دیقتی داها چوخ جلب ائدیر. ادیبین لوریستانداکی سورگونلوک دؤنمی نین بیر پارچاسی تاثیرى باغیشلايان بو حکایه اؤزونون جیدی اجتماعی-سیاسی مضمونو اعتباریه اونون دیگر اثرلرینی، خصوصن ده " حیات فاجیعه لریندن " آدلی پوئستینی خاطیرلادیر. بئله کی، مؤلیف بورادا یارادیجیلیغیندان قیرمیزی ختله کئچن " ارباب-رعیت " پروبلیمی نین باشقا بیر اییرنج اوزونو آچیب گؤستریر.

حکایه یوخسوللوق، چاره سیزلیک سببیدن ارباب علی خانین عایله سینه قوللوقچو کیمی وئرلمیش، اوشاقلیغی الیندن آلینمیش اون-اون ایکی یاشلی لور قیزی مهری نین آغا ائوینده کی فاجیعه وی حیاتینا آید کیچیک ائپیزود اوزرینده قورولوب. بورادا بیز بالاجا مهریه ظولم

چیخیش ائدن آزسالی مؤلیفلرین اکثریتی ایرتیجا دؤنمینده فارس دیلیندن غئیری دیلده یازماغین قطعی شکیلده قاداغان ائدیلدیگی دؤنمده قلملرینی بیردفعه لیک یئره قویمالی اولموشلار.

بورادا بیر ماراقلی فاکتی دا خاطیرلاتماق لازیم گلیر کی، گنجه لی صباحی نین قارداشی، گونئیده تئاتر صنعتی نین اینکیشافیندا عوضسیر خیدمتلری اولموش و همین دؤورده آنادیللی مطبوعاتدا اؤز مقاله و حکایه لری ۱۳ ایله چیخیش ائتمیش فعال ضیالیلاریمیزدان بیرى اولان صمد صباحی ده بیر داها بو ساحه یه قاییتمامیشدیر...

لاکین هله لازیمی سوییه ده اولمایان اجتماعی شوورون اینکیشافیندا، تپلومون میللی مقصدلر اوغروندا موباریزه یه سفربر ائدیلمه سینده، ائله ده اؤزونون معنوی دیرلرینه صاحیبلمه سینده و اونون قورونوب ساخلاماسیندا آنادیللی نثرین رولونو دوزگون قییمتلندیرن گ.صباحی گونئیده قانلی شاه ایرتیجاسیندان، بیر گون بئله سنگیمه ین فیزیکی و معنوی باسقیلاردان چکینمه دن یارادیجیلیغا داوام ائدن، بارماقلا ساییلماق شخصلردن بیرى ایدی.

ادیبین مسلکداشی دکتر.سلام الله جاوید خاطیره لرینده همین دؤورون آب-هاواسینی دقیقلیکله تصویر ائدیر: " ایندی آذربایجان و آذربایجان دیلینه قارشى شووینیستلر طرفیندن فیشار او قدر آغیردیر کی، حتّی رضا شاه دؤورونده ده بئله اولمامیشدی. دؤولت طرفیندن آذربایجانلا باغلی نه کیچیک، نه ده بؤیوک یازیلارین نشرینه ایجازه وئرلمیر. دؤرد ایلیک زحمتدن سونرا فارس دیلینده حاضیرلادیغیم " نمونه های فولکلور آذربایجان " کیتابی نین ۲-جی جیلدینی مطبعه ده اونا گؤره موصادیره ائتدیلر کی، اوزرینده آذربایجان سؤزو وار. گنجعلی صباحی نین " قارتال " کیتابی نین نشرینه مانع اولدولار. حسن مجیدزاده نین " آپاردی سئلر سارانی " کیتابی نین فارسجا چئوریلمه سینه باخمایاراق چاپینا یول وئرله دیر. آذری دیلینده نشرلر

دا بو ظولمو روا گۆررمی؟ بس آنا قلبی، اینسانلیق... " ۹، ص. ۱۶۷.

اصلینده حکایه قهرمانی نین سسلندیردیگی اورک آغریدان سواللارین جاوابی بو ظولمو یاشایان هر کسه معلومدور: جمعیتی ایچیندن چورودوب تامامیله دؤزولمز حالا گتیرن، میلیونلارلا اینسانا اؤز اشیا سی پریماسیندان باخان، اونلارین طالعیینی محو ائدن فئودال - ارباب دربگیلیگی موحیطینده یئتیشیب فورمالاشمیش " آغا " لاردا اینصاف، " قلب " و " اینسانلیق " اختارماق عبثدیر. اونا گۆره ده مؤلیف اوخوجوسونو بو دورومو دییشدیرمه یه سسله ییر.

گ.صباحی نین کسکین قلمیندن یالنیز، اۆلکه نی ایداره ائدن شووینیست سیاست دللاللاری، رعیته جهنم عذابی یاشادان ییرتیجی اربابلار دئییل، هم ده " ال توتماق علیدن قالیب " کلمه سینی اؤزونه شعار ائدیپ " توتدوغو الی " بوراخمایان و اونا صاحبلیک ائتمک خولیا سینا دوشن - " قوجالیقدا یورغالیق " ائده رک اون دؤرد یاشلی قیزا گۆز دیکن حاجی فرجلر، " نه پولوم وار اوغرو آپارسین، نه ایمانیم وار شئیطان " فلسفه سینی اؤزونه یاشام شعار ائدن آرسیز قافارلار، اوشاق اوسته ساواشیب بیریرینی قانینا قلتان ائدن، نچه ایلین قونشوسو، دوستو باققال حسن و مرد علیلر ده اؤز پایینی آلیر.

ایران ایسلام اینقیلابی نین غلبه سیندن سونرا یارانان یئنی مونبیت موحیطده آنادیللی مطبوعاتین برپاسی، چوخلو سایدا قرئت و درگیلرین ایشیق اوزو گۆرمه سی، اونلارین احاطه دایره سی نین گئت-گنده گئیشیلنمه سی، ائلجه ده اؤز اطرافلاریندا بؤیوک اوخوجو کوتله سی توپلایا بیلمه لری اوزون ایللردن بری بو پروسئسی حسرتله گۆزله یین ادیبین یارادیجیلیغینا دا بؤیوک تاثیر گؤستریش، سؤزون حقیقی معناسیندا اونون چیچکلنمه سینه یول آچمیشدیر. بو دؤورده او، " آذربایجان یازیچیلار و شاعیرلر جمعیتی " نین تشکیلینده

ائندلرین اؤزلرینی یوخ، اونلارین اینسانلیقدان کنار عمللرینی گۆروروک.

حکایه بیر باهار گونو هر یانی گول-چیچک آچمیش طبیعتین قوینونا چیخمیش، سورگون حیاتی یاشایان قهرمانا ۱۰-۱۲ یاشلی بیر قیز اوشاغی نین باهار چیچکلریندن توپلادیغی گول دسته سینی وئرمه سیله باشلا ییر. آما نرگیز و بنؤوشه دن هؤرولموش بو گول دستسی نین تاریخچه سی تزجه اؤتوب کئچن سو یوق بیر قیش گونونه دایانیر. اوندا " هر یئری قار اؤرتموشدو، ...آیاز و شاختادان کوچه لرین کناری ایله اوزانان آرخ سولاری نین اوزو قایماق باغلامیشدی، حزین-حزین اسن شیمال یئلی ائو بوخاریلاریندان قالخان توستونو گونئیا طرف هایلا ییردی ". همین گون قهرمان بولاق باشیندا سو آپارماغا گلمیش " باشیاچیق، قیوریم ساچلی، آیاقیالین، سو یوقدان آل دوداقلاری گؤیرمیش کیچیک بیر لور قیزی " ایله راستلاشمیشدی. او، قیزجیغازین آغلادیغینی گؤروب بونون سببینی سوروشموشدو:

" - نه اوچون آغلاییرسان، قوزوم؟

زاواللی قیزجیغاز تیتره یین کیچیک، توپول اللری ایله گۆز یاشلارینی سیله رک:

- قازانی باشیما قالدیرا بیلیمیرم، - دئمیشدی.

- گوجون چاتدیغین قدر دولدورسانا.

او بوغوق هیچقیر تیلارلا:

- آز دولدورسام، خانیمین آجیغی توتار " ۹، ص. ۱۶۶ - دئمیشدی...

البتته، قهرمان بو سازاقتا آیاقیالین-باشیاچیق سو داشیماغا مجبور ائدیلن بالاجا قیزا کؤمک ائتمیش، اونون دولو قازانی الی خانین قاپیسینا قدر آپارمیشدی. آما بورادا اونون داخیلی مونولوقو - اؤز-اؤزونه دئدیگی سؤزلر ایران ایداره چیلیک سیستئمی نین ظولمکارلیغینی، عدالتسیرلیگینی، اونون اساسینی تشکیل ائدن " ارباب " زومره سی نین ایچ اوزونو آچماغا کیفایت ائدیر: " مگر خانیمین اوشاغی یوخدور؟ آنا دئیلمی؟ او اؤز اوشاغینا

اولان، داخیلن زنگین اینسانلاردیر. ائله اونلارین بو خاراكتئری یارانمیش دورومدان ایتکیسیز چیخماغا ایمکان وئریر. ترلان صمیمی شکیلده پری خانیمما گذشته گئدیر، بونونلا هم اوغلونو، هم ده پری خانیمی قازانیر:

" - باجی جان! سن نه فیکیر اندیرسن؟ خیال اندیرسن کی، من رشیدی سنین الیندن آماغا گلیمیشم؟ منیم نه حاقیم وار ائله بیر فیکره دوشم؟ او گوندن کی، اونو منیم الیمدن آلدیلار، اونو اؤلدویه قویموشدوم، دیری لیگینه بایس سن اولموسان. گنجه-گوندوز نازی ایله اویناییب، زحمتینه قاتلاشان من اولمامیشام، سن اولموسان! آیریلدیغیم کۆرپه رشیدی ایندی بیر ایگید اوغلان گۆردوکده سئویندیم. گلدم قایغی و زحمت لرینیز اوچون سیزدن تشککور ائدم. من دوغما آناسی اولسام دا، حقیقی آنا سیزه سینیز. گلنده، یولدا اونا دئیمیشم: "منی ترلان، سیزی آنا سسله ملی دیر. سیز ایجازه وئرمس نیز، منیمله گۆروشه گلمه یه ده حاقی یوخدور. او، همیشه سیزینله یاشایاجاق دیر " ^{۱۴}.

یازیچی بو حکایه ده اینسانلارین داخیلن زنگین، خیرخواه و خوش نییتمی اولدوقلاری تقدیرده، کونکرئت بیر فردین حیات درامی کیمی گۆزله نیلمه دن اورتایا چیخیب اطرافینداکیلارین دا گله جک یاشامینا و روحی دورومونا گوجلو، داغیدیجی تاثیر گۆستره بیله جک پسیخولوژی آسپئکتلی مورککب پروبلئمین حللینده بئله اورتاق مخرجه گله بیله جکلرینی گۆسترمه یه چالیشمیشدیر.

بورادا بیر شئی ده قئید ائتمگی لازیم بیلیریک کی، حکایه اینقیلابین ایلک ایللرینده " دده قورقود " درگیسینده درج ائدیلدیکدن سونرا مؤلیفین کیتابلاریندان هئچ بیرینه داخیل ائدیلمه میش، سانکی یاددان چیخمیشدیر. ائله بو حالین اؤزو یازیچی نین هانسیسا درگیلرده درج اولونوب یاددان چیخمیش، کیملرینسه شخصی آرخیولرینده ساخلانان و یا هله درج ائدیلب ادبی اجتماعیتین دیقتینه چاتدیریلمامیش باشقا

یاخیندان ایشتیراک ائتمیش، " وارلیق " و " دده قورقود " درگیلرینده " اینسانی آزادیان " ، " لاله پارکی نین سحری " ، " اینتیقام " و دیگر حکایه لرینی، ائله ده " یولداش " ، " اولکر " ، " گونش " ، بشریت " و س. آدلی درگیلرده شیماللی-گونئیلی ادبیاتیمیزین تاریخینه، ایندیسینه، ائله ده آیری-آیری گۆرکملی نوماینده لرینه حسر ائتدیگی چوخلو سایدا ادبی-تنقیدی مقاله سینی درج ائتدیرمیشدیر. اونون بؤیوک ضیالیمیز دکتر. جاواد هئیتین رهبرلیی آلتیندا یارادیلان " وارلیق " ژورنالی نین تشککولونده و اینکیشافیندا خیدمتلری ده دانیلمازدیر.

مؤلیف ائله " سونسوز محبت و گودشت " ^{۱۴} آدلی حکایه سینی ده بو دؤورده " دده قورقود " درگیسینده درج ائتدیرمیشدیر. یازیلما تاریخی باره ده معلومات اولماسا دا، اثرده جریان ائدن حادثه لرین صمد وورغونون " آذربایجان " شعرینه بسته لنمیش ماهنی نین تبریز رادیوسوندا سسلندیگی گونلرده - میللی حکومت دؤنمینده باش وئردیگی شوبهه دوغورمور. پسیخولوژی پلاندا قلمه آیینمیش حکایه نین قهرمانی رشید هله کۆرپه لیک ایللرینده آتاسینی ایتیردیگینه گۆره آناسی نین الیندن آلینیب عمیسی آسلان و اونون حیات یولداشی پری خانیمین حیمایه سینه وئریلیر. او، یاشادیغی حیاتدان نارازی اولماسا دا حددی-بولوغا چاتدیقدان سونرا اؤزو ایله باغلی حقیقترلری اؤیرنمک قرارینا گلیر، دوغما آناسی ایله گۆروشمک ایسته ییر. رشیدین بو حرکتی پری خانیمین پسیخولوژی سارسینتیلارینا سبب اولور. او، بئله گومان اندیر کی، دوغما بالاسی کیمی سئوه-سئوه بؤیودوب بویا-باشا چاتدیردیغی رشید بیولوژی آناسینی گۆردوکدن سونرا اونلاری آتیب گئده جک، سئوینج دولو دونیالاری، اونونلا باغلی آرزولاری آلت-اوست اولاجاق. لاکین رشیدین دوغما آناسی ترلان دا، اونون آتاسی حسن بابا دا یارانمیش وضعیتین مسئولیتینی آنلاماق ایقتیداریندا

آراشدیرماچی ائلدار موغانلی حاقلی اولاراق موعاصیر
گونئی آذربایجان ادبیاتی نین نثر قولونون گ.صباحی
نین آدی ایله باغلی اولدوغونو بیلدیره رک یازیر:

” آذربایجان دیلی و ادبیاتی اوزره آکادئمیک تحصیل
صاحبی، دیل و ادبیاتین اینجه لیکلرینی و بدیعی
خصوصیتلرینی دریندن بیلن، دوغما خالق نین معنوی
عالمینی یاخشی تانیان، جمعیتین داخیلینده کی
قاید-قانونلاری، اجتماعی و سیاسی موباریزه ده اؤیرن
ادیب، اؤز دؤورو-شرایطینی گؤسترن پارلاق نثر اثرلری
نین یارادیجیسی اولموشدور ”^۵.

گ.صباحی ایران جمعیتی نین، او جومله دن بو
جمعیتین بیر پارچاسی اولان گونئی آذربایجان تورک
توپلومونون دردلرینی اؤز گؤزلری ایله گؤروب موشاهیده
اؤدن و بونو اثرلرینده ایناندیرجی، رئالیست بویالارلا
تصویر ائدیپ اوخوجوسونو دریندن دوشونمه یه، هم ده
داواملی شکیلده بو وضعیتدن چیخیش یوللاری
آختراماغا سؤوق اؤدن بیر قلم اوستاسیدیر.

مؤلفین ” قارتال ” آدلی حکایه لر توپلوسوندا بحث
اؤدن کیچیک یازیدا راست گلدیگیمیز فیکرلر بیر
صنعتکار اولاراق اونون یارادیجیلیغینا وئرلن دقیق
قییمتلردن بیر کییمی دیقتی جلب ائدیر: ” ...حکایه
لری اوخودوقجا گونئی آذربایجانداکی عادی زحمتکئش
اینسانلارین شاه ظولمو آلتیندا نه لر چکدیگینی، نجه
ایشگنجه و تحقیرلره معروض قالدیقلا رینی حس
اؤدیردیم. اونو دا حس اؤدیردیم کی، مثله یالئیز
دؤلتلیلیکده و یا کاسیبیلیقدا دئییل، بوتون خالقین
شاهلیق اوصولی-ایداره سی نین، ” ارباب حاکیمیتی ”
نین دهشتلی، قارانیق زیندانیندا چکدیگی عذابدادیر،
اونون اؤز وطنینده وطنسیز اولماغیندادیر، میلی
حقوقونون الیندن آلینماسیندادیر، میلی لیاقتی نین
تاپدانیلماسیندادیر. واختیله دنیا مدنیتینه داهیلر وئرن
قهرمانلار، بؤیوک سرکرده لر یئتیشدیرمیش بیر خالقین
اؤز آنا دیلینده تحصیل آماغا ایختیارسیزلیغیندادیر ”^{۱۰}.

ایلاملاری نین دا اولایله جگی باره ده دوشونمه یه
اساسلار وئیر.

اونو دا قئید ائدک کی، بو حکایه مضمون باخیمیندان بیر
قدر ده ” قارتال ” حکایه سینى ۶، ص. ۴۱-۱۶
خاطیرلادیر. لاکین قارتال (محمد) آناسی نین الیندن
آلینماییب، عکسینه اونون طرفیندن اؤزگه نین قاراگونلو
نرگیزین قوجاغینا آتیلیب و اونودولوب. او، رشید کیمی
شانسلی دا دئییل، چاتیشمازلیغی اولمایان بیر عایيله ده
یوخ، یوخسوللوق ایچینده یاشایان عایيله ده بؤیویوب.
بلکه ده ائله بونا گؤره اورگینده بیولوژی آتا-آناسینا
قارشى قاتی نیفرت بسله ییب و اونلاردان اینتیقام آلماق
نییتینه دوشوب. لاکین قارتال اونلاری تاپا بیلیمیر،
حیاتین بورولغانلاری اونو بیر سامان چؤپو کیمی
فیرلادیب اوغورلوق و قولدورلوق یولونا آتیر. قارتال
آییلیب توتدوغو یولدان گئری دؤنمک، ” ساحيله
چیخماق ” ایسته ینده همین بورولغانلار ایمکان وئرمه
ییب اونو اودور. آما او هئچ اولماسا توتدوغو ” یول ” اون
سونوندا، محو اولماق تهلوکه سی ایله اوز-اوزه قالمیش
بیچاره آنالیغی نرگیزی و اونون خسته اوغلو حمیدی
خیلاص ائده بیلیر...

شوبهه سیز کی، گ.صباحی نین اجتماعی-سیاسی
فیکرلری نین و بدیعی-اؤستتیک دؤوقونون
فورمالاشماسینا، اونون عالی تحصیل آلدیغی باکی
موحیطی نین، یاخیندان تانیدیغی و اونسیتده اولدوغو
بیر چوخ موترققی ضیالی نین، اوخودوغو کلاسسیک
شرق و دنیا ادبیاتی نومونه لری نین چوخ بؤیوک تاثیر
اولموشدور. اثرلرینده تئز-تئز بهره لندیگی میلی خالق
یارادیجیلیغی نومونه لری (خصوصن ده، آتالار سؤزلری)،
آیری-آیری یازیچی و شاعیرلرین اثرلرینه ائتدیگی
موراجیعتلر اونون گئنیش دوناگؤروشه، بؤیوک
اؤردیسییا و گؤزل بدیعی دؤوقه مالیک بیر قلم
صاحبی اولدوغونو گؤستریر.

زینتی اولموشلار. بیزجه، اؤلوم یادلارا باش آیب
 یاشاماقدان چوخ شرفلیدیر! ”^۷، ص. ۸۸.

عادتن اؤلومه محکوم اندیلمیش اینسانلار اؤز سونلارینی
 قورخو، تلاش و حیاجان ایچریسینده گؤزله یرلر. لاکین
 وطن قارشیسیندا بورج حسی نین اؤزونو مودافیعه
 اینستینکتیندن، شخصی راحتلیدان داها اوستون
 اولدوغونا قلبن اینانمیش قهرمان – غلامرضا جاویدان دار
 آغاجینا تبسسومله یوللاناراق جلالدارینا میدان اوخویور،
 محبوس دوستلارینا اورک-دیرک وئریر، غلبه یه اینام
 آشیلاییر. او، سون سؤزونده ده میلی حؤکمتین
 هیمنینی هایقیریر:

” ای وطنیم، آذرباجان،
 اودلار یوردوندان بیر نیشان.
 سن بؤیوتدون ستارخانلار،
 آدلی-سانلی کئچمیشین وار.
 قوجا شرقین چیراغیسان،
 آزادلیغین بایراغیسان! ”^۷، ص. ۸۸.

فیکریمیزجه، بو حکایه هر شئیدن اؤنجه ادیبین میلی
 حکومت دؤنمینده موباریزه یولداشی، مسلکداشی
 اولموش آزادلیق موباریزلی نین – ایرتیجا قوربانلاری
 نین خاطیره سینه حصر اولونموش بیر آبیده خاراكتئری
 داشیییر. اثرین سونلغو دا بونو ثبوت ائدیر: ” دار آغاجی
 اونو وطنین و خالقین الیندن آلدی. او، اؤلدو، آنجاق آدی
 جاویدان اولاراق آزادلیق سئون اینسانلارین اورگینده
 یاشاییر و یاشایاجاق! ”

گ.صباحی نین ” اووچو ”^۲، ص. ۲۷۵ حکایه سی
 اینسان-طبیعت موضوعونا حصر اولونموش عیبرتآمیز،
 هم ده گئنیش معنادا دیداکتیک خاراكتئر داشییان بیر
 اثردیر. مؤلیفین قئیدلریندن بئله معلوم اولور کی، ایلک دفعه
 ” وارلیق ” درگیسینده درج ائتدیردیگی بو اثری دوستو
 حسین جاویدان ائشیتدیگی خاطیره لر اساسیندا یازمیشدیر.
 حکایه اؤز قهرمانی نین دیلیندن نقل اولونور. او، هله ۱۵-۱۶
 یاشلاریندان ” قاراداغین داغلاریندا-باغلاریندا، قالین مئشه

گ.صباحی نین حکایه لری سای و حجم باخیمیندان چوخ
 اولماسا دا، اونلارین موضو دایره سی کیفایت قدر گئنیشدیر.
 بو اثرلری موضوعلارینا گؤره شرطی اولاراق بئله ده
 قروپلاشدیرماق اولار:

او رئال اجتماعی-سیاسی حادثیه لره حصر اولونموش اثرلر؛
 اوا ینسان – جمعیت موناسیبتلرینه حصر اولونموش اثرلر؛
 او اینسان – اینسان موناسیبتلرینه حصر اولونموش اثرلر؛
 او اینسان – طبیعت موناسیبتلرینه حصر اولونموش اثرلر؛
 او میشت مثله لرینه حصر اولونموش اثرلر.

گ.صباحی نین حکایه لری ایچریسینده ” شرفلی اؤلوم ”
 اون آیریجا یئری وار. بلکه ده ائله بونا گؤره گونئیلو
 آراشدیرماچی ائلدار موغانلی بو حکایه نی اونون ادبی
 یارادیجیلیغی نین ان گؤزل نومونه لریندن بیرى حساب ائدیر.
 حکایه ده کی حادثیه لر میلی حؤکمتین سوقوطوندان
 سونرا ایستینطاق آلتیندا یاتان گوناھسیزلارلا دولو اولان
 شهربانی زیندانیندا باش وئریر. اثر میلی آزادلیقلارینی ایسته
 ین اینسانلارا آغلاسیغماز طولملر ائدن شاه رئیمی نین
 آزعینلیق و عدالتسیزلیکلریندن، بو طولمه دؤزمه ییب
 زنجیریندن باشقا ایتیره جگی هئچ نیی نین اولمادیغینی
 درک ائتمیش، شرفسیز یاشاماقدانسا شرفله اؤلمگی اوستون
 توتان غلامرضا جاویدان آدلی آذربایجانلی قهرمانین و
 مسلکداشلاری نین بیر زیندان گونوندن بحث ائدیر. ” او،
 قیرخ یاشلاریندا، اورتا بویلو، قالین قارا قاشلی، کسکین
 باخیشلی، ائلی کورکلی ایگید بیر آدام ایدی ” . اؤلومه
 محکوم اندیلمیش، دار آغاجینا آپاریلان بو ۲۱ آذر قهرمانی
 نین دوستاق یولداشلارینا سسلرکن دئدیگی سؤزلر اونون
 داخلی عالمینی، وطن سئوگیسینی و موباریزه عزمینی
 آیدین گؤستریر:

” قوی آزعین دوشمن بونو آنلا سین کی، نه قوللاردا
 سسلنن زنجیرلر، ایشکنجه لر، مینلرله آخیتدیقلاری
 گوناھسیز قارداش قانی، نه ده دار آغاجلاری بابک
 نسلینی اؤز آزاد دیلک و ایستکلریندن آییرا بیلیمه
 جکدیر! بو ائلرین شاهینلری همیشه اؤز آزادلیقلاری
 اوچون ووروشموش، دوشمنه باش آیمه میش، تاریخلرین

بالاسینی تاپیب ائوه گتیریر، بؤیودوب تزه دن طبیعتیه بوراخیر. هئش اولماسا، گوناھینی بونولا یوماغا چالیشیر. بیزیم فیکریمیزجه، مؤلیف بورادا سانکی مین ایللردیر قورونوب ساخلانان عیبرتیمیز " میفیک " توپلوم ایناملاری ایله اینسانین اؤزونون ایچینده یارانان داخلیلی پسیخولوژی دورومو قارشیلادیریر و ایکینجیه اوستونلوک وئیریر. ینی اینسان حیاتین قیریلما آنلاریندا حلل ائدیجی قرار قبول ائتمک اوچون کناردان دیکته ائدیلن فیکرلره یوخ، اؤز حیات تجربیه سی نتیجه سینده ییئلندیگی، تدریجن فورمالاشدیردیگی فردی داخلیلی دیرلرینه اساسلاناندا داها مووفق اولور.

بوتون بونلار اونو گؤستریر کی، گ.صباحی موراجیعت ائدیگی موضوعلارین رنگارنگلیگینه باخمایاراق، دئمک اولار کی، حکایه لری نین تامامینا یاخینیندا اینسان-جمعیته، اینسان-اینسان و اینسان-طبیعت مونا سیبتلرینی اؤن پلانا چکمیش، ایران جمعیته نین آرتیق یییرانمیش، اینکیشافین بوخوونا چئوریلیمیش ظولمکار سیستئم و پهلویلرین دره بگی قانونلاری ایله ایداره ائدیله بیلیمه جگینی، همچنین توپلومون یوخسوللوک و جاهیللیکدن قاینقلانان مرتجع عادت و عنعنه لری نین ده دییشمه لی اولدوغونو تلقین ائدیر.

ادبیات

- Ali Kafkasiyalı. İran Türkleri. İstanbul: "Bilgeoguz", 2010, s. 228. (Əlaqə: 28.10.2018-ci il).
- Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı antologiyası, c.III. Bakı: "Elm", 1988.
- Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı antologiyası, c.IV. Bakı: "Elm", 1994.
- Dr.Salamullah Cavid. O günün həsrətiylə. <http://www.achiq.org/m.hukumet/cavid>
- Eldar Muğanlı. Ötən günlərin qoca qartalı (*Gəncəli Səbahinin həyat və yaradıcılığına dair*) <http://sabahiodulu.blogfa.com/page/sabahihaqqinda>
- Gəncəli Sabahi*. Gül dəstəsi (Həsrə hazırlayan: Elmira Bağirova). Bakı: "Ulu", 2019.
- Gəncəli Sabahi*. Həyat faciələrindən. Tehran, 1990
- Gəncəli Sabahi*. Ötən günlərim. Tehran, 1993.
- Güney Azərbaycan nəsr (Tərtib edənlər: V.Sultanlı və İ.İsmayıl). Bakı: "Nurlar", 2017.
- Okumuş Saleh. Modern Güney Azərbaycan edebiyatı, <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/OKUMU%C5%9E-Salih-MODERN-G%C3%9CNEY-AZERBAYCAN-EDEB%C4%B0YATI.pdf>
- "Qartal" haqqında bir neçə söz. "Azərbaycan müəllimi" qəzeti, 10 mart 1982-ci il.
- Sabir Əmirov. Cənubi Azərbaycan milli-demokratik ədəbiyyatı. Bakı: "Elm", 2000.
- Səbahi Mahmudzadə. Vətən və xalq sevgisi (*hekayə*). "Azərbaycan" qəzeti, 7 dekabr 1945-ci il. <http://ishiq.net/hekay>
- <https://az.wikipedia.org/wi>

لرینده اوو دالینجا قاچار، هر گون قیرقوول، توراج و یا ککلیک اوولاییب ائوه قاییداردی " . لاکین بیر گون سیغیرچین دسته سی نین حیطلرینده کی چوخ سئودیگی خار توت آغاجی نین مئوه لرینی یئدیگینی گؤروب اؤزوندن چیخیر و توفنگله اونلاری قیریر. اونون بو حرکتی ننه سی نین غضبینه سبب اولور: " - ایت بالاسی! مگر بونلاری سن یاراتمیشان کی، سن ده قیریرسان؟ والله بو حیوانلارین آهی سنی توتاجاق! " ۲، ص.۲۷۵

" حیوان آهی " ، " قوشلارین قارغیشی " ، " یاشیل آغاجین گؤز آشی " و س. کیمی عیبرتیمیز دئیملر اسرلر بویو دیلده-آغیزدا دولاشان، میلی تفکوره اؤزومخصوص یئر توتان، هم ده گئیش یا ییلمیش ایناملاردیر. بیر قایدا اولاراق، بو ایناملاردان توپلومدا اینسان-طبیعت مونا سیبتلرینی تنزیمله مک، جانلی طبیعتی قوروماق مقصدیه ایستیفاده اولونور. بو ایناما گؤره اینسان-طبیعت مونا سیبتلری نین پوزولماسی یالنیز آنا طبیعتین هانسیسا بیر نؤوونون ایتیریلمه سی ایله دئییل، هم ده بونا یول وئره نین موطلق شکیده جزالاناجای ایله نتیجه لنمه لیدیر.

بئله ده اولور. ننه سی نین حیرصینی سویتماق اوچون اونون " او اوزوندن، بو اوزوندن اؤپوب اوزر ایسته ین " و جانینی قورتاردیغینی گومان ائدن نادینج نوه نؤوبتی دفعه گؤزل بیر قوشو توتماق ایسترکن بوداقدان-بوداغا سیچراییب آعاجدان ییخیلیر، گؤزونو آچاندا ایسه اؤزونو یورغان-دؤشکده گؤرور. و ننه سی نین دئدیکلری اؤز " تصدیقینی " تاپیر. سن دئمه، بو " حاقق قوشو ایمیش و سیغیرچینلارین اینتیقامینی آلماق اوچون اونو آلدادیب دالینجا بوداقدان-بوداغا سیچرادیرمیش " .

لاکین بو حادثه اونون یالنیز قوشلاردان ال چکمه سی ایله نتیجه نیر. بوندان سونرا " داغ کئچیس، جئیران، مارال اووونا گیریشیر. داغلاردا، سیلدیريم قایالقلاردا، چؤللرده قورد کیمی پوسقویا دوروب اوو گودور " . اووچولوغون داشینی تامامیه آتماسی ایسه بیر آنا مارالی وورماسیندان سونرا باش وئیریر. کؤریه بالاسینا سود آپاران آنا مارالین اورک داغلایان اؤلوم صحنه سی اونو دریندن سارسیدیر. آناسیز قالان مارال

محمد حسین شهریارین قوزئی آذربایجان نشرلری

MƏHƏMMƏD HÜSEYN ŞƏHRİYARIN QUZEY AZƏRBAYCAN NƏŞRLƏRİ

لطیفه میرزیووا

LƏTİFƏ MİRZƏYEV

نفسینین و پژمان بختیارین مقدمه‌لری ایله نشر ائدیلن بو کیتاب اوخوجو طلبینه گۆره همین ایله یئنیندن نشر ائدیلمیشدیر. شاعیر ملک الشعرا باهار کیتابین مقدمه‌سینده اوزاقگۆرنلیکله یازمیشدی:

«-شهریار یالنیز ایرانین دئییل، بوتون شرق عالمینین بؤیوک ادبی سیماسی اولاجاق، اونون ایستعدادی ایله بوتون شرق اؤیونه‌جکدیر» (۷،۱۱).

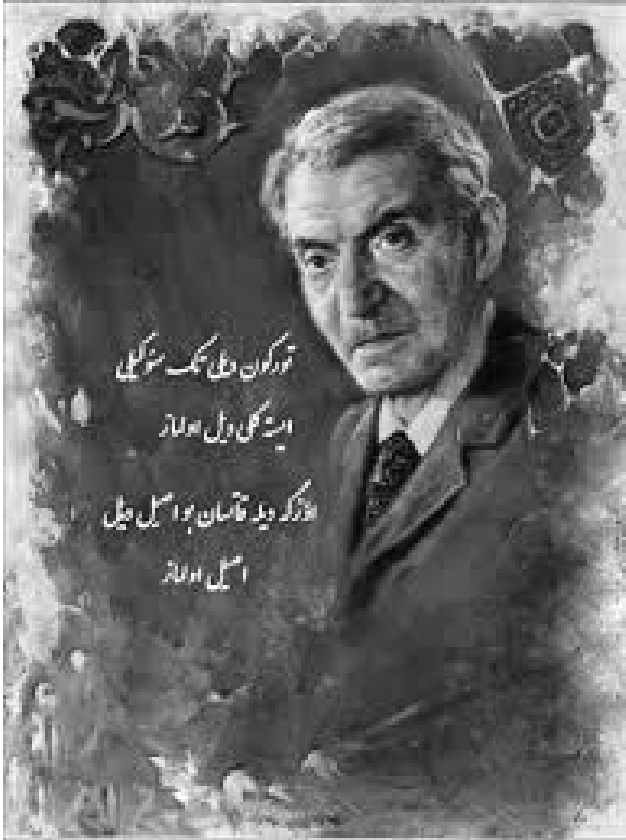
م.شهریارین اثرلری گونئی آذربایجان، ایران، تورکیه، هیندستان، عرب اؤلکه‌لری، آمریکا، آوروپا اؤلکه‌لری ایله برابر کئچمیش سوؤتلر بیرلیگینده - او جومله‌دن قوزئی آذربایجاندا دا قزئت و ژورنال صحیفه لرینده، کیتابلاردا گئنییش چاپ اولونموشدور. اونون قوزئی آذربایجاندا چاپ ائدیلن ایلک اثری فارس دیلینده قلمه آلدیغی، گونئی آذربایجانا حصر ائتدیگی «آذربایجان» ردیفلی غزلیدیر. بو قزل شاعیر، تدقیقاتچی، ترجمه‌چی اسماعیل جعفرپورون ترجمه‌سینده ۱۱ اؤکتیابر ۱۹۵۸-جی ایل تاریخلی «ادبیات و اینجه صنعت» قزئتینین ۳-جو صحیفه سینده وئرلمیشدیر. کیتاب و دؤوری مطبوعات صحیفه لرینده دؤنه-دؤنه درج ائدیلن «آذربایجان» ردیفلی قزل سونرالار خالق شاعیری فیکرت صادیق طرفیندن دنه ترجمه ائدیلمیشدیر.

”ادبیات و اینجه صنعت“ قزئتینین ۱۱ اؤکتیابر ۱۹۵۸-جی ایل تاریخلی سایندا حمید محمدزاده «شهریار تبریزی» سرلوحه‌لی یازیسیندا م.شهریارین «حیدربابا سالام»، «استالینقراد قهرمانلاری»، «گئجه‌نین افسانه‌سی» آدلی پوئمالاری و تهراندا شاعیرین اثرلرینین اوچونجو جیلدینین نشر اولونماسی، دؤردونجو جیلدینین چاپا حاضیرلانماسی باره‌ده قوزئی آذربایجان اوخوجولارینا معلومات وئرمیش، غلامحسین بیگدیلی ایسه «آذربایجان» ژورنالینین ۱۹۶۱-جی ایل تاریخلی

شرقین گۆرکملی شاعیری سید محمدحسین شهریار (بهجت تبریزی) (۱۹۰۵-۱۹۸۸) چوخ گنج یاشلاریندان ادبی یارادیجیلیق فعالیتینه باشلامیشدیر. او، ائله همین واختدان دا ایستعدادینی یالنیز اؤز وطنین دئییل، عوموم بشریتین خوشبخت گله‌جک اوغروندا موباریزه‌سینه حصر ائده‌جگینی قطع ائتمیش و یارادیجیلیغینین سونونادک بونا صادیق قالمیشدیر. م.شهریارین ایلک مطبوع شعری ۱۹۱۳-جو ایلده، ۸ یاشیندا ایکن، تبریزده کیمحمدیییه اورتا مکتبینده اوخودوغو زامان «ادب» ژورنالیندا درج ائدیلمیشدیر. او، ۲۰ یاشیندا (۱۹۲۵) «شهریارام» ردیفلی غزلینی یازمیشدیر.

م.شهریارین ایلک شعر مجموعه‌سی ۱۹۲۹-جو ایله تهراندا نشر ائدیلمیش و اوخوجولارین بؤیوک محبتی ایله قارشیلانمیشدیر. ملک الشعرا باهارین، سید

سوییه ده قارشیلانماسی باره ده» آدلی یازی یئر
آلمیشدیر .

خالق شاعیری خلیل رضا اولوتورک ده «شهریار تبریزی»
سرلوحه لی اثرینده بو قارشیلانمانی قوجامان «موللا
نصرالدین» چی، مشهور معاریف خادیمی جاببار
عسگرزاده باغچابانین م.شهریارین «حیدربابایا سلام»
پوئماسینا یازدیغی نذیره سیندن اولان آشاغیداکی
میسراعلار واسیطه سیله دیقته چاتدیرمیشدیر :

”بو قدر دادلیمیش سنین بو دیلین،

اُشیدن کیمی بو سسینی، ائلین،

قوجا، جاوان، اوشاق، اوغلان، قیز، گلین

سنی دینله مه یه قاچدیلا چؤل،

آنم قوربان اولسون بو شیرین دیله .

بو میسراعلار خالق ایچریسینده «حیدربابایا سلام»
پوئماسینین نه قدر بؤیوک بیر سئوینج دوغوردوغونو،
ایستی یارایا قویولان سرین ملهم کیمی قارشیلانندیغینی

۱۰- جو ساییندا (ص. ۱۸۰-۱۹۰) «وطنپرور شاعیر»
آدلی مقاله سینده م.شهریارین پوئتیک یارادیجیلیغیندان
بحث ائتمیشدیر .

م.شهریارین «حیدربابایا سلام» پوئماسینین ایکینجی
حیصه سینی قلمه آلماسی باره ده «ادبیات و اینجه
صنعت» قزئتینین ۳۰ اییون ۱۹۶۲-جی ایل تاریخلی
ساییندا معلومات وئرن و اثردن بیر پارچا نومونه گتیرن
ق.بیگدیلی ۱۹۶۳-جو ایله «سید محمدحسین شهریار»
سرلوحه لی مونوقرافیاسینی نشر ائتدیریر. بو اثر
شاعیرین حیات و یارادیجیلیغی حاقیندا ایلک تدقیقات
اثری کیمی بؤیوک اهمیته مالیکدیر. ق.بیگدیلی بورادا
م.شهریارین «آذربایجان» ردیفلی غزلیندن، «ای وزیر»
ردیفلی قصیده سیندن، «یئتیم اوشاق» آدلی شعریندن،
«حیدربابایا سلام»، «استالینقراد قهرمانلاری» سرلوحه لی
پوئمالاریندان سؤز آچمیش و اونلارین علمی شرحینی
وئرمیشدیر.

آذربایجانین خالق یازیچیسی، آکادئمیک میرزه ابراهیمو
«ادبیات و اینجه صنعت» قزئتینین ۲۱ سئتیابر ۱۹۶۳-
جو ایل تاریخلی ساییندا درج اولونموش «حیدربابا
شاعیری» آدلی مقاله سینده بو اثره موناسیبتینی
بیلدیرمیش و م.شهریارین یارادیجیلیغی حاقیندا
فیکیرلرینی آچیقلامیشدیر. م.ابراهیمو مقاله سینده
م.شهریارین «قارداشیم اوغلو هوشنگ»، «آذربایجان»،
«بدبختلیک»، «حیدربابایا سلام» عونوانلی اثرلرینین ده
بدیعی دیریندن بحث ائتمیشدیر .

«حیدربابایا سلام» پوئماسینین بیرینجی حیصه سی
بو تؤولوکده ۱۴ دئکابر ۱۹۶۳-جو ایل تاریخلی «ادبیات و
اینجه صنعت» قزئتینده درج ائدیلمیشدیر. همین قزئتین
۴ اییول ۱۹۶۴-جو ایل تاریخلی ساییندا ق.بیگدیلینین
ترجمه سینده تهرانین «اطلاعات» قزئتینین ۴ اییون
۱۹۶۳-جو ایل تاریخلی ساییندا درج ائدیلمیش
«حیدربابایا سلام» پوئماسینین ایکینجی حیصه
سینین نشری، اثرین خالق کوتله لری طرفیندن یوکسک

آپرل)، لطیفه میرزیئوانین «کریم مشروطه چی سؤنمزین اثرلری ادبی تنقیدده» («گونئی آذربایجان ادبیاتی: تدقیقلر» (مقاله لر توپلوسو) ترتیب ائدنی: ای. قریبلی. ب. «علم و تحصیل»، ۲۰۱۵، ص. ۱۱۸-۱۳۴) سرلوحه لی مقاله لرینده بحث ائدیلیمیشدیر.

شاعیر حمید نیطقی و پروفیسور غلامرضا صبری تبریزی اینگیلترده شهیریار یارادیجیلیغی ایله باغلی بیرگه درج ائتدیردیکلری مقاله ده یازیرلار: «ایراندا آذربایجان تورکجه سینین ایللرله تضییقه اوغرا دیغی و اونون جیدی ادبی ایفاده آلا بیله جگینین ایصرارلا دانیلدیغی و اخت فارسلا گؤزله مه دیکلری حالدا آذری تورکجه سینده یاییلمیش، هامی طرفیندن شاه اثر کیمی آلقیشلانمیش بو شعر نومونه سی ایله قارشیلانمیشلار. ایلک واختلار اثرین دیر و شؤهرتینه شوبهه ایله یاناشانلار اونو سؤنمزین ترجمه سینده اوخویاندان سونرا بیر داها شهیریار پوئزیاسینین سحرینه دوشدولر» (۵، ۶).

«سلام بر حیدربابا» اثرینین مقدمه سینده احمدی گیوی ایسه یازیر: «سیزین شهیریارین «حیدرباباسی» ندان منظوم ترجمه نیزی اوخودوم، لذت دویودوم. جنابی عالی بو ایشله منی بیر مودت باشقا بیر عالمه آپاردینیز.

گؤزلیک، سئوینج و ائموسییا عالمینه. اوشاقلیق و جاوانلیق عالمینه. ائله بیر عالمه کی، اورادا کین، غضب، پاخیللیق، تحقیر، اتقویزم، قان تۆکدو، خیانت، جینایت و دیگر بو کیمی وحشیلیکلردر اثر علامت یوخدور» (۱۰، ۶). هم آذربایجانلیلار، هم ده فارسلا طرفیندن سئوینجله قارشیلانان، ایلک دفعه ۱۹۵۴-جو ایلین مارت آییندا (بعضی منبعلرده بو تاریخ ۱۹۵۱، ۱۹۵۲ و ۱۹۵۳ گؤستریلیر) تبریزده نفیس شکیده نشر ائدیلن م. شهیریارین «حیدربابا سلام» پوئماسینین بیرینجی حیصه سی ۱۹۶۴-جو ایله قوزئی آذربایجاندا ۲۳ صحیفه لیک کیتابچادا رحیم سولطانوون ترتیبی و «شهیریار» سرلوحه لی اؤن سؤزو ایله «آذر نشر» ده نشر ائدیلیمیشدیر. «یوکسه لیش» قزئتینین ۳۰ اکتیابر

ثبوت ائدیر. هله اینقیلابدان قاباق باکید، طیفلیسده اولموش بو دنیا گؤرموش قوجا حتی شهیریاری بیر آز مذمت ده ائدیر :

دئه گؤرک، دئمه لی داها نیین وار؟

افسوس کی، سن گئج دیل آچدین، شهیریار» (۱۴، ۱۵۷). «شهیریار گئج دیل آچسا دا اثرکن دیل آچانلاردان گؤزل دانیشدی. او، حیدربابا داغینین تیمثالیندا بوتون خالقینا خطابن سلام سؤیله ییب، قمین، کدرینی، سئوینجینی، آرزو و آمالینی قایالاردان آخان بولاقلار کیمی صاف، تمیز و شفاف بیر دیله ایفاده ائتمیش، ائل ایسه اونون سالامینا علئیک السلام دئمیشدیر» (۷، ۴).

ج.ح. باغچابانین م. شهیریارین «حیدربابا سلام» عنوانلی پوئماسینا یازدیغی نذیره سی حاقیندا میرعلی منافینین ۲۶ سئنتیابر ۱۹۸۴-جو ایل تاریخلی «آذربایجان موعلیمی» قزئتینده کییازیسیندا و زاهید اکبروون ایکی جیلدلیک «گونئی آذربایجان ادبیاتی تاریخی» کیتابینین ایکینجی جیلدینده درج ائدیلن «جاببار عسگرزاده» آدلی اوچرکینده ده فیکیرلر سؤیله نیلمیشدیر.

م. شهیریارین «حیدربابا سلام» آدلی پوئماسینین یالینیز آذربایجانلیلار طرفیندن دئییل، فارسلا طرفیندن ده یوکسک سویییه ده قارشیلانماسی حاقیندا قوزئی آذربایجاندا نشر ائدیلن اثرلرده فاکتارلر چوخدور. بو اثرین ترجمه سینده بیر چوخ شاعیرلر طرفیندن جهد گؤستریلسه د، اونو فارس دیلی اوخوجولارا چاتدیرماق و سئودیرمک گونئی آذربایجانین گؤرکملی شخصیتی، شاعیر، دیلچی، تدقیقاتچی، ترجمه چی کریم مشروطه چی سؤنمه نصیب اولموشدور. اونون ترجمه سینده هر دفعه ده بیر داها تکمیللشدیریلمکله ۹ دفعه نشر ائدیلن بو اثرین فارس دیلی اوخوجولار طرفیندن نجه قارشیلانماسی حاقیندا سؤهراب طاهیرین «حیدربابا سلام» - «سلام بر حیدربابا» («ادبیات قزئتی»، ۱۹۹۳، ۴ اییون)، پروانه محمدلینین «گونئین سؤز صرافی» («خالق قزئتی»، ۱۹۹۸، ۲۸

آلقیشلامیش، میرزه ابراهیموو، محمد عاریف داداشزاده، معسود علی اوغلو، اسماعیل جعفرپور، بالاش آذراوغلو و باشقالاری مطبوعاتدا چیخیش ائدهرک شاعیرین «سئچلمیش اثرلری» حاقیندا دیرلی فیکرلر سؤیله میشلر. م.آ.داداشزاده «ادبیات و اینجه صنعت» قزئتینین ۱۲ نوایر ۱۹۶۶-جی ایل تاریخلی سایندا «شهریارا سلام» سرلوحه‌لی مقاله‌سینده بو کیتاب حاقیندا اؤز فیکرینی آچیقلا یارکن دیگرلریندن فرقلی اولاراق شهریارین «حیدربابایا سلام» پوئماسینین ایلک دفعه ۱۹۵۱-جی ایلده نشر ائدیلدیگینی وورغولامیشدیر.

«حیدربابایا سلام» پوئماسینا یازلمیش بعضی نذیره و تزمینلری توپلایاراق «یادی از حیدربابا» («حیدربابانی خاطیرلایارکن») آدی ایله ۱۹۶۷-جی ایلده (خ.ر. اولوتورکون «شهریار تبریزی» آدلی اثرینده بو تاریخ ۱۹۶۴-جو ایل گؤستریلیب) تهراندا نشر ائتدیرن گونئی آذربایجان شاعیری نصرتوللا-فتحی آتشیلینین همین مجموعه‌یه یازدیغی «حیدربابا ایله نجه تانیش اولدوم» سرلوحه‌لی مقدمه‌سینی ق.بیگدیلی فارسجادان ایختیصارلا دیلیمیزه ترجمه ائدهرک «ولدوز» ژورنالینین ۱۹۶۷-جی ایل تاریخلی ۱۲-جی سایندا (س. ۵۴-۵۹) درج ائتدیرمکله قوزئی آذربایجان اوخوجولارینا م.شهریارین شخصییتی، حیات و یارادیجیلیغی ایلیئنین تانیش اولماق ایمکانی وئرمیشدیر. «آذربایجان گنجلری» قزئتینین ۱۳ یانوار ۱۹۶۸-جی ایل تاریخلی سایندا دا همین مقدمه‌دن بیر پارچا درج ائدیلیمیشدیر.

خالق شاعیری اون.ر. اولوتورک «شهریارین نه قدر بوللور و کامیل بیر شخصیت اولدوغونو یقین ائتمک اوچون شاعیرین «حیدربابایا سلام» عنوانلی پوئماسینین هر ایکی حیصه سیندن، هابئله اونون عکس-سدا اولاراق نشر اولونموش شعرلریندن عبارت اولان بو مجموعه‌نین

۱۹۶۴-جو ایل تاریخلی سایندا «حیدربابایا سلام» (بو کیتابی اوخویون) باشلیقلی یازیدا همین کیتابچا حاقیندا معلومات وئرلمیش و پوئمادان ۵ بند درج ائدیلیمیشدیر.

ر.سولطانووون بو کیتابچاسیندان سونرا حمید محمدزاده «ادبیات و اینجه صنعت» قزئتینین ۱۶ یانوار ۱۹۶۵-جی ایل تاریخلی سایندا درج ائدیلیمیش ««حیدربابایا سلام» پوئماسینین ایکینجی حیصه سی» آدلی مقاله‌سینده اثرین هر ایکی حیصه سی حاقیندا فیکر سؤیله‌یر و ایکینجی حیصه نین قزئتین یاخین نؤمره‌لرینین بیرینده درج ائدیله‌جگینی بیلدیریر. ق.بیگدیلی ایسه «حیدربابایا سلام» پوئماسینین ایکینجی حیصه سینی همین قزئتین عئینی ایلده‌کی ۶ فئورال تاریخلی سایندا درج ائتدیریر. همین ایلده م.شهریارین «قارداشیم اوغلو هوشنگ» آدلی پوئماسی («آبشرون»، ۲۱ مارت)، «آئیوای آنام!» سرلوحه‌لی قصیده‌سیندن بیر پارچا («آبشرون»، ۲۶ مارت)، «یانیقلی ساز»، «وحشی شیکار»، «چیراق» عنوانلی شعرلری («ادبیات و اینجه صنعت»، ۷ آوقوست) قوزئی آذربایجان اوخوجولارینا تقدیم ائدیلیمیشدیر. ۱۹۶۶-جی ایلده «آذر نشر» ده غلامحسین بیگدیلینین ترتیبی، رئاکته‌سی و «شهریار پوئزیاسی» آدلی اؤن سؤزو ایله «محمدحسین شهریارین سئچلمیش اثرلری» نشر ائدیلیر. ۲۷۹ صحیفه دن عبارت اولان بو کیتاب شاعیرین «حیدربابایا سلام» پوئماسینین هر ایکی حیصه سی، حکیمه بیللوری، موباریز الیزاد، میرمئهدی سیدزاده، بالاش آذراوغلو، محمدتاغی زهتتابی، خلیل ریضا (خه‌لیل ریضا اولوتورک)، ابوالفضل حسینی و فیکرت صادیقین شاعیرین فارسجادان دیلیمیزه چئویردیکلری اثرلری داخیل ائدیلیمیشدیر.

رحیم سولطانوو، غلامحسین بیگدیلینین م.شهریارین دؤرد جیلدلیک کوللیاتینداکی اثرلردن سئچیب، شهریار شخصیتینه لاییق بیر کیتاب حاضرلاماسینی

ص. ۱۷۶-۱۸۵) م.شهریارین «جنت و جهنم»، «شعر و حکمت»، «بهجت آباد خاطیره‌لری»، «استالینقراد قهرمانلاری»، «حیدربابایا سلام»، «وجدانین سسی»، «محمد راحیمه جواب»، «آذربایجان»، «عزیز آذربایجانیمه خطاب»، «تبریز»، «ای وای آنام!»، «سهنده مکتوب» آدلی اثرلری اوزرینده دایانمیش، «بهجت آباد خاطیره‌لری» عنوانلی شعرى بوتؤولوکده اوخوجولارا تقدیم ائتمیشدیر. م.ابراهیموو دا «گونئیده دیرچه‌لیش» («آذربایجان»، ۱۹۸۰، سای ۱، ص. ۳۵-۴۷) سرلوحه‌لی مقاله‌سینده م.شهریارین «آزادلیق قوشو» و «ارلیق»، «زمان سسی»، «قاجاق نبی» آدلی اثرلریندن سؤز آچمیشدیر.

۱۹۸۱-جی ایلدن م.شهریارین اثرلری قوزئی آذربایجاندا کیتابلاردا یئنین چاپ اولونماغا باشلاپ. ق.بیگدیلی و ه.محمدزادین بیرلیکده ترتیب ائتدیکلری ۱۰۶ صحیفه دن عیبارت اولان «محمدحسین شهریار. آمان، آیریلیق!» سرلوحه‌لی کیتاب ۱۹۸۱-جی ایلده «یازچی» نشریاتیندا نشر ائدیله. کیتابا مؤلیفین آذربایجان دیلینده یازدیغی ۲۱ آددا اثرلری داخل ائدیلیمیشدیر. ه.محمدزاده کیتابا «خالقین سئویملی شاعیری» آدلی اؤن سؤز یازمیشدیر.

شاهمار اکبرزاده «او گون اولسون کی» باشلیقلى مقاله‌سینده «آذربایجان گنجلری»، ۱۹۸۱، ۱۲ (یانوار) م.شهریارین «آمان، آیریلیق!» آدلی کیتابی حاقیندا فیکیرلرینی اوخوجولاری ایله بؤلوشور. همین ایلده ابوالفضل علیو (اثلچی بی) «حاقین دا بوکولمز قولو، دؤنمز اوزو واردیر...» سرلوحه‌لی مقاله‌سینده «آذربایجان»، سای ۲، ص. ۷۴-۷۹) م.شهریارین «حیدربابایا سلام» پوئماسینا موراجعت ائتمیشدیر. مؤلیف مقاله‌ده گونئی آذربایجانین تانینمیش عالیمی و ایجتیماعی خادیمی محمدعلی فرزانه‌نین تهراندا نشر ائتدیردیگی «شهریار و حیدربابا» عنوانلی کیتابینا یازدیغی اؤن سؤزو اولدوغو کیمی وئرمیش، کیتابداکی

گؤزل مقدمه‌سینی گؤزدن کئچیرمگی کیفایت» (۱۴)، (۱۶۰) حساب ائدیر.

۱۹۷۶-جی ایلدن ۱۹۸۱-جی ایلک اولان دؤور عرضینده قوزئی آذربایجاندا م.شهریارین اثرلرین کیتابلاردا نشری ساحه سینده فاصیله یارانسدا بو دؤورده شاعیرین اثرلری دؤوری مطبوعات صحیفه لرینده آردیجیل اولاراق درج ائدیلیمیشدیر. شاعیرین «او لبدن»، «قم یئمه» («ادبیات و اینجه صنعت»، ۱۹۶۷، ۱ آپریل)؛ «Хушангу племяники моему» («Qardaşım oğlu Huşəngə») («Литература Азербайджана», 1968, № 4, стр. 111-116);

«анштинне мکتوب» («ادبیات و اینجه‌صنعت»، ۱۹۶۸، ۴ مای)؛ «حیدربابایا سلام» («باکی»، ۱۹۶۸، ۸ اییون)؛ «قزل» («آذربایجان گنجلری»، ۱۹۶۸، ۸ اییون)؛ «محمد راهیم حضرتلرینه جواب» («ادبیات و اینجه صنعت»، ۱۹۶۸، ۲۹ اییون)؛ «حرب و صلح» («آذربایجان گنجلری»، ۱۹۷۰، ۱ مای)؛ «بیاتیلار» («ادبیات و اینجه صنعت»، ۱۹۷۱، ۴ سئنتیابر)؛ «اوستادین صورتی» («آذربایجان مکتبی»، ۱۹۷۲، سای ۹، ص. ۷۶-۷۸)؛ «بیلمه‌ییرم» («کیرپی»، ۱۹۷۳، سای ۱، ص. ۷)؛ «بهجت آباد خاطیره‌لری» («آذربایجان گنجلری»، ۱۹۷۳، ۲۴ نوایبر)؛ «عزیز رسام» («قوبوستان»، ۱۹۷۴، سای ۴، ص. ۳۶-۳۸)؛ «استالینقراد قهرمانلاری» («آذربایجان»، ۱۹۷۵، سای ۵، ص. ۷۵-۷۷)؛ «حاقین سسی» («اولدوز»، ۱۹۷۹، سای ۲، ص. ۲۱-۲۴)؛ «عزیز آذربایجانیم» («آذربایجان»، ۱۹۷۹، سای ۵، ص. ۱۳۵-۱۴۲)؛ «آزادلیق قوشو» و «ارلیق» («ادبیات و اینجه صنعت»، ۱۹۷۹، ۲۶ اکتیابر)؛ «زمان سسی»، «قاجاق نبی» («آذربایجان»، ۱۹۸۰، سای ۱، ص. ۳۶-۴۲)؛ «سولئیمان روستمه جواب» («ادبیات و اینجه صنعت»، ۱۹۸۰، ۸ فئورال) آدلی اثرلری فیکریمیزی تصدیق ائدیر.

ق.بیگدیلی «آزادلیق و هومانیزمین بؤیوک جارچیسى» سرلوحه‌لی مقاله‌سینده «آذربایجان»، ۱۹۷۷، سای ۹،

مقاله‌سینده بیر سیرا یازیلارلا برابر سیروسون «شهریار کۆرپوسو» سرلوحه‌لی مقاله‌سی حاقیندا دا فیکیر سوئله‌میشدیر .

م.شهریارین «اثل بولبولو»، «فخریه نین اولومو» («آذربایجان»، ۱۹۸۲، سای ۵، س. ۱۸۰-۱۸۲)؛ «آغیز یئمیشی» («آذربایجان موعلمی»، ۱۹۸۲، ۳۰ ایون)؛ «اصلی-کرم شعرینه بیر حاشیه» («کیتابلار عالمینده»، ۱۹۸۳، سای ۴، ص. ۴۲)؛ «دئیل» («آذربایجان»، ۱۹۸۳، سای ۵، ص. ۴)؛ «غزل» (شهریارین امیر فیروز کوهییه ختایی) («ادبیات و اینجه صنعت»، ۱۹۸۳، ۹ دئکابر)؛ «حاقین سسی»، «اینسانلیق آدینی لکله‌ینلر» («ادبیات و اینجه صنعت»، ۱۹۸۴، ۱۰ آوقوست) و سایره شعر، قزل و پوئماسینین درجی بو ایللر عرضینده شاعیرین اثرلرینین نشری ساحه سینده فاصیله یارانمادیغینی گؤستریر .

AMEA نظامی آدینا ادبیات اینستیتوتو گونئی آذربایجان ادبیاتی شعبه سینین امکداشلاری طرفیندن ترتیب ائدیله‌رک ۱۹۸۱-جی ایلدن ۱۹۹۴-جو ایلدک نشر ائتدیریلن دؤرد جیلدلیک «گونئی آذربایجان ادبیاتی آنتولوگیاسی» نین ۱۹۸۳-جو ایلده «علم» نشریاتیندا نشر ائدیلن ایکینجی جیلدینده م.شهریارین «بهجت آباد خاطیره‌لری»، «وطنه قاییدارکن»، «افسانه شاعیری»، «نه چکمیشم»، «پروانه اولوبلار»، «اوچ اؤکوز (تمثیل)»، «تمثیل (منبر ایله دارین موناظره‌سی)»، «تبریز گؤزه‌لی»، «مرحوم میرزاده عشقینین خاطیره‌سین»، «روباغیلر و دوبیتلر»، «تاریم منیم»، «آتامین ماتمینده»، «بیر گئجه قمرله»، «قارداشیم اوغلو هوشنگ» آدلی اثرلری وئرلیمیشدیر. بو جیلدین ترتیبچیلری میرعلی منافی، زاهید اکبروو، رفیق قاسیمووا، رنداکتورو ایسه میرزه ابراهیموودور.

غلامحسین بیگدیلینین ۱۹۶۳-جو ایلده م.شهریار حاقیندا نشر ائدیلن ایلک تدقیقات اثریندن سونرا ۱۹۸۴-جو ایلده حکیمه بیللورینین «محمدحسین

مینیاتورلرین فخرالدین علیزاده طرفیندن چکیلدیگینی خصوصی وورغولامیشدیر.

م.فرزانه‌نین «شهریار و حیدربابا» آدلی کیتابیندا توپلانا ۲۲ مقال، مکتوب و نذیره سیراسیندا میرزه ابراهیموون «حیدربابا شاعیری» سرلوحه‌لی مقاله‌سی، محمد راهیمین محمدحسین شهریارا مکتوبلاری، بختیار واهب‌زادنین «شهریارا»، محمد آرازین «شهریار گلمه‌دی»، راسیم کریملینین «عزیزشهریارا سلام»، عباسعلی کریموون «گؤیچه‌دن سالاملار»، ستار زردابینین «دردلی داغلا دردلشیرم»، معسود ادیبین «شهریارا باش آییرم» عنوانلی اثرلری ده واردیر . قوزئی آذربایجان اوخوجولارینا یاخشی تانیش اولان بو اثرلر موختلیف واختلاردا آیری-آیری کیتاب، ژورنال و قزئتلرده چاپ ائدیلمیشدیر .

۱۹۸۲-جی ایلده ناظم ریضوانوو (رضوان) «وطنپرور شاعیرین یئنی توهفه‌سی» (۱۹۸۱-جی ایلده تبریزده «ارک» نشریاتیندا چاپدان چیخان «شهریار و آذربایجان دیلینده اثرلری») آدلی مقاله‌سی ایله «آذربایجان» ژورنالی‌ندا (سای ۵، ص. ۱۷۸-۱۸۰)، سیروس ایسه «شهریار کۆرپوسو» (شهریارین آذربایجان دیلینده چیخان اثرلرینی اوخویارکن) سرلوحه‌لی مقاله‌سی ایله «ادبیات و اینجه صنعت» قزئتینده (۳ آپرئل) چیخیش ائدیرلر. «شهریار و آذربایجان دیلینده اثرلری» کیتابینین ترتیبچسی آذربایجانین موترققی ادبیات خادیمی یحیی شئیدا کیتابین چاپ اولونماسی سببلری باره‌ده بئله یازیر: «اوستاد شهریار بیر عؤمور قوربت چکیب دوغما دییارا گلدیکن سونرا آذربایجان خالقینین طلبلرینی دریندن درک ائتدی، اؤز آنا دیلینده شعرلر و اثرلر یازیب-یارتماغا باشلادی. و هر یازدیغی اثری داش-قاش، آلامز کیمی آذربایجان ادبیاتینین تاجیندا پارلادی» (ص. ۱۷۹). شاعیر صابیر روستمخانلی ایسه «ولدوز» ژورنالی‌نین ۱۹۸۶-جی ایل تاریخلی ۱۱-جی سایندا (س. ۵۰) درج ائدیلن «حقیقتدن کئچن یوللار» آدلی

و جن»، («آذربایجان» ۱۹۸۸، سای ۴، ص. ۱۳۵)؛ «بهجت آباد خاطیره‌لری» («اودلار یوردو» ۱۹۸۸، سنئتیابر، سای ۱۸)؛ «قافقازلی قارداشلارلا گۆروش» («گنجلیک»، ۱۹۸۹، سای ۳، ص. ۳۱)؛ «کوممونیست»، ۱۹۹۰، ۳ فئورال)؛ «ائل بولبولو» («گنجلیک»، ۱۹۸۹، سای ۸، ص. ۷۵)؛ «آغا میرصادیغین خیراتی» («آذربایجان گنجلیری»، ۱۹۸۹، ۱۰ یانوار)؛ «آغیز یئمیشی»؛ «یالان دنیا»، «اویون اولدوق»، «یازیق باغبان»، «روتب وئریب تزک آلدیق»، «هاری قاقسین اینسان؟» («آذربایجان»، ۱۹۹۰، سای ۲، ص. ۱۲-۱۵)؛ «آذربایجان» («ادبیات و اینجه صنعت»، ۱۹۹۰، ۲۵ مای)؛ «آزادلیق قوشو «وارلیق»» («ادبیات قزئت»، ۱۹۹۱، ۱۵ فئورال)؛ «عزیز» («ادبیات قزئت»، ۱۹۹۱، ۸ مارت)؛ «ایسترم» («ادبیات قزئت»، ۱۹۹۱، ۲۱ اییون)؛ «اورگیم قان اولدو»، «اونودولماز ساز» («ادبیات قزئت»، ۱۹۹۱، ۱۲ اییول)؛ «اینتیظار گۆز»، «گونش سؤنس»، «شهریاریمیز واریدی» («ادبیات قزئت»، ۱۹۹۱، ۲۷ سنئتیابر)؛ «اوغولوم هادییا»، «مکتوبا جاواب (دوکتور ریاحیه)» («ادبیات قزئت»، ۱۹۹۲، ۱۷ آپریل)؛ «یالان دنیا»، «اصلی-کرم شعرینه بیر هاشی»، «نئجه کئچدی عؤمرون؟» («ادبیات قزئت»، ۱۹۹۲، ۲۴ اییول)؛ «جان روستم»، «گۆز یاشیم»، «قویمارام گئتسین»، «بیر رنگلی خانگاه» («شهریار»، ۱۹۹۲، ۱۵ اوکتیابر)؛ «دؤیونمه و سؤیونم» («شهریار»، ۱۹۹۲، ۱۲ نوایبر، ۳ دئکابر)؛ «اینسانساز اینقیلابیمیز» («شهریار»، ۱۹۹۲، ۱۹ نوایبر)؛ «سهندیه» («شهریار»، ۱۹۹۲، ۱۰ ۱۷ دئکابر)؛ «نیشاپوردا» («شهریار»، ۱۹۹۲، ۳۱ دئکابر) و سایر آدلی اثرلری شهریارسئورلرین ایختیارینا وئریلیر. همین ایلده «شهریار» قزئتینین ۲۶ نوایبر تاریخلی ساییندا ترلان قولیئوین م.شهریارین «آمان، آیریلیق!» آدلی کیتابی اساسیندا یازدیغی «شهریارین آنادیللی شعرلرینین وزنی» سرلوحه‌لی مقاله‌سی درج ائدیلیمیشدیر.

شهریار» آدلی مونوقرافیاسی «علم» نشریاتیندا ایشیق اوزو گۆرور. دؤرد فصیلدن عیبارت اولان بو مونوقرافیا م.شهریارین حیات و یارادیجیلیغی حاقیندا ایلک موکمل علمی-تدقیقات اثری کیمی قییمتلندیریلیر. ۱۹۸۵-جی ایلده کامیل ولیئو «حیدربابا گئندلرین گلدیمی؟» آدلی مقاله‌سی ایلده «آذربایجان موعلیمی» قزئتینین ۱۴ یانوار تاریخلی ساییندا چیخیش ائدیر. م.شهریارین اثرلری یالنیز توپلو حالدا کیتابلاردا، دؤوری مطبوعات صحیفه لرینده دئییل، آیری-آیری کیتابلاردا دا چاپ ائدیلیمیشدیر. بونلاردان بیرینجیسی ۱۹۸۷-جی ایلده «یازیچی» نشریاتیندا نشر ائدیلن حمید محمدزادنین ترتیب ائتدیگی و «بیر نئجه سؤز» سرلوحه‌لی اؤن سؤز یازدیغی «گونئیدن سسلر» آدلی کیتابدیر. بو کیتابدام.شهریارین «آمان، آیریلیق!»، «ایکی قارداش آراسیندا»، «بیر گلین»، «آذربایجان گۆزله‌لی»، «ترسا بالاسی»، «نئجه کئچدی؟» عنوانلی اثرلری درج ائدیلیمیشدیر.

زاهید اکبروو، تیمور احمدوو، بهلول عبدالله یئو و باشقالارینین ترتیبینده م.ابراهیمووون رئاکته‌سی ایلده ۱۹۸۸-جی ایلده «علم» نشریاتیندا نشر ائدیلن «گونئی آذربایجان ادبیاتی آنتولوگیاسی»نین اوچونجو جیلدینه م.شهریارین «قم باسدی قلیانیمی»، «قاجاق نبی»، «آمان، آیریلیق!»، «دؤیونمه و سؤیونم»، «تورکون دیلی»، «ساتیریک شعر»، «بیر گلین»، «قصیده»، «آذربایجان» سرلوحه‌لی اثرلری داخل ائدیلیمیشدیر. لیاقتینی، حاقینی هر شئیدن اوجا توتان خالقینین سؤزونو دئین م.شهریارین یارادیجیلیغینا قوزئی آذربایجاندا همیشه بؤیوک مارق اولموشدور. ائله اونا گۆره‌دیر کی، ۱۹۸۸-۱۹۹۲-جی ایلرده شاعیرین «حیدربابایا سالام» («اودلار یوردو»، ۱۹۸۸، مارت، سای ۶)؛ «گنجلیک»، ۱۹۸۹، سای ۳، ص. ۳۱)؛ «کیتابلار عالمینده»، ۱۹۹۰، سای ۴، س. ۱۰-۱۱)؛ «وطن سسی»، ۱۹۹۱، ۷ مارت؛ «شهریار»، ۱۹۹۲، ۱۵ اوکتیابر)؛ «انس

نشریاتیندا نشر ائدیلن «توران چلنگی» سرلوحه‌لی کیتابینا داخیل ائتمیشدیر (۷۰۷ - ۷۸۲). بو کیتاب ۲۰۰۵-جی ایلده ایکینجی دفعه «قاپ-پولیکراف» نشریاتیندا نشر ائدیلمکدن اونا م.شهریارین «جامی مثیله دولدوروب عالمده بیر جمدن ایچک» و «ایندی نی؟» ردیفلی قزلری ده علاوه‌دیلیمیشدیر (ص. ۱۵۵-۲۳۹). شاعیرین ۲۰۱۴-جو ایلده «علم» نشریاتیندا نشر ائدیلن بئش جیلدلیک «سئچیلیمیش اثرلری»نین اوچ جیلدین م.شهریارین «قزل»، «عزیز آذربایجانیم»، «قارداشیم اوغلو هوشنگ»، «کمال‌المولکی زیارت»، «قصیده»، «ایوای آنام» «شعر و حکمت» اثرلری سالیتمیشدیر (ص. ۱۷۱-۲۲۴).

۱۹۹۳-جو ایلده هافیز خیروللاوغلو عسگر فردینین ترتیب ائتدیگی «اوستاد محمدحسین شهریار. دیوانی-تورکی» آدلی کیتابینی عرب الیفباسیندان آذربایجانجا ترانسلیتراسییا ائده‌رک باکی‌دا «الهدا» - «صباح» نشریاتیندا نشر ائتدیرمیشدیر. ۲۱۶ صحیفه دن عیبارت اولان بو کیتابدا م.شهریارین ۸۷ آدا اثری و عسگر فردینین «بو کارواندان بیر سس قالیرسا، بسدیر...» سرلوحه‌لی اؤن سؤزو وئرلیمیشدیر. «حیدربابایا سالام» پوئماسی کیتابین ایلک صحیفه لرینده یئر آلمیشدیر. بو کیتاب اساسیندا سعادت شیخیئوانین قلمه آلدیغی «شهریارین «دیوانی-تورکی» سینده عیرفانی دوشونجه‌نینیفاده‌سی» سرلوحه‌لی مقاله‌سی «حکمت» ژورنالی‌ندا (۲۰۰۶، سای ۹، س. ۵۲-۶۴) و «آذربایجان شرقشوناسلیغی» مجموعه‌سینده (۲۰۱۱، سای ۲(۶)، ص. ۲۶-۳۳) درج ائدیلیمیشدیر.

حکیمه بیللوری و ناظم رضوانین بیرلیکده ترتیب ائتدیکلری م.شهریارین اثرلریندن و شاعیره حصر ائدیلمیش شعرلردن عیبارت اولان ۴۹۶ صحیفه لیک «یالان دنیا» آدلی کیتاب ۱۹۹۳-جو ایلده «آذربایجان انسیکلوپئدیاسی نشریات پولیکرافیا بیرلیگی»نده نشر ائدیلیمیشدیر. کیتابین «محمدحسین شهریار» سرلوحه‌لی

خالق یازیچیسی، آکادئمیک میرزه ابراهیموو «کومونیسست» قزئتینین ۳ فئورال ۱۹۹۰-جی ایل تاریخلی ساییندا درج ائدیلمیش «پارلاق صنعت نومونه‌سی» آدلی مقاله‌سینده یازیر:

آذربایجان و دنیا ادبیاتینین اؤلمز نوماینده‌لریندن اولان شهریارین اوچ جیلدلیک کوللیاتینین من بیرینجی جیلدینی رئاکته ائدرکن «قافقازلی قارداشلارلا گؤروش» آدلی شعر بؤیوک هیجانلا اوخودوم. شعرده آذربایجان خالقینا و بیزیم گؤزل باکیمیزا حدسیز محبت اؤزونون یوکسک بدیعی ایفاده‌سینی تاپمیشدیر. گومان ائدیرم کی، بو پارلاق صنعت نومونه‌سینده کیحیس لری و فیکیرلری باکینین ایندیکی هیجانلی، ایضطیرابلی گونلرینده (قانلی یانوار حادیشه لری گونلرینده - ل.م.) «کومونیسست» قزئتینین اوخوجولاری و بوتون خالقیمیز رغبتله قارشیلایاجاقدیر. امینم کی، بو گؤزل شعر اوخوجولارا ذؤوق و بدیعی لذت وئرجهک، هامیدا وطنپرورلیک حیس لری اوپاداجاق، عومومبشری دوغولاری قانادلانديراجاقدیر.

م.شهریارین اثرلرینین تدقیقی و نشری ساحه سینده تانینان ادبیاتشوناس عالیم علمان قولیئو «محمدحسین شهریار. گلديم سیزی گؤرمه‌یه» آدلی کیتاب ترتیب ائده‌رک، «هر ايکي تاي وطندير» سرلوحه‌لی اؤن سؤزو ايله ۱۹۹۲-جی ایلده «باکی، کیتاب جمعیتی «اولدوز» انکسپئریمئنٹی موسسیسی» نشریاتیندا نشر ائتدیریر. او، بو کیتابا م.شهریارین «حیدربابایا سالام» پوئماسینی (بیرینجی حیصه) و ۱۵ آدا دیگر شعرلرینی داخیل ائدیر.

خالق شاعیری، ایستقلال اوردنلی خلیل ریضا اولوتورک م.شهریارین «قیش و ارباب»، «قزل» (ناز ائیلیمسن)، «عزیز آذربایجانیم»، «قارداشیم اوغلو هوشنگ»، «عزیز رسام»، «کمال‌المولکی زیارت»، «قصیده»، «ایوای آنام!»، «شعر و حکمت» آدلی اثرلرینی فارسجادان دیلیمیزه چئویره‌رک، ۱۹۹۲-جی ایلده «علم»

اؤلوم»، «اینسانین طالعی»، «شیراز خاطیراتی» (شهریار، ۱۹۹۳، ۱ آپرئل)؛ «اینقیلاب نووروزو»، «تهرانی خاطیرلارکن» (شهریار، ۱۹۹۳، ۸ آپرئل)؛ «علی ای همای رحمت، الم ائیلهین خدانی» (فارس و آذربایجان دیلرینده) («ادبیات قزئی» ۱۹۹۳، ۷ مای)؛ «آنالار اوخشاماسی» (شهریار، ۱۹۹۳، ۲۷ مای)؛ «بایرامینیز موبارک اولسون» (شهریار، ۱۹۹۳، ۳ اییون)؛ «کرپلا کاررانی»، «دیلریشین بیر بئیتینی تزمین» («ادبیات قزئی» ۱۹۹۳، ۲ اییول)؛ «شهریار» (۱۹۹۶، ۲۳ مای)؛ «حضرت علینین(ع) فاطیمه زهرا (س) ملا اوینومه سی»، «جان آنا» («ادبیات قزئی» ۱۹۹۳، ۳ دئکابر)؛ «آذربایجان قادینی» ۱۹۹۴، سای ۳-۴، ص. ۱۷)؛ «دوینومه و سوینوم» («روستم کورپوسو» ۱۹۹۵، ۱۳ یانوار)؛ «بایرامینیز موبارک اولسون» («روستم کورپوسو» ۱۹۹۵، ۱۱ فئورال)؛ «جان روستم» (شهریار، ۱۹۹۵، ۱۳ آپرئل)؛ «تاریم منیم» (شهریار، ۱۹۹۶، ۱۳ اییون)؛ «گئجه نین افسانه سی» (شهریار، ۱۹۹۶، ۲۰ اییون، ۱۹ سئنتیابر، ۲۱ نوایابر). عومومیتل، «شهریار» قزئتینین ۱۹۹۶-جی اییلین ۲۷ اییون، ۴، ۱۱ اییول، ۱، ۱۵، ۲۲، ۲۹ آوقوست، ۵، ۱۲، ۲۶ سئنتیابر، ۳، ۹، ۱۷، ۲۴، ۳۱ اوکتیابر، ۱۴ نوایابر تاریخلی سایلاریندا درج ائدیلن م.شهریارین «آلاله بویاغی»، «صابیرین خوروزو»، «یوسفین عشقی دوشر...»، «توفان شامی»، «ائی وفاسیز»، «گئجه خوماری»، «گولون آرخاسی، اوزو اولماز»، «ابدی خزان»، «ایمان موشتیسی»، «حافیظ ابدیدیر»، «قلب نئی»، «شعر و حکمت»، «قدیم عهدی پئیمان»، «قم»، «ایندی نییه؟»، «آجی ناله لر»، «دویش»؛ «یالان دنیا» («ساموخ» ۱۹۹۸، ۷ یانوار)؛ «آمان، آیریلیق!»، «تبریز شهری»، «ایش بیلن»، «قومارین بلاسی»، «منیم عیبیم»، «حیات زیندانی» («ادبیات قزئی» ۱۹۹۸، ۱۰ آپرئل)، «تورکیه یه خیالی صفر» («آذربایجان» ۱۹۹۹،

اؤن سؤزونون مؤلفی ه.بیللوری یازیر کی، «موعاصیر ایران پوئزیاسینی الوان بیر گولوستانا بنزتسک، شوبه سیز شهریار یارادیجیلیغینی او گولوستانین شاه گولو سایماق اولار» (۱۱، ۸).

صابیر نییوغلونون فیکرینجه ایسه «اوستاد شهریارین «یالان دنیا» سی آیق آچیب اینسانلار آراسیندا آددیلاماغا باشلادیقدان سونرا، اونون اوخوجولاری و پرستیشکارلاری آراسیندا دونیانین اعتیمادا لایق اولماماسی فیکری بیر قدر ده گئیشلمیشدیر» (۸، ۳۷). ۱۹۹۴-جو ایله «علم» نشریاتیندا زاهید اکبروو، میرعباس آسلانوو، تیمور احمدوو و باشقالارین ترتیبی، میرزه ابراهیمووون رئاکته سی ایله نشر ائدیلن «گونئی آذربایجان ادبیاتی آنتولوگیاسی» نین دوردونجو جیلدینه م.شهریارین «حیدربابایا سلام»، «زمان سسی»، «سولئیمان روستمه جاواب»، «سهنده مکتوب»، «نجه کچدی؟»، «آزادلیق قوشو «وارلیق»، «ایکی قارداش آراسیندا»، «شعر و حکمت» آدلی اثرلری داخیل ائدیلیمیشدیر.

۱۹۹۳-۱۹۹۹-جو ایللرده ده دؤوری مطبوعات صحیفه لرینده م.شهریارین خئیلی اثری درج ائدیله رک قوزئی آذربایجان اوخوجولارینین ایختیارینا وئرلمیشدیر. «کؤهنه دوست» (شهریار، ۱۹۹۳، ۱۴ یانوار)؛ «اوستادلا ویدالاشما» (شهریار، ۱۹۹۳، ۱۱ فئورال)؛ «وحدت باده سی»، «اینسان اعمالاتخاناسی»، «همدان یولچوسو» (شهریار، ۱۹۹۳، ۲۵ فئورال)؛ «صبا اولرمی؟» (شهریار، ۱۹۹۳، ۱۱ مارت)؛ «شهریار قوناغی» (شهریور قوناغی) (شهریار، ۱۹۹۳، ۱۸ مارت، ۱۹۹۷، ۱۰-۱۶ آپرئل)؛ «حیدربابایا سلام» («ادبیات قزئی» ۱۹۹۳، ۱۹ مارت)؛ «شهریار» ۱۹۹۳، ۱ آپرئل، ۱۹۹۵، ۲ فئورال، ۳۰ مارت، ۱۹۹۶، ۲۸ نوایابر، ۱۲، ۱۹، ۲۶ دئکابر؛ «حیات» ۱۹۹۵، ۱۸ مارت؛ «آذربایجان قادینی» ۱۹۹۷، سای ۵، ص. ۱۳۸؛ «ادبیات قزئی» ۱۹۹۸، ۲۰ مارت، ۱۰ آپرئل)؛ «آمان توغراسی»، «قوی

اڭلچينين ترتيب ائديب ۱۹۹۹-جو ايلده «کيتاب جمعيىتى «ولدوز» ائکسپريمئننى موسسيسه سى» نشرياتيندا نشر ائتديرديگى کيچىک اؤلچولو «شهريار. آذربايجان» آدلى کيتابدير. اڭلچينين «حيدر بابا يولوم سندن کچ اولدو» سرلوحهلى اؤن سؤزو ايله اوخوجولارا تقديم ائتديگى بو کيتابدا م. شهريارين ۳۸ آدا اثرى يئر آلميشدير .

۲۰۰۰-جى ايلده م. شهريارين «علم» نشرياتيندا نشر ائديلن «سئچيلميش اثرلىرى» AMEA نظامى آدينا ادبيات اينستيتوتو گونئى آذربايجان ادبياتى شعبه سينين امکداشلارى نازيم ريسوان، خورامان قوليينوا و اسلام قريبوو (قريلى) طرفيندن ترتيب ائديلميشدير. فره مز ماقسودوون «چاغيميزين بؤيوک هومانيسست شاعيرى» آدلى اؤن سؤزو ايله چاپ ائديلن ۴۹۲ صحيفه ليک بو کيتابدا شاعيرين ۶۸-ى آذربايجان ديليند، ۲۰۶-سى فارس ديليندن ترجمه اولماقلا ۲۷۴ اثرى توپلانميشدير .

«آذربايجان» قزئتئين ۸ سئنئيار ۲۰۰۰-جى ايل تاريخلى ساينداكى «اوستاد شهريارين سئچيلميش اثرلىرى» آدلى يازيدا بو کيتابين چاپدان بوراخيلماسى حاقيندا معلومات وئريلميشدير .

خالق يازيچيسى آنارين ترتيب ائديب ۲۰۰۰-جى ايلده «آذر نسر» ده نشر ائتديرديگى «مين بئش يوز ايلين اوغوز شعرى: آنتولوگيا، ايکينجى کيتاب» ين ۱۱۶-جى صحيفه سيندن ۱۲۹-جو صحيفه سيندهک م. شهريارين اثرلرينه آيريلميشدير. کيتابدا شاعيرين «حيدر بابا سلام» (بيرينجى حيصه)، «يالان دونيا»، «سهنديم» («سهنده مکتوب»)، «آمان، آيريليق!»، «آذربايجان» آدلى اثرلىرى اؤز عکسينى تاپميشدير . ۲۰۰۱-جى ايلده «علم» نشرياتيندا ايشيق اوزو گؤرن ائ. قوليينوين «حيدر بابا سلام نجه وارسا» آدلى کيتابيندا يئر آلميش «حيدر بابا سلام» پوئماسينين ايلک نشرينين اوز قابيغينين، عرب و آذربايجان

۲۱ فئورال) آدلى اثرلر شاعيرين بو دؤورده درج ائديلن قلم محصوللارينداندير .

«ادبيات و اينجه صنعت» قزئتئين ۹ يانوار ۱۹۹۸-جى ايل تاريخلى سايندا فيلولوگيا علملىرى دوکتورو صابير نبى اوغلونون فارسجادان ديلميزه چئويرديگى «تبريزى شهرضاد بهجت شهريارين شخصى حياتى باره ده دئييلمه ينلر حاقيندا» باشليقلى ماراقلى يازى درج ائديلميشدير .

«۱۹۹۸-جى ايلده پروفور پناه خليلو شهريارين ۲۳ اثرى توپلانميش «حيدر بابا سلام» آدلى کيتاب ترتيب ائديب «سؤزون قيصاصى» آدلى اؤن سؤز ايله «آذر نسر» ده نشر ائتديرميشدير .

آلماز عليقيزى و خورامان هممتووانين بيرگه ترتيب ائديب ۱۹۹۸-جى ايلده «باکى اونيوئرسيتئتى» نده نشر ائتديرديکلى عالى مکتبلرين فيلولوگيا فاکولته لرئين طلبه لرى اوچون نظرده توتولان «آيريلارمى کؤنول جاندا...» گونئى آذربايجان ادبياتى مونته خباتى «عنوانلى» کيتابدا ايسه م. شهريارين «حيدر بابا سلام» پوئماسينين بيرينجى حيصه سى چاپ ائديلميش و شاعيره حصر ائديلميش اثرلردن نومونه لره ده يئر آيريلميشدير. بو کيتابدا چاپ ائديلن تاريخل پردشوناسين م. شهريارين «آمان، آيريليق!» آدلى کيتابينا حصر ائتديگى «داغ اوينادان غئيرت اول» سرلوحه لى شعرى (ص. ۱۵۴-۱۵۵) ده ديقتلايىق اثرلردندير . آکادئميک ايسا حبيبيلينين م. شهريارلا باغلى عرصه يه گتيرديگى کيتاب ايسه «اوستاد محمد حسين شهريار. آلبوم - مونوقرافيا» آدلانير. کيتاب ۱۹۹۹-جو ايلده «علم» نشرياتيندا نشر ائديلميشدير. ۱۴۰ صحيفه دن عيبارت اولان بو کيتاب م. شهريارين «حيدر بابا سلام» پوئماسى داخيل ائديلميشدير .

بيرمى عصرين ۹۰-جى ايللىرى م. شهريارين اثرلرينين قوزئى آذربايجاندا ان چوخ چاپ اولوندوغو ايللردندير. بو دؤورده نشر ائديلن کيتابلاردان بيرى ده خالق يازيچيسى

(۱۹۵۰-۲۰۱۰) «(ب. مېم، ۲۰۱۴، س. ۴۹-۵۰، ۶۹، ۲۴۴-۲۴۵؛ ۲۵۳-۲۵۶) کیتابیندا م. شهریارین «شعر و حکمت»، «سهنده مکتوب»، «دؤیونمه و سؤیونم»، «سولئیمان روستمه جواب» شعرلریندن، «حیدربابایا سلام» پوئماسیندان نومونه لر یئر آلمیشدیر .

یالنیز حیدربابا دیلینده دانیشانلارین دئییل، فارس، عرب و دیگر دیللره منسوب اولانلارین دا آراسیندا الدن-اله گزن، یوز مینلره اینسانلارین کؤنول همدیمینه چئوریلن، ایران، گونئی آذربایجان، تورکییه و ایراقدا دفعه لرله نشر اولونان م. شهریارین «حیدربابایا سلام» عنوانلی پوئماسی قوزئی آذربایجاندا ۱۹۶۴-جو ایلدن ۲۰۰۹-جو ایلدک ۶ دفعه ایریجا کیتابدا، ۱۹۶۳-جو ایلدن ۲۰۱۵-جی ایلدک ۱۴ دفعه «اثرلری» ند، «سئچیلیمیش اثرلری» نده، ۱۹۹۴-جو ایلدن ۲۰۰۵-جی ایلدک ۱۹ دفعه ییری-آیری کیتابلاردا، ۱۹۶۲-جی ایلدن ۲۰۱۵-جی ایلدک ۳۹ دفعه دن چوخ دؤوری مطبوعات صحیفه لرینده، عومومیلیکده ۷۸ دفعه دن چوخ تام و ایختیصارلارلا درج ائدیلیمیشدیر.

اؤلکه میزده یاشایان روس دیلی اینسانلارین دا اوخویا بیلمه سی اوچون پوئما روس دیلینه ترجمه ائدیله رک، «Антология поэзии Южного Азербайджана» (Б., Ю.Р.Д. 2005, стр. 249-273) کیتابیندا چاپ ائدیلیمیشدیر .

«حیدربابایا سلام» پوئماسینین م. شهریارین اؤز سسیله سسلنمسی ده هر یئرده اولدوغو کیمی، قوزئی آذربایجاندا دا چوخ گؤزل قارشیلانمیشدیر. اونون اوخودوغو یانیقلی میصراعلارین سحریندن آیریلماق هئچ ده آسان دئییل. خالق شاعیری زلیمخان یاقوب ایسه ۱۹۹۳-جو ایلده تهراندا اولارکن حتی ۷۰ یاشلی شاعیرین اوخودوغو و اؤزوندن خبرسیز لئنته آلینان «ماهور» و «جاها رگاه» موغاملارینا دا قولاق آسدیغینی یازیر :

«شهریار اوخویوردو. اوخویا-اوخویا قولاقلاریم بیر

ایفباسیندا م. شهریارین اؤز دست-خطی ایله یازدیغی «اؤیره دن آلا هین آدی ایل» سرلوحه لی یازیسینین صورتلری دیقتی جلب ائدیر. شاعیرین «حیدربابایا سلام» پوئماسینین هر ایکی حیصه سی کیتابدا اؤز عکسینی تاپمیشدیر. بو کیتاب ایکینجی دفعه ۲۰۰۴-جو ایلده «عادیل اوغلو» نشریاتیندا ایلولو ستراسیالارلا نشر ائدیلیمیشدیر .

ای.قولیئیوین ۲۰۰۴-جو ایلده بیر داها ترتیب ائتدیگی «محمدحسین شهریار. حیدربابایا سلام» آدلی ۹۲ صحیفه لیک کیتابی دا «عادیلوغلو» نشریاتیندا نشر ائدیلیمیشدیر. پوئمانین هر ایکی حیصه سی کیتابدا چاپ ائدیلیمیشدیر. ای.قولیئیو کیتابا یازدیغی «حیدربابا یوکسکلیگی - صنعت مؤعجیزه سی» سرلوحه لی گئنیش حجملی اؤن سؤزونده هم م. شهریار، هم ده خالقین یاشاییش طرزیندن، آجی طالعییندن بحث ائدن بو اثر حاقیندا اوخوجولاری هر طرفلی معلوماتلاندیرمیشدیر .

خالق شاعیری خلیل ریضا اولتورکون ۲۰۰۳-جو ایلده «موترجیم» نشریاتیندا نشر ائدیلن «ادبی تنقید» کیتابینین ۳۲۴-جو صحیفه سینده شهریارین «حیدربابایا سلام» پوئماسیندان بیر حیصه درج ائدیلیمیشدیر .

قوزئی آذربایجاندا شهریارین حیات و یارادیجیلیغینین اؤیره نیلمه سینه اورتا مکتبدن باشلانیدیغی اوچوندور کی، اونون «آذربایجان» شعری و «حیدربابایا سلام» پوئماسی ۸-جی سینیف شاگیردلرینین «ادبیات» درسلیگینه سالینمیشدیر (حاضیرلایان. س. حسین اوغلو، ۲۰۰۱، ص. ۱۳۴؛ ۲۴۰-۲۴۷). بش. احمدین ۲۰۰۶-جی ایلده «موعلیم» نشریاتیندا نشر ائدیلن «آذربایجان اوشاق ادبیاتی (درس و ساییطی)» کیتابیندا دا شهریارین «آذربایجان» شعری و «حیدربابایا سلام» پوئماسی گئنیش تحلیل ائدیلیمیش و اثرلردن نومونه لر گؤستریلیمیشدیر. مؤلیفین «گونئی آذربایجان پوئزییاسی

حقیقتی پېچلیدا بیردی. شعرلری میلیونلارین دیلینده ازبر اولان، حیدربابا دویغولارینی کؤنوللره توخوم کیمی سپن، موسیقینی ایلاهی بیر محبتله سئون، دویان و اوخویان بیر شاعیر شهریار شؤهرتینه یوکسله بیلردی. من ایندی بیلدیم کی، کؤنوللری اووسونلایان شهریار شعریتی هانسی دویغولاردان سوزولوب گلیرمیش .

حاقدان ائنیب گلن سسی بوغسالار دا بوغولمازدی،
دنیز کیمی، دریا کیمی، قورومازدی، سوغولمازدی .

هر اوغولدان حیدربابا نغمه‌لری دوغولمازدی،
او دا شهریار کیمی ایستکلی کسدن دوغولار !

(ض. یاقوب. «دوغولار». «شاعیر هارایی» .
ب. گنجلیک، ۱۹۹۵، ص. ۴۵-۴۶)

م. شهریارین «حیدربابا سالام» پوئماسینین قوزئی آذربایجاندا گئنیش یاییلماسی شاعیرین یارادیجیلیغینا اولان ماراغی قات-قات آرتیرمیشدیر. پوئمایا ساییسز- حسابسیز اثرلر حصر ائدیلمیش، نذیره‌لر، شعرلر یازیلیمیشدیر. میرزه ابراهیموون «حیدربابا شاعیری» («ادبیات و اینجه صنعت»، ۱۹۶۳، ۲۱ سئنتیابر)، ابوالفضل علیوین (ائلچیبگین) «حاقین دا بوکولمز قولو، دؤنمز اوزو واردیر...» («آذربایجان»، ۱۹۸۱، سای ۲، ص. ۷۴-۷۹)، کامیل ولیئوین «حیدربابا گئندلرین گلدیمی؟» («آذربایجان موعلیمی»، ۱۹۸۷، ۱۴ یانوار)، ناظم ریزوانین «سئللر-سولار شاققیداییب آخاندا...» («شهریار»، ۱۹۹۲، ۲۹ اؤکتیابر)، وراغا آلمازوون «حیدربابا سالام»ین ایسلامی توتومو» («شهریار»، ۱۹۹۲، ۱۰ دئکابر)، کامیله محمدووانین «حیدربابا سالام» پوئماسیندا میلی روح» («شهریار»، ۱۹۹۳، ۳ اییون)، بوداق بوداقوون «شهریارین «حیدربابا سالام» پوئماسیندا طبیعت» (ب. «اوغوز ائلی»، ۱۹۹۸، ۳۰ ص.)، ناظم مورادوون «شهریارین «حیدربابا سالام» پوئماسیندا دیلده قناعت قانونو مودئلینه اویغون استروکتورلار حاقیندا» («آذربایجان شرقشوناسلیغی»، ۲۰۱۴، سای ۲ (۶)، ص. ۵۰-۵۷. شهریار-۱۰۵،

خصوصی بوراخیلیش)، ماهیره حاجیئووانین «حیدربابا شاعیری» («مودریکلیک چئشمه‌سی». ب. «یازیچی، ۱۹۸۴، ص. ۳۷-۴۶)، ایماموئردی حمیدوون «حیدربابا سالام» و قصیده عنعنه لری» («شهریار»، ۱۹۹۶، ۳ اؤکتیابر)، علمان قولیئوین «حیدربابا یوکسکلیگی - صنعت مؤعجیزه سی» («ادبیات قزئت»، ۲۰۰۷، ۶ آپریل) سرلوحه‌لی اثرلر بو پوئمایا حصر ائدیلم یوزلرله اثرلردندیر .

خالق شاعیری میروارید دیلبازنین «آوئی داغلا صؤحبت» («سئچیلیمیش اثرلری»، «لیدئر نشریات»، ۲۰۰۴، ص. ۱۹۴-۲۰۶)، مجنون گؤیچه‌لینین «واجاقالی» («کرئدو»، ۲۰۰۸، ۱۷ مای)، صمدخان بئیلقالننین «حیدربابا ساریبابادان جاواب» (ب. «آذربایجان دؤولت کیتاب پالاتاسی»، ۱۹۹۸، ۱۸ ص.)، ابوالفضل هاشیم اوغلونون «جوشقون خزره سالام» («شهریار»، ۱۹۹۲، ۲۵ اؤکتیابر، ۵ نوایر)، قریب آشکارنین «شهریارین «حیدربابا سالام» پوئماسینا جاواب» («آیریلامی کؤنول جاندان...» گونئی آذربایجان ادبیاتی مونته‌خاباتی»، (ب. «باکی اونیوئسیتتی»، ۱۹۹۸، ص. ۱۷۸-۱۸۲)، ناظم ریزوانین «آنام خزر» («شهریار»، ۱۹۹۳، ۲۰ مای، ۲۷ مای)، واحد دومان اوغلونون «یوخومدا شهریار، گؤرموشم» («پارچالانمیش میلتن هارایی»، ب. نورلان، ۲۰۰۷، س. ۵۱۱-۵۱۲؛ «کرئدو». ۲۰۱۵، ۲۱ آوقوست) آدلی اثرلری م. شهریارین «حیدربابا سالام» پوئماسینا یازیلان چوخسایلی نذیره‌لردندیر .

آکادئمیک بکیر نبیئو «پوئزیامیزین جانلی کلاسسیکی خالق شاعیری میروارید دیلبازنین ۸۵ ایللیگی»نه حصر اولونموش طنطنه لی یوبیلئی گئجه‌سینده کیچیک‌خیشیندا دئمیشدیر: «- میروارید خانیمین «آوئی داغلا صؤحبت»ی قوزئی آذربایجاندا «حیدربابا» جاواب اولاراق بیرینجی قییمتلی پوئمادیر» (۹، ۳ .)

(حياتى، موحيطى، ياراديجيلىغى) (۱۹۹۸، ۱۹۹۹)، «سۆز صرافى شەھىيار» (۲۰۱۰) عنوانلى اثرلرينين بو اثرلر ايچرىسينده اۆز يئرى واردير .

م.شەھىيارين اثرلرينين قوزنى آذربايجانداكى نشرلريندن بىرى اولان «شەھىيارين ديوانى» /شەھىيارين توركجه ديوانى/ اوستاد محمدحسين شەھىيار» آدلى كىتاب ۲۰۰۳-جو ايلده باكيذا «بين الخالق الهدا» نشرىياتيندا ايشيق اوزو گۆرموشدور. ۲۴۸ صحيفه دن عىبارت اولان بو كىتابى ميرزه رسول اسماعيلزاده نشره حاضىرلايمشدير. كىتابدا اوستاد شاعىرين ۸۵ آددا توركجه اثرلى ايله برابر بولود قاراچورلو سهنددن، محمد راهىمدن، سولئيمان روستمدن اونا گۆندريلن مکتوبلارا دا يئر وئرىلمشدير .

آكادئميک عيسى حبيبىليني ترتيب ائديب، ۲۰۰۴-جو ايلده «چاشى اوغلو» نشرىياتيندا نشر ائتديرديگى «محمدحسين شەھىيار. سئچىلميش اثرلى» كىتابيندا شاعىرين ۹۰ آددا آذربايجان دىليند، ۱۰۰ آددا فارسجادان دىللميزه ترجمه ائدىلن قلم محصوللارى توپلانميشدير. شرق ترجمه توپلوسونون همين ايلده كىبىرينجى سايندا م.شەھىيارين «جان آنا!»، «ميناجات»، «بهجت آباد كندى»، «لطف اللاهين تويو»، «اينقىلاب نووروزو»، «خزان نغمه سى» («قوجالىق نغمه سى»، «يا على»، «كرىلا كاروانى»، «قىلىنج»، «ملك الشعرا باھارين خاطيره سين»، «مينا ايله ويدالاشما»، «صبا اۆلمى؟»، «تارىم منيم»، «شەھىيور قوناغى» آدلى اثرلى يئر آلميشدير. بو اثرلر موباريز علىزاده طرفيندن فارسجادان آذربايجان دىلینه ترجمه ائدىلمشدير. توپلونون ايکينجى (۲۰۰۵) سايندا ايسه موباريز اليزادنين ترجمه سينده شاعىرين «تختى-جمشيد» («گجه نين افسانه سى» پوئماسيندان)، «حضرتى الينين فاتيمئى زهرا ايله اؤيونمه سى»، شاهين فاضيلين ترجمه سينده ايسه «پروانه نين روحو» آدلى اثرلى اۆز عكسينى تاپميشدير .

م.شەھىيارين يالنىز «حيدر بابا يسلام» پوئماسينا دئىيل، شخص اۆزونه ده قوزنى آذربايجاندا سايسيز-حسابسيز اثرلر حصر ائدىلمشدير. سولئيمان روستمين «شەھىياريمىز كۆچدو»، ميرواريد دىلبازينين «اوستاد شەھىيارا»، «شەھىياريمىز نئجه اولدو؟»، بختىيار واهابزادنين «شەھىيارا»، «اونسوز»، خليل رىضا اولوتوركون «شەھىياريم»، محمد آرازين «قالير هله»، نبى خزرينين «شەھىيارين سسى»، عليبالا حاجىزادنين «ايرىلىق»، محمد آسلانين «بيله بيلمه ديك»، «شەھىيارنام»، محرم قاسىملىنين «گلدن»، حسين كوردوغلونون «شەھىيار توربه سى»، زليمخان ياقوبون «باكىدان گلشم»، شەھىياربام، شاهين فاضيلين «يولوندا قالدى گۆزوم»، تئىيوب قوربانين «بو ديارا حسرت ايله» آدلى شعرلى بئله اثرلردندير .

رافىك داغكسمنليني «سۆنمز گونشدير شەھىيار» (ب. «قلم اوفست»، ۲۰۰۸، ۱۶۲ ص.) آدلى پوئماسى م.شەھىيارين اوشاقلق ايللريندن سون منزىليولا سالىنديغى دؤوره دهك مۇوجود حادىثه لرى اۆزونه عكس ائتديرميشدير .

قوزنى آذربايجاندا تىك-تىك قلم صاحىبى تاپىلار كى، اۆز ياراديجيلىغيندا م.شەھىيارا، اونون اثرلرينه يئر آيىرماسين .

بورادا شەھىيار ايرىسينين تدقيقاتچىلارى دا آز دئىيل. ميرزه ابراهيموو، رحيم سولطانوو، بالاش آدروغلو، ابوالفضل حسينى، اسماعيل جعفرپور، غلامحسين بيگدىلى، حميد محمدزاد، حكيمه بىللورى، ناطيم رىضوان، ائسميرا فواد (شوكورووا)، ائلماق قولىيئو بئله تدقيقاتچىلاردانديرلار. اولارين تدقيقات ايشلرينين نتيجه سى كيمى عرصه يه گلن اثرلر ده چوخدور. ق.بيگدىليني «محمدحسين شەھىيار» (۱۹۶۳)، ا.بىللورينين «محمدحسين شەھىيار» (۱۹۸۱)، ا.قولىيئوين «سيد محمدحسين شەھىيار» (۱۹۹۹)، ا.فوادين (شوكورووانين) «محمدحسين شەھىيار

اکرم رحیملی (بیژە)نین ترتیب ائدیپ ۲۰۰۷-جی ایلده «نورلان» نشریاتیندا نشر ائتدیردیگی «پارچالانمیش میلتن هارایی (حسرت شعرلری و بایاتیلار)» آدلی کیتابدا م.شهریارین «آذربایجان»، «سولئیمان روستمه جواب»، «ایکی قارداش آراسیندا»، «تورکون دلی» عنوانلی اثرلری درج ائدیلمیشدیر. همین ایلده یوسف گدیکلینین «شهریار و بوتون تورکجه شعرلری» آدلی کیتابی خالیدخالید طرفیندن آذربایجان تورکجه سینه اوغونلاشدیریلاراق «اووم یایینلاری» ندا چاپ ائدیلمیشدیر. کیتابدا م.شهریارین «تورکون دلی» شعرلری و «حیدربابایا سلام» پوئماسی یئر آلمیشدیر.

نایله خندان «شهریار تورکیه ده» آدلی مقاله سینده ی.گدیکلینین «شهریار و بوتون تورکجه شعرلری» عنوانلی کیتابی حاقیندا فیکیر سؤیله میشدیر. بو مقاله «نوروز» قزئتینین ۳ آپریل ۱۹۹۱-جی ایل تاریخلی ۱۴-جو سایندا درج ائدیلمیشدیر.

موصطفا چمنلینین ترتیبی، رئاکته سی، «سؤز سرحد تانیمیر» سرلوحه لی اؤن سؤزو ایله «محمدحسین شهریار. حیدربابایا سلام» (پوئما) عنوانلی کیتاب «تحصیل» نشریاتیندا ۲۰۰۹-جو ایلده نشر اولنوموشدور. کیتابدا پوئمانین هر ایکی حیصه سی یئر آلمیشدیر. م.چمنلینین ترتیبی ایله همین ایلده «تحصیل» نشریاتیندا نشر ائدیلن ایکینجی کیتاب ایسه «گونئی حسرتی» (شعرلر) آدلانیر. بو کیتابدا م.شهریارین «آمان، آیریلیق!»، «سولئیمان روستمه جواب»، «محمد راهیمه جواب»، «ایکی قارداش آراسیندا» آدلی اثرلری اؤز عکسینی تاپمیشدیر.

۲۰۰۰-جی ایلده «تحصیل» نشریاتیندا نشر ائدیلن «دوکتور جاواد هئیت. بیچاق و قلم» (ترت. ائد. ت.توفیق قیزی) (ص. ۱۷۳)، ۲۰۰۰-جی ایلده «علم» نشریاتیندا ایشیق اوزو گۆرن، پروانه محمدلینین «وارلیق» ژورنالیندا ادبیات مسله لر» (س. ۳) و نزاکت اسماعیلووانین ۲۰۰۹-جو ایلده «نورلار» نشریاتیندا نشر

ناظیم ریضوان، خورامان قولیئوا و ایسلام قریبوون (قریبیلینین) بیرلیکده ترتیب ائده رک آکادئمیک بکیر نبیئوین «کلامین وسعتی» سرلوحه لی اؤن سؤزو ایله عرصه یه چاتدیردیقلاری ایکینجی کیتاب دا «محمدحسین شهریار. سئچیلیمیش اثرلری» آدلانیر. بو کیتاب ۲۰۰۵-جی ایلده «آوراسییا-پرئسس» نشریاتیندا نشر ائدیلمیشدیر.

2005-ci ildə Elmira Axundova və Xuraman Quliyeva tərəfindən tərtib edilərək «Ю.Р.Д» nəşriyyatında nəşr edilən «Антология поэзии Южного Азербайджана» («Cənubi Azərbaycan poeziyası antologiyası») kitabında M.Şəhriyarın «Привет Гейдарбабэ». («Heydər babaya salam»); «Ох, разлука!» («Aman, ayrılıq!»); «Kak прошла?»

(«نئجه کئچدی?») و باشقا آدلاردا ۱۶ اثری یئر آلمیشدیر. بو اثرلر س.محمدزاده، م.اورلوو، م.سینئونیکوو، س.سئوئرچئو، بئش.قافарوو طرفیندن روس دیلیне ترجمه ائدیلمیشدیر.

امکدار ژورналист ف.خلیلزاده «آذربایجان» قزئتینین ۲۷ نوایبر ۲۰۰۵-جی ایل تاریخلی سایندا درج ائدیلن «گونئیلو شاعیرلرین اثرلری روس دیلینده چیخدی» آدلی مقاله سینده بو کیتاب حاقیندا یازیر:

«فخر دوپولمالی حالدير کي، گونئيلو شاعيرلرين اوخوجو دایره سی گئیشلنمکده دیر. بو کیتاب اونا گۆره دیقت چکیر کي، پوئزیانین گۆزل نومونه لری عداوت دیوارلارینی آشراق اوزونو دونیا ادبیاتینا توتور. طبیعی کي، روس دیلی بو شاعیرلرین اثرلرینین دیگر دیللرده ده ترجمه سینه یول آچاجاق.»

«شرق ترجمه توپلوسو» نون اوچونجو (۲۰۰۶) سایندا ایسه صالح دوسته لیگئوین ترجمه سینده شاعیرین «دمیر یولو دایاناجاغینین هیمنی» و «بو گئج»؛ «روحون یاقوتو»؛ «ائی قۇنچئی-خندان، نییه اورگیمی قانلا دولدورورسان؟»؛ «ایندی نیی؟»؛ «قوجالیق عشقی» سرلوحه لی اثرلری صابیر نبی اوغلونون (میرووون) ترجمه سینده اوخوجولارلا تقدیم ائدیلمیشدیر.

نویابر؛ «حیدربابایا سلام» («ادبیات قزئی»، ۲۰۰۳، ۷ مارت، ۲۰۱۰، ۱۹ مارت ۲۰۰۵، ۲۰ یانوار؛ «آذربایجان»، ۲۰۰۵، ۳۰ مارت ۲۰۱۱، ۱۵ اوکتیابر؛ اولایلار، ۲۰۱۱، ۲۹-۳۱ یانوار؛ «آذربایجان»، ۲۰۱۱، ۱۸ مارت؛ عدالت، ۲۰۱۱، ۱۸ مارت؛ ۲۰۰۵، سای ۳، س. ۱-۵؛ «ادبیات قزئی»، ۲۰۰۸، ۱ آوقوست، ۲۰۱۱، ۱۸ مارت، ۲۰۱۳، ۱۵ مارت؛ «بایاتیلار» ۲۰۱۳، ۱۵ مارت؛ («آذربایجان»، ۲۰۰۵، سای ۳، س. ۱-۵)؛ دایاناجاغین هیمنی («ادبیات قزئی»، ۲۰۰۵، ۱۶ سئنتیابر؛ «دریا ائله دیم» («ادبیات قزئی»، ۲۰۰۶، ۲۲ سئنتیابر؛ «آزادلیق قوشو» «وارلیق» («ادبیات قزئی»، ۲۰۰۷، ۷ سئنتیابر؛ «تورکون دیلی» («ادبیات قزئی»، ۲۰۱۰، ۶ آوقوست؛ ۲۰۱۲، ۲۱ آپریل، ۲۰۱۳، ۲۳ آوقوست؛ «مؤولانا شمس تبریزنین خانگاهیندا» («آذربایجان شرقشوناسلیغی»، ۲۰۱۱، سای ۲ (۶)، ص. ۶۲-۶۵. شهریار-۱۰۵. خصوصی بوراخیلیش؛ شاعیر محمد فوضولی («ادبیات قزئی»، ۲۰۱۲، ۱۵ سئنتیابر؛ ۲۰۱۳، ۲۳ آوقوست) و سایر بو ایللرده درج ائدیلن اثرلردندیر .

قوزئی آذربایجاندا گونئی آذربایجان شاعیرلریندن م.شهریار قدر اثرلری نشر ائدیلن ایکینجی بیر شاعیر یوخدور. بو دا م.شهریارین شخصیتین، اونون یارادیجیلیغینا اولان بؤیوک عمومخالق محبتینین نتیجه سیدیر .

عموممیللی لیدئر حیدر علیوین «ییرمی بیر عصر» ژورنالینا ائکسکلوزیو موصاحیبیحنینده «ان چوخ سئودیگینیز شاعیر؟» سوالینا «شهریار» - دئییه جاواب وئرمه سی ده بونو بیر داها ثبوت ائدیر . باکیدا شهریارین هئیکه لی اوجالدیلمیش، آدینا خیابان، کوچه و کلوب واردیر .

م.شهریارین قوزئی آذربایجاندا چوخ سئویلمه سی، اثرلرینین گئنییش نشر ائدیلمه سی و یاییلماسی اونون او تایلی-بو تایلی آذربایجانا، دوغما خالقینا، دیلینه اولان بؤیوک محبتدن ایره لی گلیر. اثرلرینده همیشه

ائدیلن ««وارلیق» ژورنالی و آذربایجان ادبیاتی(۱۹۷۹-۱۹۹۵-جی ایللر) «ج ۱۰-۱۱ سرلوحه لی کیتابلاریندا دا م.شهریارین «آزادلیق قوشو» «وارلیق» عنوانلی شعر ی بوتؤولوکده درج ائدیلمیشدیر .

۲۰۱۱-جی ایلهده پروفئسسور تیمور احمدوون ترتیبی اؤن سؤزو ایله «نورلار» نشریاتیندا نفیس شکیلده نشر اولونان ۱۸۴ صحیفه لیک «سید محمدحسین شهریار» آدلی کیتابا داخیل ائدیلن م.شهریارین «حیدربابایا سلام» پوئماسینا، شعرلرینه و قزلرینه رسسام فخرددین علیو طرفیندن چکیلیمیش مینیاتورلر دیقتی جلب ائدیر. بو کیتابا شاعیرین ۲۹ آدا اثری داخیل ائدیلمیشدیر. زولفوقار شاهسئونلی «رئسپوبلیکا» قزئتینین ۲۲ ایون ۲۰۱۱-جی ایل تاریخلی سایندا درج ائتدیردیگی «او تایلی-بو تایلی - هامیا گرکلی کیتاب» سرلوحه لی یازیسیندا اوخوجولاری بو کیتابلا تانیس ائتمیشدیر . ت.احمدوون بئش جیلدلیک «سئچیلیمیش اثرلری» نین ۲۰۱۵-جی ایلهده «نورلار» نشریاتیندا نشر ائدیلن ایکی جیلدینده (س.۵۷۵) م.شهریارین «دریا ائله دیم» شعر ی اثر آلمیشدیر .

۲۰۱۴-جو ایلهده «کیتاب کلوبو» ندا نشر ائدیلن «محمدحسین شهریار. سئچیلیمیش اثرلری» ایسه ۲۰۰۵-جی ایلهده ناظم ریضوان، خورامان قولیئوا و ایسلام قریوو (قریبلی) طرفیندن ترتیب ائدیلن کیتابلا عئینیدیر. یالیز آکادئمیک ب.نئیئوین ۲۰۰۵-جی ایل نشرینده کیکیتابا یازدیغی «کلامین وسعتی» آدلی اؤن سؤز چیخاریلمیشدیر .

اولکی ایللرده اولدوغو کیمی ۲۰۰۰-۲۰۱۴-جو ایللرده ده م.شهریارین اثرلرینین دؤوری مطبوعات صحیفه لرینده درجی داوام ائتدیریلیمیشدیر. بئله کی، «آذربایجان»، («علیلر»، ۲۰۰۰، ۲۹ دئکابر؛ «یئنی آذربایجان»، ۲۰۰۲، ۲۷ دئکابر؛ «آذربایجان»، ۲۰۰۵، سای ۳، ص. ۱-۵؛ اوغوز ائلی، ۲۰۰۷، سای ۱ (۱۱۱) ص. ۱، ۲۰۱۰، ۳ آپریل؛ «ادبیات قزئی»، ۲۰۱۰، ۱۲

اؤلوم»، «اینسانین طالعی»، «شیراز خاطیراتی»
 («شهریار»، ۱۹۹۳، ۱ آپرئل)؛ «اینقیلاب نووروزو»
 («شهریار»، ۱۹۹۳، ۸ آپرئل؛ «شرق ترجمه توپلوسو»،
 سای ۱ (۲۰۰۴)، ص. ۱۴۶)؛ «کربلا کاروانی» («ادبیات
 قزنتی»، ۱۹۹۳، ۲ اییول؛ «شرق ترجمه توپلوسو»، سای
 ۱ (۲۰۰۴)، س. ۱۵۲-۱۵۳)؛ «حضرتی علینین فاتیمنی
 زهرا(ع) اؤیونمه‌سی»، «جان آنا!» («ادبیات قزنتی»،
 ۱۹۹۳، ۳ دئکابر؛ «شرق ترجمه توپلوسو»، سای ۱
 (۲۰۰۴)، س. ۱۳۸-۱۴۰)؛ سای ۲ (۲۰۰۵)، س. ۱۶۵)؛
 «شهریارین حکمت دفتیریندن سطرلر» («شهریار»،
 ۱۹۹۵، ۱۹ یانوار، ۲۶ یانوار، ۲۰ آپرئل، ۸ اییون، ۱۹۹۶،
 ۳۰ اوکتیابر)؛ «میناجات»، «بهجت آباد کندی»،
 «لوتفوللاهیین تویو»، «خزان نغمه‌سی» («قوجالیق
 نغمه‌سی»)، «یا الی»، «قیلینج»، «ملک الشعرا باهارین
 خاطیره‌سین»، «مینا ایله ویدالاشما» («شرق
 ترجمه توپلوسو»، سای ۱ (۲۰۰۴)، س. ۱۴۱-۱۴۵)؛
 ۱۴۷-۱۵۱؛ ۱۵۴-۱۶۰)؛ «دایاناجاغین هیمنی» («دمیر
 یولو دایاناجاغینین هیمنی» («ادبیات قزنتی»، ۲۰۰۵،
 ۱۶ سئنتیابر؛ «شرق ترجمه توپلوسو»، سای ۳ (۲۰۰۶)،
 س. ۳۴۱-۳۴۳)؛ «پروانه‌نین روحو» («شرق
 ترجمه توپلوسو»، سای ۲ (۲۰۰۵)، س. ۱۶۶-۱۷۵)؛
 «روحون یاقوتو»، «بو گنج»؛ «ائی قۇنچئی خندان، نییه
 اورگیمی قانلا دولدورورسان؟»، «قوجالیق عشقی»
 («شرق ترجمه توپلوسو»، سای ۳ (۲۰۰۶)، س. ۳۴۸-
 ۳۵۰؛ ۳۵۶)؛ «مؤولانا شمس تبریزینین خانگاهیندا»
 («آذربایجان شرقشوناسلیغی»، ۲۰۱۱، سای ۲ (۶)،
 س. ۶۲-۶۵. شهریار-۱۰۵. خصوصی بوراخیلیش) دیر.
 شاعیرین ق. بیگدیلینین «محمدحسین شهریار» آدلی
 مونوقرافیاسیندا آدی چکیلن «ای وزیر!» (ص. ۱۶)
 ردیفلی قصیده سی ده هنج بیر کیتابا سالینماییب.
 م. شهریارین بیر چوخ اثرلرینین ایلک نشرده کی آدی ایله
 سونراکی نشرلرده کی آدی آراسیندا دا فرقلر واردیر. بئله
 کی، ایلک دفعه «ادبیات و اینجه صنعت» قزنتینین ۷

اوخوجولارینا یئنی سؤز، یئنی فیکیر چاتدیرماق
 باجاریغی دا شاعیرین اثرلرینین نشرینین
 گئئیشلمه‌سینه تاثیر ائدن عامیللردندیر.
 م. شهریارین فارسجا یازدیغی اثرلرله قوزئی آذربایجان
 اوخوجولارینین تانیش اولماسیندا ترجمه‌چیلرین بؤیوک
 امگی دانیلمازدیر. بو ایشده اسماعیل جعفرپورون، فیکرت
 سادیغین، موباریز الیزادین، حکیمه بیللورینین، مدینه
 گولگونون، ناظیم ریضوانین، خلیل رضا اولوتورکون،
 بالاش آذروغلونون، شاهین فاضیلین (فرزه‌لیگئوین)،
 میرمئهدی سیدزادین، محمدتاغی ذهتابینین،
 محمدعلی مصددیقین، حسین کوردوغلونون، غلامحسین
 بیگدیلینین، صالح دوستعلیوین، حکیم غنینین،
 میرجلال ذکیئوین و باشقالارینین امگی
 تقدیرلایقدیر.

آپاریلان آراشدیرمالار زامانی معلوم اولموشدور کی،
 م. شهریارین دؤوری مطبوعات صحیفه لرینده، «شرق
 ترجمه توپلو» لاریندا «آذربایجان شرقشوناسلیغی»
 ژورنالیندا درج ائدیلن ۴۰-آ قدر اثری اونون بو واختا
 کیمی قوزئی آذربایجاندا چاپ ائدیلن نه «اثرلری» نه، نه
 «سئچلمیش اثرلری» نه، نه ده اثرلری درج ائدیلن
 آیری-آیری کیتابلارا داخل ائدیلمه‌میشدیر. بو اثرلر
 «دئیل» («آذربایجان»، ۱۹۸۳، سای ۵، ص. ۸۴)؛
 «گونش سؤنسه» («ادبیات و اینجه صنعت»، ۱۹۸۴، ۱۰
 آوقوست)؛ «شهریاریمیز واریدی» («ادبیات قزنتی»،
 ۱۹۹۱، ۲۷ سئنتیابر)؛ «اوغولوم هادییا»، «مکتوبا جاواب»
 («دوکتور ریاحی»)(«ادبیات قزنتی»، ۱۹۹۲، ۱۷
 آپرئل)؛ «گۆز یاشیم»، «قویمارام گئتسین»، «بیر رنگلی
 خانگاه» («شهریار»، ۱۹۹۲، ۱۵ اوکتیابر)؛ «وحدت
 باده‌سی»، «اینسان اعمالاتخانی»، «همدان یولچوسو»
 («شهریار»، ۱۹۹۳، ۲۵ فئورال)؛ «شهریور قوناغی»
 («شهریار قوناغی»)(«شهریار»، ۱۹۹۳، ۱۸ مارت،
 ۱۹۹۷، ۱۰-۱۶ آپرئل؛ «شرق ترجمه توپلوسو»، سای ۱
 (۲۰۰۴)، ص. ۱۶۴-۱۶۵)؛ «آمان توغراسی»، «قوی

دیوانی-تورکی» (۱۹۹۳)، «شهریارین دیوانی» (۲۰۰۳)، «سئچیلیمیش اثرلری» (۲۰۰۴) نده «سهنیدیه»، «یالان دنیا» (۱۹۹۳)، «مین بئش یوز ایلین اوغوز شعر» (۲۰۰۰)، «سئچیلیمیش اثرلری» (۲۰۰۰، ۲۰۰۵، ۲۰۱۴) و «سید محمدحسین شهریار» (۲۰۱۱) -دا «سهنیدیم» آدی ایله درج ائدیلیمیشدیر. «بیر گلین» شعر «آمان آیریلیق» (۱۹۸۱)، «یالان دنیا» (۱۹۹۳) دا بو آدلا گئتدیگی حالدا «شهریارین دیوانی» (۲۰۰۳) نده «عزیزی»، «آمان آیریلیق» (۱۹۸۱) داکی «دوشابلی خشیل» شعر «شهریار. دیوانی-تورکی» (۱۹۹۳)، «یالان دنیا» (۱۹۹۳)، «حیدربابایا سلام» (۱۹۹۸)، «شهریارین دیوانی» (۲۰۰۳)، «شهریار. آذربایجان» (۱۹۹۹)، «سئچیلیمیش اثرلری» (۲۰۰۰، ۲۰۰۴، ۲۰۰۵؛ ۲۰۱۴) نده «تورکون دلی» آدی ایله تقدیم ائدیلیمیشدیر. بئله فاکتارلار چوخدور .

م.شهریارین ان چوخ آدی موباحیثه دوغوران شعر خالق شاعیری سولئیمان روستمه ایتحاف ائتدیگی «آمان، آیریلیق!» دیر کی، او همین آدلا «آمان، آیریلیق» (۱۹۸۱)، «گونئیدهن سسلر» (۱۹۸۷)، «گونئی آذربایجان ادبیاتی آنتولوگیاسی» اوچونجو جلد، (۱۹۸۸)، «یالان دنیا» (۱۹۹۳)، «حیدربابایا سلام» (۱۹۸۸)، «ادبیات قزئی»، ۱۹۹۸، ۱۰ آپریل، «شهریار. آذربایجان» (۱۹۹۹)، «مین بئش یوز ایلین اوغوز شعر» (۲۰۰۰)، «سئچیلیمیش اثرلری» (۲۰۰۴)؛ «Антология поэзии Южного Азербайджана» (۲۰۰۵)، «گونئی حسرتی» (۲۰۰۹)؛ «سید محمدحسین شهریار» (۲۰۱۱)؛ «قارداشیم سولئیمان روستمه ایتحاف» آدی ایله ایسه «دیوانی-تورکی» (۱۹۹۳)، «سئچیلیمیش اثرلری» (۲۰۰۰، ۲۰۰۵، ۲۰۱۴)، «شهریارین دیوانی» (۲۰۰۳) عنوانلی کیتابلاردا درج ائدیلیمیشدیر .

«شهریار» قزئنین ۱۱ فئورال ۱۹۹۳-جو ایل تاریخلی سایندا شاعیره حکیمه بیللوری م.شهریارین آنادیللی

آوقوست ۱۹۶۵-جی ایل تاریخلی سایندا درج ائدیلیمیش «چیراق» شعر (ترجمه ائدنی: میرمئهدی سیدزاده) «م.شهریار. سئچیلیمیش اثرلری» (۱۹۶۶، ۲۰۰۰، ۲۰۰۴، ۲۰۰۵، ۲۰۱۴)، «یالان دنیا» (۱۹۹۳)، «شهریار. آذربایجان» (۱۹۹۹) کیتابلاریندا «هیدایت چیراغی»؛ «کیرپی» ژورنالینین ۱۹۷۳-جو ایل تاریخلی ۱-جی سایندا یئر آلمیش «بیلمه بیرم» (ساتیریک شعر) «آمان، آیریلیق!» (۱۹۹۳) دا ائلجه «ساتیریک شعر»؛ «ادبیات قزئی» نین ۲۱ ایون ۱۹۹۱-جی ایل تاریخلی ساینداکی «ایسترم» غزلی (ترجمه ائدنی حسین کوردوغلو) «م.شهریار. سئچیلیمیش اثرلری» (۲۰۰۰، ۲۰۰۴، ۲۰۰۵، ۲۰۱۴) نده «یارین بئله فیکری وار»؛ «ادبیات قزئی» نین ۱۲ ایول ۱۹۹۱-جی ایل تاریخلی ساینداکی «اورگیم قان اولدو» غزلی «م.شهریار. سئچیلیمیش اثرلری» (۲۰۰۰، ۲۰۰۵، ۲۰۱۴) نده «اتکدن توتان تیکان» آدی ایله درج ائدیلیمیشدیر . «ادبیات قزئی» نین ۲ ایول ۱۹۹۳ و «شهریار» قزئنین ۲۳ مای ۱۹۹۶-جی ایل تاریخلی سایلاریندا درج ائدیلیمیش «دیلریشین بیر بئیتینی تزمین» غزلی «شهریار. گلدم سیزی گورمه یه» (۱۹۹۲)، «دیوانی-تورکی» (۱۹۹۳)، «شهریارین دیوانی» (۲۰۰۳)، «سئچیلیمیش اثرلری» (۲۰۰۴) نده «تزمین»؛ «دیوانی-تورکی» (۱۹۹۳)، «شهریارین دیوانی» (۲۰۰۳)، «سئچیلیمیش اثرلری» (۲۰۰۴) نده کی «رئهلتی-ختمی رسول» اثری «شهریار» قزئنین ۱۱ ایول ۱۹۹۶-جی ایل تاریخلی سایندا «یوسفین عشقی دوشر...»؛ «دیوانی-تورکی» (۱۹۹۳) کیتابینداکی «ایمان موشترسی» شعر ایسه «سئچیلیمیش اثرلری» (۲۰۰۵) نده «قارانلیق گنجه لر» آدی ایله وئرلیب .

«آمان آیریلیق» (۱۹۸۱)، «گونئی آذربایجان ادبیاتی آنتولوگیاسی» دؤرد جلدده، دؤرد جلد «(۱۹۹۴) ده کی «سهنده مکتوب» شعر «شهریار»

«شهریار» قزئتینین ۶-۱۲ نوایر ۱۹۹۷-جی ایل تاریخلی سایلاریندا درج ائدیلمیش «بیر ماهنینین طالعی» آدلی یازیدا و الیسگر شعر دوستون «نئیلگیم، من سنه چاتا بیلیمیرم!» سرلوحه‌لی مقاله‌سینده ده «آیریلیق» ماهنیسینین سؤزلرینین اردبیلی فرهاد تخلصو رجب ابراهیمین اولماسی اؤز تصدیقینی تاپمیشدیر.

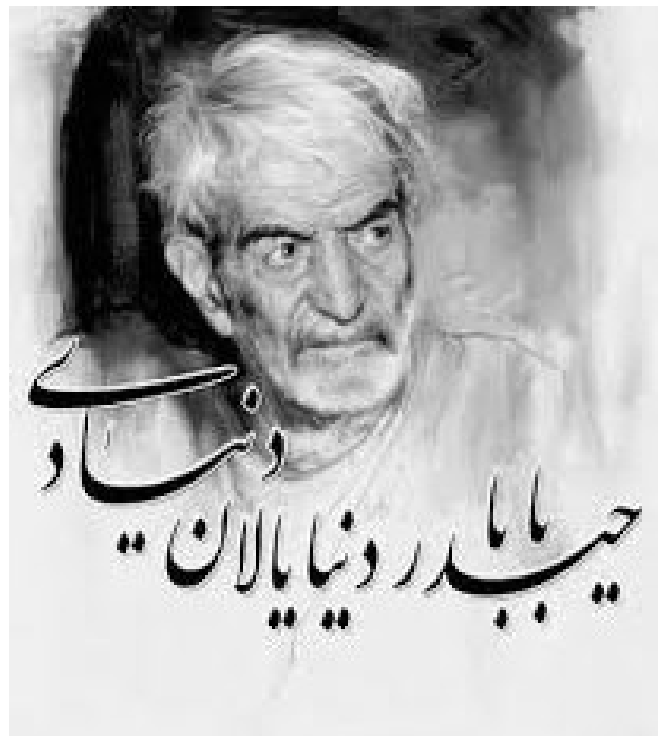
سوندا بئله قناعه گلک اولار کی، خالقیمیزین ان موقدس آرزو و ایستکلرینین، معنوی دونیاسینین نسیل-نسیل یاشایاجاق پوئتیکی تیمسالی اولان م.شهریارین قلم محصوللاری قوزئی آذربایجاندا شاعیرین «اثرلری» ند، «سئچیلیمیش اثرلری» ند، آیری-آیری کیتابلاردا، دؤوری مطبوعات صحیفه لرینده کیفیت قدر چاپ ائدیلمیشدیر. لاکین، بونلار شاعیرین اثرلرینی تامامیله احاطه ائتمیر و مؤوجود نشرلرده بعضی نؤقسانلار دا واردیر.

آذربایجان میلی علملر آکادئمیاسینین نظامی آدینا ادبیات اینستیتوتو گونئی آذربایجان ادبیاتی شعبه سینده حال-حاضریدا م.شهریارین آذربایجان دیلینده یازدیغی و فارس دیلیندن دیلیمیزه ترجمه ائدیلن اثرلری آیری-آیریلیقدا نشره حاضیرلانیر.

قایناقلار

- Beqdeli Q. Seyid Məhəmmədhusəyn Şəhriyar: monoqrafiya. B., «Azərbaycan», 1963, 40 s.
Beqdeli Q. Vətənpərvər şair. «Azərbaycan», 1961, say 10, s. 180-190.
Billuri H. Məhəmmədhusəyn Şəhriyar: monoqrafiya. B., «Elm», 1984, 154s.
Dadaşzadə M.A. Şəhriyara salam. «Ədəbiyyat və incəsənət», 1966, 12 noyabr.
İbrahimov M. Heydərbaba şairi. «Ədəbiyyat və incəsənət», 1963, 21 sentyabr.
Məmmədli P. Cənubun söz sərraflı. «Xalq qəzeti», 1998, 28 aprel.
Məmmədşadə «Heydərbabaya salam» poemasının ikinci hissəsi. «Ədəbiyyat və incəsənət», 1965, 16 yanvar.
Nəbioğlu S. Vüsalın qanadlarında. B. Elm və təhsil, 2013, s. 37.
Nəbiyev B. «Poeziyamızın canlı klassiki, xalq şairi Mirvarid Dilbazinin 85 illiyinə həsr olunmuş təntənəli yubiley gecəsi»ndə çıxış. «Ədəbiyyat qəzeti», 1998, 1 may.
Tahir S. Heydərbabaya salam - «Səlam bər Heydərbaba». «Ədəbiyyat qəzeti», 1993, 4 iyun.
Şəhriyar M. «Aman ayrılır». B., Yazıçı, 1981, s. 7.
Şəhriyar M. - 90. «Ədəbiyyat qəzeti», 1998, 10 aprel.
Şəhriyar M. Yalan dünya. B., «AENPB», 1993, s. 8.
Ulutürk X.R. Şəhriyar Təbrizi. Ədəbi tənqid. B., «Mütərcim», 2003, s. 157, 160.

اثرلریندن اولان «حیدربابایا سلام» پوئماسی ایله بیرلیکده «آمان، آیریلیق!» سرلوحه‌لی شعر حاقیندا دا

فیکیر سؤیله‌میشدیر. اوستاد صنعتکارین اثرلرینین آدی ایله آدلانان دؤرد کیتابیندان («آذربایجان»، «حیدربابایا سلام»، «یالان دنیا») بیر ده «آمان آیریلیق» (ب. یازیچی، ۱۹۸۱) دیر.

م.شهریار «حیدربابایا سلام» آدلی پوئماسی و «آمان، آیریلیق!» عنوانلی شعر ایله داها چوخ تانیندیغی اوچوندور کی، «اودلار یوردو» قزئتینین ۲۴-۳۰ سئنتیابر ۱۹۹۲-جی ایل تاریخلی ۲۷-جی ساییندا (س. ۳) شاعیر رجب ابراهیمینین (فرهادین) «آیریلیق» شعر ایسه ده سهوا اوستاد شاعیرین آدی ایله درج ائدیلب. اولام. شهریارین شعر «آمان، آیریلیق!»، ر.ابراهیمین شعر ایسه «آیریلیق» آدلانیر. ایکینجی، م.شهریارین شعر ۸ بنددن، ر.ابراهیمین شعر ایسه ۶ بنددن عیبارتدیر. ر.ابراهیمین شعرینین میلی آیریلیق موضوعوندا یازیلیمیش تاثیرلی موسیقی اثری کیمی دئییل، محبت نغمه‌سی کیمی یالنیز ۲ بندی ایفا ائدیلب. «ادبیات قزنتی» نین ۸ مارت ۱۹۹۱-جی ایل،

گوئی آذربایجان مطبوعاتی: دوندن بو گونه

GÜNEY AZƏRBAYCAN MƏTBUATI :DÜNƏNDƏN BU GÜNƏ

دکتر پروانه ممدلی

DR. PƏRVANƏ MƏMƏDLİ

ایشی، آروپایا طلبه لرین گؤندریلمه سی (بو حال شرقده ایلک تشبوت ایدی -پ.م.) ایله تاریخه داخل اولدو. یلک چاپ دزگاهینی تبریزه گتیردن، ایلک کیتابلاری چاپ ائتدیرن ده عباس میرزه اولدو. سونرالار آذربایجاندا سونرا بوتون ایراندا دا قورولان مطبعه لر باسماخانا، اورادا ایشله ینلرسه باسماچی آدلانیردی. بو دا اونون تورکلر طرفیندن یارادیلدیغی نین عیانی گؤستریجیسی ایدی.

۱۹-۲۰ یوزایللیکلرده آذربایجان تورکلری تک گوئی آذربایجاندا دئییل، ائله ده ایراندا علم، معاریف، مدنیه ایری میقیاسلی یئنیلیکلر گتیرمیش، بو ساحه ده آپاریجی قوووه اولموشلار.

عباس میرزه نین لایقلى داوامچیلاریندان اولان محمدده سن خان موقددم اعتماد السلطنه دؤورونون مورتققی شخصیتلریندن ایدی. اجتماعى خادم آدینی قازانمیش محمد حسن خان تاریخچی-عالیم ایدی. قاجارلارین رسمی تاریخچیسی اولموش، سونرالار مطبوعات و چاپ ایشلری ناظرى تعیین اولونموشدو. او، ایراندا و گوئی آذربایجاندا معاریفین، او جومله دن علمین، کیتاب چاپی و قرئت نشری نین اینکیشافیندا عوضسیر خیدمتلر گؤستمیشدیر. لایقلى قیممتینی آلامیش، خالقى طرفیندن آز تانینمیش ایستعدادلی، جفاکش ضیالی محمد حسن خان حاقیندا داها اطرافلی معلومات وئرمک یقین کی، یئرینه دوشردی.

محمدحسن خان بیر چوخ شرق و آروپا دیلترینی یاخشی بیلدیگی اوچون اوزون ایللر نصرالدین شاه قاجارین (۱۸۳۱-۱۸۹۶) شخصی موترجمی، ترجمه و نشریات ناظرى اولموشدور. محمد حسن خان اول «صانع الدوله» (دؤولت صنعتکاری)، سونرالار «اعتمادالسلطنه» (سولتانین اعتمادی) لقبترینی

مطبوعات هر بیر خالقین اجتماعى-سیاسی و ادبی حیاتی نین گوزگوسو ساییلیر. گوئی آذربایجانین مطبوعات تاریخی ایله میلی آزادلیق حرکاتی همیشه پارالل اولموشدور. هر اینقیلابدان سونرا مدنی حیاتدا دا ایره لیلگیش اولوب، لاکین حاکیم دؤولت سیاستی میلی ترقی نین قارشیسینا چین سددی چکیب

۱۹۰۶-۱۹۱۱-جی ایللر مشروطه اینقیلابی، ۱۹۲۰-جی ایل خیابانی حرکاتی، ۱۹۴۵-جی ایل ۲۱ آذر حرکاتی، نهایت ۱۹۷۸-۱۹۷۹-جو ایللر ایران اینقیلابی تکجه ۲۰ عصرده گوئی آذربایجان تورکلری نین آپاریجی قوووه کیمی ایشتیراک ائتدیگی اساس آغیرلیق مرکزینی تشکیل ائتدیگی، بؤیوک ایتکیلر وئردیگی اینقیلابی حرکاتلاردیر.

۱۹-جو عصرین اوللرینده آذربایجانى ایداره ائدن عباس میرزه آروپایا یاخینلاشماق اوچون اؤلکه ده بیر چوخ ساحه لرده ایصلاحاتلار کئچیرمه یه باشلاپیر. اوغورلا نتیجه لنن بو ایصلاحاتلار تک آذربایجاندا دئییل، بوتون ایراندا کیتاب چاپی و لیتوگرافیایانین تطبیقی، ترجمه

شخصیتلری حسین خان عدالت «الحدید» صادق خان ادیب الممالیک «ادب» حسین طبیبزاده «کمال»، محمد علی تربیت (ح.تاغیزاده، م.شبوستری، ح.عدالتله بیرگه) «گنجینه فونون» کیمی قزئت و ژورناللاری نشر ائدیردیلر. بو مطبوع اورقانلاری پولیسیستیک دیلله اؤلکه نین اجتماعی-سیاسی وضعیتینی آچیپ گؤستریر، خالق موستملکه چیلره و ایستیدادا قارشی موباریزه یه سسله ییر، اؤلکه ده ایصلاحتاتلار کئچیریلمه سینه، قاباقجیل ایدئالارین یاییلماسینا سی گؤستریردیلر " (۱۰، ۴۳) "

۱۸۹۸-جی ایلده تبریزده «دب» قزئتینی نشر ائدن سادیق خان فرحانی سونرالار، ۱۹۰۵-جی ایلده باکیده احمد بی آغایئوین رئاكتورلوغو ایله نشر اولونان «یرشاد» قزئتینی نین فارس دیللی علاوه سینی چیخاریر. «یرشاد» «ین فارسجا جمعی ۱۳ سایه چیخمیش، و بو علاوه لرده ادبی-اجتماعی فیکیر تاریخیمیز اوچون چوخ ماراقلی فاکتورلار راست گلیمک مومکوندور. " مس. اونون سایلاریندان بیرینده بؤیوک موتفککیر م.ف. آخوندوون ایندییه قدر الده اولونمایان عربجه یازیلیمیش «تلقین نامه» اثریندن بیر حیصه چاپ اولونموشدور. بو ایسه اونو گؤستریر کی، بو اثر حقیقتن مؤوجود اولموشدور (۷، ۴۵).

دیگر آذربایجان مطبوعاتی اوچون ماراقلی بیر فاکت. «موللا نصرالدین» ژورنالی چاپ اولونمامیشدان هله ۱۴ ایل اؤنجه ۱۸۹۲-جی ایلده تبریزده آذربایجان تورکجه سینده «شبنامه» آدلی کیچیک فورماتلی، ایلیوستراسیالی، یئنی ایدئالارلا زنگین، چوخ دوشوندوروجو ساتیریک مطبوع اورقانی مؤوجود ایدی.

اونون صحیفه لرینده خالق ناراحت ائدن سوسیال پروبلملره توخونولور، مؤوجود قورولوشداکی چاتیشمازلیقلاری تنقید ائدن کسکین یازیلار حاضیرلانیردی... قزئتین رئاكتورو سونرالار یئنه ده تبریزده " احتیاج "، " ایقبال " و آذربایجان ساتیریک

داشیبیر. محمد حسن خان قاجارلارین تاریخینه، اجتماعی علملره، همچنین ایرانین، ائلجه ده آذربایجانین تاریخی و جوغرافیاسینا آید ۳۰-دان آرتیق کیتابین مؤلیفیدیر.

آوروپا ادبیاتیندان ائتدیگی ترجمه کیتابلاری نین سایه ۱۰-و کئچیر. بو اثرلرین چوخو ایرانین، ائلجه ده گونئی آذربایجانین مدنیت تاریخیندن و جوغرافیاسیندان بحث ائدن گؤزل منبعلردیر.

گونئی آذربایجانین، ائلجه ده ایرانین معاریفچیلیک تاریخینده میرزه حسن روشدیه، جاببار باخچابان حاجی محمد ناخچیوانی نین بؤیوک خیدمتلری اولوب. م.ح. روشدیه ایراندا ایلک اصولی-جدید مکتبی نین، ج.باخچابان ایلک اوشاق باغچاسی نین، لال-کارلار اوچون خصوصی مکتبین یارادیجیسی ساییلیر. ۱۸۸۸-جی ایلده میرزه حسن روشدیه طرفیندن تبریز شهرینده ایلک اصولی-جدید مکتبی نین اساسی قویولور. بو مکتب ایران معاریفی تاریخینده ایلک یئنی اصوللو مکتب ایدی. «یران معاریفی نین آتاسی» «ساییلان م.ح. روشدیه نین اؤز خالق قارشیسیندا ان بؤیوک خیدمتلریندن بیر ده موعاصیر بیلیکلری و آنا دیلینی تبلیغ ائدن بیر چوخ درسلیکلر - «آنا دیلی»، «وطن دیلی» «درسلیکلرینی یاراتماسی ایدی. بونو دا قئید ائتمک یئرینه دوشر کی، م.ح. روشدیه ده آیری-آیری واختلاردا «مکتب» و «تهران» آدلی قزئتلری نشر ائتدیرمیشدی.

اؤز اؤلکه سی نین دئموکراتیک قانونلارلا ایداره اولونوب هر ساحه ده اینکیشاف ائتمیش، خارجی اینحصارچیلاردان آزاد بیر دؤولت کیمی گؤرمک ایسته یین موترققی و موباریز شخصلر مرکزله، گیزلی جمعیتلر یاراداراق اونون اطرافیندا بیرلشیردی. بو فداکار ضیالیلار خالقین اجتماعی فیکری نین فورمالاشماسینا و اینکیشافینا تاثیر گؤستریمک اوچون یئنی مطبوع اورقانلاری تاسیس ائدیردیلر. " ۱۸۹۷-جی ایلدن باشلایاراق گونئی آذربایجاندا دؤورون تانیلمیش

مانعه لر یارادیلیردی. "لاکین خالق ایچریسینده مورتققی قزئتله رغبتین چوخالماسی ایله علاقه دار اولاراق همین مطبوع اورقانلاری موختلیف یوللارلا اؤلکه یه گتیریلیب الدن-اله کئچیر، اوخونوردو.

سؤز یوخ کی، موهاجیر مطبوعات ایراندا مشروطه اینقیلابی نین باش وئرمه سینه زمین یارادان اساس عامللریندن بیر اولموشدو " (۱۰، ۶۷).

او ایلرده تبریزده کی حادثه لرین تک سئیرچیسی دئییل، هم ده فال ایشتیراکچیسی اولان م.ا.رسولزاده «ایران مکتوبلاری» ندا یازیردی کی، مشروطه دؤورو گونئی آذربایجانلیلارین میلی-مدنی حرکاتدان میلی حاکلار اوغوروندا سیاسی مباریزه یه بیر کئچید مرحله سی اولوب (۱۳، ۴۹). او دؤورده ایران تاریخینده ایلک دفعه آوروپا ستاندارتلارینا اویغون اولان و اؤلکه ده ان چوخ اوخونان و ان نفوذلو قزئت ساییلان «ایران-نو» گونده لیک قزئتی نشر اولونوردو. قزئتین رئاکتورو م.ا.رسولزاده ایدی. م.ا.رسولزاده نین سؤزلری ایله دئسک، «ایران-نو» ایران دئموکراتیک فیرقه سی نین فیکرلرینی یاییردی، یارادیجی هئیتی ده آذری تورکلریندن تشکیل اولونموشدو.

بو دؤورده آذربایجاندا ۵۰-یه یاخین قزئت و ژورنال چاپ اولونوردو. تک تبریزده دئییل، اورمییا، اردبیل، همداندا و باشقا شهرلرده «دبیستان»، «جن و من»، «آذربایجان»، «ناله میلّت»، «استیقلال»، «بو قلمون»، «تبریز»، «شفق» کیمی بیر چوخ قزئتله نشره باشلادی. اؤلمز م.ع.صابیرین ده شعرلرینده بؤیوک اؤنم وئردیگی مشروطه اینقیلابی دؤنمینده مطبوعات حاقیقتن اجتماعی-سیاسی و ادبی حیاتین گوزگوسونه چئوریلیمیشدی. دؤوره خاص اولان خصوصیتلردن بیر ده یارانان ادبیاتین آیریجا کیتاب و دیگر بدیعی نومونه لرده دئییل، محض مطبوعات صحیفه لرینده عکس اولونماسی ایدی. مثلاً، اشرفالدین قزوینی طرفیندن رشته نشر اولونان «نسیم شیمال» قزئتی

درگیلرینی چیخاران ایستعدادلی پوبلیسیست تبریزی علیقولو سفروو ایدی. (۵۶، ۵).

قزئت رئاکتورلاری، یئنی تیپلی اصولی-جدید مکتبلی نین بانیلری و دیگر مورتققی دوشونجه لی شخصیتلر هر جور تضییقلره معروض قالسالار دا، او زامانلار یئنی یارانان معاریف و مدنیت اوجاقلاری نین اطرافیندا توپلانیر و گیزلی فالتلرینی داوام ائتدیریردیله. وطنه خیدمت ائدن، انونون ترققیسینه چالیشان ضیالیلار، ناشیر و رئاکتورلار، اؤلکه ده سؤز و مطبوعات آزادلیغینا ایمکان و شرایط اولمادیغی اوچون اؤز قزئتلرینی خاریجده چاپ ائدیپ ایراندا، گونئی آذربایجاندا یاییردیله. اؤلکه دن خاریجده نشر اولونان بو قزئتله خالقین اویانماسیندا، کوتله لرین دؤورون مورتققی ایدئیالاری ایله تانیش ائدیلمه سینده مهم رول اویناییردیله. بو قزئتلرده قویولان اساس مسله لر بونلار ایدی: مؤوجود رئیسمین ایفشاسی، مطلقیت رئیسمی نین کونستیتوتسیا رئیسمی ایله عوض اولونماسی، اؤلکه ده یئنی ایصالاتلارین کئچیریلمه سی (خصوصیله معاریف ساحه سیند). بو قزئتله دؤولت قزئتلریندن فرقلی اولاراق ایرانین مؤوجود وضعیتینی تنقید ائدیر و افکاری عومومییه یه گوجلو تاثیر گؤستریردی. بئله مطبوع اورقانلارین ان بیرینجیسی طاهیر تبریزی نین ۱۸۷۵-جی ایلده ایستانبولدا نشر ائتدیگی «اختر» قزئتی ایدی. تورکیه ده «اختر» له یاناشی «شاهسئون» ده چاپ اولونوردو. " شاهسئون " ین رئاکتورو بیزه یاخشی تانیش اولان یازیچی عبدالرحیم طالیبوو ایدی.

بونلاردان باشقا میصیرین قاهره شهرینده «حیکمت»، «کمال»، «هیندیستانین کلکوتته شهرینده «حب اللمتین» چاپ اولونوردو. بو قزئتلرده ایرانین اجتماعی حیاتیندا اولان بیر سیرا حقیقتلرین اوستو آچیلیب، اؤلکه ده کی یارامازلیقلار حاقیندا عیبرتلی تنقیدی مقاله لر یازیلدیغینا گؤره حاکیم دایره لرین غضبینه سبب اولور و اونلارین ایراندا یاییلماسینا سونی

۱۲۳). بئله ليکله، ايراندا يئني شعرين تملي «تجددود» قزئتى نين اطرافينا توپلاشان تاغى روفت، جعفر خامنه ي، شمس کسمای کیمی آذربايجان شاعيرلری طرفیندن قوبولوردو.

هر ايکي تايدا آذربايجان خالقى نين دوچار اولدوغو معنوی آغريلاری عکس ائتديرن «موللا نصرالدين» ژورنالی بو خالقين ميللی بيرليگي نين تشککولونده بؤيوک رول اوينايميشدير.

بيلديگيميز کیمی، تبریزده «موللا نصرالدين» ژورنالی نين ۸ سایی چيخميشدی. ۱۹۲۱-جی ایلين فئورال آيندا نشره باشلايان ژورنالين همين آيدا ايکي، مارت آيندا اوچ، آپرئل آيندا ايکي، ماي آيندا ايسه بير سایی ايشيق اوزو گؤرموشدو.

” تبريزين موترقي و قاباقجيل ضيالييلاری «موللا نصرالدين» ژورنالی رئدعکسيیاسی اطرافيندا سيخ توپلاشميشديلار. بونلار ج.ممدقولزاده ايله تئز-تئز گؤروشور، اوندان مصلحتلر آليرديلار. اونلار وار قووه لری ايله ژورنالين نشرينه کؤمک ائديرديلر ” (۱، ۶۷).

ابوالفتوح علوی، ايسکندر خان قاففاری، مزوج شبوستری، حاجی علی شبوستری، محسون خان سرتيبي، عسگر آذروند و باشقالاری الدهه ائتديکلیرى معلوماتلاری، مقاله، فعليئتون و شعرلری «موللا نصرالدين» رئداکسيیاسينا چاتديرير، ژورناللا خالق آراسيندا سيخ علاقه ياراديرديلار.

۱۹۴۱-جی ایلده سوونت اوردوسو ترکيبينده گونئی آذربايجانا گلميش ياراديجی ضيالييلار «وطن يولوندا» قزئتيني تاسيس ائتميشديلر. ” قزئتى نين ايلک سایی ۱۹۴۱-جی ایلين اوکتيابر آیی نين ۱۱-ده چاپدان چيخدی. قزئت آذربايجان ديلينده گوناشیری چاپ اولونوردو. قئيد ائتمک لازيمدير کي، «وطن يولوندا» قزئتى ۱۹۲۰-جی ایلده خيابانی حرکاتی ياتيريلديقدان سونرا آذربايجان ديلينده چيخان ايلک قزئت ایدی (۱۶، ۳۸). (ايکي ديلده چيخان قزئتلر

نين اکثر صحيفه لری شعر نومونه لریندن عيبارت ایدی. يوسفخان ائتيسالينمولکون رئداکتورلوغو ايله چيخان «باهار» قزئتینده يوسف خانين شعرلری و روس، فرانسيز، عرب ادبياتيندان ائتديگی ترجمه لر اساس يئر توتوردو. «صور اسرافيل» قزئتینده بو مطبوع اورقانی نين باش يازيسی الی اکبر دهخدانين دايمي روبريکاسی اولان «چرند پرند» ده او دؤور اوچون يئني اولان سياسی فعليئتونون نومونه لری يارانيردی ” (۱۰، ۴۵).

بيرينجی جاхан ساواشيندان سونرا ايراندا و گونئی آذربايجاندا عوصيانلار باش وئرميشدی. هله گنج ياشلاريندا مشروطه حرکاتيندا ايشتيراک ائدن و اونون اؤندرلريندن بيری اولان شئيخ محمد خيابانی سونرالار گونئی آذربايجان تاريخينده ايلک دفعه اولاراق دئموکراتيک پارتیيا، دئموکراتيک رژيم ياراتماغا نايل اولدو. ۱۹۱۷-۱۹۲۱-جی ایللر آراسيندا گونئی آذربايجاندا ۲۰-دن آرتيق ياخين موختليف ايستيقامتلی مطبوع اورقانلاری چاپ اولونوردو. دؤورون آپاريجی مطبوع اورقانلاری ” تجددود ” قزئتى و ” آزادستان ” درگيسی ایدی. ش.م.خيابانی رئداکتورو اولدوغو «تجددود» قزئتینده کي يازيلاريندا آذربايجان خالقى نين حقوقلاريني گؤسترير، اونون استيقلاليت مسله سینه توخونوردو. ش.م.خيابانی نين رهبرليگي ايله يارانميش خيابانی حرکاتی و مطبوع اورقانی «تجددود» قزئتى اجتماعى فيکير ساحه سينده اولدوغو کیمی، ادبياتدا هم فورما، هم ده مضمونوندا يئنيلیک ياراتميشدير.

” دئموکراتيک حرکاتين باشچيسی ش.م.خيابانی نين ياخين کؤمکچيسی و همکاری اولان تاغی روفت «تجددود» و «زادستان» ژورناليندا درج ائتديرديگی شعرلری، عئینی زاماندا درين مضمونلو مقاله لری ايله ميللی-آزادليق حرکاتينا ياخيندان کؤمک گؤسترير، يراندا پوئزیيانی يئنيلشديرمک، هم ده اونو متن، فورما، اوسلوب و ديل جهتدن يئنيلشديرمه يه خيدمت ائديردی ” (۲،

یایینیر، آذربایجان خالقى نین کؤکلو منافعی، طالعی و تاریخی ایله باغلی اساس مثله لر توخونا بیلیردی. بوتؤو وطن، عئینی خالق، واحد میلّت مرامی دئمک اولار کی، «آذربایجان» «ین هر ساییندان دویولوردو» (۶، ۷۸) آذربایجان تاریخی نین، مدنیتی نین، ادبیاتی نین، صنعتی نین عصرلر بویو وحدت شکلینده اینکیشاف ائتمه سینی عیانی شکیلده سوبوتا یئتییردی

خاطرلاداق کی، اوزون ایللر (خصوصیله ۱۹۲۰-جی ایللردن سونرا) هر ایکی تایدا- سووئتلر بیرلیگینده بولشویک، ایراندا شاه رژیمی طرفیندن «یکیه بؤلونموش آذربایجان مسله سی» «موضوعو یاساق اولونموشدو. ۱۹۴۱-جی ایلدن اعتبارن سونرالار هر ایکی تایدا ایکیه بؤلونموش خالقین فاجیعه سینی: «آیریلیق، حسرت» «موتیولری نین ادبیاتا گتیریلمه سی نین بونؤوره سی ایلك دفعه «وطن یولوندا»، «قزئی نین و «آذربایجان» ژورنالی نین صحیفه لرینده قویولموشدور.

آذربایجاندا اجتماعی حیاتین دئموکراتیکلشمه سی بورادا شرایطین دییشمه سی ایله موشاهیده اولونوردو. بئله بیر شرایطده یئرلی وطنپرور دئموکراتیک و میلی ضیالیلارین نوهاینده لری «آذربایجان جمعیتین» نده بیرلشمگی قرارا آلدیلار. آذربایجانین دئموکراتیک نالیتلری نین برپا اولونماسی، آذربایجانلیلارین میلی حقوقلاری نین تامین ائدیلمه سی، دیل و مدنیتین دیرچه لیشی مسلسی آذربایجان جمعیتی نین اؤنده دوران وظیفه لریندن ایدی. قزئت ۱۹۴۱-جی ایل نوایبرین ۱-دن الی شبوستری و اسماعیل شمسی نین رئاكتورلوغو ایله نشر اولونماغا باشلایب. «آذربایجان» جمعیتی نین اورقانی اولان بو قزئت ایلك سایینداکی باش مقاله ده توتاجاغی یول و فالیتی حاقدا یازیردی: «آذربایجان» ین سئچدیگی یول، مؤوجود وضعیتینی نین، افکاری عومومی نین، هابئله خالقین گونده لیک

مؤوجود اولسا دا، آذربایجان دیلینده ماتئریاللار چوخ آز یئر آیریلیردی - پ.م. قزئتن فعالیتی دؤورونده (۱۹۴۱-۱۹۴۶) اونون باش رئاكتورلاری میرزه ابراهیموو حسن شاهگلدییئو و رضا قولیئو اولموشلار.

«وطن یولوندا» قزئتنده درج اولونان ماتئریاللار دا ایکیه پارچالانمیش خالقین معنویاتی، مدنیتی، تاریخی، ادبیات کولل حالیندا وئریلیردی. قطعیتله دئییه بیلریک کی، ۱۹۴۱-۱۹۴۶-جی ایللرده گونئی آذربایجاندا میلی روحون اویناماسی، میلی اؤزوندورکین بدیعی اینیکاسی «وطن یولوندا» قزئتی ایله باغلی اولموشدور.

۱۹۰۵-۱۹۱۱-جی ایللرده مشروطه حرکاتی، ۱۹۱۷-۱۹۲۰-جی ایللرده شیخ محمد خیابانی عوصیانی زامانی نشر اولونان مطبوعات و ادبیاتدا ادبی-بدیعی پولیسیستیک یازیلار آز دئییلدی. لاکین چاپ اولونان نظم و نثر نومونه لرینده وطنپرورلیک و میلی تصویبکئشلیک حسلری ۴۰-جی ایللرده کی کیمی قاربایق و گوجلو دئییلدی. او ایللرده «وطن یولوندا» قزئتی نین صحیفه لرینده ایکیه بؤلونموش خالقین فاجیعه سینی، دردینی، حس و دویغولارینی عکس ائتدیرن «پارچالانمیش وطن حسرتی»، «آیریلیق» «موضوعو یارانیردی.

او ایللرده باکیذا رسول رضانین رئاكتورلوغو ایله اسکی ایفبادا(گونئی آذربایجان اوچون نظرده توتولموشدو- پ.م.) رنگلی ایلیوستراسیالی «آذربایجان» آدلی ژورنال نشر اولونوردو. بو ژورنالین سووئت حاکیمیتی نین بوتون مؤوجود اولدوغو دؤورده ان ماراقلی و میلی منافع باخیمیندان ان اهمیتلی نشر اورقانی حساب ائدن تدقیقاتچی عالیم جمیل حسنلی یازیردی کی، «اولا، بو ژورنالین هر ساییندا گونئی و قوزئی آذربایجانین اجتماعی-سیاسی، مدنی، ادبی حیاتی، تاریخی بیرلیکده احاطه اولونوردو. ایکینجیسی، ژورنال گونئی آذربایجان اوچون بوراخیلدیغیندان سووئت آذربایجانیندا حؤکم سورن بولشویک ایدئولوگیاسی نین طلبلریندن بیر قدر

ح.خوشگینایی، اسماعیل شمس، ق.قهرمانزاده، عباس پناهی، احمد موسوی و س. گؤسترک اولار..
«آذربایجان» قزئتینده ان مؤحکم و مضمونلو، دولغون مقاله لر پیشوری نین قلمی ایله یازیلیمیشدیر.
۱۹۴۵-جی ایله گونئی آذربایجاندا س.ج.پیشوری نین رهبرلیگی ایله میلی دئموکراتیک حکومت قورولدو. مهز همین حکومت ایرانین داخلینده آذربایجانین میلی موختاریت حقوقونو برپا ائده رک آذربایجانلیلارین اؤز آنا

احتیاجلاری نین آیناسینا چئوريله رک اجتماعی شوورو ایستیقاملندیرمک، اونو ایشیقلا ندیرماقدیر» (۱۶، ۸۹).
قزئت اورقانی اولدوغو آذربایجان دئموکرات پارتیاسی نین مقصد و مرامینی ساده آذربایجان دیلینده خالقا چاتدیریردی.
او ایللرده «وطن یولوندا» و «آذربایجان» قزئتلرینده فولکلورون توپلانیب اؤیره نیلمه سی، یاییلماسی ایشی گئنیش یاییلیمیشدی. اوزون ایللر آنا دیلینده تحصیلدن،

دیلینده دانیشمالاری، یازیب-اوخومالاری اوچون شرایط یاراتدی. او ایللرده آیری-آیری ادبی-مدنی و سیاسی جمعیتلرین بیرلیکلی نین اؤز مطبوع اورقانلاری مؤوجود ایدی. تبریزده آذربایجان میلی مجلسی نین اورقانی اولان آزاد میلّت، «آذربایجان همکارلار ایتتیفاقی نین «قلب»، «آذربایجان دئموکرات تشکیلاتی نین «جاوانلار»، بونلاردان باشقا «یئنی شرق»، «فریاد»، «خاور نو»، «تبریز»، «شاهین»، «اخترشمال»، «وطن یولوندا»، «آذربایجان اولدوزو»، «آذربایجان»، «شفق» دئموکرات، «یومروق»، «ادبیات صحیفه سی»، اردبیلده «جؤودت»، «یومروق»، اورمیه ده «قیزیل عسگر»، زنجاندا «آذر»، میانادا «وطن» آدلی قزئت و ژورناللار چاپ اولونوردو. (۱۶، ۸)

مطبوعاتدان، کیتاب اوخوماقدان محروم اولان آذربایجانلیلار بلکه ده یالنیز فولکلورون حسابینا اؤز میلی وارلیقلارینی قورویا بیلیمیشدیلر.
«آذربایجان» قزئتینده مونظم اولاراق خالقین تاریخی قهرمانلیق صحیفه لریندن، کلاسیک ادبی نومونه لردن چاغداش شاعیرلرین اثرلریندن پارچالار وئرلیردی.
«قزئت صحیفه لرینده ایلك شعرلری گؤرونن الی فیطرت، هیلال ناسیری، میر مئهدی اعتماد و باشقالاری نین تشبوتلری نتیجه سینده آنا دیلینده یازانلارین سایى آرتیر، مطبوعات عالمینه یئنی قووه لر گلیردی» (۸۹، ۱۵)
«آذربایجان» قزئتی ان یاخشی یازیچی و ژورنالیستلری اؤز اطرافیندا بیرلشدیره بیلیمیشدی. بونلاردان فیرو دین ابراهیمی، م.تورابی،

ادبیاتین تدریسینه ایجازه وئریلدی. اساس قانونون ۱۹-جو ماده سینه ایسه اؤلکه ده موختلیف میلترلرین، خالقارین یاشاماسی دولایسی ایله اولسا دا اعتیراف ائدیلدی.

قانوندا نظرده توتولانلار هامیسی درحال رئاللاشماسا دا، آذربایجانجان دیلی تدریس ساحه سینه هئج جور یول تاپا بیلمه سه ده مدنی حیاتدا بیر سیرا نایلیتلر نظره چارپیردی.

اینقیلابین قلبه سیندن آز سونرا خومئینی نین تبریز نوماینده سی آیتوللا میشکینی اؤزو: «بو نه تورکیدیر کی، رادیو تلویزیون دانیشیر، یارسیندان چوخو فارسدیر» دئیرک آذربایجان دیلی نین صافلاشدیریلماسینی واجب ساییردی.

آذربایجان تورکجه سی رادیودا آرتیق سربست ایشله دیلمه یه باشلاییر. لاکین، تأسوف کی، بو گونه قدر ایراندا آنا دیلینده تحصیل آلماق، قزئت، کیتاب اوخوماق کیمی، ان عادی اینسان حقوقلاری پوزولور. ۱۹۷۸-۱۹۷۹-جو ایللر ایران اینقیلابی گونئی آذربایجاندا میلی مطبوعاتین دیرجه لیشی اوچون زمین یاراتدی. خصوصن، اینقیلابین ایلک ایللرینده آذربایجان دیلینده اونلارچا ژورنال و قزئت نشره باشلادی. لاکین بونلارین چوخونون عؤمرو قیسا اولدو. سونونجو اینقیلاب دا گونئیده یاشایان بؤیوک بیر خالقین میلی-معنوی احتیاجلارینا ملهم اولمادی.

۱۹۷۸-۱۹۷۹-جو ایللر اینقیلابی ایراندا آذربایجان دیلی مدنیتین، مطبوعاتین، ادبیاتین اینکیشافی اوچون نیسیب زمین یاراتسا دا، ۱۹۸۲-جی ایلده نشر اولونان آنادیللی مطبوعات اورقانلاری نین، «وارلیق» ایستیشنا اولماقلا هامیسی باغلاندی.

هله ۱۹ عصرین سونلاریندا گونئی آذربایجاندا معاریف ساحه سینه گؤزل بیر عنعنه نین اساسی قویولموشدو. مکتب و مدرسه لرده نشرییه و مطبوع نومونه لری چاپ اولونوردو. ۱۸۹۳-جو ایلده تبریزین «مظفریه» مدرسه

آذربایجان یازیچی و شاعیرلر جمعیتی نین «گونش»، معاریف ایداره سی نین «ماریف» کیمی مطبوع اورقانلاری فالیق گؤستریردی. بو نشریاتلارین تسیسچی و رئاكتورلاری دؤورون تانینمیش ضیالیلاری ایدی. «قلب» قزئتی نین رئاكتورو سونرالار هر ایکی تاپدا رئرئسسسیایا معروض قالمیش گؤرکملی شاعیر محمد بیریا، «آذربایجان اولدوزو» قزئتی نین رئاكتورو ایسه تانینمیش اجتماعی خادیم هیلال ناسیری ایدی.

۱۹۷۸-۱۹۷۹-جو ایللر ایران اینقیلابیندان سونرا ایران دؤولت کونستیتوسیاسیندا اؤز عکسینی تاپان - اؤلکه ده یاشایان بوتون خالقارین، ائلجه ده آذربایجانلیلارین آنا دیلینده ایبتیدای تحصیل آلماق، مطبوع اورقانلاری چیخارماق، کیتاب نشر ائتمک کیمی حقوقلارا مالیک اولدوغونو گؤسترن ماده لر قبول اولوندو.

۱۹۷۸-۱۹۷۹-جو ایللر ایران اینقیلابیندان سونرا گونئی آذربایجان ادبی موحیطینده خصوصی بیر جانلانما باشلاندی. ۴۰-دان آرتیق آنادیللی مطبوعات اورقانلاری نین نشری تهراندا و تبریزده موختلیف ادبی بیرلیکلرین فالیته باشلاماسی ادبی پروسئسین تشکیلاتلانماسینا، ادبی قوووه لرین ایستیقاملتنمه سینه، بدیعی اثرلرین اوخوجولارا چاتدیریلماسینا جیدی تاثیر گؤستردی. ایران اسلام رئسپوبلیکاسی نین ۱۹۷۹-جو ایلین دئکابریندا قبول ائدیلمیش قانونون ۱۵-جی ماده سینه یئرلی و قؤومی دیللرین (ائتتیک) کوتلوی اینفورماسییا واسیطه لرینده، مطبوعاتدا ایشلنمه سینه، مکتبده ایسه میلی

گئیش یئر وئرلیر. گونئی مطبوعاتی اوچون خاراكتريک خصوصیتلردن بیرى ده اودور کى، اؤز صحيفه لرینده فارس دیلینده مقاله و ماتریاللار درج ائتمکله آذربایجان خالقى نین میلی وارلیغینی، مدنیتینی، زنگین تاریخ و ادبیاتینی هم فارس دیلی، هم ده ایرانین دیگر غیری آذربایجانلی خالقلاری آراسیندا تبلیغ ائدیملر.

بو قزتلرین تئز-تئز قاپانماسی نین سببلى اول مادی وسایط و مادی تئخنیکی ایمکانلارین محدودلوغو ایله باغلیدیرسا، دیگر طرفدن اؤز صحيفه لرینده میلی-سیاسی و میلی-اجتماعی پروبلملرین کسکین شکیلده قوبولماسی، سیاسی طلبلرله، شعارلارلا چیخیش ائتمه سی، بیر سؤزله رادیکال میلی-سیاسی مضمون و خاراكتئر کسب ائتمه سی ایله باغلی اولور.

لاکین بو مثله لردن بیر قدر یان کئچیب بوتون پروبلملری اساسن میلی کولتورل فورمادا شرح ائتمه یه چالیشان مطبوع اورقانلاری اؤزلرینی یاشادا بیلیر. چوخ حاللاردا پریمیتیو و کورطبعی خاراكتئر داشیمالارینا، آذربایجان ادبی دیل اوسلوبونا ریایت اولونماماسینا، فارس تحصیل نین و تفککور طرزى نین تاثیرى آلتیندا اولوب فیکرلرین چوخ حالدا دولاشیق شکیلده ایفاده اولونماسینا باخمایاراق بو مطبوع اورقانلاری مورتققی و دئموکراتیک احوال-روحیه لی اولمالاری ایله سئچیلیر.

سینده «ناصریه» آدلی قزئت نشر اولونوردو. بیر چوخ اوستون کثیفیتلری ایله سئچیلن بو قزتین رئاكتورو «مظفریه» مکتبی نین مودیری ایدی. ایراندا ایلك اصولی-جدید مکتبی نین اساسینی قویموش م.ح.روشدیه نین آردیجیللاری یئنی مکتبلر تاسیس ائتدیردیلر. اونلار عئینی زماندا بو مکتبلرده کیتاب، قزئت، ژورنال نشری ایله ده مشغول ایدیلر. چوخ زمان بو ایشه مدرسه و مکتبلرین اؤیرنجی و طلبه لری ده هوسله قوشولوردولار. ۱۹۰۷-جی ایلهده تبریزده ایشیق اؤزو گؤرن «اومید» قزتی لوغمانیییه مدرسه سی نین طلبه لری طرفیندن حاضیرلانمیشدی. بو عنعنه بو گون ده داوام ائدیر. گونئی آذربایجانلیلاری نین تحصیل آدیقلاری علم اوجاقلاریندا قزئت و ژورناللار درج ائدیملر. بو، طبعی کی، داخلی احتیاجدان ایره لی گلیر. ایرانین بیر چوخ ایری شهرلرینده، اساسن طیب و تئخنیکی ساحه لر اوزره تحصیل آلان آذربایجانلی طلبه لر آنا دیلینده مطبوع اورقانلارینی چیخارماقلا بیر نؤو معنوی احتیاجلارینی اؤده ییرلر. بونولا اونلار فارس دیلی نین مطلق اوستونلوگونو آرادان قالدیریر، آنا دیلینده یازیب-اوخوماغین، نینکی مومکون، همچنین اوستون و ضروری اولدوغونو آچیب گؤسترمه یه چالیشیرلار. بو مطبوع اورقانلاریندا چوخ زمان میلی کیملیک و میلی مدنیتله باغلی بیلگی و اؤرنکلره

راضیلاشماماق مومکون دئییل. او یازیردی کی، گونئی آذربایجاندا باش وئرن بوتون بحرانی وضعیتلر دیل مسله سیندن دوغومشودور. او قئید ائدیردی کی، مدینتین، تحصیلین، مطبوعاتین و کیتاب نشری نین هله یاییلمادیغی دؤورده ایراندا دیل موختلیفلیگی ائله بیر پروبلئم دوغورموردو. ۱۹۲۰-جی ایللرین اوللرینده تهران حکومتی بوتون اؤلکه ده اهالی نین بیردیلی اولماسینا چالیشدی...

بوتون سیینی نینکی تورک دیلینی محدودلاشدیرماغا، حتی اونو محو ائتمه یه یؤنلندی. (۳، ۵۶).

اوزاققۇرنلیکله سؤیله نیلن فیکیر بو گون ده قوووه ده دیر. چاغداش دؤورده مرکزی حکومتله گونئی آذربایجان آراسیندا باش وئرن بوتون ایختیلافلارین کؤکونده اساسن دیل مسله سی دورور.

عصرلر بویو ایرانین مؤحکملمنه سینده و ترققیسینده اساس رول اوینایان، یئری گلنده جانیینی بئله اسیرگمه یین آذربایجان تورکلی بو گون ده اؤز حوققلاری اوغروندا یورولمادان موباریزه آپاریرلار. بو مقدس ایشده چتینلیکلرله نشر ائدیلم هر بیر مطبوعات نومونه سی نین عادجه بیر سایى نین دا بؤیوک سیاسی، مدنی اهمیتی واردیر.

ƏDƏBİYYAT

- Axundov Nazim. Azərbaycan satirik jurnalları. Bakı.1998
Adamiyyat F. Fikri-azadi və müqəddimeye-İran. Tehran 1340. (farsca)
Aryanpur Y. Ez Seba ta Nima. Tehran. II c., 1354. (farsca)
Berzin M. (1354), Mətbuate İran. Tehran, 1354 (farsca)
Brawne E. Tarbiyat M. The press and poetry of modern Persia, Kambrige, 1914
Həsənlı Cəmil. Güney Azərbaycan, Tehran-Bakı-Moskva arasında (1939-1945), Bakı, 1998
Məmmədli Pərvanə. Cənubi Azərbaycan mətbuatı tarixi.(XIX-XXI yüzilliklər), Bakı, 2009
Molla Nasrettin dərgisi. Bakı, çeşidli sayları.
Sərdarniya, Səməd, (1998), Məşəhire Azərbaycan. Təbriz (farsca)
Sərdarniya, Səməd, (1360), Tarihe ruznameha ve mecellehayə Azərbaycan, I c., yersiz, (farsca)
Tərbizat M. Dənəşməndə Azərbaycan. Bakı, 1987.
Zehtabi M. İran türklərinin tarixi, Təbriz.
Rəsulzadə M. Seçilmiş əsərləri. (Kitabı çapa hazırlayan, ön sözün və şərhlərin müəllifi prof. Ş.Hüseynov) 2005
Ümid. H. (1332), Tarihe-ferhenge Azərbaycan Təbriz (farsca)
Vilayi M.P. (1963), Cənubi Azərbaycanda Milli azadlıq uğrunda demokratik mətbuatın mübarizəsi (1945-1946), Bakı.

گؤستریلن نۇقسان و قوصورلار ایسه اوبیئکتیو سببلرله؛ گونئیده کی آذربایجانلیلارین ایراندا اؤز دوغما دیلینده تحصیل آماق، یازیب-اوخوماق، جیدی موطالعه ائتمک، رسمی یئرلرده دانیشماق و س. ایمکانلارا مالیک اولماماسی ایله باغلیدیر. سون نتیجه ده ایسه ایکی فاکتور اؤزونو دایم قاباریق گؤستریر: میلی کیملیک آختاریشی، میلی کولتور و دیل پروبلئمی.

تک گونئی آذربایجاندا دئییل، بوتون ایران بویو عالی تحصیل اوجاقلاریندا بو یاخینلارادک طلبه لرین کؤمگی ایله اونلارلا درگی و قزئتلر نشر اولونوب. مثلن، «کیملیک» قزئتی سندنچ شهری نین تورکدیللی طلبه لری طرفیندن، «چیچک» درگیسی، تهرانین طیب اونیورسیتتی، «سس» قزئتی ایسه زنجان اونیورسیتتی طرفیندن حاضیرلاناراق نشر ائدیلیردی.

داشیدیقلاری آدلاری کیمی صاباحا، گله جگه اومید حسلری ایله دولو اولان و طلبه گنجلرین یئنی فیکیر، آرزو، ایستک، دیلکلرینی اؤز صحیفه لرینده عکس ائتدیرن بو مطبوع اورقانلاری بوتون ایران بویو سپلنمیشدی: تهراندا «چیچک»، «دیلشاد»، «اردم» «یشیق»، تبریزده «سحر»، «آراز»، «یورد»، «ایصفاهاندا «مزون»، «سهند»، «دان اولدوزو»، قزوینده «راز» و س. بوندان باشقا اینترنت شبکه سینده بئله مطبوع نومونه لری نین موختلیف واریانتلاری مؤوجوددور.

گؤرکملی ایران یازیچیسی جلال آلی احمدین هله اؤتن عصرین ۵۰-۶۰-جی ایللرینده سؤیله دیگی بیر حقیقتله

صمد بهرنگین یارادیحیلیق عالمی

SƏMƏD BEHRƏNGİNİN YARADICILIQ ALƏMİ

دوچنت.دکترماهمیزر مەھدیبەووا

DOÇ.DR.MAHMİZƏR MEHDİBƏYOVA

وئردی. علم و بیلکله، ایستر شرق، ایستر قرب ادبی- فلسفی هومانیست فیکرینه بؤیوک مارق گؤسترن و آجگؤزلوکلە موتالیه ائده رک اؤز علمی-بدیعی سوییه سینی یوکسلتمک اوزرینده دورمادان چالیشان صمد بهرنگی قیسا بیر مدت عرضینده اؤز موحیطی نین قاباقجیل ضیالیلاریندان بیرینه چئوریلیمیش، اله ائتدیگی بیلکلی اؤز دونیاگؤروشو پریماسیندان کئچیرمکله هموطنلرینه چاتدیرماق اوچون ادبی یارادیحیلیقلا یاناشی، پئداقوژی فالتله ده مشغول اولموشدور.

” عادت ” آدلی ایلک اثرینی ایگیرمی یاشلی بیر گنج ایکن قلمه آلمیش سمب بهرنگینی گونئی آذربایجانین، بوتؤولوکده ایرانین و ائلهجه ده یاخین و اورتا شرق رتگیونلاری نین خریستیان آندئرسئن-نئکسئسی آدلاندیرساق، یانیلماریق. اونون فولکلوردان، آذربایجان شیفاهی سؤز صنعتیندن یارارلانماسی و آلیب اوزرینده ایشله دیگی بدیعی ماتئریالی حئیرتامیز بیر اوریتئیناللیقلا یئنین خالقا و اوخوجولارلا قایتارماسی او قدر طبیعی و ایناندیریجی شکیلده باش وئیر کی، بونو آنجاق کلاسیک شرق شعرینده کی سهل ممته پوئتیک اوسلوبو ایله موقاییسه ائتمک اولار.

قئید ائتمک لازیمدیر کی، فولکلور اوزرینده کی یارادیحیلیق ایشینه صمد بهرنگی لاپ گنج ایکن دوستو بهروز دهقانی ایله بیرلیکده آپاردیغی اوزون ایللر بویو ثمره لی توپلاما ایشلریندن سونرا باشلامیشدیر. ییغیلان فولکلور ماتئریاللاری ” قوشماجالار، تاپماجالار ” آدلی توپلودا نشر اولونموشدور.

فولکلوردان گئنیش ایستیفاده باخیمیندان چاغداش گونئی موهاجیر ناسیرلری ایله ص.بهرنگی یارادیحیلیغی آراسیندا بؤیوک اوخشارلیقلار تاپماق مومکوندور. آنجاق

کئچن یوزایللیگین آلتیمیشینجی ایللرینده دنیا ادبیاتیندا گئدن قلوبال دییشمه و یئنیلشمه پروسئسیندن گونئی آذربایجان نسری ده کناردا قالمادی. نثرین یئنی نومونه لری یاراندی و گونئی آذربایجان ”آلتیمیشینجیلاری نین ” ان بؤیوک نوماینده لریندن بیر میسسییاسینی شرفله یئرینه یئتیرمک سعادتلی صمد بهرنگیه قیسمت اولدو.

۱۹۳۹-جو ایلده تبریز شهرینده آنادان اولموش صمد بهرنگی ایلک تحصیلینی دوغما شهرینده آلمیشدیر. گله جک ناسیر بیرجه ایل تورک دیلینده اوخودوقدان سونرا معلوم حادیثه لر نتیجه سینده تبریزده میلی حکومتین سوقوطو ایله آنا دیلینده تحصیل ده اوزون اونیللیکلر بویو قاداغان ائدیلدی. آنجاق تورکجه تحصیل آلدیغی بو بیر ایل صمدین طالعیینده اونیللیکلر قدر بؤیوک رول اوینادی، اوندان اورتینال یازیچی تفککورونون و تخییولونون فورمالاشماسینا اؤز عوضئدیلمز توهفه سینی

ایستیدادا قارشی موباریزه آپارماغا چاغیرمیشدیر. بو جهتدن ادیبین "بالاجا قارا بالیق" حکایه سی چوخ خاراکتیریکدیر.

آللقوریک سعجییه لی اثر اولان "بالاجا قارا بالیق" حکایه سینده مؤلیف اؤز آزادلیق آرزولارینی بالاجا بالیغین دلی ایله ایفاده ائدیر. بالاجا قارا بالیغین دونیا یا گؤز آچدیغی موحیط صمد بهرنگی نین یاشادیغی جمعیتین اوخشاریدیر. بورادا جهالت حؤکم سورور. اطرافداکی بالیقلار هئچ نه ایله ماراقلانمیر، یتکنسک حیات یاشایرلار.

اونلارین دوشونجه سینه گؤره حیات یالنیز یتمکدن، یاتماقدان، آرخدا معناسیز وخت کئچیرتمکدن عیبارتدیر. لاکین گنجلیگین تمثیلچیسی اولان بالاجا قارا بالیق بئله حیات طرزی ایله باریشمیر.

او، آرخدان چیخماق، بؤیوک دونیا یا قوووشماق ایسته ییر. اطرافداکی موحافیظه کار بالیقلار ایسه اونون بو ایستگینی اصلا آنلامیر و بیر آغیزدان دئییرلر:-

"باشقا دنیا یوخدور! دنیا ائله گؤردویون بو دونیادان عیبارتدیر. قاییت!

عاغلینی باشینا ییغیب گئتمکدن ایمتیناع ائتسن،

اوندا بیلریک کی، دوغوردان دا باشا دوشن بالیقسان "

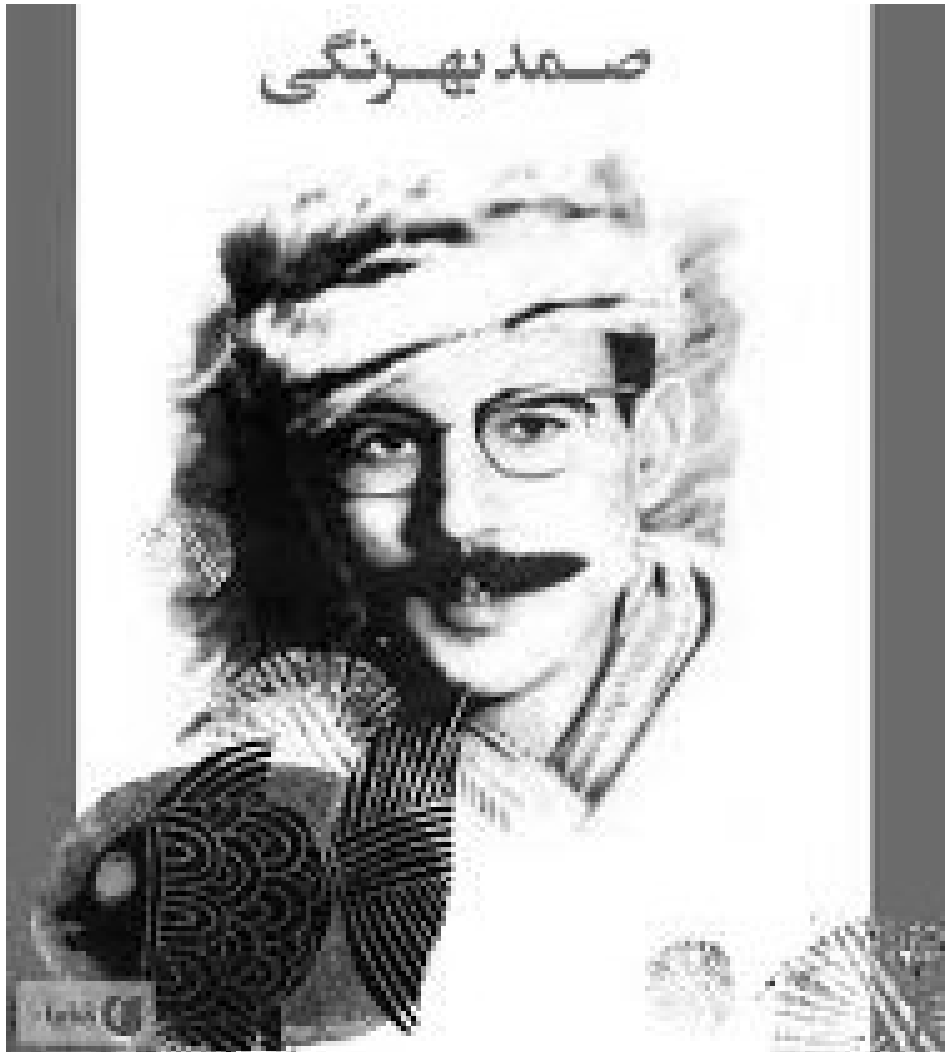
بالاجا قارا بالیق نه آناسی نین یالواریشلارینا، نه ده قونشولاری نین تنه لرینه محل قویمایاراق اتالت

ص.بهرنگی نین بو عنعنه نی داها یوکسک سوبه یه قالدیردیغینی و بونو فولکلوریزمدن ایراراق یازیلی اثرین عوضوی علامتینه چئویرمه سینی ده اونوتماق اولماز.

یازیچیلیقلا موعیلملیگی عوضوی صورتده بیرلشدیرن و اؤزونون اوریژینال پئداقوژی تعلیمینی ایشله ییب حاضرلایان صمد بهرنگی سونرالار خالق آراسینا موعیلملیک ائتمه یه گئتمگینی بئله خاطیرلایردی:

"تئخنیکومو بیتیرن کیمی کنده یوللانیم. ایلک آنداجا درک ائتدیم کی، تئخنیکوم موعیملری نین دئدیکلری نین هامیسی چوروک قوز ایمیش. هامیسینی باشیمدان

صمد بهرنگی

آتدیم و آنلادیم کی، بورادا اؤزوم اوچون موعیلملیک فندی تاپمالیام. ائله ده ائتدیم "

صمد بهرنگی اثرلرینده خالقیمیزین آزادلیق، بیلریک آرزولارینی عکس ائتدیرمیش، اینسانلاری ظولمه،

سونرالار یازیچی نین
عبرتتامیز، اجتماعی
سیققتلی ناغیلارینی
یوکسک قییمتلندیرن
روس شرقشوناسیو.

ب. کلیاشتورینا یازیردی:
" بهرنگی نین حکایه
لری، سؤزون ان یاخشی
معناسیندا چوخ
عبرتتامیز اثرلردير.

فولکلورون و شیفاهی
سؤزون تاثیر گؤسترمه
عنعه لرینه
اساسلانماقلا او، اؤزونون
هر بیر حکایه سینی
آفوریزم سوییه سینده
عبرتتامیز حیات
درسینه چئویرمیشدیر.

اوشاقلارین تفککور
قابیلیتینه، یالانا قارشی

هسساسلیغینا یاخشی بلد اولان بهرنگی دؤورونون خالق
حیاتی نین آکتوال و اخلاقی پروبلملرینه اویغون گلن
بدیعی ایفاده فورماسی تاپماغین عؤده سیندن
اوستالیقلا گلمیشدیر "

او دؤورکو ایران جمعیتی نین بیر چوخ سیاسی و
اجتماعی پروبلملرینه ایشیق سالان " بالاجا قارا بالیق "
حکایه سی اؤز مؤلیفینه دنیا شؤهرتی قازاندیرمیش، بو
اثره گؤره او، ایتالیدا کئچیریلن ان یاخشی اوشاق حکایه
سی موسابیه سی نین غالیبلریندن بیر اولموشدور.
مونصفلر هئیتی نین آذربایجان یازیچیسینا گؤندردیگی
تبریک مکتوبوندا دئییلیر:

" حؤرمتملی صمد بهرنگی!

موحیطینی ترک ائتمه یه اؤزونده جسارت تاپیر. اونون بو
حرکتی دیگر بالاجا بالیقلاری دا جسارتلندیریر. اونلار
بالاجا بارا بالیغین آرخاسینجا دئییرلر: " سن بیزی قفلت
یوخوسوندان اویاتدین. بیزه ائله شئیلر اؤیرتدین کی،
حتی هئچ یوخوموزا دا گلمزدی "

گئنیشلییه، یئنی دونیا یا دوغرو گئدن یولدا بالاجا قارا
بالیق چوخ چتینلیکلرله اوزلشیر. یولدا اونون قارشیسینی
موختلیف قوووه لر کسمک ایسته ییر. شاققا بالیق
کیچیک بالیقلارین آراسینا عداوت سالیر، اونلارین قوووه
لرینی پارچالاییر و سونرا دا اونلاری آسانلیقلا " قورت "
ائله ییب اودور. بالیقودان دا بالاجا بالیقلارین قنیمیدیر.
لاکین بو و یا دیگر خیرخواه قوووه لر بالاجا بارا بالیغا
همیشه کؤمک اولورلار. او، چتینلیکلردن قورتولاراق ایره
لیگه دوغرو یولونو داوام ائتدیریر و نهایت، گئدیب دیزه
چیخیر. بو، اونون آرزولادیگی گئنیش، آزاد دونیادیر.

یازیچی اثری نیکبین سونلوقدا تاماملماقلا گنجلیگین
یئنیلیمز قوووه اولدوغونو نظره چاتدیرماق ایسته میشدیر.
گنجلر تجربوه سیز اولسالار دا دایم آختاریشدادیرلار،
هئچ بیر وجهله کؤهنه لیکله باریشمیرلار. اثرده بالاجا
قارا بالیغین گلیب چاتدیگی گئنیشلیک گنجلیگین
آرزولادیگی یئنی، آزاد حیاتین رمزیدیر.

صمد بهرنگی نین ناغیلارینداکی اوبرازلار عالمی چوخ
زنگیندیر، آنجاق بونلارین مرکزینده طبیعی کی، بالاجا
قارا بالیق دورور. بو اوبراز عومومیلیکده ص. بهرنگی نثری
نین ایدئیا-اؤستتیک سیققتینی اؤز مینیاتور ظریف
چیگیئلرینده داشییان، یوکسک بدیعی عومومیلشدیرمه
اؤرنگی اولان تکرارندیلیمز بیر آلتقوریک صورتدیر.

ص. بهرنگی نین یاشایب-یاراتدیگی جمعیتین، اجتماعی
موحیطین محک داشینا چئوریلن بالاجا بارا بالیق
اطرافینداکیلاری بیر مونیتور کیمی اؤز دوشونجه لر
عالمینده عکس ائتدیریر، اونلارین حیاتدا مؤوقئیینی و
جمعیت اوچون خئیرلرلیک درجه سینی اوزه چیخاریر.

اىستىتىك دۇوقونە، يارادىچىلىق قاھ سىنە ياخىن اولان يازىچىلارنى اثرلىرىنى تىرجومە ائتمىشىدىر. بونلاردان نىما يوشىچ، احمد شاملو، اخوان ثالث، فىروز فىروخزاد، م. آزاد كىمى يازىچىلارنى قئىد ائتمك اولار.

پهلوى سولاله سى نىن حۇكمرانلىغى دۇورونده ادبى ايرىشى قاداغان اندىلن ژان ژاك روسسو، ماكسىم قوركى، به آزين، احمد كسروى، جلال آل احمد و صادق هيدايىت كىمى مشهور يازىچىلارلا بىر سىرادا صمد بهرنكى نىن ده اثرلىرى نىن اوزرىنده ياساق قويولموشدور. دونيا شۇهرتلى يازىچى غلام حسين ساعدى اۆز قلم دوستو باره ده بئله يازىر: " صمد بهرنكى نىن دوغوم و اۆلوم تارىخى يوخدور. اونون اوچون تىرجومه-حال يازماق مومكون دئىيل. اۆلومونه اينانمايىن. اۆلوم اونون حياتى نىن بىر پارچاسى ايدى. حياتى هميشه هياجانلارلا دولو اولدوغوندا بو عۇمرو يالنىز افسانه يه بنزىتمك اولار ".

ص. بهرنكى نىن " ايرىمى دۇرد ساعات يوخودا و آيىقلىقدا " حكايه سى نىن لئىتموتىوى اولان - " حاقى وئرمزلىر. حتنى زور گوجونه اولسا دا، اونو آلماق لازىمدير " - فىكرى نىن ايندىكى شرايطده، اينتئقراسىيا اولونان و قلوباللاشان جمعيتده نه درجه ده آكتوال سىلىندىكى فىكرينه ده بىر داها قايتماق، يازىچى نىن موعىن ايدئىيالارينا تنقىدى ياناشماق يولوندان بئله چكىنمه مك لازىمدير. چونكى بوتون بشريتىن سىعدىتىنى آرزولايان صمد بهرنكى كىمى متفكر، هومانىست يازىچى نىن ايندىكى جمعيتده ياشايارسا، اثرلىرىنى هانسى روحدان ياراداجاغىنى سؤيله مك چتىن اولاردى؛ يقىن كى، او، تامام باشقا بىر يول توتاردى.

ƏDƏBİYYAT

1. Behrangi.S. Xeyri coxdur, ya zərəri? "Azərbaycan müəllimi" qəz. 1983, N 9
2. Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı antologiyası. Bakı, Elm, 1994, s. 402
3. Mahmizər Mehdibəyova. Cənubi Azərbaycan mühacirət nəşri (1947-1990), Bakı, Elm, 1994, s.194
4. Sabir Əmirov. Cənubi Azərbaycan Milli-Demokratik ədəbiyyatı(1941-1990), Bakı, 2000

" بالاجا قارا بالىق " آدلى حكايه نىزىن موسابىقه ده موكاتاتا لايىق گۇرولمه سى موناسىيتيله سىزى تىرىك اندىر، يئنى يارادىچىلىق اوغورلارى آرزولايىرىق .

صمد بهرنكى نىن آللئقورىك خاراكتىرلى حكايه لرى آراسىندا " اولدوز و قارغالار " ، " اولدوز و دانىشان گلبنىچىك " ، " بىر شفته لى، مېن شفته لى " ، " قوچىلى و پادشاه قىزى " ، " قوشباز كئچل " و باشقالارى دىداكتىك اهمىيتينه و اجتماعى-سوسىيال پروبلئماتىكاسىنا، مضمون سىقلىتىنه گۇره باشقا اثرلىرىندن گئرى قالمىر.

اونون " نارىنج قابىغى " آدلانان سون حكايه سى ۱۹۶۹-جو ايلده نشر اولونموشدور. اونو دا قئىد ائتمك لازىمدير كى، عومومىلىكده ادبىياتىمىزا و او سىرادان گونئى آذربايجان نثرينه يئنى تفككور ايشىغىندا قىيىمت وئركن سووئت دۇورونده حاكىم اولان بولشئويك ايدئولوگىياسى نىن شابلونلارىندان و سىخىملىرىندن قاچماق، دونيانى يالنىز آغ و قارا، خىر و شر قوووه لردن عىبارت گۇرمك مئىارلارى ايله ياناشماق زامانى آرتىق كئچدىگىندن، صمد بهرنكى يارادىچىلىغىندا دا " بىر قايدا اولاراق زىمتكئش زومره لره منسوب اولان آداملارنىن عاغىللى، وفالى، تدبىرلى اولماسى " ، " ان باشلىجاسى ايسه قارشىلارينا قويدوقلارى مقصده چاتماق اوچون چتىنلىكلردن چكىنمه مه سى " نى بو بۇيوك يازىچى نىن اثرلىرى نىن ان بۇيوك مزىتى كىمى تىقدىم ائتمك وردىشلىرىندن و سىتئرئوتىپلىرىندن ده ياواش-ياواش ال چكمك لازىمدير. آخى زىمتكئش تىكجه " مظلوم كوتله لر " ، " ايكى سىنگك اوچون سىردن آخشامادك داش داشىيان " اينسانلار دئىيل، هم ده اۆز سىنعتينه، پئشه سىنە، اجتماعى بورجوناموس و ويجدانلا ياناشان هر كس، حتنى وارلىلار و كاپىتالىستلر - ايش آداملارى، صاحىبكارلاردىر.

صمد بهرنكى نىن تىرجومه چىلىك فعالىتىنى ده نظره آلساق دئيه بىلىرىك كى، او محض اۆزونون ادبى-

م.شهریارین پوئزیاسی خلیل رضا اولوتور کون ترجمه سینده

M.ŞƏHRİYARIN POYEZİYASI XƏLİL RZA ULUTÜRKÜN TƏRCÜMƏSİNDƏ

علمیرا باغیرووا

ELMİRA BAĞIROVA

ترجمه اولونموشدور. شهریار ادبیات تاریخینده هم ده ایکی دیلده یازان شاعیر کیمی تانیلمیشدیر. اونون تورکجه و فارسجا دیوانلاری واردیر. آذربایجان تورکجه سینده یازدیغی شعرلرینده نه قدر درین حسلر، عظمت واردیرسا، اونون فارسدیللی شعرلری ده همین خصوصیتلره مالیکدیر. آما اونون فارسجا شعرلرینی تورکدیللی شعرلریندن فرقلندیرن بیر جهتی اودور کی، بو "دیوانی" ندا قزل، قصیده، مثنوی و دیگر ژانرلاردا یازلمیش شعرلر داها چوخ اوستونلوک تشکیل ائدیر.

شهریارین فارسجا "دیوانی" دفعه لرله ایراندا چاپ اولونموش و چوخلو اوخوجو کوتله سی نین ماراغینا سبب اولموشدور. آما بیر مسئله نی ده قئید ائتمک لازیمدیر کی، شهریارین فارسدیللی یارادیجیلیغینا همین دؤور ایران پوئزیاسی نین اینکیشافی کونتکستینده نظر سالماق لازیمدیر. معلومدور کی، آرتیق فارس ادبیاتیندا خخ اسرده "یئنی شعر" (شعر نو) آدلی جریان یارانیلمیشدی. یئنی بو دؤور ادبیاتیندا هم شعرین مضمونو، هم ده فورماسی دییشمیشدی. بئله کی، اساسی جعفر خامنه یی طرفیندن قویولان یئنی شعر یازیب-یارادان شاعیرلرین سایى گئئدیکجه آرتیردی. اونلاردان شمس کسمایی، نیما یوشیج و تاغی روفتین آدینی چککم اولار. اونلار "آزادپستان" و "دانشکده" ژورناللاریندا یئنی فورمادا یازدیقلاری شعرلری چاپ ائتدیریدیلر. نیما یوشیج "افسانه" پوئماسی ایله فارس شعرینده یئنی بیر جیغیر آچدی. بو شاعیرلر دوشونوردولر کی، آرتیق یئنی دؤورده شعرلرده اولکی کلاسیک مضمونلاردان اوزاقلاشماق و یئنی مضمونلو شعرلره اوز توتماق لازیمدیر. آما شهریارین فارسجا "دیوانی" نی اوخویاندا گؤروروک کی، اونون کلاسیک شعر فورمالارینا دیقیته داها چوخ اولموشدور. شهریار یارادیجیلیغیندا یئنی شعر

محمد حسین شهریار موعاصیر ادبیاتدا اؤز ایمضاسینی قویان سیمالاردان بیریدیر.

اونون پوئزیاسی هم یاشادیغی دؤورده، هم ده ایندیکی دؤورده بیر چوخ تدقیقاتچیلارین دیقت مرکزینده اولموشدور. شهریارین یارادیجیلیغینا ایلک و حقیقی قییمت وئرن شخص ایسه بؤیوک ادیب و تدقیقاتچی ملک الشعرا باهاردیر. م.باهار شاعیر حاقیندا بو سؤزلری یازمیشدیر: "شهریار بؤیوک و مؤعجیزه یارادان شاعیردیر، شهریار بؤیوک شعر اوستادلارینداندیر، شهریار ایرانین ان بؤیوک و ان هونرلی موعاصیر شاعیری و یئگانه گئچک، حساس شاعیردیر، شهریار تکجه ایرانین دئییل بوتون شرقین ایفتیخاریدیر". (۴، ص. ۵۹)

دوغرودان دا، شهریار نینکی اؤز دؤورونده، حتّی اسرلر کئچسه ده، بوتون شرقین بؤیوک شاعیری کیمی خاطیرلاناچاق و تدقیق اولوناچاق. اونون یارادیجیلیغی حاقیندا چوخلو آراشدیرمالار آپاریلیمیش، اثرلری فارس دیلیندن آذربایجان دیلینه، آذربایجانجadan فارس دیلینه

فورماسیندا یازیلان شعرلر اولسا دا، او اساسن عنعنە وی شعرلە اوستونلوک وئیریدی.

اوستاد شهریار هم ده بیر تدقیقاتچی کیمی فارس شعرى نین اینکیشاف یولونو اوسلوبلار و مکتبلر چرچیوه سینده آراشدیرمیشدیر. البته، بؤیوک شاعیرلیک ایستعدادینا مالیک اولان تدقیقاتچی نین شعرلرین اوسلوب و مکتبلرینی موعینلشدیرمه سی یولو هر بیر اوخوجویا ماراقلی اولاییلر. اونو دا قئید ائتمک لازیمدیر کی، شهریارین هم اوسلوبلار، هم ده مکتبلر حاقیندا وئردیگی معلوماتلار فارس تدقیقاتچیلاریندان فرقلی اولاراق داها دوزگوندور. اونا گؤره کی، فارس تدقیقاتچیلاری باجاردیقجا تورکۆستان اوسلوبونون اوستوندن کئچمه یه چالیشمیش، شهریارین تعبیرینجه دئسک، نیظامی مکتبی نین اوستونلوکلرینی قئید ائتمکدن چکینمیشلر. اما شهریار تام اوبیئکتیو شکیلده هر بیر اوسلوبا و مکتبه اؤزو باجاردیغی شکیلده قییمت وئرمیشدیر. ائلجه ده تورکۆستان اوسلوبو، ایراق اوسلوبو، یئنیلیکچیلر اوسلوبو، ساده اوسلوب حاقیندا فیکیرلرینی سؤیله میشدیر.

موعاصیر شاعیرلرین کلاسیک شعرلری نین چوخو دا یئنیلیکچیلر اوسلوبوندا یازیلیمیشدیر. ساده اوسلوب ایسه عادی آداملارین دانیشیق دیلینه اویغون بیر اوسلوبدور.

م.شهریار هر بیر شاعیرین یاراتدیغی مکتب حاقیندا دا معلومات وئرمیشدیر. شهریارین اؤز دئدیکلرینه اساسن بئله بیر نتیجه یه گله بیلرک کی، اونون یارادیجیلیغی اؤزۆنمخسوسلوغو ایله سئچیلیمیش و اونون اؤزونون بیر مکتبی اولموشدور. اونون فارس " دیوانی " نا اساسلانا راق دئییه بیلرک کی، او بوتون اوسلوبلاردا شعرلر یازمیشدیر.

اوستاد شهریارین فارسجا " دیوان " ی بیر-نئچه ترجمه چی - شاعیر طرفیندن اوخوجولاریمیز اوچون آذربایجان دیلینه ترجمه اولونموشدور. بئله شاعیرلردن خ.رضا، م.سیدزاده، م.علیزاده، ف.صادیق، ق.بیگدیلی،

ه.حسینی، م.گولگون، ب.آذر اوغلو، ه.کوردوغلو، ن.رضوان، م.موسددیق، ه.بیللوری و م.سولتانووون آدلارینی چکمک اولار. گؤردویوموز کیمی بو ترجمه چیلردن بیر نئچه سی - م.لیزاده، م.سولتانوو مشهور ترجمه چی - شرقشوناسلاردیر. ه.بیللوری، بیگدیلی و م.گولگون ایسه ایراندان اولدوقلارینا گؤره فارس دیلینی بیلن ترجمه چیلر کیمی تانینمیشلار. اما دیگر شاعیرلر موعاصیر آذربایجان ادبیاتیندا اؤز سؤزونو دئمیش شاعیرلردیر کی، اولاردان بیرى ده خلیل رضا اولوتورکدور. خلیل رضا اولوتورک شهریارین موختلیف فورمالی و مضمونلو شعرلرینی دیلیمیزه ترجمه ائتمیشدیر. ترجمه ده بزن نؤقسانلار دا دیققی جلب ائدیر. لاکین خلیل رضانین ترجمه سی ایله وئریلن شعرلر دیلیمیزین قایدا-قانونلارینا ریایت ائدیر و شعرلرین اوستونلوگو باخیمیندان هئچ بیر شوبهه دوغورمور. اما بیلدیگیمیز کیمی ترجمه نه قدر گوجلۇ اولورسا اولسون، اورینئالی چاتدیرماق باخیمیندان یئنه زیف گؤرونور و اورینئالداکی گؤزللییه مالیک اولمور. موباریز الیزاده و ممدآغا سولطانووون ترجمه سی حاقیندا دئمک لازیمدیر کی، اولارین هر ایکسی هم فارس دیلینی موکمل بیلیمیش، هم ده یوکسک شاعیرلیک ایستعدادینا مالیک اولموشلار. اولارین ترجمه سینی اوخویاندا اثرین ترجمه دئیل، اورینئال بیر اثر اولدوغو قناعتینه گلیرک.

شهریارین " دیوان " ایندان اولان بیر غزلین ترجمه سینی نظردن کئچیریر:

گلمیسن جانیم سنه قوربان اول، ایندی نییه؟
دوشموشم الدن داها، ائی بیوفا، ایندی نییه؟
نوشداروسن، فقط سؤهراب اؤلوب، گئچ گلمیسن،
ائيله مز تاثیر اونا هئچ بیر دوا، ایندی نییه؟

گنج ایدیم لذت آلیردین نازه نینیم، ظولمدن،
ائيله بیرسن سؤیله کی، جؤورو-جفا، ایندی نییه؟

خلیل رضائین ترجمه سینده بو ایفاده اؤز عکسینی تاپمیشدیر.

ایندی ایسه باشقا بیر قزله دیقت ائدک:

جامی مثیله دولدوروب عالمده بیز جمدن ایچک،

توخ گؤز ایله سی ائدیپ بیر دفعه عالمدهن کئچک.

زحمتین محصولو الجه بوش چؤرک بسدیر بیزه،

باخماییب احسانینا ایززتله هاتمدن کئچک.

مثیله شادلیق رخشینى مست ائيله ییب آرام ائدک،

چؤل کیمی اوجسوز-بوجاقسیز درد ایله قمدن کئچک.

جانى بیر کابوس تک حبس ائتمیک بیز سینه ده،

هفتیخانی ترک ائدیپ قودرتله روستمدن کئچک. (۱۵۴، ص ۱)

فارسجاسی:

با جامی مئی زئ مئملکتی جم توان قوزشت،

با چشمی سیرر از سر عالم توان گذشت... (۴، ص ۱۴۰)

باشقا بیر ترجمه ایله موقاییسه ائدک:

می جامی ایله جم مملکتیندن کئچمک اولار،

توخ گؤزله عالمین باشیندان کئچمک اولار.

اؤز ازیتی نین محصولو اولان یاریم یاولان چؤرکله،

حاتمین چؤرکله دولو سوفره سیندن کئچمک اولار.

اگر راضیلیق سینه سینه تسلیم باشینی قویارسانسا،

احتیاج دارلیغیندان مطلق کئچمک اولار.

عینادکار شادلیق رخشینى باده ایله رام ائدک،

قم سهراسیندان تهلوکه سیز کئچمک اولار.

کاووس، دیو نفسی نین زیندانیندا جان ایستمه،

کی، عشق هفتخانیندان روستم کیمی کئچمک اولار.

بو غزلین بیرینجی بئیتینده اولان "جامی-جم"

فارس دیلینده ایشلن باشقا بیر ایفاده دیر. "جم"

جمشید آدی نین قیسالیدیلمیش فورماسیدیر. روایت

گؤره جمشیدین بوتون دونیانی گؤسترن جامی

اولموشدور. اونا گؤره ده فارس پوئزیاسیندا بو بیرلشمه

یه چوخ تئز-تئز راست گلیمک مومکوندور. اولای بیلین

کی، خ.رضا ترجمه ده "جام" سؤزونو "جم" کیمی

بیلیمیش و هر ایکیسینی ده عئینی معنادا ایشلتیمیشدیر.

بیر شیرین صؤحبت اوچون آیدیم اؤنونده قدیمی،
زهري تک وئردین جواب فرهادینا ایندی نییه؟ (۱، ص ۱۵۵)

فارسجاسی:

آمادی جانم به قربانت ولی حالا چرا،

بیوفا حالا کی من اوفتاده ام از راه چرا،

نوشدارویی و بد از مرگ سهراب آمدی... (۴، ص ۸۰).

فارس دیلینی بیلن اوخوجولار اوچون ترجمه ایله اورینال آراسینداکی فرقی موعینلشدیرمک آسان اولدوغوندان بونلاری موقایسه ائده بیلرلر. آذربایجان اوخوجولاری اوچون شهریار شعرى نین دیگر ترجمه سینی وئریک کی، فرقلر دیقته چاتدیریلین.

گلدین، جانیم سنه قوربان اولسون، آما ایندی نییه؟

بیوفا، ایندی کی، من الدن دوشموشم نییه؟

نوشداروسان کی، سؤھرابین اؤلوموندن سونرا گلدین،

داشقلبلی، بونو داها تئز ایسته ییردین، ایندی نییه؟

بیزیم عؤمروموزون بو گون-صاباحی نین مؤهلتی یوخدور،

من کی، بیرجه بو گون سنین قوناغینام، صاباح نییه؟

منیم فرهاد عشقیم سوالیندان باشینی آشاغی سالمیشدی،

ای شیرین دوداق، غیری معین آجی جواب، نییه.

قئید ائتمک لازیمدیر کی، بعضی مقاملاردا حتّی فارس دیلینی بیلیمک ده ترجمه چیه کیفیت ائتمیر. چونکی فارس شاعیرلری و فارس دیللی شاعیرلرین، او جومله دن شهریارین دا شعرلرینده ائله ایفاده لر، مثلر وار کی، بونو یالنیز ایرانین عادت-عننه لرینی، فولکلورونو بیلنلر دوزگون ایفاده ائده بیلرلر.

نوشدارو بد از مرگی سؤھراب - سؤھرابین اؤلوموندن سونرا درمان؟ بو فارس دیلینده ایشلنن مشهور ضرب-مثلیر. فارس دیلینده واختیندا گؤرولمه یین ایشلرین معناسیزلیغینی گؤستریمک اوچون بو ضرب-مثلدن ایستیفاده ائدیلمیر.

حیکمت " ترجمه سی، " ای وای آنام " شعرلی
دوغرودان دا چوخ گؤزل یازلمیشدیر و اوخوجونون
روحونو اوخشاییر.

قئید ائدک کی، خلیل رضا اولوتورکون شهریان شعر
خزینسیندن ترجمه ائتدیگی چوخ ماراقلی شعرلردن
بیری ده " ای وای آنام " شعریدیر. بو شعرلی فارس
دیلینده اوخویاندا اوخوجو بیر جور ذؤوق آلیر. آذربایجان
دیلینده اوخویاندا ایسه بیر باشقا جور ذؤوق آلیر. چونکی
هر ایکی شاعیر چوخ گوجلوق قلم صاحیبیدیرلر و خلیل
رضا اولوتورک اؤز اورگی نین حسلرینی شهریار شعرینه
علاوه ائده رک دها ماراقلی بیر شعر یاراتمیشدیر. شعر
اوریشینالدا اون آلتی حیصه دن عیبارتدیر. شهریار بو
شعرینی نیما یوشیجین اساسینی قویدوغو " شعرئ-نو
" دا، ینی سربست وزنده یازمیشدیر. خلیل رضا اولوتورک
ایسه بو شعرین هر بیر حیصه سی نین اساس مضمونونو
اخز ائده رک اؤزو بیلدیگی شکیلده قلمه آلمیشدیر. بو
ایکی شعرلین موقاییسه سیندن سونرا دئییه بیلرک کی،
خلیل رضانین ترجمه سی هئچ ده شهریار شعریندن
گئری قالمامیش، حتّی بعضی یئرلرده گوجلوق تاثیر
یاراتمیشدیر. خلیل رضانین بو شعره ائتدیگی علاوه لری
شعرین میصراعرلری نین ساینندان دا گؤرمک اولار. بئله
کی، بیرینجی حیصه فارس دیلینده ۸ میصراعدان
عیبارت اولدوغو حالدا، آذربایجان دیلینده ۱۴ میصراعدان
عیبارتدیر. خلیل رضا اولوتورک ۶ میصراعنی اؤز
شاعیرلیک تخییولو اساسیندا علاوه ائده رک گؤزل بیر
اثر یارادا بیلیمیشدیر. بو میصراعلار آراسینداکی فرقی
دیگر حیصه لرده ده گؤرمک مومکوندور. ایکی اثرین
مضمون فرقلرینی موعینلشدیرمک اوچون اوریشینالدا
یازیلان فیکیرلری نسرله وئرمک ایسته بیریک: " یئنه
آهسته پیلله لرین یانیندان کئچدی، اؤز خسته سی نین
شوربا و سبزه سی نین فیکرینده ایدی. آما اونون
اطرافینی قارا حاله اؤرتموشدیر، او اؤلسه ده، یئنه بیزیم
قئیدیمیزه قالیردی. بیزیم یاشاییشیمیزدا هر یئرده

دیگر شعرلره موقاییسه ده اوریشینالا دها یاخین
ترجمه اولونموش شعر " قیش و ارباب " دیر. آما
" دیوان " دا بو شعرین آدی " قیشین اربابی " کیمی
وئرلمیشدیر:

قیش... اربابین چینینه تزه بیر کورک سالیر... باخ!
آنجا... قار، سازاق... بیزیم دریمیزی سویاجاق.
قاپیسینی تانیمیر هئچ بیر بوینیووغونون،
هاردان اؤیره نیب قیش داخمالارین یولونو؟
اودور ارباب... شاختا، قار... چینینده خز کورکو وار،
بس نئینه سین بو قاردا چیلپاق، اوریان قالانلار؟
ظالمیلارین قصرینه یاغیش، قار دا باش آیی،
آنجا ائوی ییخیلمیش یوخسول قاردا تیتره ییر. (۱، ص ۱۵۵)
بو شعرین دیگر ترجمه سینده دیقت یئتیرک:
قیش کدخدالارین بدنینه کورکو آرتیردی،
آما بیز یوخسوللارین دریسینی قوپاراجاق.
بیزیم ماتملی ائویمیزین یولونو بیلیم کیمدن سوروشور،
او قیش کی، دؤولتلیلرین قاپیسینی تانیمیر.
ارباب چینینده قاردان قورویان خزله گلیر،
سفیللرین اوریان بدنی تیتره ییر.
ظولم سارایینا یاغیش دا یاغسا، باشین آیی،
آما فقیرلرین باشینا ائوینی اوچورور.

خ. رضانین ترجمه سینده اولان شعرلردن " شعر و
حیکمت " (۳، ص. ۳۳۳؛ ۵، ص. ۵)، " اوستادین صورتی
" (۳، ص. ۳۵۷)، " حاقین سسی " (۳، ص. ۳۶۴)،
کمالمولکو زیارت " (۱۸۸؛ ۵، ص. ۱۰۰)،
قارداشیموغلو هوشنگه " (۱، ص. ۱۶۸؛ ۵، ص. ۱۲۲)،
" عزیز رسام " (۱، ص. ۱۷۸؛ ۵، ص. ۳۰۴) و دیگرلری
نین ده آدینی چکیمک اولار.

خ. رضا موعاصیر آذربایجان ادبیاتیندا دها چوخ وطنپرور
شعرلی ایله یاددا قالمیشدیر.

لاکین دئمک اولماز کی، شاعیرین بوتون ترجمه
شعرلینده چاتیشمازلیقلار واردير. مثلن، اونون " شعر و

خلیل رضا
شهریارین آناسی
نین حوزنلو
باخیشلارینی
دولموش بولودلار
بنزده رک، سینه
سی نین اودلا-
آلوولا دولدوغونو
بیلدیریر. شهریار ”
اؤین هر کونجونو
اونو خاطیرلادان

صحنه اولدوغونو ” بیلدیرسه ده، خلیل رضا پالتار
یوماسینی، اودون داشیماسینی، اؤلوموندن سونرا دا ایش
گۆرمه سینی پوئتیک بیر دیلله نظمه چکمیشدیر.

اثرین دیگر حیصه لرینده ده عئینی اوسلوبو موشاهیده
ائده بیلرک. سانکی خلیل رضا شعرین اولکی
میصرعالارینی دینله دیکدن سونرا اونا اؤز بیلدیگی
چالارلاری علاوه ائتمیشدیر. بونا گۆره ده خلیل رضا
اولوتورکون شعرى نین ترجمه سی چوخ تاثیراندیجی
آلینمیشدیر.

” ای وای آنام ” شعرى نین اون آلتینجی حیصه
سینده مضمون داها چوخ قورونموشدور. شهریار شعرى
نین سونونجو حیصه سی نین مضمونو بئله دیر: ” ائوه
دیلله دئیله بیلمه ین چوخ پیس حالدا قاییتدیم. گۆردوم
همیشه کی کیمی هوووزون کناریندا اوتوروب منیم
چیرکلی کؤینگیمی یئنه یوموشدور. سانکی
گولومسونوردو، آما اورگی سینیق ایدی: ” منی آپاریب
تورپاغا تاپشیردین و گلدین؟ سنی تک قویمارام ای بینوا
اوغولم ” -سانکی گولمک ایسته ییردیم، آما خیال ایدی.
ای وای آنام ” . (۵، ص. ۲۰۹)

ائوه گلدیم،

اوخلانمیش!

دیلیمده سؤز قوروموش!

گۆردوم یئنه هوووزون او، باشیندا اوتورموش.

حرکت ائدیر، اؤین هر کونجو اونون داستانی حاقیندا
صحنه دیر. اؤز ختم (مجلسینده) ده اؤز ایشینده ایدی،
بیچاره آنام. ” (۵، ص. ۲۰۳)
ایندی ایسه خلیل رضا اولوتورکون ترجمه سینه دیقت
یئتیرک:

پیلله لرین یانیندان یئنه آهسته کئچدی.
اورگی سکسکه لی، قولاغی سسده، کئچدی.
” بالام اویانماسین قوی ” - دئییه چاتیلدی قاشی،
خیالیندا خسته نین یئنه سبزه سی، آشی.
اونون محزون باخیشی دولموش بولودلار کیمی،
سینه سینده اورگی آلوولار، اودلار کیمی.
خئیر، آلوو دئییلدیر، منیم آنامدیر، آنام،
او ائیواندا دولانان، او آلیشان، او یانان!
اولموشسه ده، بو ائوه یئنه گلیب-گئدیر او،
یئنه آیرلا بیلیمیر، یئنه خیدمت ائدیر او.
او بیزیم عؤمروموزون هر آنیندا یاشاییر،
او یئنه پالتار یویور، یئنه اودون داشیییر.
اولوموندن سونرا دا اؤزو گۆرور هر ایشی،
آنم. بیچاره آنام. ائویمیزین گونشی! (۲، ص. ۱۹۸)

بیرینجی حیصه نین ترجمه سینه اساسن دئییه
بیلرک کی، خلیل رضا شهریارین یالنیز بیرینجی ایکی
میصرعاسینی اساس گۆتوره رک قالان فیکیرلری اؤزوندن
علاوه ائتمیشدیر.

يئنه ده ميثلينده آغ كۆپويو يايير او،

منيم آنديرا قالميش كۆيىنگىمى يويور او.

سانكى آزجا قالميشدى، اما قلى سىنميشدى.

دئدى: - منى تورپاغا تاپشيريپ گلدين.

ساغ اول. يالقيز قويماياغام سنى بينوا اوغول،

ايسته ديم گولومسونوب چىخام بو ايشتيباهدان،

آنچاق او، خيال ايدى. سىنم اود توتدو آهدان.

يومروق بويدا قلىمده دونيا بويدا كديرىم،

سن ايندى بير خيالسان. ائى وای، آنام، ماديرىم! (۲، س. ۲۰۷)

خليل رضا اولوتوركون قلمى نين محصولو اولان مارقلى
شعرلردن بيرى ده " شعر و حيكمت " دير. بو اثرى ده

ديگر اثرلر كيمى مارقليدير. يئنه خليل رضا شهريارين

فيكىر دونياسينا داخيل اولاراق اورايا اؤز تخيولونون

محصولونو علاوه ائتميشدير. " شعر و حيكمت " ين ده

اولى هر ايكى اثرده عئينى شكيلده باشلاسا دا، آرتيق

بئشينجى بئيتدن فرقلى موشاهيده ائتمك مومكوندور.

شهريار اثرينى بئله بئيتلرله باشلاير: " بو شيدا،

هونرسئور اينسانلاردان، اى شهريار، تاپيلماز. بيزيم

حاليميزى سوروشان درد اهلى، درديميزه چاتان مرد

اولار. فيكىر دردلينى موعاليجه ائدر، بيزيم اليميزى

توتوب يوكسلدر. جانيمى نؤكرچيلىكدن خيلاص ائدر،

ادبياتا حيات وئرى. بيزيم اوزونقولاغيميزى آرخدان

توللانديرار، ادبياتى تنزولدن خيلاص ائدر " (۵، س. ۵)

ايكى مؤليفين شعرلى آراسيندا فرقلى و اوخشار

جهتلىرى گؤرمك اوچون خليل رضانين ترجمه سينه

ديقت يئتيرك:

" هانى يئر اوزونده ائله بير اينسان،

شهريار، سن اونا آرخالانسان؟

قلى هونر دولو، اؤزو مرد اولسون،

سحر نسيميتك كؤنلونه دولسون.

سيلسين اورگيندن قه مى-غوصه نى،

قولوندان ياپيشيب قالديرسين سنى.

سون قويسون عؤمرونده بو موصييته،

قدير-قيمت وئرسين شعره، صنعته.

اليندن ياپيشيب، قلىينه گيرسين،

سنين اولاغينى چايدان كئچيرسين " (۲، ص. ۳۳۳)

گؤردويوموز كيمى، هر ايكى شعرده عئينى ايدئيا ايره

لى سورولموش، ادبياتا وئريلن دير وصف اولونموشدور. اما

ايكى شاعيرين قلمى بير-بيريندن فرقله نير و هانسي

نين داها گوجلۇ اولماسينى موعين ائتمك چتيندير. هر

بير حالدا خليل رضا اولوتوركون شهريار پوئزياسينا

موراجيعت ائتمه سى و اونون فارسجا شعرلرينى

اوخوجويا چاتديرماق جهدينى يوكسك قيميتملنديرمك

لازيمدير.

آراشديرمالار نتيجه سينده بئله قناعته گليريك كى،

خليل رضانين ترجمه لرى نين بعضيسى چوخ قوووتلى،

بعضيلرى ايسه آزاجيق نؤقسانلارلا اوخوجولارلا تقديم

اولونموشدور. لاکين سؤز اوستادى اولان شهريارين

يازديغى شعرلر او قدر معنالى و گؤزلدير كى، اونون

ترجمه سى ده گؤزل آليير. سؤز صرافيميز خ. رضا بو

ايشين عؤهدهسيندن گلەك اوچون سيلرينى اسيرگمه

ميش، معناني چاتديرماغا چاليشميش و شعريات

باخيميندان چوخ يوكسك ترجمه لره نايىل اولموشدور.

ادبيات سياهيسى:

Xəlil Rza Ulutürk. Turan çələngi, Bakı, Elm, 1992, 792 s.

M.Şəhriyar. Seçilmiş əsərləri. Tərtib edən Q.Beğdeli, Bakı, Azərənşr, 1966, 279 s.

Məhəmməhüseyn Şəhriyar. Seçilmiş əsərləri. Bakı, 2005, 478 s.

۴. استاد محمد حسين شهريار. ديوان شهريار. جلد ۱، تهران ۱۳۷۷، ۶۶۰ ص

۵. استاد محمد حسين شهريار. ديوان شهريار. جلد ۲، تهران ۱۳۷۷، ۷۴۳ ص

غلام مەمەدلىن گونئی آذربایجاندا ادبی فعالیتى

QULAM MƏMƏMƏDLİNİN GÜNEY AZƏRBAYCANDA ƏDƏBİ FALİYƏTİ

دلشاد جاببارووا

DİLŞAD CABBAROVA

«حياتين سونو طبيعتين قانونودور.

لاکين «سونسوز» بير حيات دا واردير.

اينسانى ياشادان معنالى حيات».

غلام مەمەدلى

لرين موشاهيده چيسي و ايشتيراکچيسي اولموشدور. بو، سونرالار اونون پوبليسيستىکاسيندا، ادبی-بديعی ياراديجيليغيندا اؤز عکسینی تاپميشدير. ۱۹۴۶-جی ایلده گونئی آذربایجاندا بو تاي قايیدان غلام مەمەدلى اؤزو ايله کوللی میقداردا ماتریال گتیردی: بونلارین ایچینده قدیم الیازما و دیوانلار، دئموکرات پارتیاسی نین سندلری، دئموکراتیک عقیدهلی گونئیلو شاعیرلرین چوخلو الیازمالاری، مطبوعات ماتریاللاری وار ایدی. ادیب اؤزونه خاص مودریکلیکله آنلايیردی کی، بو زنگین خزینه نین خالقیمیزین ادبی-اجتماعی تاریخی باخیمیندان بؤیوک اهمیتی واردیر و بونلاری یالنیز بو تایدا چاپ ائتدیرمک مومکون اولاجاقدیر.

عملچی بیر شخص اولان ق.مەمەدلى گتیردیگی ماتریاللاری آراشدیریپ سیستملىشدیردی، بیر نچه قیمتلى کیتابلاری ترتیب اندیب نشریاتلارا تقدیم ائتدی و اونلار تنزلیکله ایشیق اوزو گوردو. «ایران آذربایجانى نین موعاصیر شاعیرلری» (۱۹۴۶)، «ستارخان» شعرلر توپلوسو (۱۹۴۸)، «گونئی آذربایجان شاعیرلری» آنتولوگیاسی (۱۹۵۰) کیمی توپلولار بو سیرادان ایدی و ق.مەمەدلى نین فداکار امگی نین محصولو ایدی.

۴۰-جی ایلرده متنشوناسلیق ساحه سینده سمره لی ایشلر گۆرن عالیم خویبی-خیخ اسرلرین کلاسسیک شاعیره سی حیران خانیمین دیوانینی، گونئی آذربایجاندا صابیر ادبی اوسلوبونون لایققلی داوامچیلاریندان میرزه علی معجزون اثرلرینی، فدای نین «بختیارنامه» اثرینی ایلک دفعه تبریزده و باکیدا چاپ ائتدیرمیشدير.

بوندان باشقا ق.مەمەدلى نین آرخیوینده چاپ اولونمامیش «ستارخان» پووئستی (عرب الیفباسی ايله، ۶۳ س.)، «قصر قاجار زیندانیندا» (۹۹ ص.)، «میرزه

آز قالا بیر عصره یاخین زنگین و معنالى عؤمور یاشامیش غلام مەمەدلى نین حیاتی نین گونئیلا باغلی ایللرینی اونون فالیتی نین ان سمره لی، محصولدار دؤورلریندن حساب ائتمک اولار. م.ع. معجز، حیران خانیم، فدای نین «بختیارنامه» اثری کیمی الیازما اینجیلری نین اوزه چیخاریلیب میللی ادبیاتیمیزا بخش اولونماسی محض بئله بیر فداکار امگین نتیجه سیدیر.

گۆرکملی عالیم ق.مەمەدلى نین ادبی فعالیتی بیر ژورنالیست، سالنامه چی، بؤیوک تدقیقاتچی کیمی گونئی آذربایجان ادبیاتی، تاریخی، اجتماعی-سیاسی حادثه لری ايله سیخ باغلی اولموشدور. گونئی آذربایجاندا دوغولوب یاشامیش، تاریخی اهمیتلى حادثه

قمبر» (۸۰ ص)، «تبریز تاریخی» (رب ایفباسی ایله، ۴۶ ص). اثرلری ده گونئی آذربایجان موضوعوندا دیر.

اصلا تبریزدن اولان ق.ممدلی هله کۆرپه ایکن، بیر یاشی تامام اولمامیش، ۱۸۹۷-جی ایله عایله سی ایله تبریزدن آشقابادا کۆچموشدور. عۆمرونون ۲۰ ایلدن چوخونو - ۱۹۲۳-جو ایله قدر آشقابادا، قالان حیصه سینى باکیدا یاشایان ق.ممدلی سونرالار بیر نئچه دفعه تبریزده اولموشدور. ۱۹۰۹-جو ایله او، ۱۲ یاشیندا ایکن عایله سی ماددی جهتدن ازیت چکدیگی اوچون ایرانا زووارلیق سفری ائدیر. بو، موستید شاهلیغی ییخماق، مشروطه - دئموکراتییا، خالق حاکیمیتی یاراتماق مقصدیله میللی-آزادلیق موباریزه سینا قالمیش ستارخان حرکاتی دؤورونه تصادف ائدیردی. او، ایراندا اینقیلابین قالیب گلدیگی، مممه دهلی شاهین تاختدان دوشدویو ایللری خاطیرلاییب یازیردی: «...مشروطه چیلردن - ایراندا حریت، ایراندا حریت! - دئییب سئوینلر یاواش-یاواش باشلادیلار وطنه قاییتماغا... گؤرونور میرزه جلیل «یراندا حریت» کیتابیندا یازدیغی کیمی، اونلار ایرانا، حریت پایلارینی وطنده آلمایا گئیدیردیلر. بو صؤحبتلری ائشیدیب ایرانا قاییتماق عشقینه دوشنلردن بیرى ده منیم آتام اولدو».

ع.شایقین «خاطیره لریم» کیتابیندا «خوراسان» باشلیقلی یازیلاری خاطیرلایان غلام ممدلی قئید ائدیر کی، اون بئش ایلیک مصافه اولماسینا باخمایاراق مشهد ائله هله اولاراق قالیر، دییشن آنجاق آد اولموشدور. شاهلیق اوسوللو ایران حکومتی نین آدینا بیر کلمه «مشروطه» سؤزو علاوه ائدیلمیشدی، مشروطه اینقیلابی قالیب گلیمیش، شاهین حقوقلاری گویا محدودلاشمیشدی.

تهراندا «میللت مجلسی» آچیلیمیشدی. دییشن آد، قالان کؤهنه قانونلار ایدی. - «نه اوچون بئله اولموشدو؟ نه اوچون تۆکولن قانلار باهاسینا «کونستیتوسیالی ۆلکه» آدلانمیش ایراندا ایستیداد قانونلاری قالمیش،

دییشمه میشدی؟ چونکی، دونن مشروطه علیهینه موباریزه ائدن موللار، شئخلر، مولکدارلار، فئوداللار، خانلار بو گون میللت مجلسینه دئپوتات اولوب گلیمیشدیلر.

بورادا هانسی کونستیتوسیادان صؤحبت گنده بیلردی؟ «ایراندا گؤرمک ایسته دیکلری نین عکسینه - تامام باشقا بیر منظره ایله راستلاشدیقلاری اوچون اونون عایله سی ۳ آیدان سونرا یئیندن آشقابادا قاییدیر.

ق.ممدلی نین تبریزه نؤوبتی گلیشی ۱۹۴۱-۱۹۴۵-جی ایللر - بؤیوک وطن موحاریبه سی دؤورونه تصادف ائدیر. ۱۹۴۱-جی ایلین آوقوست-سئنتیابر آیلاریندا باش وئرن «شهریور حادیثه لری» ایراندا میللی-آزادلیق موباریزه سی اوچون تکان اولدو.

۱۹۴۱-جی ایلین آوقوست آیى نین ۲۵-ده قیزیل اوردو حیصه لری ۱۹۲۱-جی ایل سووئت-ایران موقایله سی نین وی مادهده سینا اساسن اؤز تهلوکه سیزلیگینی تامین ائتمک و ایرانداکی آلمان فاشیستلرینی داغیتماق اوچون ایران سرحدینی کئچدیلر. اوردو سیرالاریندا دوغما شهره گلیشینى خاطیرلایان ق.ممدلی یازیر: «بو، تبریزدیر. دوغولدوغوم، دوغولوب آیریلدیغیم شهر. زینب پاشا، ستارخان، خیابانی عوصیانلاری نین بئشیگی... ۱۸۹۷-جی ایله بلکده، آنا قوجاغیندا ترک ائتمه یه مجبور اولدوغوم شهره، قیرخ دؤرد ایل سونرا سووئت ظابیطی فورماسیندا قاییدیردیم».

قیزیل اوردو و موتتفیق اوردولارین ایران تورپاغینا کئچمه لری رضا شاهین سلطنتیندن ال چکمه سی و ۱۹۴۱-جی ایل سئنتیابر آیى نین ۱۶-دا خاریجه قاجماسی ایله نتیجلندی. رضا شاه پهلوی رژیمى سوقوط ائتدی. ایراندا دئموکراتیک و میللی-آزادلیق حرکاتی و اونون اساس ترکیب حیصه سی اولان گونئی آذربایجان میللی دئموکراتیک حرکاتی یوکسلدی. بو ایشده مطبوعاتین خیدمتی خصوصیه اؤنملی اولموشدور. تبریزده و عومومیتله ایراندا ایکینجی دنیا موحاریبه سی

میللی-آزادلیق حرکاتی نین ایلک علامتلیرى چوخدان برى آذربایجاندا آنا دیلینی قاداغان ائدن تدبیرلره قارشی یازیلارلا باشلاندى. اؤز آنا دیلینده دانیشماق، یازماق، اوخوماق خالقین آرزوسو ایدی. آغازاده کیمیلر ایسه خالقین بو آرزوسونا قارشی چیخیر، «شاهین»-ین صحیفه لرینده بو باره ده یازدیقلاری مقاله لر ایله خالقین غضبینه سبب اولوردولار. ق.ممدلی خاطیرلاییر کی، او واخت تبریزده اولان سلیمان رستم آغازاده کیمی ساتقینلارا جاواب وئره رک یازمیشدی:

من سنین دیلینه دیمیرم، جلاد.
گل سن ده بو آنا دیلیمه دیم...
من آغا آغ دئدیم، قارایا قارا،
سن منی ایسته دین چکه سن دارا.
یئنیجه ساغالیر ووردوغون یارا.
منیم بو یارالی کؤنلومه دیم...

«بو شعر سانکی چوخدان باغلانمیش دیلترین آچیلماسی اوچون حؤکم کیمی سسلندی. خصوصیه تبریزده دیلره دوشدو، هر یئرده سؤز-صؤحبت موضوعو اولدو. شاعیر تبریزلیلرین اورک دوستو، سیرداشی اولدو». م.ع.معجزون بیر شاعیر کیمی «کشفی» و اوزه چیخماسی دا بو ایللره تصادف ائدیر. ۱۹۴۲-جی ایلین پاییز گونلریندن بیرینده سولئیمان رستم م.ع.معجزون شعرلریندن عبارت قارا جیلدلی بیر عومومی دفتر ق.ممدلییه وئیر: «ونو منه تبریزی ضیالیلاردان الی بیرنگ وئریب، دئییر کی، بو شاعیرین شعرلری ساغلیغیندا قاداغان اولونوبموش. بو دفتر گؤزدن کئچیر، گؤر غاغلین نه کسیر». دفتر آلیب تله سیک بیر-ایکی شعر اوخودوم، خوشوما گلدی:

نئچین آه ائيله دين، ای بولبولی-نالانی - وطن،
یادووا دوشدو مگر حالی-پریشانی - وطن؟
خس و خاشاک باسیب گولشنی، گوللر سارالیب،

ایللرینده نشر اولونان «وطن یولوندا» آدلی اوردو قزئت نین موهوم رولو اولموشدور. بو، همین دؤورده اورادا دوغما آذربایجان دیلینده چیخان ایلک قزئت ایدی. ۱۹۴۱-جی ایلین اوکتیابریندا تبریزده چیخان (۱) مرحله - ۱۹۴۱-۱۹۴۲-جی ایللر؛ ایی مرحله ۱۹۴۴-۱۹۴۶-جی ایللر) بو قیزیل عسگر قزئت بؤیوک ایش آپاریردی. «وطن یولوندا» قزئت نین یارانیب تشکیل اولونماسیندا خصوصی خیدمتی اولان ق.ممدلی ۱۹۴۱-جی ایلین دئکابر آییندان ۱۹۴۲-جی ایلین آپریل آیینادک و ۱۹۴۴-جو ایلین آپریل آییناندان ۱۹۴۶-جی ایلین مای آیینادک همین قزئتین رئدعکسیاسیندا رئداکسیا مودیری وظیفه سینده چالیشمیشدیر.

ق.ممدلی گونئی و قوزئی آذربایجاندا اولان ضیالیلار آراسیندا (تبریز، ۱۹۴۵-جی ایل)

بؤیوک دؤولتلرین منافعلری نین توققوشماسی زمینینده بؤلونموش آذربایجان بیرگه نفس آلمایا باشلایر. ق.ممدلی سونرالار قئید ائدیر کی، نشره باشلادیقدان سونرا «وطن یولوندا» قزئت نین رئدعکسیاسی یئرلی ضیالیلارین، موترقی فیکیرلی شخصلرین، معاریفپرورلرین، خصوصیه گنجلرین ماراقلانیدیغی اوجاغا چئوریلیمیشدی. اونلار رئداکسیا اطرافیندا بیر یولداشلیق، دوستلوق موحیطی یاراتمیشدی.

۱۹۴۱-جی ایلده تبریزده ایکی یئرلی قزئت نشر ائدیلیردی: «آذربایجان» و «شاهین». «شاهین»، آغازاده فامیلیالی بیر نفر ایرتیجچی نین قزئت ایدی. قزئتین هر نؤمره سینده او، میللی-آزادلیق حرکاتی طرفدارلارینی لعنتله مک مقصدیه بؤهتانلار اویدورور و بونون اوچون ده آز تیراژلا چیخان «شاهین»-ین بوتون خرجینی علاقه دار اولدوغو منبعلردن آلیب اؤده ییردی. «آذربایجان» دئموکراتیک قوووه لرین، میللی-آزادلیق حرکاتی نین گوجلنمه سینه زمین یاراتماق اوچون چالیشان آذربایجان دئموکراتیک پارتیاسینی قورماق ایسته ین تشکیلاتلارین قزئت ایدی.

نادیر ایستعدادا، جسارته، ساغلام فیکره، خالق اوچون
یانان اوره یه صاحب اولان شاعیره یاخینلاشماق اوچون،
اونون یارادیجیلیغینی اطرافلی تدقیق ائتمک اوچون
ق.ممدلی آختاریشلار ائدیر. واختیله معجزون یاخین
دوستو اولموش تاجیر حاجی ممد ناخچیوانی ایله
تانیس اولور.

ق.ممدلی قئید ائدیر کی، حاجی محمد ناخچیوانی
تاجیر اولسا دا ادبیات، خصوصیه ده آذربایجان ادبیاتی
نین وورغونو ایدی. اونون ائوینده چوخ زنگین کیتابخانا
وار ایدی. «بوراداکي کیتابلار اساس اعتباری ایله
الیزاماسی اولان نادیر کیتابلار ایدی. منه سونرالار آیدین
اولدو کی، او، بو کیتابلاری توپلاماق اوچون چوخ زحمت
چکمیش، چوخ دا پول صرف ائتمیشدیر. میصیرده،
باغداددا، ایستانبولدا، پاریسده، لوندوندا اولموش،
باشقالاری ایراندا اله گتیردیگی نادیر کیتابی پول
خاطرینه، قازانچ خاطیرینه خاریجیره ساتدیقلاری
حالدا، او، مومکون اولدوقجا خاریجده اله کئچیره
بیلدیگی قییمتلی اثری آلیب، اؤز کیتابخاناسینا
گتیرمیشدیر. هم ده بو کیتابلاری کوللئکسیا خاطیرینه
یوخ، خالقین مالی ائتمک مقصدیه توپلامیشدیر».

ق.ممدلی قئید ائدیر کی، عالیم محمد علی تربیت
اؤزونون مشهور «دانشمندان آذربایجان» (آذربایجان
بیلگینلری) کیتابینی یازارکن اساس اعتباری ایله حاجی
محمد ناخچیوانی نین کیتابخاناسیندا ایستیفاده
ائتمیشدیر. مشهور اینگیلیس ایرانشوناسی اندوارد براون
«یران ادبیاتی تاریخی» آدلی چوخجیلدلی اثری نین
فاکتلارینی ح.م. ناخچیوانی نین کیتابخاناسیندا ایشله مک
نتیجه سینده الدهه ائتمیشدیر. یالنیز م. تربیت و ا. براون
دئییل، مشهور عالیم سعید نفیسی ده، بیر چوخ باشقا
عالیملر ده بو کیتابخانادا اولموش و اونون زنگین خزینه
سیندن فایدا لانمیشلار. ح.م. ناخچیوانی اؤزو ده بیر ادیب
کیمی ایراندا مشهور اولموشدور. آذربایجانین خطیب

نییه بو حاله قالیب بس بو گولوستانی - وطن؟
نه یاتیلسان، آیل، ائی میلیتی - بیچاره، آیل!
ساتیر آخیر وطنی دوشمنه عیانی - وطن.
درو دیوارینی قان ائيله ییب الوان، ائی دادا!
نه قمنگیزدی، یا رب، بو شبوستانی - وطن!
بالیشی - تازه قویوب باشینی ناز ائيله مه، دور،
سورونو قورد داغیدار یوخلاسا چوبانی - وطن!
اجنبی مولکو دولوب بی سر و پا میلته،
نییه، یا رب، بئله خار اولدو عزیزانی - وطن؟
دوشمن علم ایله بیزی ائيله دی حمال اؤزونه،
کیم دلیل ائتدی بیزی؟ - جهل! آ موسلمان - وطن!
وطنیز جیسیمیدی، سیز ده وطنه جان کیمیسیز،
راضی اولمون قالا جانسیز وطن، ائی جانی - وطن!
وئره لیم ال-اله، تحصیل و کمال ائيله یه لیم،
خوابی-قفلتدن آییلسین گرک اخوانی - وطن!
اولمایب شاد، اوزو بیر گولمه ییب افسوس، افسوس،
او زاماندا کی، اولوب معجزه ایران وطن!

شاه ظولمونون، ایستیدادین، موطلقیتین، جهالتین
حاکیم اولدوغو، آنا دیلینده یازماغین قاداغان ائیلدیگی
بیر اؤلکه ده بئله شعرلری یازماق اوچون بؤیوک هونر
صاحبی اولماق لازیم ایدی. ق.ممدلی یازیر: «شعرلری
اوخودوغوم، مضمونونا فیکیر وئردیم، دیلی ایله تانیس
اولدوم... دوغرودان دا معجز - معجز ایمیش.
ایستیدادین، موطلقیتین، آذربایجانلیلارین وارلیغینا
آمانسیز موناسیبتین حاکیم اولدوغو بیر زاماندا بئله
شعرلری یازماق اصیل معجز حادیثه دیر».

۱۹۴۲-جی ایل فنورال آیی نین ۲۵-ده «وطن یولوندا»
قرئتینده ق.ممدلی «هقیقتی سئون شاعیر» باشلیقلی
مقاله و شاعیرین بیر شعرینی چاپ ائتدیریر. بو
مطبوعاتدا معجز باره ده شاعیر کیمی بحث ائدن ایلک
مقاله ایدی.

تبریزی و باشقا مشهور عالیمیری حاقیندا بیر نئچه تدقیقات اثری چاپ اولونموشدور.

حاجی محمد ناخچیوانی م.ع. معجز حاقیندا معلومات وئره رک بیلدیریر کی، «...شاعر شبوسترده یاشاییردی. هر دفعه تبریزه گلنده مطلق بیزیم ائوده اولمامیش قاییتمازدی. کاسیب بیر کیشی ایدی. صابیر سپکیسینده شعر یازاردی و اؤزو ده صؤحبت دوشنده «من خالقیمی صابیر کیمی اویداجاغام!» دئیردی. چوخ بئتر یازان شاعیر ایدی. داها توخونمادیغی یئر، دولاشمادیغی یارامالزلیق قویمامیشدی. ائله بونا گؤره ده اونون شعرلرینی چاپ ائله مزدیلر. اؤزونو ده چوخ سیخما - بوغمایا سالمیشدی. گونو چوخ آغیر کئچیردی. یئددی-سککیز ایل بوندان قاباق شبوستردن چیخب شاهرودا کؤچمه لی اولدو. تبریزدن کئچنده بیر نئچه گون بیزده قوناق قالدی. سؤز آراسی منه دئدی کی، شبوسترلی دوستو خیاط آدلی بیریسینه اللی تومن بورجو اولدوغو اوچون بوتون یازیلارینی اونا وئریب، حالاللیق آلمیشدیر. او، گئندن سونرا من اؤزوم گئتدیم شبوستره، خیاطی گؤردوم، معجزون بورجونو وئریب، یازیلارینی آلیب گتیردیم...»

م.ع. معجزون ادبی ایرسینی داها اطرافلی تدقیق ائتمک اوچون م.ع. ناخچیوانی شاعیرین اؤز الی ایله موختلیف کاغیذلارا یازیلیمیش شعرلر باغلاماسینی ق.ممدلییه باغیشلاپیر. همین شعرلرین چاپینا ایجازه وئریلمه میش، اوخونماسی یاساق ائدیلمیشدی. م.ع. ناخچیوانی نین همین باغلامادان شاعیرین «جانلی جناز» شعرینی اوخوماسی اونا خصوصیه تاثیر ائدیر: «من شاعیره کی قودرتی، اونون فیرچاسی ایله تصویر ائدیلمیش تابلونو نظریمه گتیردیکجه مؤعجیزه اولان محبتیم قات-قات آرتدی.»

جنگ و جیدال ماهی - موبارکده چوخ اولور،
حاقسیز چیخار فقیر گنده گر شیکایتیه.
وارلی اگر فقیرین ازه داش ایله باشین،
تنبیه اندر حکومت او باشی جراحته.

«خمسئین الف» آیه سی نازیلدی شانینه،
الحق باهار گونلری بنزر قیامتیه،
بیر ایل قالیب اذانه هله باشی قوی یئر.
ای بیناماز، آچما گؤزون، باخما ساعتیه!

خالق حیاتی ایله باغلی اولان معجز آجی حقیقتلری،
جمعیتده کی ضدیتلری حساسلیقلا دویوردو. او،
وارلیلاری فقیر مالی یئمکده تقصیرلاندیریر، اونلارین
ریاکار اولدوقلارینی، خالقین مالینا مین جور حیله تورو
قوردوقلارینی عکس ائتدیریردی:

بیماریدی، قریبیدی، بی اختیار ایدی،
مؤحتاج ایدی قزایه، دوايه، حیمایتیه.
من موضطرب باخیردیم او جانلی جنازه یه،
آغلاردی گؤزلریم او پریشان قیافته.
بیر تخته پاره تک قوروموشدو او بینوا،
گؤردوم او حال ایلن دؤشه نیب خاکی-ظیلته.
زولفون ائدیپ نیقاب سارالمیش اوزرینه،
باشین قویوب داش اوسته، گئدیپ خوابی-راحته.
شکلی بیان ائدیردی کی، بو بیر عزیز ایمیش،
بیچاره بیر قضا ایله دوشموش بو حالته.
هر کس اونا باخیب دئدی: قالمیدی بوندا جان،
من ده دئییردیم: عؤمرو یئتیشمیش نهایتیه.
ناگاه گتیردی هوشه اونو تاققاتاق سسی،
آجدی گؤزون یاواشجا، منی سالدی حئیرته.
بیر باخدی حسرت ایله، یئنه یومدو گؤزلرین،
ایدی باشین، اوزون دایادی سنگی-عیرته.
معجز: بو سس ندیر؟ - دئدی:
باخدیم، دئدیم کی:

هئج!

دؤولتیلر گئدیرله نمازی-جماعته.
بیر آه چکدی، شؤله سی یاندیردی شاعیری،
یا رب، اولارمی چاره بو بیچاره میلته!؟

خالقین درد، قمی، غوصه سی، باشی نین بلاسی، بدبختلیگی نین سببلیرینی آچیب دئین شعرلر یازدیغینا گۆره معجز ساغلیغیندا چاپ اولونمامیشدیر. بونا گۆره ده، حاجی محمد ناخچیوانی ق.ممدلیدن معجزون کیتابینی چاپ ائتدیرمگی خواهیش ائدیر. بو، رسمی دایره لرین مؤعجیزه قارشى موناسیبتینه گۆره حاجی محمد ناخچیوانی نین مؤوقئیى نۇقطه یی-نظریندن بؤیوک جسارت طلب ائدن بیر تشبوس ایدی. او واخت تبریزده اولان یازیچی میرزه ابراهیموو و سووئت-ایران مدنی علاقه لر جمعیتی نین تبریز شعبه سی نین سدری حسین شریفوو کیتابین چاپ اولونماسینا کؤمک ائدیرلر. کیتاب اوچون بیر نئچه فوتو چکدیرمک، «شاعیرلر مجلسی»- نین نؤوبتی مشغله سینی معجزون وطنینده کئچیرمک اوچون شبوستره گئتمک ده قرارا آلینیر. معجزون وطنینده مؤعجیزه حصر ائدیلمیش ادبی ییغینجاق کئچیریلیر، رئداکسیادان - ق.ممدلی، ج.خندان، ح.ممدخانلی، س.داغلی، ح.م.ناخچیوانی نین اوغلو علیاغا، تبریز شاعیرلریندن - ح.فیطرت، میر مهدی اعتمادم، محمدلوی عباسی، میر مئهدی چاووشی، هیلال ناصیری، قاسیم کامیل، نیکنام، صحاف و ب. ایشتیراک ائدیرلر. ییغینجاقدا غلام ممدلی چیخیش ائدیر و شبوستره گلمکلی نین سببینی، شاعیرین یارادیجیلیغی، اونون بؤیوک قییمتی حاقیندا قیساجا معلومات وئیر.

۱۹۴۵-جی ایلین سونلاریندا - شاعیرین اؤلوموندن اون بیر ایل سونرا ق.ممدلی اونون اثرلری نین بیر حیصه سینی «سئچیلیمیش اثرلری» آدی ایله ایکی مین تیراژلا تبریزده چاپ ائتدیریر. بو، معجزون چاپ اولونموش ایلك شعرلر کیتابی ایدی. بئله لیکله، «آذربایجان ادبیاتی تاریخی» نه «میرزه علی معجز» آدلی بؤیوک بیر شاعیر قایتاریلمیش اولدو.

قئید ائتمک لازیمدیر کی، حم.ناخچیوانی نین وئردیگی الیازمالاردا شعرلر باشلیقسیز اولدوغوندان، کیتابدا

وئریلمیش شعرلرده اونلاری ق.ممدلی اؤزو علاوه ائتمیشدیر. کیتابدا شاعیرین ابا گئیملی، الینده کیتاب فوتوشکلینی، شبوستردن گلیب شاهرودا گئدرکن حاجی محمد ناخچیوانی نین اوغلو علی آغا چکمیشدیر. بو، معجزون عؤمرونون سونوندا چکیلیمیش فوتوسودور.

م.ع.معجزون شعرلریندن آنجاق ایکسی اؤز ساغلیغیندا - ۱۹۲۱-جی ایلده «موللا نصرالدین» مجموعه سی تبریزده نشر ائدیلمیگی زامان چاپ ائدیلمیشدیر. بونلاردان بیرى - ایضاسیز وئریلمیش «ولسون گرک»، دیگرى ایسه «شبوستر حاماملاری» شعرى «تازه شاعیر» ایضاسی ایله وئریلمیشدیر.

معجزون «سئچیلیمیش اثرلری»- نین ایلك نشرى ایسه بؤیوک بیر ادبی حادثه یه چئوریلیر. شاعیرین شعرلری هم باکیذا، هم ده تبریزده دفعه لرله نشر ائدیلیلر و بوندان سونرا تدقیقاتچیلارین دیقتینی جلب ائدیر - جعفر خندان، میر جلال، عزیز میراحمدوو، موباریز علیزاده، کامران ممدوو کیمی ادبیاتشوناس - عالیملر شاعیرین یارادیجیلیغینی تدقیق ائتمه یه باشلایلار. ق.ممدلی ده معجزون اثرلری نین نشری ایله کیفایتلنمه میس، دئمک اولار کی، عؤمرونون سونونا قدر معجزون یارادیجیلیغی ایله باغلی تدقیقاتلار آپارمیشدیر.

معجزون اثرلری نین نشریندن آز سونرا ق.ممدلی گونئی آذربایجاندا فوضولی شعر جریانینى داوام ائتدیرن شاعیرلردن حیران خانیمین آدی ایله باغلی آچیلمامیش صحیفه لری اوزه چیخاردی.

حیران خانیمین شخصیتی، حیاتی و ترجمه-حالی حاقیندا الدهه هئچ بیر سند اولمامیش، وفات ائتدیگی شهر و دفن ائدیلمیگی مزار بئله بللی اولمادیغیندان، اونون وفات تاریخی ده معلوم اولمامیشدیر. یالنیز ایکینجی دونیا موحاریبه سی عرفه سینده گونئی آذربایجانین ادبیاتشوناسلاریندان م.تربیت نشر ائتدیردیگی «دانشمندان آذربایجان» (۱۹۳۵) اثرینده شاعیره حاقیندا قیساجا معلومات وئرمیشدیر. آنجاق موحاریبه

کیتابا داخیل ائدیلسین. کیتابین ترتیبی منه تاپشیریلدی.

ق.م.ممدلی حیران خانیمین شعرلری ایله تانیش اولدوقدان سونرا «دانشمندانى - آذربایجان» اثرینده م. تربیتین بیر تاریخی یانلیشلیغی حاقیندا سؤز آچیر. م. تربیت هئچ بیر دلیل گتیرمه دن حیران خانیمین تبریزده دوغولدوغونو بیلدیریر. لاکین، غلام ممدلی شاعیره نین اثرلرینی دیقته نظر دن کئچیردیکده بونون یانلیش اولدوغونو آیدینلاشدیریر:

سوروشورسان نسبینی بو یازیق حیرانین،
بیر علی خادیمیدیر، جومله - جهانیه بیلدیر.
ناخچیوان شهرى نین اشرافینا چاتسا نسبی،
اصلینه وارسان اگر طایفه سى دونبولدور.

بو سطرلر حیران خانیمین ناخچیواندا دوغولماسینی، اصلا ایسه گونئی آذربایجاندا اولان دونبولی طایفاسیندان اولماسینی تصدیق ائدیر. خوییی اسرین ۸۰-جی ایللرینده ناخچیواندا مشهور کنگرلیر عایله سینده دوغولموش و اورادا دا تربیه آلمیش حیران خانیم، ایران-روس موحاربه سى نین ایلک آیلاریندا گونئی آذربایجانا کؤچورولموش، ۱۹- عصرین ۵۰-جی ایللرینده تبریزده وفات ائتمیشدیر.

ق.م.ممدلی حیران خانیمین یارادیجیلیغیندان بحث ائدرکن قئید ائدیر کی، لیریک شعرلرینده او، فوضولی مکتبی نین داوامچیلاریندان ساییلماغا لایقیدیر. او، اؤز قزلقلرینده کلاسیک شعریمیزین ان گؤزل پوئتیک نومونه لرینی وئرمیشدیر. حیران خانیم فوضولی و قوؤسى کیمی اوستاد شاعیرلره نذیره لر یازمیشسا دا، بو نذیره لرده اؤز اوسلوبونو و اوریناللیغینی ساخلا یا بیلیمیشدیر:

ای اوزوگول، عاریضی گولشن، دولانیم باشینا،
قددی نخلی-وادی-ایمن، دولانیم باشینا.
سؤیله ییبسن: دؤنمزین شعی-قددیم اطرافینا،
نئیلیم، سن بیر زامان آیلن، دولانیم باشینا،

ایللرینده ق.م.ممدلی م.بیراهیموون تاپشیریغی ایله حیران خانیمین شعرلرینی کیتاب حالیندا چاپ ائدیریر. سونرالار او، خاطیراتیندا یازیر: «رئدعکسیانین بیر تاپشیریغی اوچون میرزه ابراهیموون یانینا گئتمیشدیم. او، میز آرخاسیندا اوتوروب بیر کیتابا باخیردی: - غلام، بو، محمد علی تربیتین «دانشمندان آذربایجان» یدیر. بورادا آذربایجانین یوزلرله گؤرکملی شخصلری حاقیندا معلومات واردیر! حیران خانیم! آدینی ایلک دفعه ائشیتدیگیمیز بو شاعیر قادین حاقیندا نه قدر آز معلومات وئرلمیشدیر؟... اولایلمز کی، بو بؤیوکلوکده تبریزده اونو تانیان تاپیلما سین. خیش اسر بیزدن چوخ دا اوزاقدا دئیل!

- میرزه یولداش، نه ائتمک لازیمدیر؟
- آخترماق، سوراقلاشماق...

رئداکتورون بو تاپشیریغی منیم لاپ اورگیمدن ایدی.

ق.م.ممدلی قئید ائدیر کی، ح.م.ناخچیوانی ایله نؤوبتی گؤروشونده حیران خانیم حاقیندا صؤحبت ائدیرلر. «نوسخه سى آز تاپیلان، بلکه هئچ تاپیلما یان «دیوان»- لار خزینه سى نین صاحیبی»، عالیجناب، گؤزو-کؤنلو آچیق، خوش صحبت بیر ادبیات مفتونو اولان ح.م.ناخچیوانی حیران خانیمین دونیادا یئگانه نوسخه اولان، او واختا قدر (۱۹۴۵-جی ایله قدر) اونون شخصی کیتابخاناسیندا ساخلانیلان «دیوان»-ینی ق.م.ممدلییه وئریر. بو، حیران خانیمین اؤز تاپشیریغی، اؤز سلیقه سیله یازیلیمیش نوسخه ایدی. «اؤله او گئجه بو شعر اوستادی آذربایجانلی قادى نین اثرلرینی چاپ ائتمک باره سینده اؤترگی صؤحبت ائتدیک. ه.م.ناخچیوانی بو فیکری ده بئندی. بو باره ده سووئت مدنیت ائوی ریسى اهد باغیرزاده ایله دانیشماغی عؤده سینه گؤتوردو. نهایت مصلحت بئله اولدو کی، «سئچیلیمیش اثرلری» چاپ ائدیله جک کیتابا حیران خانیمین آذربایجانجا شعرلری نین هامیسی و اؤز حیاتینا آید فارسجا شعرلری

دردین آلام دلبیریم، دیوانیم ائت اغیار ایله
او دولانسین باشینا، یا من دولانیم باشینا.

یاخود:

وصلووه شاد، ولی فیرقتووه ناشادم،
بیلیم سنسیر ایشیم نالمیدیر، خندمیدیر؟
عقلیمی سردن آلیب، خلق ارا روسوا ائله دین،
بو گونه، دلبیری-من، سندمیدیر، مندمیدیر؟
عاشیقی اؤلدوره سن، وصلیله شاد ائتمیه سن،
سندن ای شوخ، بئله ظولم خوش-آیندمیدیر؟
ایستیری سیدقیله قوربان اولا اول شاهه بو گون،
گر فدا اولماغا حیران برازندمیدیر؟

همین ایل - ۱۹۴۵-جی ایل حیران خانیمین
«سئچیلیمیش اثرلری» ایلك دفعه اولاراق تبریزده ایران-
سووت مدنی علاقه لر جمعیتی طرفیندن عرب الیفباسی
ایله (سونرالار باکیدا) چاپ ائدیلیر. بو حادثه، قادی نین
اجتماعی حقوقسوزلوقو شرایطینده یاشایان، ایران
مورتچیلری نین گونئی آذربایجاندا، خصوصن قادینلارا
قارشى آپارمیش اولدوغو سیاسته باخمایاراق کلاسسیک
شرق پوئزیاسی نین موختلیف ژانرلاریندا یازیب-
یارادان، آذربایجان ادبیاتیندا مهستی گنجوی، آشیق
پری، خورشیدبانو ناتوان کیمی ایستعدادلی بیر شاعیره
نین میدانا چیخماسیندان خبر وئردی. بوندان بیر آز
سونرا همین کیتاب حاقیندا م.بیراهیموون «بؤیوک
شاعیره - حیران خانیم ” باشلیقلی ایلك مقاله سی
چاپ اولونور. او، یازییر: «حیران خانیمین یوخاریدا آدینی
چکدیگیمیز کیتابدا توپلانمیش شعرلریندن اونون ایستر
آذربایجان، ایسترسه فارس دیلینده موکمل بیر شعر
اوستادی اولدوغو مئیدانا چیخیر. اونون قزللری آتشین
بیر اورکله یازیلیمیش، اوجا معنالاری، نجیب دویغولاری
ترنوم ائدیر.

شاعیرین حسیات و دویغولاری نین، فیکیر و دوشونجه
لری نین دار بیر چرچیوه یه سیغمادیغینی قئید ائدن
م.بیراهیمو، بونا گؤره ده شعرلری نین زمانه سینه گؤره
آچیق و آیدین بیر دیلده یازیلیمیش، تشبیه لری رنگارنگ
بویالارلا بزنمیش اولدوغونو بیلدیریر. اونون ترجیبندی اؤز
آخیجیلیغی ایله اینسانی حیران ائدن گؤزل، کامیل بیر
اثر دیر. حیران خانیم پاک و یوکسک بیر محبتین
موغنیسی ایدی. یاخشی جهتی بوندا ایدی کی، هیجران
اودونا یانان شاعیره الینی دونیادان اوزمور، محبتین
گوجونه اینانیر، ووصالا یئتیشمه سه ده باشی همیشه
اوجا اولور.

بئش ایلیک (۱۹۴۱-۱۹۴۵) زحمتی نین محصولو
اولان بو کیتابلار حاقیندا ق.ممدلی یازییر: «چوخ اولور
کی، بیر گؤزل مصلحت، خئییرخاهلیق مقصدیله
وئرلیمیش بیر تاپشیریق اینسانی روحلاندیریر، داها آغیر
ایشلره گیریشمه سینه سبب اولور. «حیران خانیم»
منیم ادبی تدقیقات ایشیمده ایلك تجروبه ایدی.
سونرالار تبریزده و باکیدا ترتیب ائتدیگیم «حیران خانیم
- سئچیلیمیش اثرلری»، فدای نین «بختیارنامه»
پوئماسی، م.ه.معزون «سئچیلیمیش اثرلری»، «خیابانی»
و س. دؤنه-دؤنه نشر ائدیلمه سینده، شوبهه سیز کی،
میرزه نین تبریزده کی تاپشیریغی و «کمونیست»-دکی
مقاله سی منه دوستلوق کؤمگی اولموشدو.

بو منیم هئچ واخت یادیمدان چیخمیر».

حیران خانیمین اثرلری نین چاپیندان سونرا حاجی
محمد ناخچیوانی ق.ممدلییه داها بیر اثری چاپ
ائتمگی مصلحت گؤرور. بو، فدای نین «بختیارنامه»
اثری ایدی. دونیانین بیر چوخ دیلرینه ترجمه
ائدیلمیش بو نادیر نسخه سووت-ایران مدنی رابیطه
جمعیتی نین تبریز شعبه سی طرفیندن ق.ممدلی نین
گیریش سؤزو ایله، مین تیراژلا (نسخه ایله) چاپ
اولونور. ق.ممدلی اثرین چاتمایان صحیفه لرینی
فارسجادان نسر ایله ترجمه ائدیپ تکمیللشدیرمیشدیر.

کیتابین چاپیندان بیر ایل سونرا آکادئمیک ا.ا.بئرتئلس اثر ایله ماراقلانمیشدیر. لیاژمالاری فوندوندان چاپ نوسخه نی آلیب اوخوموش و چوخ قییمتلی، نادیر بیر اثر کیمی قییمتلندیرمیشدیر.

یازیلماسی ۱۶-جی عصرین سونلاریندا احتیمال ائدیلن پوئما دؤورونون اجتماعی-سیاسی تاریخی، آذربایجان ادبی دیلی نین اینکیشاف یولونو اؤیرنمک باخیمیندان قییمتلیدیر.

فئودال طولمو آلتیندا ازیلن خالقین اؤز حقوقلارینی مودافیعه یه قالخدیغینی گوسترن پوئمانی ادبیاتیمیزا بخش ائدن ه.م. ناخچیوانی اؤزو گنج یاشلاریندان ستارخان حرکاتی نین، شیخ محمد خیابانی عوصیانی نین ایشتیراکچیلاریندان اولموشدور. حاجی محمد ناخچیوانی نین آچیق فیکیرلی، موترقی و خالق نین مدنی ایرسینه بؤیوک محبت بسله ین بیر شخص اولدوغونو بیلدیرن ق.ممدلی اونونلا همیشه ماراقلی و فایدالی اولان صؤحبتلریندن بیرینی خاطیرلاییر: «...نجفده حضرت علی نین قبری اولان مسجد چوخ گؤرمه لی، تاماشا ائتمه لی بینادیر. او بینانین باییر طرفدن، یوخاری حیصه سینه باشدان-باشا گؤزل کاشی ایله ایشلنمیش اوزون بیر شعر یازیلیمیشدیر، اؤزو ده آذربایجانجا. باخیب، اوخویوب، اؤیرندیم، اوزونو کؤچوروب گؤتورموشم. سونرا یازیلماسی تاریخی ایله تانیش اولدوم. معلوم اولدو کی، اونو نادیر شاه اؤز سارای شاعیری نشه یه خصوصی اولاراق هامان مسجد اوچون یازدیریبدیر». بو عالیجناب شخصین اؤزونون و کیتابخاناسی نین سونراکی طالعیی حاقیندا ق.ممدلی بیلدیریر کی، عؤمرونون سون ایللرینده ح.م. ناخچیوانی تبریزده یئر آلیر، کیتابخانا بیناسی تیکدیریر و وصیت ائله ییر کی، او، اؤلدوکدن سونرا کیتابخاناسی بوتؤولوگو ایله همین بینایا کؤچورولسون و «میللی کیتابخانا» آدلاندیریلاراق خالقین ایستیفاده سینه وئریلسین. بئله ده اولور. ح.م. ناخچیوانی نین عوضسیز خیدمتلرینی خاطیرلایاراق ق.ممدلی یازیر: «...تبریزده و باکیدا چاپ ائتدیردیگیم «حیران

خانیم»، «میرزه علی معجز»، «بختیارنامه»، «خیابانی»، «قیزیل صحیفه لر» کیتابلاری نین و «زئینب پاشا»، «گولشاد» کیمی تاریخی و اینقیلابی شعرلرین مئیدانا گلمه سینده کؤمک اوچون، من او نجیب، خیرخواه و عالیجناب شخصه میننتدارام...»

۱۹۴۱-جی ایلده باشلامیش دئموکراتیک حرکات موحاریبه بیتدیکدن سونرا یئنئ مرحله یه قدم قویدو. ۱۹۴۵-جی ایلده دئموکراتیک حرکات گونئی آذربایجان بوریور و بو حرکاتا باشچیلیق ائتمک اوچون سنئیابرین ۳-ده سید جعفر پیشوری نین رهبرلیگی ایله آذربایجان دئموکرات فیرقه سی یاراندی. ۱۹۴۵-جی ایل دئکابر آی نین ۱۲-ده گونئی آذربایجاندا میللی حکومت قورولدو. میللی حکومتین ۱۹۴۶-جی ایل یانوارین ۶-دا وئردیگی قارار اساسن آذربایجان دیلی گونئی آذربایجاندا دؤولت دیلی ائلان اولوندو. تبریزده آدف-نین اورقانی «آذربایجان»، میللی حکومتین اورقانی «آزاد میلّت» قزئتلی، زنجاندا «آزر»، «گونش» ژورنالی و س. نشر اولوندو. اوللر اولدوغو کیمی «وطن یولوندا» قزئت قوزئی و گونئی آذربایجان مدنیت خادیملی نین امکداشلیغینی بیرلشدیریر، ادبی اثرلرین چاپینا خصوصی دیقت یئتیریردی. بو پروسئس ادبیات، مطبوعات و اینجه صنعت ساحه سینده بیر یوکسه لیش یاراتدی. تئاتر تاماشالاری، ادبی-اجتماعی گؤروشلر و مجلسلر تشکیل اولوندو. همین ایللر میللی-مدنی اینتیباه دؤورونده بدیعی ادبیاتین، پوئزیانین پارلاق اینکیشاف مرحله سی اولدو. بو زامان گونئی آذربایجاندا اجتماعی-مدنی فالیتده اولان میرزه ابراهیموو سونرالار یازیر: «محض او زامان من قوجامان ژورنالیست و یازیچی غلام ممدلییه دئدیم کی، ان یاخشی ادبی و پولیسیسیست یازیلاری توپلاسین و گله جک نسله ارمغان اولاراق اونو «قیزیل صحیفه لر» آدی آلتیندا کیتاب کیمی چاپ ائدک. غلام ممدلی بو ایشی هوسله یئرینه یئتیردی: کیتاب چاپا حاضر اولاندا من پیشوریدن خواهیش ائتدیم کی، اونا مقدمه نی اؤزو

خالق طرفیندن، او دۋورون ضیالیلاری طرفیندن بۋیوک روح یوکسکلیگی ایله قارشیلاندى.

ایکینجی دونیا موحاریبه سی سووئت اوردوسونون تاریخی قلبه سی ایله قورتاردیقدا سونرا ایرانداکی سووئت سیلاحلی قووه لری گئری چاغیریلدیلا. ۱۹۴۶-جی ایل مایین ۱-ده غلام ممدلی ده «وطن یولون» دا رئاكسییانی کوللکتیوی ایله بیرلیکده تبریزدن باکیا قاییدیر. او، تبریزده باشلادیغی ایشی باکیدا دا داوام ائتدیریر.

ق.ممدلی ایراندا اولدوغو زامان تبریز، تهران، اردبیل، اورمییه و دیگر شهرلرده ادبیات، تاریخ، میلی-آزادلیق حرکتیمیزا آید یوزدن آرتیق نادیر الیازماسی اولان کیتابلار، سندلر و فوتولار تاپیب توپلامیشدیر. میلی علملر آکادئمیاسی-نین شرق شعبه سینا (شرقشوناسلیق اینستیتوتونا)، ادبیات اینستیتوتونون الیازمالاری فوندونا، تاریخ اینستیتوتونا تقدیم ائتمیشدیر. بوتون بو مائتریاللار، کیتابلار تدقیقاتچی عالیمترین آراشدیرمالاریندا ان دیرلی منبع کیمی ایستیفاده اولونموشدور.

قیزیل اوردو ایراندا چپخاندان سونرا، میلی حکومتی موختلیف یوللارلا لغو ائتمه یه چالیشان قووام السسلطنه ایرانین ۱۰-جو مجلسینه سئچکیلر زامانی قانون-قایدانی تامین ائتمک بهانه سی ایله ۱۹۴۶-جی ایل نوبابر آیی نین ۲۲-ده حکومت قوشونلارینا گونئی آذربایجانا داخل اولماق حاقیندا امر وئردی. دئکابر آیی نین ۱۲-ده س.ج.پیشوری و اونون سیلاحداشلاری سووئت خصوصی اورقانلاری طرفیندن موهاجیرته مجبور ائدیلدیلر. عئینی زاماندا گونئی آذربایجانین هر یئرینده بوتون دئموکراتلارین تعقیب و تئررور ائدیلمه سی باشلاندى. مینرله آدام زیندانلارا سالیندی. گونئی آذربایجاندا دئموکراتیک حرکات قانینا غرق ائدیلدی.

یازسین. پیشوری بو ایشه بۋیوک اهمیت وئریب مقدمه نی یازدی».

همین ایل تبریزده «قیزیل صحیفه لر» کیتابی ایشیق اوزو گۋرور. کیتابدا گونئی آذربایجاندا دئموکراتیک حرکاتین اینکیشاف یوللاری ایزلنمیش و بو اینقیلابی حادثه لرده آد-نین آوانقارد رولو خصوصی اولراق قئید ائدیلمیشدی. آد-نین سندلری، پروتوکوللاری، معروضه لری کیتابدا اساس یئر توتور. کیتابین ترتیب اولونماسیندا بۋیوک خیدمت غلام ممدلییه و یازچی قیلما موسایئوه (یلکین) مخصوص ایدی. بعضی سببلره گۋره کیتابلاری ترتیب ائدنلرین آدلاری جمعی بیر نئچه نوسخه ده گۋستريلمیشدیر. بو جور کیتابلاردان بیرى کئچمیش عومومیتتيفاق دۋولت خاريجی ادبیات کیتابخاناسیندا ساخلانیلیر.

«قیزیل صحیفه لر» ایلک کیتاب ایدی کی، اورادا س.ج.پیشوری نین میلی-آزادلیق حرکاتی حاقیندا معنالی، هراتلی یازیلاری نین بیر قیسمی توپلانمیشدیر. اونون قییمتلی، ئلمی پوبلیسیست فیکیرلره زنگین اولان چیخیشلاری توپلانمیش، «قیزیل صحیفه لر» کیتابی

ادبیاتشوناسلیقدا دئییل، علم، معاریف و مدنیتین موختلیف ساحه لرینده چالیشان مۆتخصیصلر اوچون دیرلی منبعیدیر، سانباللی تدقیقاتدیر.

گؤرکملی ادبیاتشوناس - عالیم عزیز میراحمدوو غلام مەمدلی نین آنادان اولماسی نین سکسن ایللیگی موناسیبتیلە دئمیشدیر. «غلام مەمدلی اوریژینال بیر حیات یولو کئچمیشدیر. ماراقلی، دولغون، عیبرتامیز مضموندا اولان بو یول عئینی زاماندا، بیر چوخ جهتدن غئیری-عادیدیر.

فؤوق العاده حال دئییلمی کی، جیبینده نینکی اونیوئرسیتت، اینستیتوت دیپلومو، حتّی اورتا مکتب آتئستاتی دا اولمایان ق.مەمدلی چوخدان آذربایجانین قاباقجیل ضیالیلاریندان بیر کی تانینماقدادیر. او، یازیچی، تدقیقاتچی-عالیم، ژورنالیست، متنشوناسدیر، بیر سؤزلە، اسل معنادا امکدار مدنیت ایشچیسیدیر».

اورتا و یاخود عالی تحصیل آلانلارین هئچ ده هامیسی سؤزون اسل معناسیندا حقیقی ضیالی اولمورلار. عقل و ذکادان سوزولوب گلن ضیا، نور آلاە وئرگیسیدیر و بو خوشبختلیک هامییا نصیب اولمور.

غلام مەمدلی نین سیماسیندا بو خوشبخت یارانیش آذربایجان خالقن نین پایینا، طالعیینه دوشوب، اونون تاریخینه یازیلیمیشدیر.

ایران ایرتیجاسی گونئی آذربایجانین سیاسی نایلیتیرینی محو ائتدی، قزئت و ژورناللاری باغلادی، آذربایجان دیلینده تعلیم و تدریس قاداغان اولوندو. رضا شاه دؤورونون شووینیست سیاستی یئنیندن برپا اولوندو. آذربایجان ضیالیلاری نین نوماینده لری، دئموکراتلارین بیر چوخو تئررور و تقییدن خیلاص اولماق اوچون موهاجیرت ائتمه یه مجبور اولدولار.

۱۹۴۶-جی ایلده، دئکابر آیی نین ۱۲-ده گونئی آذربایجاندا میلی-آزادلیق حرکاتی مغلوب اولدوقدان سونرا ۷۶ مینه یاخین گونئیلو قوزئی آذربایجانا پناه گتیردیلر.

باکیا قایتیدقدان سونرا میلی-آزادلیق حرکاتی نین تاریخی ایلە باغلی آراشدیرمالارینی داوام ائتدیرن ق.مەمدلی، آرخیولردن، مطبوعات اورقانلاریندان توپلادیغی ماتریاللار اساسیندا داها یئنی بیر اثرینی ۱۹۱۷-۱۹۲۰-جی ایللر گونئی آذربایجاندا میلی-آزادلیق حرکاتیندان بحث ائدن «خیابانی» (۱۹۴۹) مونوقرافییاسینی چاپ ائتدیریر. بؤیوک اینقیلابچی نین حیاتی، دونیاگؤروشو، موباریزسینه حصر ائدیلمیش بو کیتاب تاریخی نؤقطه یی-نظریندن دیرلی تدقیقات منبعیدیر.

بیر ایل سونرا - ۱۹۵۰-جی ایلده ق.مەمدلی «گونئی آذربایجان شاعیرلری» آنتولوگیاسینی چاپ ائتدیریر. بورادا م.صایب، قؤوسی، حیران خانیم، انباتی، ح.م.شوکهوی، ع.ر.صراف، م.ع.لعلی، س.سلماسی، م.ع.معجز، ع.فیطرت، ج.کاشیف و ب. عینی زاماندا میلی-دئموکراتیک حرکاتین یئتیردیگی ایستعدالی گنج شاعیرلر حاقیندا قیسا معلومات و شعرلریندن نومونه لر وئرلیمیشدیر.

هم میلی حرکات دؤورونده، هم ده سونراکی دؤورلرده غلام مەمدلی نین میلی ادبیاتیمیزین، مدنیتیمیزین اینکیشافیندا خیدمتلری عوضسیز، مؤوقعیی بؤیوک اولموشدور. اونون گؤردویو ایشلر، ادبی آختاریش و تاپینتیلارین دیری، اهمیتی اوندادیر کی، اولار تکجه

صالح سجادی نین حیاتی و یارادیجیلیغینا قیسا باخیش

SALEH SƏCCADİNİN HƏYATİ VƏ YARADICILIĞINA QISA BAXIŞ

دکتر اسمیرا فواد

DR. ESMİRA FUAD

اورگینی قوبار ائدیپ، کؤنول تئلرینی اعتیازا گتیریب و آنا دیلینده یازیب-یاراتماسینا بؤیوک تکان وئریپ. بئله لیکله، بو توکنمه یهن آجی اونون الینه قلم آلیب دوغولارینی آغ ورقلره کؤچورمگین، هسساس کؤنلانو اوووتماغین ان گوجلو سببی اولوب. شاعیر همین ایللردن شعر یازماغا و بیر-بیریندن معنالی، فلسفی قاتلی اثرلر یازماغا باشلایب. او، تبریزه قاییداندان سونرا ایسه حسن اومود اوغلونون حاضیرلیق درسیریندن فایدالانیپ.

شاعیرین بو گونه دهک آذربایجان تورکجه سینده و فارس دیلینده قلمه آلدیغی اثرلریندن اولوشان ۲۶ کیتابی ایشیق اوزو گؤروب. "ایشیقدا دانیشتیق (شعر توپلوسو)"، "بیر سبد قیزیل یومورتا (آذربایجان هئجا شعرى آنتولوگیاسی)"، "قویما منی قان آپاری (آذربایجان ادبیاتیندا قزل ژانری حاقیندا اوچ جیلدلیک تدقیق، آراشدیرما، آنتولوگیا)"، "بیز بئله گولردیک (آذربایجان ساتیریک ادبیاتی حاقدا اوچ جیلدلیک تدقیق، آراشدیرما، آنتولوگیا)"، "بیز بئله آغلایاردیق (آذربایجان ادبیاتیندا مرثیه ژانری حاقدا اوچ جیلدلیک تدقیق، آراشدیرما، آنتولوگیا)"، "دان یولو (پوئما)"، "اوچوش هاوالاری (ماهنی توپلوسو)"، "آغ مقبره لرین شاعیرلری (آذربایجان توتکجه سینده ایکی جیلدلیک چاغداش شعر آنتولوگیاسی)"، "روشنای در بیاتی تورک (آذربایجان تورکجه سینده ایکی جیلدلیک چاغداش شعر آنتولوگیا فارسجا ترجمه سی ایله بیرلیکده)" کیتابلاری صالح سجادیه بؤیوک اوخوجو آودیتوریاسی قازاندیرمیشدیر.

شاعیر بو گون شعرلرینده "جنت قاپیسی" کیمی وصف ائله دیگی، اؤز ساکینلرینه اؤلمز روح، جان وئرن، اونلاری یاشادان، بوتون گونئی آذربایجان تورکلری نین یاشامیندا بیر مایاک-دنیز فزری رولو اوینایان بیر معبدده،

گونش اول، قوی غمیم داغدا قار اولسون!..

چاغداش گونئی آذربایجان ادبیاتی نین یارادیجیلاریندان بیرى، تانینمیش شاعیر و تذکره چی صالح سجادی ایتی، آیدین تفککورو ایله سئچیلن گوجلو قلم صاحبیدیر. او، ۲۱ اییول ۱۹۷۷-جی ایلده تبریزده دونیا گلیب. ایلک و اورتا تحصیلینی تبریزده آلیب. داها سونرا، تحصیلینی داوام ائتدیرمک اوچون اؤلکه نین پایتاخت شهرى تهرانا گئدیپ و علامه طباطبای اونیوئرسیتتی نین "ائییتیم علملری" فاکولته سینده داخل اولوب. طلبه لیک ایللرینده اؤزونو، میلی کیملیگینی درک ائدیپ داها یاخیندان تانیان صالح آنا دیلینه بؤیوک مارق گؤسترمه یه باشلایب. پروف.در. حسین محمدزاده صدیق دوزگونون آذربایجان دیلی و ادبیاتی اوزره بیلگیلریندن فایدالانیپ، آنا دیلی نین قایدا-قانونلاری، قرامماتیکاسی ایله تانیش اولوب و دوغما تورکجه نین تئخنیکاسینی دریندن اؤیرنمه یه سی گؤستریپ. بیر چوخ شاعیرلریمیزده اولدوغو کیمی، قوربت آجیسی صالح ین ده اینجه روحونا توخونوب،

اولویوردون باش شهری تبریزده یاشاییر و بؤیوک هوسله چوخشاخه لی یارادیجیلیغینی داوام ائتدیریر.

صالح ین ان چوخ سئودیکی و موراجیعت ائتدیگی شعر فورماسی کلاسیک پوئزیامیزین شاه داماری اولان قزلدیر. اونا گؤره ده اثرلرینی داها چوخ قزل ژانری نین موختلیف بحرلرینده یازیر. قئید ائتمک یئرینه دوشر کی، عومومیتله آذربایجان ادبیاتیندا اروز وزنی نین ۱۹ بحری داها گئنیش یاییلمیشدیر. نیظامی، فوضولی، نسیمی، س.ع.شیروانی، م.ع.صابیر کیمی بؤیوک سؤز صنعتکارلاری، اوستاد آذربایجان شاعیرلری، ائله ده حاقیندا بحث ائتدیگیمیز ص.سجادی اروز وزنی نین اویناق، دیلیمیزین داخلی قانونلارینا قیسمن اویغون اولان بحرلریندن ایستیفاده ائده رک چوخ موکمل، آهنگدار اثرلر یاراتمیشلار. بو ساحه ده آپاریلان علمی تدقیقاتلار دا گؤستریر کی، آذربایجان شعرینده اروز وزنی نین ۱۱ بحری نین موختلیف نؤولری داها ایشلک اولموشدور و دئمک اولار کی، بو شعر اؤلچوسونده ده میصراعرلارداکی هئجالار اساس گؤتورولور. لاکین ” عروس وزنینده یازیلان شعرلرده آهنگ هئجالارین سایى برابرلیگیندن یوخ، اوزون-قیسالیغیندان، اونلارین نؤوبلشمه سیندن، بیر-بیرینی ایزله مه سیندن یارانیر. بو جهتدن ده اروز وزنینده یازیلان شعرلرده کی میصراعرلاردا هئجالارین ساینده فرق اولاییلر ” .

بو فرقیلیک صالح سجادی نین ده قزلرینده اؤزونو باریز شکیلده گؤستریر:

چیراق الدهه گزیریک تبریزی، هردن دئییریک:

گؤره سن بوردا بیر ” اینسان ” چیخاجاق قارشیمیزا؟
دوشمن او دوستو کی، گلسه، قباقدان گله جک،
دوست او دوشمن کی، دالدا چوخاجاق قارشیمیزا.
دوشدو گؤیدن یئره بیر آلمانا، ال آتدیم گؤتورم،
سن دئدین: - آت یئره، شئیطان چیخاجاق قارشیمیزا.
بیز توکندیک، گئجه باتدی سحری تامسینیریق،
زیل گونش ایندی اوفوقدن چیخاجاق قارشیمیزا.

عرفان علمینین سیرلرینه واقیف اولان درین موطالع له شاعیر بیلیر و بیلدیریر کی، قزل یازماق چوخ چتین، هم ده مسئولیتلی، زیروه لری گؤیملره اللشن عظمتلی ساوالان داغینا، اونون ان اوجقار نؤقته سیننه چیخماق کیمی موشکول بیر ایشدیر. بو یولدا باشاریلار قازانماق هر شاعیره نصیب اولان موتلولوق دئییل:

قزل ندیر؟ ساوالان زیروه لی عینادجیل داغ،
اینانما کی، بو داغی هر قوزو یولوق چیخدی.
بو شعره زیروه ده سون وئرمک ایسته مزدیم، آما،
سؤزون دوداقلارینا قورخودان اوچوق چیخدی.

اونون بو ژانرا ماراقلی، فرقلی و اوریزینال باخیشی، قزله وئردیگی بؤیوک دیر ” قادین قوخوسو ” آدلی قزه لینده ده ان یوکسک حدده دیر. بو اثرده بطنیندن بوتون بشریتین دوغولدوغو قادینا گئرجک شاعیرین دوغولوشوندا چوخ اؤنملی رولو اولان قزل قارشیلادیریلیر. سونوجدا تکرارسیز، جاذیبه دار بیر منظره آلینیر. اوخوجو شاعیرین اؤزونخاس سونوموندا یاشامدان و عیرفان عالمیندن آلینان یئنیه اوبرازلاردان، تشبئه، متافورا، موبالیغه، بیر سؤزله، بدیعی تصویر و ایفاده واسیطه لریندن اولوشان هم سئوینج، هم ده کدر رنگلی، قم قوخولو دونیا یا قدم قویور. بو دونیادا ” قزل ” ، هم ده قادینا وئریلن اؤزل آددیر و بلکه ده بونا گؤره قزلدن بیهوش ائدیجی قادین عطری گلیر. اگر قرامماتیک جهتدن باخساق، حتی بو سؤزون یارانديغی ایکی هئجانین آراسیندان بئله بو آدین قوخوسو، هم ده قادى نین یاشادیقلا ریندان قایناقلا نان قان قوخوسو دویولور. شاعیر پوئتیک اوستالیق نوماییش ائتدیره رک هر کسین اورگی نین ان اینجه تئلرینی ریقته گتیرن، سیزلادان یئنیه بنزتمه اوبیئکتینی دیقته مرکزینه چکیر. عشق آجیسی یاشایان گنجلرین، کیشیلرین اورگی نین ساری سیمینه توخونور. بلکه ده اؤز فردی یاشامیندان دوغان اوقاتلا بیان ائدیر کی، حیاتدا اولان کیشیلرین هانسی

نین سول دۇشوندە، ینی اورگی نین باشیندا بیر یارا وارسا و او یارا دئشیلرسە، اوندان دا اطرافا مطلق بیر قادین قوخوسو یاییلار. یننە ماراقلی باشقا بیر مقاما توخونور: قادین کیشی نین، اینسان حیاتی نین ان اؤنملی وارلیغیدیر. قزلده صالح ین اوخوجویا و هر کسه اونوانلادیغی "قادین ندير؟" سوالینا اؤزونون وئردیگی جاواب گئچکدن چوخ دوشوندوروجودور. بو جاواب چیلپاق بیر حاقیقتی سرگیله ییر، قارشى جینسه منسوب اولان و هر بیریمیزین آناسى اولان قوتسال وارلیغین، یاشام بویو موختلیف مرحله لردن کئچن، بو زامان قیز، گلین، عؤمور-گون یولداشی و آنا آدینی آلان قادى نین دورومونو، یاشانتیلارینی بوتون یۇنلری ایله ادبی مستوییه گتیریر:

قادین ندير؟ ائله یالقیز یاتان بوتون کیشیلر، یاتاقدان آلدیغی بوش یئرده بیر زادین قوخوسو. یا قیز دئمک، سوروده سانکی کۆرپه بیر قوزو وار، کی، خوش گلیر آناسیندان اونا یادین قوخوسو. گلین دئمک، نئی پوزدورמושوق زیفاف گئجه سی، ندن بو هیجله ده بس یوخدو دامادین قوخوسو؟ "شیرین" سه باکیره لیک دسمالیندا قان گۆرچک، آما او قاندا یقین واردی فرهادین قوخوسو. قزل یازاندا اسیر منده آلمانین قوخوسو، ایکی هئجا آراسیندان سوزور قانین قوخوسو. قادین طبیعتە هر یئرده اؤز ایزین بوراخیب، سویون آخارلیغیدیر او، گولوستانین قوخوسو. یا داغدا فرهاد، توپراقدا شیرى نین شکیلی، یا چۆلدە مجنونا جئیراندی لئیلی نین قوخوسو. هله ده شئیتانین آغزیندا حوانین دادی وار، و یوسیف "این یاتاغیندا زولئیخانین قوخوسو. قادین آدیلا بشر اعتراضینی بزه میش، نئجه کی، "نازلی" دا وار ایندی "واریتان" ین قوخوسو.

حیات بویو یارانان هر کیشی قادین سئوه جک،

کی، هر قادیندا بیر آز واردی حوانین قوخوسو، سنه اینانماغی آدم بابامدان اؤیرندیم، منیم الیمده ده واردیر او "آلما" نین قوخوسو. گلین ائله بو قزلده شاعیرین تعلیملردن اولوشان پوئتیک فیقوریاراتما اوستالیغینا دیقت یئتیرک. بو پوئتیک فیقورلاردا "فرهاد و شیرین"، "للی و مجنون"، "یوسیف و زولیکا"، "آدم و حوا"، ائلجه ده "نازلی و واریتان" کیمی اثرلردن بری خالقین یادداشیندا داشلاشیب قالمیش، گونوموزه دک گلیب چاتمیش افسانه، روایت و عصاتیرلریمیزین، میفیک اوبرازلارین کودلاری گیزله نیر. "فرهاد و شیرین"، "للی و مجنون"، "یوسیف و زولیکا"، "آدم و حوا" افسانه و میفیک اوبرازلاری دیقتلی، موطالعه لی اوخوجویا معلوم اولاییلر، آنجاق نازلی و واریتان گلدیکده، بو فیکری امینلیکله دئمک اولمور. چونکی حکایه نین تاریخی او قدر ده اسکیلره دایانمیر و چاغیمیزین، خخ اترین اساسن ۱- جی یاریسیندا باش وئرن حادیثه لره سؤیکه نیر. بئله کی، ایراندا پهلویلر دؤورونون ان موباریز، مودرنیست دوشونجه لی شاعیرلریندن بیرى اولان احمد شاملو زینداندا یاتارکن واریتان آدلی باشقا موباریزه بیر شعر حصر ائدیر، لاکین شعرین مؤوجود حاکیمیتین، رژیمین سئنزورا سوزگیندن کئچیب-کئچمه مه سی مثله سینی گۆزه آلدیغیندان اثری یایارکن واریتان یئرینه نازلی آدینی یازیر.

یاخود، آشاغیداکی اؤرنکده سطرلرین آراسیندان بوی وئرن میفولوژی اوبرازا و همین اوبرازی یارادان اولایا دیقت یئتیریب آچیقلاما وئرسک، گۆزلیریمیز قارشیسیندا بشر تاریخی نین، یارادیلیشین اؤنملی صحیفه لریندن بیرى آچیلار:

گه می سینمیشدی ساهیلده، ازیلمیشدیک، اوغولموشدوق، گه می سینمیشدی، بیز ده "نوح" ون اوغولایا بوغولموشدوق. بئیتده مؤلیف نوه پئیغمبره ایشاره ائده رک تلمیه یارادیر. روایتە گۆره، توفان قوپوب بوتون یئر اوزونو سو

ایله یارادیلان اوبرازلارا - تلمیهلره سیخ-سیخ راست گلینیر. و او، بیر تلمیهین ایچینده بزن هم تشبئه، هم موبالیغه، هم ده توصیف یارادا بیلیر. صالح ین قزلرینی اوخویارکن حاضیرلیقسیز، تاریخن آرخیولرده گیزلی قالان حادیثه لریندن، سیرلر و رمزلر دونیاسیندان بیخبر اولان اوخوجو سطرلرین آلتیندا گیزلنن معنالاری آنلاماقدا چتینلیک چکه بیلر. طبیعی، بو تلمیهلری یارادارکن شاعیر یازدیقلارینی تکجه سؤزو ایشاره دن قانان عاریفلرین آودیتوریاسینا یؤنلتمیر، عینی زاماندا خالق نین بوتون طبقه لری نین اوخویوب آنلاماسینی دوشونور و بو، اونون آمالینا چئوریلیر.

بعضی گونلرده دوشمنه قارشى،
قارداشیم آرخاسیندا قان تۆکدوم.
بعضی گونلر ده، قارداشین تالاییب،
نشی اوستونده " چالديران " ، من ایدییم.

آنامین قوللاری آراسیندان،
آتامین نشینی آلانمیردیم.
قورخودان اوچموش ائولر آلتیندان،
سیزلیان قاندا " ورزیکان " ، من ایدییم.

بیرینجی بئیتده صفوی و عثمانلی دؤولتلیرى - شاه اسماعیل خطایی ایله ای سولطان سلیم آراسیندا ۱۵۱۴- جو ایل آوقوستون ۲۳-ده گونئی آذربایجانین ماکو شهرى یاخینلیغیندا باش وئرمیش مشهور دؤیوشو نظرده توتان صالح ایکینجی بئیتده نئچه ایللر اؤنجه ۲۵۰۰ نفره یاخین اینسانین اؤلومونه سبب اولان ورزیکان زلزله سینه ایشاره ائدیر. دهشتلی طبیعت حادیثه سی زامانی فاجیعه نین آجیسینى دادمیش بیر شخصین دیلیندن یازدیغی " آنالار ایسته دیلر سود وئره لر، قان گلدی " قزه لینده ده همین زلزله نین سویداشلارینا بخش ائتدیگی آجیلاری، خالقین اوزونتوسونو، اوزلشدیگی بلانین آغیرلیغینی تصویر ائتمه یه چالیشیر، اوخوجونو خیالان او مشوم گونلره آپاریر و تاریخی کئچمیشی اونوتماغا چاغیریر. " چونکی هییم ائدیلم

باساندا هر جانلیدان بیر جوتونو و یالنیز دینییه ایمان گتیرنلری تاختادان دوزلتدیگی گمییه میندیره رک خیلاص ائدن نوه پئیغمبرین دؤرد اوغلوندان بیرى - کنان آتاسی نین " گل، بیزیمله بیرلیکده گمییه مین، بوغولماقدان اؤزونو قورو، کافیرلردن اولما! " (مجازی آنلامدا " دوغرو یولو سئچ! ") چاغیریشینا محل قویمور. دینییه ایمان گتیمه ییب آتاسی نین دوشمنلری ایله یاشاییب اوندان اوزاق گزن کنان تکبوره: " من بیر داغا سیغینارام، او دا منی سودان قورویار! " - دئییه رک پئیغمبره بویون آییمیر، تاختا گمییه مینمیر و دیگر جانلیلار کیمی، او دا فیرتینادا بوغولوب محو اولور.

صالح شعرلرینده خالقین دیلینده، اونون یاراتدیغی آغیز ادبیاتی نین، آتا سؤزو و ضرب-مثللرین آغیرلیغی، فلسفه سی چؤکموش کلاملاری ایله دانیشماغی، داغدان آغیر فیکیرلردن اولوشان سؤز بوخچاسیندان اینجیلر سئچه رک اثرلرینه یئنی، گؤزل ناخیشلار وورماغی دا چوخ سئویر و بو ناخیشلار اوغورلو آلینیر. مثلن:

دوشمن او دوستدو کی، گلسه قاباقدان گله جک،
دوست او دوشمندى کی، دالدان چیخاجاق قارشیمیزا.

دوشدو گؤیدن یئره بیر آلما، ال آتدیم گؤتورم،
سن دئدین: - آت یئره، شئیتان چیخاجاق قارشیمیزا.

بو بئیتلرین آلت قاتینداکی گیزلینلر ده موطالعہ لی اوخوجویا همین آیدین اولدوغوندان شرحینی وئرمه یه لوزوم گؤرموروک.

بو گونون ادبیاتینا و بدیعی-پوئتک متنلر حاقیندا قلمه آلینان ادبی-تنقیدی یازیلاردا نظر سالساق گؤرریک کی، پوستمودرنیست متنلرده ده اساس مقصد حادیثه نی دانیشماق دئییل، اصلینده همین اولابین یاراتدیغی دوغولاری آنلاتماق اولور.

محض بو نؤقتئی-نظردن شاعیرین بیر چوخ شعرینده، اؤزللیکله قزلرینده و " دان یولو " پوئماسیندا هانسیسا بیر تاریخی اولایا، عصاتیری حادیثه یه، شخصیت ایشاره

محاربه لر تۆره دن، خالقیمیزا فلاکتلر گتیرن
 ائرمیلرین " دیزدن دیزه ائرمیستان " دؤولتی
 یاراتماق مقصدی تعصوبکیش گونئی ضیالیلاری،
 آیدینلاری کیمی، صالح سجادی اوچون ده تکجه قوزئی
 آذربایجانا آید مثله کیمی قالمیر، بو درد اونون دا روحوندا
 بوتؤلشیر، میللی موجدیله نین ترکیب حیصه سینه
 چئوریلیر. حتّی اورگی نین دایم سیزلایان یاراسینا
 دؤنوشور:

او، یانیر ایچیمده بیر اوجاق کیمی،
 اوخشاییر ساچیمی بیر داراق کیمی،
 سئوگی بیر یارادیر " قاراباغ " کیمی،
 من اونو قلبیمده دولاندیریرام.

ائرمی وانداللاری نین گونئی آذربایجانین اورمو،
 سولدوز و دیگر شهرلرینده سویداشلاریمیزی کوتلوی
 قیرغینلار معروض قویدوقلارینی، کندلرده اولمازین
 آزغینلیقلار، وحشیلیکلر تۇرتدیکلرینی، مؤمین
 موسلمانلارین اینانجلارینی، قوتسال مکانلارینی بئله
 تحقیر ائتدیکلرینی اونوتمايان صالح، مقامی گلدیکجه
 همین فاجیعه لره پوئتیک موناسیبت بیلدیریر. " من
 ایدیم " قصیده سی نین میصراعلاری داخیلینده کی
 کونکرئت جومله لرله قانلی حادیثه لرین آیدین منظره
 سینی جیزیر و ائرمیلرین وحشی خیصلتینی گؤستریر:

آخشام اوستویدو... بیر یازیق کندی،
 گولله یه باغلامیشدی ائرمیلر.
 کئفلی گیردیکلرینده بیر مسجدده،
 قانلی گولدسته ده اذان، من ایدیم.

عمومیتله یوردوموزون زامان-زامان اوزلشدیگی
 فلاکتلری اونوتمايان یوردسئور شاعیر بعضن بیرجه بیته
 خالقین عصرلر بویو چکدیگی آهلاری، ظولم و

حادیثه اوخوجونون گؤزو اؤنونده گئنیش بیر منظره نی
 جیزیر و سن بو بئیتین یاراتدیغی تصوراتلا آرتیق او
 موبالیغه لرین، تشبیه و ایستیعاره لرین عالمینه اؤزون
 یوللانیرسان " . اوز توتدوغوموز آیری-آیری اؤرنکلردن
 ده گؤرونویو کیمی، س.سجادی اثرلرینده موکالیمه،
 تشبیه، لففو نشر (" بوکمه و یایما " کلاسسیک شعرده
 سونراکی میصراعلاردا تعیین، تاماملیق و خبرله
 تاماملانان سؤزلرین ایلک میصراعلاردا ایشله دیلمه سی)،
 موبالیغه (بدیی یالانین ماراقلی واسیطه سی)، هوسنی-
 تلیل (گؤزل اساسلاندیرما، سبب و بهانه گتیرمگین
 گؤزلیگی)، تعلیمه پوئتیک فیقورلاریندان مهارتله
 ایستیفاده ائتدیگینی نومونه لرله سوبوت ائدیر، آنا دیلی
 نین اینجه لیکلرینی، سؤزلرین معنا چالارلارینی گؤزل
 بیلدیگینی گؤستریر. یاراتدیغی وزن و قافییه سیستمی
 شعرلری نین موسیقی قاتینی، آهنگینی دوزنله ییر،
 هؤردویو نفیس لیباس ایسه سؤزلرین داخیلینده کی
 معنالارلا وحدت تشکیل ائدیر.

"حیات فلسفه سی، میللی کیملیک، میفیک
 دونیاگؤروشلری آلتیندا گیزلنن تاریخی، دیلده کی
 کودلو سؤزلرده یارادیلیشین سیرلرینی (شامیل صادیق) "
 عاریف شاعیر و یازارلار محض بو کیمی پوئتیک فیقورلار
 واسیطه سی ایله اوخوجولارلا چاتدیریرلار. ماراقلی جهت
 بوراسیندا دیر کی، صالح ین ائله اؤزونون ده عؤمورنامه
 سی، یاشانتیلاری و خاطیره لری اثرلری نین، شعرلری
 نین سطیرلری آراسیندان اوخونور و گئنللیکله، هئچ
 گؤزله نیلمه دن شوورالته ساخانجلار عومومی معنایا
 قوشولور. طبیعی، آخی شاعیر، یاخود یازار اکثر حاللاردا
 اؤزونو، ایچ دونیاسینی، یاشانتیلارینی، آجیلارینی، اورک
 آغریلارینی و حیات نشه سینی هایقیرماق
 مؤحتاجلیغیندان قلمه ساریلیر.

تورکون باشینا بلنن ائرمی بلاسی، خخ اسرده دفعه
 لرله آذربایجانین قوزئیینده یئنی تورپاقلار اله کئچیرمک
 ایدیعاسیلا یوردوموزو ساواشا سوروکله ین و عدالتسیز

حاقسیزلیقلاری دا اوبرازلی شکیلده میصراعلارا، سطیرلره
سیغیشدیرا بیلیر:

تورک ائلی نین آز گۆرونوب، بئش گونو بیر حالدا کئچه،
فلک بیر آن گولدوره رک، یانديرار اون گون دده می.
تورک ائلی نین روزگاری نین دال-قاباغی بللی دئییل،
بو گون چيخار سفر آیی، صاباح گیرر محرمی.

گۆرونور، اونون "بیر قفس وار منده" قزه لی "فیل
قولاغیندا یاتمیش" اینسانلاری، سویداشلارینی خابی-
قفلتدن اویندیرماق، "کھف اصحابی" اولماقدان و
بلالاردان قورتولماق، تورک ائللری نین اوزونو گولدورمک
اوچون، هم ده بیر سسله نیشدیر:

عشقی هایقیر داغلارا، وولکان اوینسین اوینغودان،
گۆزلرین آچ، دالغالی عوممان اوینسین اوینغودان،
ال آپار او تئلری یان ائت، اوزون چيخسین اوزه،
ینی بیر ظولمت سؤکولسون، دان اوینسین اوینغودان.
سانکی دنیا بیر کۆھول، خالق ایسه "کھف اصحابی" دیر،
بیر نفس اسدیر باری، بیر جان اوینسین اوینغودان.
قان ایچردی بیر زامان بو اؤلکه نین توپراقلاری،
مین قان آخدیر، بلکه بیر مئیدان اوینسین اوینغودان.
نه هیدایت ائيله ین قالمیش، نه یولدان ائيله ین،
تانرینی هایقیر، باری شئیطان اوینسین اوینغودان.
بیر قفس وار منده، منسه او قفسده دوستاغام،
بیر قاناد چال، بلکه بو زیندان اوینسین اوینغودان...

قئید ائتدیگیمیز کیمی، ائل درد، خالقین تاریخین
آیری-آیری مرحله لرینده یاشادیغی فاجیعه لر بوتون
گونئی شاعیرلری نین، ائلجه ده صالح ین اثرلرینه،
همچی نین پوئما یارادیجیلیغینا دا ائتکيسیز اؤتوشمه
ییب. او دا دیگر قلمداشلاری کیمی، بو آجی قدری،
فاجیعه لری زامان-زامان اثرلری نین باش موضوعونا
چئویریب. آرتیق نئچه ایللردیر کی، اؤزونو چاغداش دؤور
گونئی آذربایجانین قودرتلی شاعیرلریندن بیری کیمی
تصدیقله ین س. سجادی "دان یولو" پوئماسیندا

تبریزین تاریخی و ورقله ییر، هیجری-قمری تاریخله
۱۰۵۵-جی ایلده شهرده باش وئرن دهشتلی زلزله نین
موصیبتلری، آمانسیر طبیعت حادثه سیندن سونرا
حؤکم سورن آجلیق و صفالت، قیتلیقدان قیریلان
اینسانلارین اورکداغلیان فاجیعه سی، اؤلوم وحشتی، ان
تاثیرلیسی ایسه زلزله نین گتیردیگی آجلیق نتیجه
سینده دونیادان کۆچن اینسانلارین ایچریسینده داها
چوخ اوشاغین، کۆرپه فیدانلارین اولماسی، آجلیقدان
اینسانلارین بیر-بیری نین اتینی یئمه سی کیمی
دهشتلی حادثه لر تصویر ائدیلیلر. بو پوئما منه چوخ
آغریلی، هم ده ماراقلی بیر دئییمی خاطیرلاتدی.
چوخوشاقلی عاییلهلرده اوشاقلار بیر-بیری ایله یولا
گئتمه ییب ساواشاندا آنالارین اونلارا تپینه رک ایلک
سؤیله دیگی قیناق بئله اولور:

- آی بالا، نه اولوب، نییه بیر-بیرینیزین اتینی
یئیرسیز؟

ق. تبریزی نین ده گۆردوکلرینی بئله نظمه چکمه یه چالیشدیغی همین طبیعی فلاکته س. سجادی نین ائل آراسیندا دئییلنلره و تاریخی منبعلره ایستینادن یازدیغی ایضاحدان آیدین اولور کی، آجلیقدان دونیاسینی دییشمیش همین اوشاقلاری ایندی تبریزده تیکیلن ” تالیقانی ” مکتبی نین یئرینده کی مزارلیقدا دفن اندیمیشلر. قیتلیق دؤورو بیتندن سونرا، بالاسینی ایتیرمیش آنالار او قبریستانلیغا آش//شوربا بیشیریپ گتیرر، آنجاق اؤولادلارینا یئدیله بیلمه دیکلریندن آغی

کوللکتیوده تمثیل اولونان ایشچیلرین ده آراسیندا قئیلو-قاللار، چکیشمه لر اولدوغوندا همکارلاری اونلارا عئینی معنالی سوال اونوانلاییر. پوئمادان اؤیره نیریک کی، همین سوال دا اؤز قاینایینی محض تبریز زلزله سی نین او وحشتیندن گۆتوروب. زلزله نین آغلاسیغماز فسادلاریندان بیرى اولان آجلیق، قیتلیق زامانی اینسانلار بیر-بیری نین اتینی یئیریمیش. گوجلور زیفلری اؤلدوره رک آجلیغینی اؤز قان قارداشی نین اتی ایله آرادان قالدیریمیش... اثرین بیر حیصه سینده زلزله نین

دئییه-دئییه مزارلارین اوزرینجه تۆکوب گئدرمیشلر. ائله بونا گۆره ده همین مزارلیغا ” آش تۆکولن قبریستانلیق ” دئیرمیشلر.

آنا، اوشویورم، انشیک سویوخدی!
باس منی باغرینا، سویوخ دیمه سین،
منه آش وئر آنا! اؤلدوم آجیندان،
باغلا کؤینگیمین آچیخ دویمه سین.

آنا، دا آغلاما، منه ناغیل دی!
بیر ناغیل دئنن کی، هئچ کیم دئمه ییب.
جاناوار آجیننان کئچی ننه نین-

گتیردیگی قیتلیق دؤنمینده اوشاقلارین چوخونون آجیندان اؤلمه سی، چاره سیز قالان اینسانلارین قهری و یاشانان وحشتی عکس اولونور. همین فاجیعه نین بؤیوک شاعیر قتران تبریزی ده شاهیدی اولوب و او وحشته مشهور بیر قصیده حصر ائدیپ:

تانری نین بلاسی تبریزه گلدی،
فلک نعمتینی توکتدی، آمان،
ائیش-یوخوش یئرلرینی دییشدی،
آران داغا چیخدی، داغ اولدو آران،-

يازىق بالالارين توتوب يئمە يىب...

دوغولمانين مایاسیندا کۆک سالان درین کدرین رولو آز
دئیل... " گئجه دیر " قزه لینده بیان ائتدیگی کیمی:

قزل دوغور دلی بئینیم، یئنه بو کیرپیکلر،
یومولماقلا یومولماقدا غرق اولان گئجه دیر.
یئنه ایچیمده اویاقدیر هوزونلو خاطیره لر،
اؤتن کدرلریمی فیکریمه سالان گئجه دیر.

آما ان دردلی میصراعلاری نین آلت یاپیسیندا بئله یئنه
ده ایشیقدا، آیدینلیقدان، گئجه دن سونرا دوغان
گوندوزدن سوراق وار:

ساجیم آغارمادادیر، گئتگئت ساجیم سانکی،
سحر چاغیندا ایشیقلاردا محو اولان گئجه دیر.
آنام بو گۆیلره یاس پالتارین یویوب سرمیش،
یا دا، آتام یاسینا ساجلارین یولان گئجه دیر،
آنا، سحر دی؟! یا آغ بیر چگین اسیر کوچه ده،
یا اود توتوب نفه سیندن ایشیقلانان گئجه دیر؟!
گونش اسیر گلیر آردیمجا قاپقارا کۆلگم،
بو کۆلگه دون گئجه دن قورتولوب قالان گئجه دیر.

سئودیگینه " گونش اول، قوی قمیم داغدا قار اولسون!
" ایستگینه بولونان و بو گۆزه لی غورورلو بیر گونش
سانان شاعیرین عئینیدالی قزه لینده " گونش اولماسان،
هئچ اولماسا، ایکی دان اولدوزو آخدیر گۆزلرینده "
آرزوسونون بوی وئرمه سی یئنه ده ایچینده کی ایشیق
حسرتینی، ایشیق آجلیغینی، آیدینلیغا، نورا اولان تشنه
سینی یانسیدان وورغولامالاردیر.

خالقی، ائل-اوباسی ایله باغلی اولان، سؤز صنعتی نین
ابدیلیگینه، ایستعدادی نین گوجونه و تاپیندیغی
ایشیغین بوتون یئر کوره سینی آیدینلاشدیراجاغینا
اینانان صالح سجادی هله نئچه-نئچه بیتکین اثرلری
ایله اؤز اوخوجولارینی بوندان سونرا دا سئویندیره
جکدیر.

آرتیق نئچه ایللردیر کی، اؤزونو چاغداش دؤور گونئی
آذربایجانین قودرتلی شاعیرلریندن بیرى کیمی تصدیقله
ین س.سجادی نین " ایشیقدا دانیشیق " آدلی شعر
توپلوسوندا یئر آلان و شاعیر خیالی نین بهره سی، ذکا و
روحونون محصولو اولان شعرلری نین اکثریتینده اوخوجو
سانکی ایشیق، گۆزلیک و سئوگی آختاریشینا چیخیر. بو
آختاریشین سونوندا آنلاییر کی، ظولمت گئجه نین
باغیرینی یاران، قارانلیقلار مئیدان اوخویان نور، ایشیق
محض سئوگیدیر. شاعیرین کۆنول وئردیگی، آی
پارچاسینا بنزه ین " تاجیک " یانقلاری نین اوستوندن
اولدوز کیمی پارلایان تورک گۆزلری ایله اونا باخان
گۆزلدن ایستگی " ایشیقدا دانیش!" اولور.

گئجه ظولمتینده سنه دالمیشام،
سنین یوخلوقون باغیریمی پارچالار.
سنه دالمیشام، هئچ بیلیرسن ندن؟!
قارانلیقدا هر کس ایشیق آختارار.

گۆزلیک ایشیقیدیر، نورا بنزیر،
ایشیق سئوگیدیر، هر نه اولسا حساب.
اولوسان بیزیم دیلده آی پارچاسی،
او " فارس " لار دئین، " پنجه آفتاب ".
ایشیقدا دانیش! قوی سپیلسین بیر آن،
بولوددان یاغیشتک یئر سۆزلرین،
توتوق گۆیده اولدوز کیمی پارلا سین،
او " تاجیک " یانقلاردا تورک گۆزلرین...

خالقی نین و اؤزونون باشی اوزرینده اینتهاسیز گۆیون
بولودلو اوزونده آیین دوغماسی، اولدوزلارین بیر-بیرینه
گۆز وورراق جیلولنمه سی اونون ایلهام منبعی، یئنی
بیر قزل، یاخود دا قصیده سی نین، قوشما و چارپارالاری
نین دوغولماسی اوچون تکانا چئوریلیر... آما بو

عزیز سلامین پوبلیسیستیکاسی

ƏZİZ SƏLAMİNİN PUBLİSİSTİKASI

زمینه زینالووا

ZƏMİNƏ ZEYNALOVA

او، مشهور ایتالیان رسسامی پ. پیکاسسودان نومونه وئره رک بئله یازیر: "من اوشاقلیغیمدا راپهائل کیمی رسم چکردیم و یاشلی چاغیمدا بیر اوشاق کیمی" (۷؛ ۱۳۲) رسامین بو قناعتینی شرح ائدن ه. سلامی گرگین، محصولدار یارادیجیلیق یولو کئچن صنعت آدمی نین ایللر اؤتدوکجه ساده اثرلرله درین معنا کسب ائدن نومونه لر یاراتماسینا اؤتم وئریر: "زامان کئچدیکجه، یوللار آرایا-آرایا آرتیق قوجالان رسام بیر اوشاق راحتلیغینا چاتا بیلیمیشدیر. اؤز ایستگینی، بیر اوشاق کیمی ان راحت، ان ساده، ان قیسا و ان بسیط بیر بیچیمده آنلادا بیلیمگی اؤیرنمیشدیر" (۷؛ ۱۳۲)

مؤلیف بو فیکیرلرینی بدیی ادبیاتلا مشغول اولانلاردا شامل ائدیر. او، بو مونااسیبتله بیلدیریر کی، شعرین ساده اولماسی اونون دایاز و ایچی بوش اولماسی دئییلدیر. شاعیر دنیا ادبیاتی نواینده لریندن اولان بئرتولد برئجتدن گتیردیگی "تکریشمه" شعر ایله اؤز فیکیرینی اساسلاندیرماغا چالیشیر:

اوتورموشام کوچه نین کناریندا
سوروجو دیشیر تکر.
اولدوغوم او یئری سئومیرم.
گئده جگیم یئری ده سئومیرم،
بس نییه سوزورم تکرین

صبرسیزلیکله دیشمه سینی؟ (۷؛ ۱۳۵)

شعرین دوغرودان دا بسیط گؤروندویونو اعتراف ائدن ه. سلامی، بونونلا یاناشی معنا یوزومونو اونون ایچینده آخترماغا سی ائدیر. شاعیرین فیکرینجه، همین شعرین مؤلیفی آیریلدیغی یئرین اورگینجه اولمادیغینی بیلیر و گئده جگی یئرین ده بئله اولاجاغینا اینانیر. لاکین بوتون

ع. سلامی یارادیجیلیغی نین بیر جیغیرینی موختلیف موضوعلاردا حصر ائدیگی پوبلیسیستیک مقاله لری تشکیل ائدیر. اونون یازیلاری نین معنا چالاری باخیمیندان رنگارنگیلیگی شاعیرین بدیی ادبیات نواینده لری نین یارادیجیلیغی ایله موتمادی اولاراق تانیشلیغیندان خبر وئریر. ه. سلامی بو مقاله لرده توتارلی فاکتارلار سؤیکنن فیکیرلرینی سلیست ایفاده ائتمک باجاریغینا مالیکدیر. بو معنادا او، قلمیندن چیخان هر یازیسیندا عدالتلی مؤوقئدن چیخیش ائدیر. ع. سلامی قوزئی آذربایجان بدیی ادبیاتی نین نواینده سی نرمن کامالین شعر یازماسینا مونااسیبت بیلدیردیگی "افوقلر سسله یهرسه" مقاله سینده دنیا مدینیتی نین موختلیف ساحه لری تمثیلچیلری نین فالیت خصوصیتلریندن میثال گتیررک فیکیرینی چاتدیریر.

بونلارا رغمن او، سئوه بيله جک بير يئری آرامقادير، آرزوسوندا اولدوغو منزله چاتماق اوچون اؤزو ده بيلمه دن ايستمه ديگی بير يولا چيخير و سوندا حسرتی ايله ياشاديغي او يئره قووشاجاغينا اوميد ائدير.

بير نچه سطيگردن عيبارت اولان ساده بير شعرده درين معنائين گيزلنديگيني سؤيله ين ع.سلامی بونو، ن.کامالداڭ گتيرديگی شعر نومونه سینه آيد ائتمک مومکون اولماديغيني دئير:

گئجه دير ايواندا دايانيب گؤيه باخيرام
گورورم گؤيون اورتاسيندا پارلاق بير اولدوز
آچيرام دئيرم اونا ان بؤيوک آرزولاریمی
سونرا اوندان بير آز كيچيگيني
سونرا اولسا دا اولار آرزولاریمی
تئز-تله سيک دئييب دايانيرام
بير ده گورورم تريندی اولدوز
باشلادی گئتمه يه-گئتمه يه
سن دئمه هئچ اولدوز دئييلميش
طيار حيميش، طياره ايشيغي. (۷؛ ۱۳۴)

ع.سلامی بو شعره اولان موناسييتيني بئله ايفاده ائدير:
”بو شعر ده اونو، شعر دئيه يازديغي بوتون سؤزلری نين درين بوشلوقوندا قورتارا بيلمک حددينده دئييلدير “
(۷؛ ۱۳۴) ع.سلامی ن. کامالين شعرلری نين بسيطليگيني بير آينادا اولان بسيطلييه بنزه دير. بوتون آينالار کيمي بو دا، يالنيز هامی نين گؤره بيلديگی حياتين بللی بير پارچاسيني- اؤزونو دئييل، اوزونو گؤستردیگيني بيلديرير.

قوزئی آذربايجانين شعر دونياسی ايله باغلی فيکيرلريني بؤلوشن ه.سلامی، سووئت شعرى نين سووئتين اؤزو ايله ده دئوريلديگيني ده بيلديرير. اونون سؤزلرينه گؤره، زامان بئله ”قارداشليق دونياسی ”نا و اونون ”پونزيا ” سينا ”يوخ ” دئميشدير. مؤليف بو ”يوخ ” اوستونده دوران بو گون آذربايجان شعرى نين اؤنونده جانلی و گور ياشاماقدان اولان زنگين پونزيا دونياسينا سونسوز

يوللارين آچيلماسيندان بحث ائدير. او قئيد ائدير کی، آروپا ديئلريندن بيريني بيلمه ين هر بير شاعيريميز دونيا پونزياسينی تورکجه ده اوخوماقلا برابر، چاغداش تورک شعرى نين زنگين اؤرنکلريندن يارارلانا بيلر. ه سلامی نين گلديگی قناعته گؤره، ن.کامال و بوتون اونون کيميلر بو گئچه يه گؤز آچا بيلمسه لر، ياياجقلاری سايسيز ”شعر کيتابلاری ” اونلارين شاعير اولاراق بو دونيايا گؤز آچا بيلمه لرینه هئچ بير يارديم ائده بيلميه جکدير.

ع.سلامی نين فيکيرلريني پايلاشماق ايسته ديگی باشقا بير شاعير – نوروزده ياشايان گونئی آذربايجان تورپاغی نين تمثيلچيسي هادی قاراچاين ”بادامليقلار ” کيتابی حاقيندا يازديغي مقاله ”آلما آغاجی نين نارلاری ” آدلانير. مؤليف، سطيگرلری اوخودوقجا، هر هانسی بير حاديشه نين، طبيعتين و يا گؤزلليگين اوبرازلی تصويريندن دئييل، ساده سؤز دوزوموندا عيبارت اولماسيندان دانيشير. داها سونرا او قئيد ائدير کی، ائله شاعيرلر واردير، اولار سؤزلريني اوبرازلی اولماسا دا، يئننى بنزتمه لرله، سؤز اينجه ليکلى و گؤزلليکلى ايله آنلاتماغا چاليشيرلار. بونولا دا دوشونجه لريني گؤزوموز اؤنونه گتيريرلر. بئله کی، يونان شاعيري ياننيس ريتسوسدان نومونه اولاراق ”يونانليلارين حکايه سی ” آدلی شعرى تحليل ائده رک اونون شعر دولو ميصراعلار ايله آجی حکايه سيني بير سؤز سيمفونيياسينا چئويره بيلمه سيندن بحث ائدير.

ح. قاراچاين شعرلرينه موناسييت باخيميندان ه.سلامی اونون ميصراعلاريندا ن.حیکمتين شعر هاواسی نين دويولماسيندان سؤز آچير. لاکين ح.قاراچاين ”بادامليقلار ” کيتابيندا ن.حیکمتين ”سالخيم سؤيود ” کيمي شعرلری ايله ياناشی گئده بيله جک شعرلرين يئری نين بوش قالماسينا ايشاره ائدير. ع.سلامی شعرده تکرار يئر وئريلمه سینه قارشى چيخير. او، اينجه صنعتين موختليف ساحه لری نين نوماينده لریندن ميثال چکه رک بئله شرح ائدير:

ياخاسى

گۆزلىرى نىن ياشىلىنا باخان يولويدو-
قاپىنىزىن باساماسىندا بىتە جكمىش
قارا گۆزلىرى نىن ياشىلىنا باخىم دئيه
توتون آدىنا توتوندوم
سازىن سسىنه

قاپىنىزى قوخوسوندا تانىدىم
قارا گمى نىن آغ يىلكە نىنى يىندىردىم
بوردان داشىنىيلار- دئدىلر (۱؛ ۱۴۴)

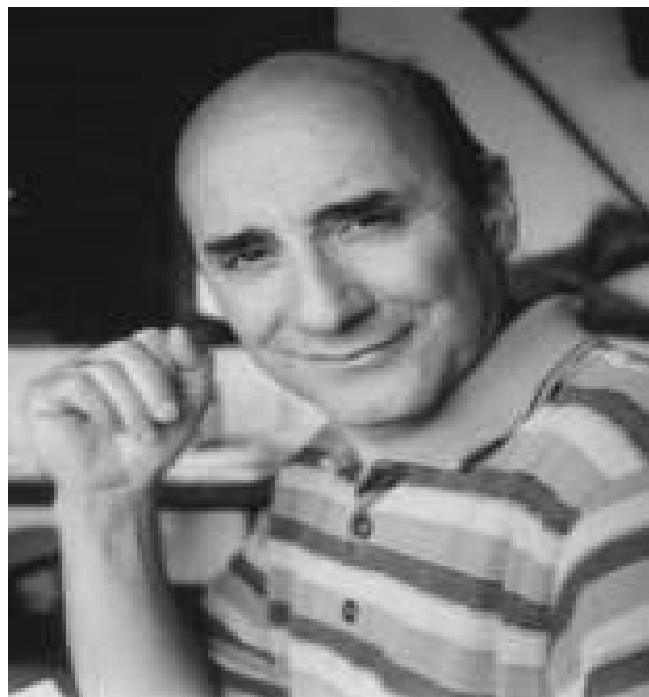
بو شعرلە باغلى فېكىرلىرىنى ە.سلامى نىن اۆز سۆزلىرى
ايەلە ايفادە ائتمەك اىستردىك:

”شاعىر دىنىزلردىن سئوگىلىسى نىن گۆروشونه
گلمىشىدىر. ارتىق كۆچموش سئوگىلىسى، درىن بوش
يىرنى حىزىن اولمازلىغى ايله دولدوروب گىتمىشىدىر. او
يىلكە نىنى قالدىرىپ يىنە دە دىنىزلرە آچىلاجاقدىر.
اوزاقلار. داها دا اوزاقلار...“

چونكى بىزى سىسلە يىن اوزاقلار يىن سسى، بىزىم
روحوموزون دا سسىدىر. ” (۱؛ ۱۴۵)

ە.سلامى يازدىغى مقاله لردە هر بىر يازىچى و يا
شاعىرىن يارادىچىلىق خوصوصىتلىرىنە حساسلىق و
احتىاطلا ياناشاراق اىستر موئىت، اىسترسە دە تنقىدى
مؤقئىنىنى اساسلانما پرىنسىپى ايله بىلدىرىر. اونون
آلمان دىلىنى موكمىل بىلمە سى ايله دونيا ادبىياتىنا
چىخىشى، ادبى-بديعى پروسئسلردە باش وئرن
يىنىلىكلەرلە تانىشلىغى هر هانسى بىر نىر و يا نظمە
باغلى فېكىر يوروتمە سىنە ياردىم ائدىر. بئلە بىر
ياناشمانىن اسماعىل اولكرىن ” سئودا يولدايمىش ”
شعرلر توپلوسونا حىر ائتدىگى ” دان يىلىندىن درىلن بىر
نفس كىمى ” مقاله سىندە گۆرمەك مومكوندور.

ە.سلامى نىن يازىلار يىندا دونيانىن تانىنىش شىخسىتلىرى
نىن فېكىرلىرىنى اۆرنەك كىمى وئرمە سى اونون نە درجە
دە معلوماتلى اولماسىنا دلالت ائدىر. شاعىرىن بو

” وان گوگە بىر چوخ گونباخان شىكلى چكمىشىدىر.
مونئتىن بىر چوخ تابلولارى سو زانباقلارىنداندىر. ويوالدى
نىن، باجهىن، موزارتىن بىر چوخ بىستە لرىندە عئىنى
مئلوديالارى ائشىدىرىك. شعرده تكرر بىه نىلمىر،
قىنانىر. ” (۱؛ ۱۴۱)

مؤلىف بىلدىرىر كى، بؤيوك شاعىرلىرىن اولارلان
بىرىنچى توصىه سى بو ايدى كى، دونيانىن گۆركملى
شاعىرلىرىندىن اۆيرنمە دن شعرده اولدوقلارى يىرە چاتا
بىلمىزلەر. ە.سلامى ە. قاراچايىن يىنى شعرلىرىنى بىر آلمان
آغاچى نىن يىتتىردىگى نارلار كىمى گۆزلە نىلمىز و يىنى
اولماسى ايله سجيىلىندىرىر. اونون فېكىرىنچە سۆزلىرىن
بىر- بىرى ايله اوزدن دئىل، اچىدن بىرلشمە سى بوتؤو
پوئىك روخون ترننومونە چئورىلمىشىدىر. او، بونو
ح.قاراچايىن ” باداملىقلار ” كىتابىندىن اولان شعرى
وئرمەكە اساسلاندىرىر:

بوتون گىجە لرىم

دۆشو اولدوزلو گە مى ايدى

بوتون گوندوزلىرىم

آغ-آپپاق يىلكە نى ايدى

بوتون ساتلارلىم

اۋزلىلىگى مقاله لرىنى داھا دولغون و مارقلى جىزگىلرلە
بىزە بىر:

دېشى اولمايان بىر سىس
ئىشىدىلىر داخمادان:

”اۋزوندە دىر موتولوق!“ (۴؛ ۱۱۸)

كوباياسى عىسى

ع.سلامى نومونە گتىردىگى مىصرىلارنى ماھىتىنى
آچاراق بىلدىرىر كى، داخمادان آغزىندا دېشى اولمايان
بىر اينسانىن سىس موتولوق آختارانلار، اونونە يىردە، نە
دە گۆيدە آراماسىنلار، اونونە ھەر كىسىنە ايچىندە اولدوغونو
دئىر. مۇلىف اينسانىن ھەر ھانسى بىر آرزوسونا چاتماسى
اۋزونون سۆزو ايله دئىك ”موتولوق“ اولمادىغىنى
سۆيلە يىر. چونكى او، سحرلىگى ايشىغىنى ايتىرە رك
عادى بىر گىرچە يە چئورلىر. اسل موتولوغون اينسانىن
روحوندا اولدوغونو ع.سلامى دىرلى شاعىرىمىز رسول
رضانىن ”يووالار“ شىرىندىن بىر پارچا ايله اساسلاندىرىر:

خالىلارى الوان مىزىلدە دە

بدىخت اولايلىر اينسان

خوشبخت اولايلىر اينسان

ايكى آياق گوجلە يىرلىش سىنگردە دە. (۴؛ ۱۱۹)

اسماعىل اولكرين:

سلام حيات!

گون آيدىن ياشام! (۴؛ ۱۱۹)

سۆزلىرىنى ع.سلامى شاعىرىن پوئىزيا اۋلكە سى نىن
بايراغى آدلاندىرىر. عۆمور توكندىكدە، اونون ايتىرىلمىش
گۆزلىگىنى اۋلومدە آرايان بىر شىردىن نومون:
ياشاماغا داير

بوينو موزا دوشن

بىر ايش ايدى ”ياشاماق“!

گۆزلىگى يولوندا

اليمىزدن گلە نى اسىرگمە دىك!

”اۋلوم“ آدىلى

بىر باشقا ايش وار قارشىمىزدا!

بىز

اونو دا گۆزل ياشاماق اوغروندا

اليمىزدن گلە نى

اسىرگمىە جگىك! (۴؛ ۱۲۰)

بو شىرىلە باغلى تصوراتىنى پايلاشان ع.سلامى
ياشامانى دولغون سئون بىر روحون ھىمىن سئوگىنى
اۋلومدە دە ياشاتماغى نىن واجىبلىگىنى اۋنە چكىر. اونون
قناعتىنە گۆرە، اۋلوم اۋترىدىر، اۋلمە مك اوچون بوتون
وارلىغىن اولومونا اۋلومسوز بىر آخىنا قووشماق لازىمدىر.
مقالە دە مۇلىفى. اولكرين پوئىك دىلى نىن آخىجى و
دورو اولماسىنى قئىد ائدىر. اونون شىرلىندە كى قافىيە
لرىن سولارىن سسى، آغاجلارىن پىچىلتىسى كىمى
طىبعى اولماسىنا دىقتى چكىن ە.سلامى اى.ولكرين
پوئىزيا عالمى حاقىندا اولان دوشونجە لرىنى عكس
ائتدىر بىر مىظرە نى بئلە تصوير ائدىر:

”آرتىق قوشلار كۆچوب گئىمىش؛ او سرخوش
ماھىنلارىندا بىر ايز بئلە قالمىشىدىر. پنجرىمىن اۋنوندە
كى آغاجلارىن چىلپاق بوداقلارىنا قار ياغىر... قىشىن
سويوق سوسقونلۇغو ماھىنلاشا بىلە جك بوتون سىسلىرى
دوندىر موشدور. گۆرە بىلمە دىگىم بىر يىردە بىر قوش
اۋتور... بو قوشون ماھىنىسى، باھاردان خبر وئرمىز؛ او، اۋزو
ائلە باھارىن جانلى بىر دىلىمىدىر. اونون سىسىندىن بىر
داھا دونيانى ايسىندىرە جك گونشە اومىد يوخدور؛ او،
اۋزو ائلە گونشىن بىر قوش بىچىمىندە بىر پارچاسىدىر،
اودلو-اودلو، پارىل-پارىل. ” (۴؛ ۱۲۳)

ع.سلامى بىر پوبلىسىست اولاراق يىرى گلدىكجە، اىستىر
شىمالدا و اىستىرسە دە گونئىدەكى ادبى پروسىسلىرە اۋز
موناسىيىتىنى بىلدىرمەك دە يىر. يىتتىشمەكە اولان شاعىر و
يازىچىلارىن اثرلىرىندىن اولان نومونە لىر اونون مارق دايرە
سىندىن كىناردا قالمىر. سىرادا گلە نۆۋىتى مقالە سىنى او،
گونئىلو شاعىرە سكىنە پورھە سىنە حىر ائىدىگى ”آنالار
سودوندە دونان دوداقلار“ باشلىغى ايله تقدىم ائدىر.
ە.سلامى نىن بو شاعىرە نىن يارادىجىلىغىنى گونئىدەن
دوغان بىر پوئىك دونيا آدلاندىرماسى اونون شىرلىرىندىن

بعضیلىرى نىن تحلیلى نىن اۋز عكسىنى تاپماسى ايله
موشايىعت اولونور. مؤلف، آذربايجانا حصر اولونموش
سایسيز-حسابسيز اثرلرين اولماسينا رغمن سکینه
پورهسه نىن بو حاقدا يازدیغى شعرى نىن تام يئنى
پوئىيا دونياسيندان اۋز يئنى گۈزلىگى ايله فرقلمه
سيندن دانیشیر:

آذربايجان

ياغیشلارين ماهنیسینا

جومجولوق ایسلانیب

دویغولاریمین اوباسی آلتیندا

آدینی چوبانلارین توتکلی نین

ایستی سسی تک

کۈنلومون ومیسینه توخویورام.

گۈزلیمدن لام-لام آدی نین آرازی آخیب

دوداقلاریمدان

یامیاشیل موغان تک گۈیریرسن

دیشلریمین زیروه سیندن

دنیز پاپاقلی ساوالان تک اوجالیب

دیلیمین پیناریندان

تورک-تورک آخیب

قانیمدا دالغالانیرسان

آز ر بای جانیم... (۲؛ ۱۰۱)

ع.سلامی بو شعرله علاقه دار یازیر کی، آنا یوردون
یاغیشلاریندان ایسلانان چوخ شاعیرلر اولموشدور، لاکین
بورادا یاغیشلاری نین ماهنیسینا ایسلانماغین، ساوالان
داغی نین یانار باشینی دنیزدن قاپاق اۋرتمه سی نین،
یاشیل بیر یاماجین اوزرینده توتک سسی نین یایلدیغی
دوغما اوبالاریمیزین هر هانسی بیریندن کئچمگیمیزین
شاهیدی اولورسان. داها سونرا او، بوتون بونلاری وطنی
اولاراق گۈز یاشینا، حسرته بویانمیش و وطن
سئوگیسینه کۈکلنمیش بیر سیمفونیا کیمی
قییمتلندیریر.

ع.سلامی بحث ائتدیگی هر هانسی بیر موضوعو
تاماملانمیش اوبراز کیمی گۈزوموز اۋنونده سرگیله بیر و
بیزده بو حاقدا تصوور یارانیر. اونون زامانین گئجه-گوندوز
کسیگینده گئجه موضوعونا ایکی عکس قوتبدن
یاناشماسی دیقتی چکیر. ایلک اولاراق گئجه نین
راحاتلاندیران، دینجلدن اۋزلیگینی قئید ائدن مؤلف
آیین ایشیغی اولدوزلارین - شاعیرین دیلی ايله " اویو-
اویو! " دئین پچیلتیلاری، سسسیزلیک- بو میسسییانین
یئرینه یئتیریلمه سینه یاردیمچی عامیللر اولدوغونو
وورغولاییر. میلیون ایللر بوتون جانلیلارین اوزریندن
گلیب کئچن گئجه نین حاقسیزلیق و زوراکیلیقلا
موشایعت اولونان جمعیتده دیگر اوزو گۈرونمکده دیر.
بو آرتیق همین جمعیتده کی اینسانلارین قورخولو و
سکسکه لی پارچاسینا چئوریلیر.

بیر چوخ شاعیرلرین یارادیجیلیغیندا یئر آلان گئجه
موضوعو س. پروسه نین شعرینده یئنی بیر سبکیده
ایشیقلاندیریلیر. ه.سلامی شاعیره نین " گئجه " شعرینده
کی بعضی مقاملارا توخوناراق یازیر کی، بو
گئجه حدسیز قارانلیق اولدوغوندان آی بویدا ایشیق بیر
دونیا اونون ایچینده بوغولور. اونون سۈزلینه گۈره،
شعرین سون میصرعهلریندا گئجه کۈرپه-کۈرپه قارانلیق
دوغماسی ايله اۋز توکنمزلیگینی ساخلایلیر.

مؤلف س.پروسه نین ایچی بوش سۈزلرله دئییل،
بویالارا دۋن سۈزلرله دوشوندویونو جیزدیغی بیر تابلودا
گۈزوموز اۋنونه گتیردیگینی وورغولاییر.

ه.سلامی شاعیره نین دیگر شعر پارچاسینداکی
جمعیتده سئوگییه اولان موناسیبته توخونور. همین
پارچایا نظر سالاق:

یارین بو کۈرپه اۋپوشلر

شهرین اتگیینی بولایاجاق

و کوچه لردن آخان کور باخیشلار

سئوینجی گۈزلیمیزدن یویاجاقلار

بلکه ده دوداقلاریمیز

آنالار سودونده محبوس قالاچاق!

- گیزلی سئوگیدن - (۲؛ ۱۰۴)

ع.سلامی بو شعرین آچیقلاماسیندا شاعیره نین یاشادیغی جمعیتده سئوگی نین گۆزل توخوم دئییل، بیر لکه اولماسی کیمی قییمتلندیریر، اینسانلارین کور اولسالار بئله گۆزلرده کی سئوگی سئوینجینی گۆره رک اونو سیلمگی باجاردیقلا رینا ایشاره ائدیر. داها سونرا مؤلیف فیکرینی بئله تاماملاییر: " بورادا بوتون سئودالاری، رؤیالاری و گونشلی یاشامانی اؤپن اینسان دوداقلاری نین چیچکلنمه سی یاساقدیر و آنالارین سودونده دونوب قالمیشدیر!!! " (۲؛ ۱۰۴)

ع. سلامی باشقا بیر شعر نومونه سینی دیقته چکیر و اونون تحلیلینه اؤزونمخسوس یاناشیر:

جورو سرچه

بیر قارا بولود

کۆلومون گۆیونه

فیرتینا سالیب.

باخیرام

گۆرورم

یازیغیم گلیر

مینلرجه قاریش قایا

بیر جورو سئرچه نین دیمدیگیندن

دارا چکیلبلر

فیکریمی بئینیمین مئشه سینده آزدیریرام

بیز اؤیرنمیشیک گۆروب-سوسماغا!

ایتین بئله قودوران یئرینده

بیر پیشیگین اللری

لعلکدن بوش قالماسین (۲؛ ۱۰۵)

ع.سلامی آلتئقوریدن یارانمیش بو شعرده قارا بولودلارین عمله گتیردیگی فیرتینادان بحث ائدیر. لاکین بو فیرتینا گۆیده دئییل، بیر اورکده باش وئیردی. بو منظره یه سبب کیمی دیمدیگینی قاریشقالار کوتله سی اوچون دار آغاجینا چئویرمیش بیر سرچه گۆسترلییر. بوتون بونلاری سئیر ائندن اؤزونون ده قاریشقا اولماسی داها مارق

دوغورور. همین قاریشقا دا سرچه نین اووونا چئوریلمه مک اوچون سوسماغا اوستونلوک وئیر و بو سرچه نی اوولایا بیله جک بیر پیشیگین تاپیلماسی نین حسرتینده دیر.

شاعیره نین بو شعرینی گۆزل بیر صنعت اثری آدلانديران ه.سلامی صنعتچیلیک باخیمیندان یوکسک کئیفیتلره مالیک س.پروسه نی گونئیده یئتیشن دیرلی شاعیرلر سیراسیندا گۆرور، اونون فیکرینجه بوتون بونلارلا یاناشی شاعیره نین اثرلری نین گۆزل بیر رئاکته یه احتیاجی واردیر. بو باخیمدان ع.سلامی گوندوزون گونشی آلتیندا الینده فئر بئله بیر یاردیمچینی آرادییینی اعتیراف ائدیر.

ع.سلامی گونئیلو یازیچی ملیحه عزیزپورون ۱۵ حکایه سی داخل اولان توپلویا حصر ائتدیگی " آز سۆزلرین چوخ سۆزلری " آدلی مقاله سینده بو خانیمین صنعت دونیاسی نین کیچیک بیر بۆلومونو آراشدیرماغا چالیشمیشدیر. ییغجام، مینیاتور حکایه لرده یازیچی نین بیر خالقین آجی، حسرت، ایشگنجه، فلاکتلرله موشاییت اولونان حیات صحیفه لرینی عکس ائتدیریر. ه.سلامی اونون حکایه لرینی آز بویالارلا و جیزگیلرله ایشلنمیش رسم اثرلرینه بنزه دیر. " بونلار اوخوجونو دیقتله باخماغا و سۆزلرین آلتیندان کئچن ازیلمیش، قانامیش، چئیننمیش و قارانلیقدا یاشاماقدان قارالتیلار چئوریلیمیش اینسانلاری گۆرمه یه چاغیریر. " (۳؛ ۹۰) دئین مقاله نین مؤلیفی یازیچی نین سطیرالتی یوزوملارینا دیقتی چکیر.

ع.سلامی حکایه لری تحلیل ائتدیگجه، اؤز حئیرتینی گیزله ده بیلیمیر. او، بعضی حکایه لرین حتّی ۳ جومله دن عیبارت اولماسینا باخمایاراق درین معنا کسب ائتمه سینی یازیچی نین صنعتینده کی پئشکارلیغی ایله علاقه لاندیریر. م.زیزپورون بو کیچیک نسر نومونه لرینی آراشدیران ه.سلامی اونلارین موختلیف موضوعلاری احاطه ائتدیگینی بیلدیریر. بورادا اینسان تنهالیغینی، اؤلومه سبب اولایا بیله جک گۆزله نیلمز حادثه لرین باش

وئردیگی زامان حئیرتی، آرزولاری، اومیدلری بوشا
 چیخان بیر اینسانین اؤزونو چئنییه رک قصد ائتمه
 سینی، گنج بیر قیزین گؤزلیگی نین حیات سئوگیسی
 نین و سئوینجی نین اؤز ایچینده بوغولماسینا
 تأسوفلندیگینی، اوزرینده قان لکه سی اولان، سارالمیش
 و یئر دوشوب قالان ۱۰۰ تومن پولون اؤز وارلیغیندا نه
 لر-نه لر گیزله مه سینی عکس ائتدیرن حادثه لر یئر
 آلیر.

ع.سلامی ۱۵ حکایه نین گنج قارانیلیغینا بورونمه سی
 سببی نین اونلاردا گیزلنمیش و دئیلمه میش سؤزلرین
 اولماسی ایله ایضاح ائدیر. او، بو موناسیبتله بئله یازیر :
 ” سانکی بو سؤزلر، سؤیله مک اوچون دئییل، اوخوجونو
 بیر گئرچکین یانینا آپاریب و اؤزلری ایسه سوسورلار و
 سونرا نه وارسا، اوخوجو اؤزو گؤرمه لی و گؤرونمه یینی ده
 اؤزو تاپمالیدیر. ائله بو اؤزلیک، اونلاری رسم صنعتینه
 یاخینلاشدیریر و داها دوغروسو، اونلاری بیرباشا سؤزلرله
 ایشلنمیش تابلولار چئویریر. دئیلمه میش سؤزلرین
 قارانیلیغی بو حکایه لرین گوندوزونون اوزرینه
 چؤکموشدور ” (۳؛ ۹۴) ع.سلامی، م. عزیزپورو آز سؤز
 ایله چوخ سؤز دئمک باجاریغی اولان یازیچی کیمی
 قییمتlendirیر.

داها سونرا مؤلفین ” دووارین اورمان اولماسی ” آدلی
 مقاله سینده دومان اردمین ایکی شعر ی نین قارشى-
 قارشیا قویولماسی نین شاهیدی اولوروق. بیر طرف
 ”مووووووووووو ” ، دیگر طرفده ” بویاییری ”
 شعرلی.

مووووووووووو

- سارا سنی سئویر من!

- پی!!! یالانچی

هله نه قدر؟

ائینکجن!!!

- ایناناسین من؟

- ایسترسن بولولارلاری اوتلارام!!!

سود ده وئررم!

باخ موووووو

- اولدو، من ده سئویر موووووو

- اینکلری شهره قویمورلار آخی دومان!

- گل کنده گئدک...

- یووو آاا جانیم قویماز

- ائله ده گل آدام کیمی سئویشک!

- یووو! موووو کیمی با موووووووووو (۶؛ ۸۷)

ع.سلامی دردمین بو شعرینه موناسیبتینی بئله ایفاده
 ائدیر: ” لیریک شعرین تئماسی نه اولورسا اولسون،
 قالین پرده لر آردیندان ایچرییه یول آچان کولکلر کیمی
 دئییلسه، روحوموزون دورغونلغوندان اؤز یئنی وارلیغیلا
 اسیب کئچه بیلمه ییرسه، او ، اؤز ایچینده بوغولموش،
 دورغون بیر هاوادی و سونوج اولاراق، شعر اول بیلمه یهن
 اؤل سؤزلردیر یالنیز ” . (۶؛ ۸۷)

مؤلف ایکینجی شعر ی اولان ” بویاییری ” آ مثبت
 پریمادان یاناشاراق معنا چالارینی آچیقلایر. ع.سلامی
 شعرین ایلك میصرعسینداکی ” دیوار ” سؤزونون
 گئنیش معنا کسب ائتدیگینی سؤیله ییر. اونون قیدلرینه
 گؤره، دیوار، بیر مصافه نین و یا یولون بیتدیگی و سونا
 چاتدیغی سددیر و یا نؤقطة دیر. او حتّی اوچوشون و خیالین
 بئله دوردورولماسی نین سببیدیر. داها سونرا ع.سلامی شعرده
 کی سؤزلرین شاعیری اویاقلکن یوخویا قوووشدورماسیندان و
 اوخوجوسونو دا بوتون یوللار سدد چکن دیواردان آشراق
 روحونون سیرلی عالمینه آپارماسیندان بحث ائدیر:

بویاییری اودامیزین دووارینی

کؤنلوموزدن کئچن رسم ائدیریک

اؤنجه بیر دست قوش

سونرا قارا بیر یول رسم ائدیرسن

منسه یوللانیرام ایکیمیزی

گئدیریک

سونرا مئشه لر اولور

ماریدیر آسلانلار

”عوصیان بیزلره گرک دئیل ” ... کسس!!! ” دئییرلر.

وارلیغیم؟ ” دئییه-م

” تانریلیق بیزلره گرک دئیل... سوس!!! ” دئییرلر.

آنالاریمین یانلق ساچلاریندا آغلایب

بوتون تاریخ-لرین بویونا دوشورم.هم -من-اولور

هم سیز-لرده یاشایان -سن- (۵؛ ۱۰۹)

بو شعرده شاعیره نین یاشادیغی جمعیتده کی بیر اینسانین آجیلاریندان، سیخینتیلاریندان، حقوقسوزلوغوندان بحث ائدیلمیر. همین اینسان هامی نین یانیندا ایکن اؤزونو تنها حس ائده رک آیینیازیسی نین سوراغی ایله گزیر، بدنینی و بئینینی سارمیش آغریلاردان قورتولماق اومیدینده دیر. او، گۆزلرینی آچاندا بئله بیر گۆرونو ایله قارشیلاییر. الی و اورگی قابرلی آتاسی بوتون آغریقلاری ایله اونون چیگیلرینده ایدی. آغیردیر، دئمک ایسته دیکده، اونون دا بیر اینسان اولاراق منلیگینی و آغریسینی بیلدیرمک حاکی اولدوغونو سؤیله دیکده، وار اولماسینی، هله اؤلوره قووشمادیغینی بیان ائتدیکده بئله، بوتون حاللاردا سوسماسینی ایصرار ائدیلمیر. همین اینسانین جسارتی نین آغیر نتیجه ایله بیته جگی وورغولاییر. مؤلیف ل.حمدی نین شعرلرینده آکتواللیغی ایله سئچیلن پروبلملره توخونماسینی، زامانین نبضینی توتاراق میلی روحو و دیلی ایله دنیا پوئتییا عالمینه قووشماق آرزوسونا اولان رغبتینی بیلدیریر. ه.سلامی اؤز یارادیجیلیغیندا اولدوغو کیمی آراشیرما آپاردیغی شاعیر و یازیچیلارین دا اثرلرینده توخونولان موزولارین منطیقی باخیمدان توتارلی اولماسینی اساس گۆتورور. او، پوبلیسیستیک مقاله لرینده اثرلریله تانیش اولدوغو قلم صاحیلرینده گۆردویو و آرزوسوندا اولدوغو خصوصیتلری ایشیقلااندیرماغا چالیشیر.

ƏDƏBİYYAT

Səlamı. Ə. “Axar kitab” hekayələr və məqalələr toplusu. 156 səhifə.

http://www.bulaq.info/mediapool/47/473426/data/Axar_Kitab.pdf

“Alma ağacının narları” s. 141, 144, 145.

“Analar südündə donan dodaqlar” s. 101, 104, 105.

“Az sözlərin çox sözləri” s. 90, 94.

“Dan yelindən dərilən bir nəfəs kimi” s. 118, 119, 120, 123.

“Dənizləşən ırmağın ilk dalgaları” s. 109.

“Duvarın orman olması” s. 87, 89.

“Üfüqlər səsləyərsə” s. 132, 134, 135.

آغاجدان آسلانان مئمونلار

تصادف توخونوروق بیر-بیریمیزه

سیغینیر دوداقلارین چیرپیناراق دوداقلاریم

قوشلار اوچور

توللانیر پنجره دن فیرچالار

داغیلیر بویالار

قاناییر دووارلار. (۶؛ ۸۹)

ع.سلامی نؤوبتی مقاله سی اولان ” دنیزلشن ایرماغین ایلك دالгалاری ” ندا گونئیلی شاعیره لیدا احمدی نین بعضی شعرلری حاقیندا فیکیرلرینی بؤلوشمک ایسته میشدیر. او، میلی وارلیغیمیز و اونو یاشادان دیلیمیزین گونئیده تیکیلره معروض قالماسینا باخمایاراق اونو یئر آلتیندا آخیب گندن بیر ایرماغا بنزه دیر. بو ایرماغین یئر آلتینا چکیلسه ده، قوروماغا دوغرو دئیل، دنیزلشمه یه مئیلی اولدوغوندان خبر وئیر. مؤلیفین فیکیرینجه ل.همه دی دنیزلشن بو ایرماغین ایلك دالгалارینداندیر.

ع.سلامی شاعیره نین دونیا یا آچیلان یئنی روحلو پوئتیک دوشونجه لرینی آنا دیلی ایله ایفاده ائتدیگینی وورغولاییر. مقاله نین مؤلیفی ” نه اولورسا ” شعرینده ل.همه دی نین هانسی موزولاری، گیزلی مقاملاری آنلاتماغا چالیشدیغینی یئر گلدیکجه آچیقلایر.

گۆزلریمی آچیرام:

فهله آتالاریم چیگیلریم اوسته داش قالدیرلار ”

آغیردیر! ” دئییه-م

” دینلک بیزلره گرک دئیل!!! حیسسس!!! ” دئییرلر

” غوروروم؟ ” دئییه-م

محمد حسین شهریار خلقی شاعیر دیر.

M.ŞƏHRİYAR XƏLQİ ŞAİRDİR

دوچنت دکتر ساکیبه اسماعیل قیزی علسگرووا

Doç.dr.SAKİBƏ ƏLƏSGƏROVA

ایشلنمه میش بیر ساحه تحلیلله جلب اولونموشدور. اثرده گونئی آذربایجاندا یاشایان هموطنلریمیزین حیاتیندا اولان ائتئوقرافیک عنصرلر خیردالیقلارینا قدر اینجلنمیش و شهریار یارادیجیلیغی ایله باغداش شکیلده دیرلندیریلیمیشدیر. خصوصن ” حیدربابایا سلام ” پوئماسیندا تصویر اولونان میلی عادت-عننه یله باغلی خیردالیقلاردان چوخ دیقتلی شکیلده شهریارین میلی زمینله باغلی اولان بیر شاعیر کیمی قییمتلندیریلمه سی اوچون دستک شکلینده ایستیفاده اولونموشدور. ” حیدربابایا سلام ” هم قدرتلی صنعت اثری، هم ده سون درجه قییمتلی و ظریف بیر اینجیدیر. اونو تحلیل ائدرکن یارانان قوصور بیرباشا خالقین معنویاتینا خلل گتیره جگی اوچون تدقیقاتچیلار بو مسله یه چوخ دیقت یئتیرمیشلر. ائ.شوکورووا یازیر: ” حیدربابایا سلام ” منظومه سی تیپیک آذربایجان کندی نین و بو کندده یاشایان آذربایجان خالق نین حیاتی، میشتی، گون-گذرانی و قایغیلاری نین، خالق معنویاتی نین ان نجیب و گؤزل کثیفیتلری نین سالنامه سی، بدیعی اینیکاسیدیر. ۳۰ ایل یاد دیلده یازیب-یارادان شاعیرین بو قدر اوزون فاصیله دن سونرا اؤز دیلینه، ائل-واباسینا، خالق نین داخللی عالمینه قاییدیشی، دوغما معنوی یادداشا دؤنومو بؤیوک عکس-صدا دوغورموشدور ” (۵،۷). آناسی کؤوکب خانیمین خاطیره سینده، دوغما تربیره، خوشگیناب ائلینه، قوهوملارا ایتحاف شکلینده اورتایا چیخان بو پوئما رئال حیاتین جانلی لؤوحه سی کیمی بؤیوک شؤهرته صاحیبیدیر. ” اثرین یازیلما سببی حاقیندا محمد امین رسولزاده نین ۱۹۵۵-جی ایلده آنکارادا نشر اولونان ” آذربایجان ” درگیسی نین ۴-۵۵-ده وئریلن معلومات ایندی هامی طرفیندن بیلینمکده دیر. شهریار

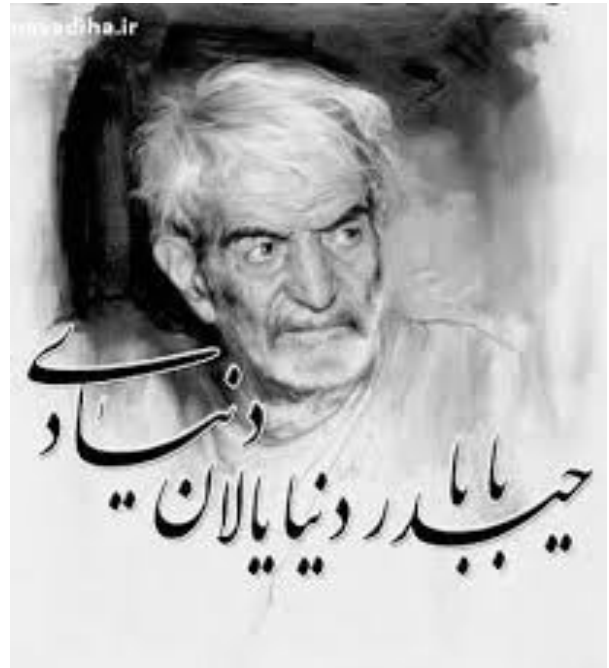
کچهر سوزلر: شهریار، وطن، عادت-عننه ، میلدلر
دئموکراتیک مرکات، معنور زنگینلیک.

م.شهریار گونئی آذربایجان ادبیاتی نین ان قدرتلی صنعتکاترلارینداندیر. اونون یارادیجیلیغی دونیا سوییه سینده قبول ائدیلمیش و اوخونور. رامیز رضوان شهریارین یارادیجیلیغینی افسانوی قارون خزینه سی ایله موقاییسه ائدیر. سونرا اوستونلوگو شهریار یارادیجیلیغینا اونا گؤره وئریر کی، باغلی قاپی آرخاسیندا دئییل، بوتون اینسانلیغا خیدمت ائدیر. حاقیقتن، گوجلو بدیعی نومونه لر معنویاتا قییمت وئرن هر کسین مالی اولور. یالنیز دؤوق صاحیبی دؤوق آلا بیلیر و اؤز معنوی دونیاسینی زنگینلشدیریر. شهریاری باشا دوشن کس اونون پوئماسینی اوخویارکن تصویر و ترننومو جانلی گؤره بیلیر. تدقیقاتچی ائسمیرا شوکورووانین ” شهریار پوئزیاسیندا خالق حیاتی ” اثرینده (۱۹۹۶) اثر یازیلدیغی دؤوره قدر گئیش

شاعیر یازیر: " تاپسا میلّت یاولان آش، اؤزلری بوزباشی یئسینلر ". اجتماعی-سیاسی حادثه لر آذربایجان ۲ یئره پارچالادی. او تایللی-بو تایللی آذربایجان ایفاده سی نین ایشلکلیک درجه سی آرتدی. دئمک ایستمه دیگیمیز، لاکین مجبوریّت قارشیسیندا ایشلتدیگیمیز گونئی و قوزئی، گونئی و قوزئی آذربایجان ایصطیلاحلارینی نه اورک، نه ده بئیین قبول ائتمیر. بو حادثه چوخ اوجاقلاری سؤندوردو. شهریار یارادیجیلیغیندان قیرمیزی ختله کئچن بو مثله ایسته نیلمه یهن، آرزو ائدیلمه ین، علاجسیزلیقدان قبول ائدیلن بیر موضوعدور.

تدقیقاتچی ناظم رضوان قئید ائدیردی کی، شهریار هئج نندن چکینمه دن شاهی دا، اونون ال آلتیلارینی دا انهام ائدیردی. شهریار خالقینا، اونون مدنیتینه، تاریخینه، عادت-عنعه سینه سادیق بیر صنعتکاردير. ایسا حبیبیلی یازیر: " جوغرافی معنادا حیدربابا داغی نین گونئی آذربایجان اراضیسینده یئرلشمه سینه و شهریارین محض خوشگیناب کندی، اطرافینداکی حیدربابا داغینا اوز توتماسینا، موراجیعت ائتمه سینه باخمایاراق، بوراداکی حیدربابا داغی سؤزون گئیش معناسیندا وطن آنلایشینی معنالاندیریر. بونا گؤره دیر کی، اثری " حیدربابا سلام " عوضینه " آذربایجانا سلام "، یاخود " وطنه سلام " دا آدلاندیرماق اولادی. شاعیر اؤزو ده " حیدربابا، سنی وطن بیلیمیشدیم، وطن دئییب باش گؤتوروب گلیمیشدیم " - دئمکله حیدربابا داغی نین اونون اوچون موقدس آنا وطنین رمزینه چئوریلدیگینی اعتراف ائتمیشدیر. بوتؤلوکده " حیدربابا سلام " پوئماسی وطن حاقیندا یئنی و قوووتلی پوئتیک مانیفئستدیر " (۵، ۶).

شهریار دنیا سوییه سینده قبول ائدیلن صنعتکاردير. حافظ، ن. گنجوی، س. شیرازی ایله آدی یاناشی چکیلن شاعیر ایران، افغانستان، تاجیکستان، هیندیستان و ب. اؤلکه لرده سئویله رک اوخونور. دنیا ادبیاتی و مدنیتی ایرئینه اؤز آدینی حک ائتدیرمک، دنیا عالیملرینی

آناسی نین، قوهوم-قرباسی نین تیمسالیندا بوتون آذربایجانا، شرق دونیاسینا توهفه ائدیگی پوئماسیندا خالقین حیاتی نین بوتون چالارلارینا نفوذ ائتمیش، یادداشلاردان سیلینمیش عادتلی، بایراما آید ایصطیلاحلاری بئله گئری قایتارماغا نایل اولموشدور. سر خالقلا ایچ-ایچدیر، اوخوجو ایله دیالوقدادیر. هر میصرعسیندا ساده خالق یاشامی نین عکسی گؤرونور.

تاریخچی پروفیسور حبیبوو اؤزونون "آذربایجان ائتئوقرافیاسی" کیتابیندا خالق میشتی ایله باغلی چوخ مثله لره آیدینلیق گتیرمیشدیر کی، ائ. شوکوروا دا ائرده کی همین دئتاللارین " حیدربابا سلام " پوئماسینداکی دئتاللارلا اؤزلشدیگینی موشاهیده ائتمیش، پوئماداکی بیر چوخ سؤزلر و عادتلی ساده دیلده، باشا دوشولن شکیلده ایفاده ائتمه یه چالیشمیشدیر. ائرده شاعیر طرفیندن آدی چکیلن و میلی کولیناریامیزین شاه یئمکلری سایلان پیتی، فیسینجان پلوو، کباب، بوزباش، تندیر آشی کیمی تاملارین چوخ واخت ایمکانیلار طرفیندن یئیلیمه سی ایسه بیزه هم میلی مدنیتیمیزدن، هم ده خالقین آغیر یاشاییش طرزیندن خبر وئیر. زنگین آذربایجان مطبخی نین خالقین میشتینه یانسیماسینی آرزو ائدن بؤیوک

یارادجیلیغیندان یازماق ضرورتی ایله اوز-اوزه قویماق شهریار دوھاسی نین معنوی حاقیدیر. بکیر نبیئو، احمد آتش، جاواد ھئیت، یاووز آکپینار، نیظام الدین اونک، یوسف گدیقلی و بیر چوخ آدینی سایا بیلمه دیگیمیز قلم صاحبیلری شهریارین شخصیتی و یارادیجیلیغی حاقیندا قییمتلی فیکیرلر سؤیله میشلر.

اونون آنادان اولماسی تاریخینی موختلیف رقمترلرله آدلاندیرمیشلار. آنجاق عیسا حبیبیلی شاعیرین "دکتر خانه تقدیر" آدلی غزلینه اساسلاراق دقیق اولوم تاریخی نین ۱۹۰۵-جی ایلین مارتین سونو، آپرئیلین اولی اولدوغونو تسبیت ائتمیشدیر. غزلی اؤزونون ۴۰ ایللیگینه حصر ائدیپ، ع.حبیبیلی ده بو فاکتدان یولا چیخاراق دقیق حسابلاما آپارمیشدیر. ع.حبیبیلی نین اثرینده شهریارین آتاسی ھققیندا شاعیرین اؤزو طرفیندن یازیلان موفصل معلومات وئریلمیشدیر. تبریز عدلییه سی نین تانیمنیش وکیلی حاجی میراغا خوشگینابی نین شهریارین دونیاگؤروشونون فورمالاشماسیندا خصوصی رولو اولموشدور. شهریارین اوشاقلیق ایللری ستارخانین رهبرلیک ائتدیگی میللی-آزادلیق حرکاتی دؤورونه، گنجلیک ایللری خیابانی نین رهبرلیک ائتدیگی مشروفه اینقیلابی دؤورونه تصادف ائدیر. ۱۹۴۱-۱۹۴۶-جی ایللرده فدایلرین اینقیلابی موباریزه یه حاضرلیغی، قلبه سی، الدهه اولونان نتیجه نین لغوی شهریارین دیقیتیندن کناردا قالمایب. "زامان سسی" شعرینده خالقین گرگین وضعیت، یاشلی اینسانلارین بئله قولاقلا ریندا گورولدا یان "سرداریمین قهرمان سسی" پوئتیک شکیلده عکس اولونموشدور. خالقین آزادلیغی، میللی-معنوی بیرلیک کیمی ایدئیلار اونون شعرلری نین چوخ حیصه سینده آپاریجی موضوعدور. قوزئی آذربایجانا گله بیلمه سه ده قوزئی ادبیاتینی، یازارلارینی اوخودوغونو سو بور ائدن اثرلری وار. روستم علییوه س.روستمه مکتوبلاری، ب. واهابزاده و نبی خزری ایله تئلفون دانیشیقلا ری اونودولمازدیر. شهریارین تئلفون دانیشیغی

واختیله جانلی رادیو ایله آذربایجانجانین هر یئرینده سسلندیریلیمیشدی.

"حیدربابا سالام" پوئماسینی تورکیه ده یایان دا آذربایجانلی اولموش، اثر حاقیندا ایلك علمی فیکیر سؤیله یین ده آذربایجانلی (م.ا.رسولزاده) اولموشدور. ع. حبیبیلی "شهریار دونیاسی" اثرینده شاعیر حاقیندا خئیلی ماراقلی فاکتلار، فیکیرلر سؤیله میشدیر. گؤرکملی عالیم شاعیر شهریارلا رسام شهریار ی برابر قییمتلندیریر. حادیثه نین، وطنیمیزین گؤزلیکلری نین، رئاللیقلارین سؤزله رسمی نی چکمگی باجاران شاعیره اؤزونه لاییق قییمت وئیر. پوئمادا خالقین آزادلیق دوشونجه سینی اوستو اؤرتولو شکیلده وئرن شهریارین پهلوی دؤورونون چتین تاریخی شرایطیندن نارازی قالدیغینی گؤستریر، اونون خالق سیاسی اویونلاری درک ائتمه یه دعوت ائتدیگینی بیلدیریر. ائردن گتیردیگی نومونه لرله فیکیرینی اساسلاندیریر.

حیدربابا، گؤیلر بوتون دوماندی،

گونلریمیز بیر-بیرینده یاماندی،

بیر-بیریزدن آیریلما یین، اماندی،

یاخشیلیغی الیمیزدن آلیبار،

یاخشی بیزی یامان گونه سالیبار!

شهریارین ساغلیغیندا خالق محبتی قازانماسی، شعرلری نین ائل شنلیکلرینی، دؤولت تدبیرلرینی، اؤز یوبیلئیلرینی یاراشیغا سالماسی چوخ سایدا اثرلرین صحیفه لرینی بزه میشدیر. تبریز شهرینده "شاعیرلر مقبره سی" نین اؤنونده اونون بوستونون قویولماسی شهریار بؤیوکلوگونون طنطنه سیدیر. ۲۰ عصرین ۹۰-جی ایللرینده ۴ ایل ایراندا بین الخالق شهریار گونلری کئچیریلیب. ۱۹۹۸-جی ایلدہ تهراندا و تبریزده بین الخالق شهریار کونقرئسی کئچیریلیب. پوئما تاماشایا قویولوب، اثرلرینه موسیقیلر بسطله نیب. اثرلری دفعه لرله نشر اولونور و س. آذربایجان، ایران و تورکیه

شهریار یارادیجیلیغیندان آشاغیداکی شعر پارچاسینی
تقدیم ائتمیشدیر.

بیر سیلاح، بیر ال یالین،

بیری تونوک، بیری قالین.

دئیر کی، حاقیزی آلین!

اما هانسی کؤمک ایله؟

یئمک اولار دئمک ایله؟ (۷، ۱۴۱)

بو اوپرازی تصویرین ایچریسینده اجتماعی اعتراض
وار. شاعیرین وطن دردی آغیردیر. یارادیجیلیغیندا تئز-
تئز خالق اوپرازی ایله قارشى-قارشىیا قالیریق. خالقین
دیلیندن (" بیزه کؤمک یوخدور داها، بیزیمکی قالمیش
آلاها ") س.روستمه موراجیعت ائدن شهریار ایراندا
خالقین دؤزولمز حیات طرزی کئچیرمه سیندن خبر
وئریر. ایلک گنجلیگیندن پوئزییا باغلی اولان شهریار
طبیعت تصویرینی، محبت شعرینی، جان یانغیسیلا
یازدیغی شعرلرینی عئینی محبتله قلمه آلمیش، سون
درجه طبیعی حسلرینی اوخوجوسویلا بؤلوشموشدور.
اونون " حیدربابایا سلام " پوئماسی خلقی اثردیر. اثرده
خالق روحو حاکیمدیر. گنج نسیل بو اثرده آذربایجان
خالقی نین میشتینده تا قدیمدن بری حاکیم اولان
عادت-عننه نین، یاشام طرزی نین رئال تصویرینی
گؤرور و عیبرت آلیر.

بو گؤزلیک، آذربایجان خالقى نین اؤزونمخصوص
حیات طرزی، ساده لیک، صمیمیلیک، معنویات
گؤستریجیمیزدیر. تدقیقاتچی عالیم اؤردر آغایو و
غلامحسین عدالتی نین بیرلیکده عرصهیه گتیردیکلری
" محمدحسین شهریار: پنداقوژی گؤروشلری " اثرینده
اوخویوروق: " م.شهریارین " حیدربابایا سلام "
پوئماسی نین خلقیلیگین، خالق روحونون یایلماسیندا،
بؤیوین نسله آشیلانماسیندا اوپنادیغی رولو گونئی
آذربایجان ادبیاتی و پنداقوژی فیکرینده ایکینجی بیر اثر
اوینامامیشدیر. آذربایجان خالقى نین حیات و میشتی
نین گوزگوسو اولان " حیدربابایا سلام " پوئماسیندا
زنگین ائتئوقرافیک معلوماتلار واردیر. بورادا تصویر اولونان

عالیملىرى کونقرئسده شهریارشوناسلیغین آکتوال
پروبلئلرینی موداکیره ائدیپ. (ع.حبیبیلی. شهریار دونیاسی)

شهریار یارادیجیلیغی نین موضو دایره سی گئنیشدیر:
خالق حیاتی ایله باغلی هر شئی دینی موضو، محبت
موضوعسو، طبیعتیه آید شعرلر، اجتماعی-سیاسی شعرلر،
آیریلیق دردی، آرازلا باغلی شعرلر و س. هانسی موضو
ایله باغلی فیکرینی پوئتیک شکیلده ایفاده ائدیرسه
ائتسین، وطنله باغلايیر. شاعیر بوتون موحاکیمه لرینی
اینانجلا بیتیریر. وطنین خوشبخت گله جگی احتیمالینا
داها چوخ اینانیر. خالقین خوشبخت گله جک اوغروندا
موباریزه آپارماسینا دستک وئریر. شاعیرین ایرسی نین
اؤیره نیلمه سی باخیمیندان یازیلان مونوقرافیالارین
بؤیوک اهمیتی واردیر. ادبیاتشوناس عالیم علمان
قولیئوین ده شهریارشوناسلیغین اینکیشافیندا بؤیوک
امگی وار. تدقیقاتچی اؤزونون " سید محمدحسین
شهریار " ، " شهریار پوئزییاسی و میللی تکامل " ،
هیمالای انور اوغلو ایله بیرلیکده یازدیغی " شهریار
پوئتیکاسی " و س. اثرلرینده شهریار یارادیجیلیغینی
موختلیف نؤقتئی- نظردن تحلیل ائتمیش، ایرث-
واریتلیک زمینیندن، ادبی-ائستتیک گؤروشلری، دیل
پروبلئمی، صنعتکارلیغی نین پوئتیک خصوصیتلری،
شاعیرین وطنداش مؤوقعی، یارادیجیلیغی نین موضو
دایره سی و س. باخیمیندان موناسیبتینی بیلدیرمیش،
اونون آذربایجان و ایران ادبیاتی تاریخی اوچون
خیدمتلرینی یوکسک قییمتلندیرمیشدیر. ائلان قولیئو
یازیر: " اوستاد صنعتکار خالقى نین مؤوجود دورومونو "
بیر ال سیلاح، بی ال یالین غئیری-برابرلیگینده تصویر
ائتسه ده، گله جگه بؤیوک ایناملا باخیر. خخ اسرین
اورتالاریندان باشلایارق دونیادا گئدن دئموکراتیک
پروسئسلرین گوجلنمه سی، موستملکه سیستئمی نین
ضعیفله مه سی، خالقلارین موقدداراتینی هلال ائتمک
یوللاریندا تشبوسکارلیغی ایستر-ایسته مز شهریارین ان
چتین وضعیتدن گله جگه نیکبین باخماسینا حاق
قازاندیریردی (۷، ۱۴۱). ائ.قولیئو بو فیکرلریندن اول

نسپل ایچریسیندن تدقیقاتچیلاری نین یارانماسی اوچون ایمکانلار یارتادی بوتوؤ شهریار پوئزییاسی، خصوصن خاطیره لرله زنگین " حیدربابایا سالام " پوئماسی او تاییلی بو تاییلی آذربایجان خالق نین عادت-عنعه سی، مئنالیتتی ایله باغلی ادبی-بدیعی آبیده دیر.

زامان کئچیر، اوفوقلرده توز قالیر، کاروان کیمی اوزاقلاردا توز سالیر.

دومان گلیر، اورکلری چولغاییر.

اورک دئیر: زامان، کئچمه، آماندیر!

کئچنلرده گوزون وار، بیر دایان، دور!

خلاصه

م.شهریار خلقی شاعیردیر.

آچار سؤزلر: شهریار، وطن، عادت-عنعه، میلی دئموکراتیک حرکات، معنوی زنگینلیک.

مقاله ده آذربایجانین بؤیوک شاعیری م.شهریارین " حیدربابایا سالام " پوئماسی تحلیل اولونموشدور. اثرده شهریارین وطنینه، ائلینه، عادت-عنعه سینه اولان باغلیلیغی دیقته چاتدیریلیمیشدیر. آیری-آیری تدقیقاتچیلارین پوئما حاقیندا فیکیرلریندن سیتات گتیریلیمیشدیر. پوئمانین میلی دئموکراتیک حرکاتین جانلانماسینداکی یئری گؤستریلیمیش، خالقیمیزین معنوی زنگینلیگی گؤز اؤنوند شرتلنیمیشدیر.

نتیجه یه گلینیمیشدیر کی، پوئمانین باش قهرمانی وطندیر!

شهریار خلقی شاعیردیر. شاعیرین وطن درد آغیردیر، او، وطنین خوشبخت گله جگی احتیمالینا داها چوخ اینانیر. تبریزدن اوزاق اولدوغو واختلاردا دا او همیشه خالقین احتیاجیندان، دردیندن، کدریندن بحث ائدن پوئزییا نومونه لری یاراتمیشدیر. بونا گؤره ده م.شهریار گونئی آذربایجاندا موعاصیر پوئزییانین گؤرکملی نوماینده سی آدلاندیریلیر.

Ədəbiyyat siyahısı

- Q.H. Beqdeli. Məhəmmədhüseyn Şəhriyar. Bakı, 1963
Şəhriyar. Divan, II cild. Bakı, 2009
M. Şəhriyar. Heydərbabaya salam. Bakı, 2009
H.Billuri. Məhəmmədhüseyn Şəhriyar. Bakı, 1984
E.Şükürova. Şəhriyar poeziyasında xalq həyatı. Bakı, 1996
İsa Həbibbəyli. Şəhriyar dünyası.Tehran,2002
Elman Quliyev. Seyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyar. Bakı, 1999
Ə Ağayev, Q. Ədaləti. Məhəmmədhüseyn Şəhriyar: Pedaqoji görüşləri.Bakı, 2013.

کند ائولری نین قورلوشو، بزگی، چۆرک بیشیرمک اوچون تندیر و دیگر ائتئوقرافیک نه وارسا، موعاصیر، بؤیون نسپل اوچون اصل خالق تربیه سی مکتبیدیر " (۸،۱۱۵). خلقیگین ایچریسینده خالقین دیلی، حیاتی و معنویاتی ایله باغلی گرکلی ریتواللار وار، بو ریتواللار خالق روحونو یاشادیر، گله جک نسیللره اؤتورور. شاعیر اؤزونو " ابدیت گولو " آدلاندیریر. او، ائلی نین، اوباسیین آنا دیلینده و فارجا دردینی سؤیله ین دیلدیر. کاسیبین بایرام آخشامی ائوینده کی وضعیتین تصویر " فلگین بایراملیغی " شعرینده شهریار طرفیندن رئالیست صنعتکار قلمی ایله حیات حاقیقترلری نین گوزگوسودور. او دوشونور کی، اینسان نورمال حیات طرزی کئچیرنده پسیخولوژی وضعیت نورمال اولور، بو دا حیاتیاتنا " یانسییر " . اودور کی، یوکسک احوالی-روحیییه، حیاتا " پوزیتو " باخیش اوغروندا جیدی موباریزه آپارماق لازیمدیر. یاشادیغین جمعیتین کئچمیشینی، عادت-عنعه سینی تانیماق وطنداشین اینتئلئکتوال، مدنی -معنوی تربیه سی اوچون نورمال بیر ایستقامتدیر. آتالار دوغرو دئییب کی، کئچمیشینی و اؤزونو تانی، گله جگه دوغرو یول آل. هؤکومه بیللوری شهریار حاقیندا یازدیغی مونوقرافیاسیندا قئید ائدیردی کی، شاعیر اوخوجوسونا چاتدیرماق ایسته دیگینی اولجه اؤزو یاشاییر. دئمه لی، شهریار ان کیچیک دئتالینا قدر بو معنوی طنطنه نین سوزگجیندن کئجیب. یوخاریدا آدینی چکدیگیمیز مونوقرافیادا اوخویوروق: " م.شهریارین اثرلری محض خلقی اولدوغو اوچون وطن دوغولودور، باشدان-باشا وطنپرورلیک تربیه سی درسلیدیر " (۸، ۱۲۶).

حیدربابا، آلچاقلارین کؤشک اولسون،

بیزدن سونرا قالانلار عشق اولسون،

کئچمیشلردن گلنلره مشق اولسون،...

عوموممیلی لیدئریمیز حیدر علیئو شهریارین آنادان اولماسی نین ۹۰ ایللیگی نین قئید ائدیلمه سی حاقیندا وئردیگی ۲۹ اکتیابر ۱۹۹۷-جی ایل تاریخلی فرمان شاعیرین یارادیجیلیغی نین هرطرفلی اؤیره نیلمه سی، گنج

میرزە ابراهیموون "گونئی حکایه لری"

MİRZƏ İBRAHİMOVUN CƏNUB HEKAYƏLƏRİ

آرزو و عمللری، ایستکلری اوریزینال شکیلده تصویر اولونموشدور.

دکتر قنداب علی یئوا

DR. QƏNDAB ƏLİYEVƏ

معلوماتور کی، م.ابراهیموون یارادیجیلیغی فورما و مضمون، ائله ده سوژئت باخیمیندان زنگین و احاطه لیدیر. بو جهتدن م.ابراهیموون گونئی آذربایجان حیاتی نین تصویرینده، خالقین گوزرانی نین، میلی موجدایله سی نین اینیکاسیندا، ماهیتی نین چاندیریلماسیندا بدیعی نثری موهم یئر توتور. بوتون بونلار یازیچی نین یارادیجیلیغیندا گونئی موضوعونون باشلیجا یئر توتماسینا ایمکان وئرمیشدیر. بو باره ده اونون معاصرلری و تدقیقاتچیلاری دا دؤنه-دؤنه قئید ائتمیشلر. تنقیدچی مهدی حسین یازیچی نین یارادیجیلیغی نین بو خصوصیتینی نظرده توتاراق یازیردی: "میرزە ابراهیموون گونئی آذربایجاندا میلی آزادلیق حرکتی دؤوروندن قاباقکی ایلرده اینقیلابی قووه لرین یاواش-یاواش دیرچلدیگینی، اؤز سیرالارینی نئجه مؤحکملمندیردیگینی و قطعی ووروشلار نئجه حاضیرلاشدیغینی چوخ طبیعی و ایناندیریچی وئرمیشدیر" (۳، ۳۴۲). البته، گونئی موضوعو یازیچی نین یارادیجیلیغیندا اؤزومخسوس یئر توتور؛ لاکین بیر شئی یاددان چیخارماق اولماز کی، بو موضوعون یازیچی یارادیجیلیغیندا دئوتو محض "گونئی حکایه لری" ندن باشلامیشدیر. بو دئوت چوخ اوغورلو اولموش و یازیچی نین یارادیجیلیغیندان سونا قدر بو موضو گئتمه میشدیر. آکادئمیک ایسا حبیبیلی نین بئله بیر فیکری راضیلیق دوغورور: "گونئی حکایه لری" سلسیله سی، میرزە ابراهیموون حکایه یارادیجیلیغی نین اساسینی، ان اوجا نؤقته سینی تشکیل ائدیر (۴، ۶۰۸).

م.ابراهیموون گونئی حکایه لرینده میلی مباریزه ائلمئنتلری بو و یا دیگر شکیلده اؤز عکسینی تاپیر. میلی ایستیقلال حرکتی و آزادلیق ایدئیا لاری نین

۲۰- جی عصر آذربایجان نثری نین تانینمیش سیمالاریندان بیرى م.ابراهیموون حکایه لری، پوئست و رومانلاری نسریمیزین اینکیشافیندا یئنی مرحله کیمی سعجییلله نیر. اونون یارادیجیلیغینی یئنی مرحله اولاراق سجییلندیرن، هر شئیدن اول، پروبلوماتیکانین یئنیلگی، اوریزیناللیغی، میللیلیگی و ان اساسی گونئی آذربایجان موضوعونون بدیعی نسرده یاشادیلماسیدیر. مثله بوراسیندا دیر کی، بوتون دؤورلرده یازیچی نین اثرلری منسوب اولدوغو خالقین، یاشادیغی ائپوخانین دوغو و دوشونجه لرینی، خاراكتئرنی، معنوی عالمینی، پسیخولوگیاسینی، کئچدیگی حیات یولونو، یاشادیقلارینی عکس ائتدیریرسه، دئمه لی او یازیچی یاشاییر، اونون اثرلری اوخونور. بو جهتدن م.ابراهیموون یارادیجیلیغی همیشه اؤزونون ماهیتینی قوروپوب ساخلایا بیلیر. چونکی اونون اثرلرینده خالقین معنوی عالمی، دوشونجه سی، آپاردیغی مباریزه سی، گوزرانی،

تصویری، دئمک اولار کی، " گونئی حکایه لری " نین سوژئت خطیندن قیرمیزی ختله کئچیر. بو حکایه لرین قهرمانلاری میلی ایدئال اوغروندا موباریزه آپاریر، بو یولدا جانیندان بئله کئچمه یه اؤزونو حاضیر حساب ائدیر. "آزاد"، " ایضطیرابین سونو"، " تونقال باشیندا"، " اون ایکی دئکابر"، " سالام سنه، روسیا" و باشقا حکایه لرینده میلی موباریزه ایله یاناشی ایران ایرتیجاسی دا بوتون ماهیتی ایله گؤسترلییر.

م.ابراهیموو موحاریبه دن سونرا جبهه موشاهیده لرینی بدیعی ماتئریالا چئویرمه یه چالیشمیشدیر. خصوصیله، یازیچی ۱۹۴۶-۱۹۴۷-جی ایللرده یازدیغی " گونئی حکایه لری " سیلسیله سی ایله یئنی بیر ایستقامتین اساسینی قویور. بئش مستقیل حکایه دن ("آزاد"، "ایضطیرابین سونو"، " تونقال باشیندا"، "اون ایکی دئکابر"، " سالام سنه، روسیا") عیبارت اولان بو سیلسیله آذربایجان بدیعی نسرینه و حکایه چیلیگینه یئنی موضو و پروبلئماتیکا، بدیعی دوشونجه ائلئمئنترلی و لؤوحه لر گتیرمیشدیر. بو حکایه لرین هر بیر مستقیل موضویا حصر اولوندوغو کیمی، آیریجا سوژئت خطینه و بدیعی عومومیلشدیرمه خصوصیتینه ده مالیکدیر. " گونئی حکایه لری " نین آذربایجان بدیعی نثرینده یئرینی موعینلشدیرمه یه چالیشان تنقیدچی ایسلام ابراهیموو بو حکایه لرین کولل حالیندا ۱۹۴۱-۱۹۴۶-جی ایللر آراسیندا گونئی آذربایجاندا باش وئرمیش میلی-دئموکراتیک حرکات تاریخی نین دولغون بدیعی ایفاده سی کیمی مئیدانا چیخدیغینی و ۱۹۴۹-جو ایله یازیلیمیش "ایکی حیات" حکایه سی نین ده موعین معنادا " گونئی حکایه لری " سیلسیله سی نین داوامی اولماسی ایله باغلی قناعتی تامامیله یئرینده دیر (۷، ۱۶۱). یازیچی اسماعیل شیخلی ایسه گونئی حکایه لری نین قهرمانلاری نین " اینقیلابی-رومانتیک " خاراكتئرینی قئید ائده رک اونلارین ژاننا دارک کیمی فداکارلیقلارینا دقت چکیر: " یازیچی نین بو حکایه

لری نین قهرمانلاری آزاد، فردا، رحیم، قهرمان، آذر، ریحان، روخساره گنجلیک احتیصاصی و اینقیلابی-رومانتیک جوشقونلوقلا موباریزه یه آتیلیرلار. یازیچی بو گنجلرین موباریزه سینی عایيله-معیشت چارپیشمالاریندا، سیاسی توقفوشمالاردا گؤستریر، آذربایجانلی قیزلارین اؤز وطنلری نین خیلاصی اوچون ژاننا دارک کیمی فداکارلیق ائتمه یه حاضیر اولدوقلارینی قلمه آلیر " (۱۴، ۷۴).

میرزه ابراهیمووون " گونئی حکایه لری " ۲۰ عصر بدیعی نثریمیزده هم فورماسی، هم ده مضمونو ایله یئنی بیر سیلسیله نین اساسینی قویور. "آزاد"، " تونقال باشیندا"، " اون ایکی دئکابر"، " ایضطیرابین سونو"، " سالام سنه، روسیا" کیمی حکایه لری یازیلیم طرز، اوسلوبو جهتدن بیر-بیری نین داوامی کیمی سسله نیر. گونئی موضوعوندا بحث ائدن، لاکین بو سیلسیله یه داخیل اولمایان " ایران قیزی"، " بیر گونشین ایشیقلاری"، " شاعیرین یادیگاری" و س. حکایه لر ده صمیمیلیگی و رئالیست حیات حادیثه لرینی تصویری ایله یاددا قالیر. تصادفی دئییل کی، ادبیاتشوناس جعفر خندان سیلسیله یه یوکسک قییمت وئرر رک یازیردی: " گونئی حکایه لری " گؤرکملی ادیبیمیز م.ابراهیمووون گئنیش حیات موشاهیده سینی نوماییش ائتدیرمکده دیر. بو حکایه لرده رئال حیاتین موختلیف صحنهلری ماهیر بیر صنعتکارلیق قودرتی ایله عومومیلشدیریلیمیشدیر. قهرمانلاری ساده آداملاردا عیبارت اولان بو اثرلر حاقیقتی تام چیلپاقلیغی ایله عکس ائتدیرمکده دیرلر " (۱، ۷۷).

" گونئی حکایه لری " نین قهرمانلاری اؤز ایدئاسی اوغروندا چارپیشان، بو یولدا اؤلومه بئله حاضیر اولان اینسانلاردیر. لاکین بونلار هئچ ده یازیچی نین ایدئال قهرمانلاری دئییل، عکسینه حیاتدان گؤتوردیو قهرمانلاردیر کی، اثرلرینده رئال حیاتی موشاهیده لریندن ایستیفاده ائتمیشدیر. بو سیلسیله دن اولان

قهرمانلار صافدير، تمیزدير، وطنینه باغلیدیرلار، وطنلرینی چوخ سئویرلر، دئمک اولار کی، اونونلا نفس آلیرلار. "آزاد"، "اون ایکی دئکابر"، "تونقال باشیندا" حکایه لری نین قهرمانلاری محض بو جور تصویر اولونور.

م.ابراهیموون یارادیجیلیغیندا گونئی موضوعونو آراشدیرارکن بیر عامیلی نظردن قاجیرماق اولماز؛ او دا یازیچی نین بو اثرلرینده تبریز شهری نین اؤزونمخصوص تصویری نین اساس یئر توتماستدیر. بو معنادا تبریز یالنیز م.ابراهیموون "گونئی حکایه لری" نین دئییل، عومومیلیکده گونئی موضوعونون جریان ائتدیگی حادیثه لرین اساس مکانی کیمی یاددا قالیر. یازیچی نین یازیرسا-یازسین، چوخ زامان حادیثه لری تبریزه آپاریر، اونون دونه نینی و بوگونونو، گونده لیک حیاتی، ائتئوقرافیک جیزگیلرینی صنعتکارلیقا تصویر ائدیر. ایستر "گونئی حکایه لری" نده، ایستر "گله جک گون" رومانیندا، ایسترسه ده بو موضوعدا اولمایان، آنجاق موعین سببلردن خاطرلانیان تبریز سانکی یازیچی نین ابدی موضوعلارینداندیر. یازیچی تبریز ائولرینی، کوچه لرینی، ائیوانلارینی، باغچا-باغلارینی و عوموم ائتئوقرافیک طبیعتی نین اؤزونو تصویر ائتمکله تبریزین اوبرازینی یارادیر. بورادا اؤتن اسرده اوچ اینقیلابا بئشیک اولموش شهرین قهرمانلیغی ایله یاناشی، تاریخی، فولکلورو دا قاتی بیر سحر پرده سینده بورونه رک گؤستریلیر.

"گونئی حکایه لری" سیلسیله سی یازیلدیغی واختدان چوخ آز بیر مودته ادبی محیطده مشهورلاشدی. ماراقلا اوخونان حکایه لرین قهرمانلارینی اوخوجولار سئودیلر، نجه دئیرلر، گنجلر اؤزلرینی بو قهرمانلارا بنزتمه یه چالیشدیلار. بونون دا موعین سببلری واردی؛ باشلیجا سببلردن بیر حکایه لرده سوؤت ختلی و اوبرازلارین یئنی، ماراقلی و صمیمی اولماسیندا ایدی. ایکینجیسی، بو قهرمانلار دؤرون استرئوتیپلریندن کناردا ایدی. اوچونجوسو، سیلسیله قهرمانلاری موعین بیر ایدئالین

داشیییجیسی ایدی. بورایا داخل اولان حکایه لرین فورما جهتدن فرقلنمه سی، ائوموسیونال اووقاتدا یازیلماسی دا اونلارین اوخونماسینی و سئولمه سینی شرطلندیرن عامیللردن اولموشدور. ان باشلیجا سببلردن بیر ایسه، حکایه لرین جانشیخی، سخنماتیک اولماسی، سوؤت حیات طرزیندن فرقلی بیر حیاتی-موباریزه نین تصویر ائدیلمه سینده ایدی. یازیچی تهکییه سی نین اوریزیناللیغی، شیرینلیگی و صمیمیلیگی هم ده اوبرازلارین طبیعیلیگینی دوغورموش، یازیچی ایله اوخوجو آراسیندا ایستی موناسیبتین قورولماسینا سبب اولموشدور. بوتون بونلار، موعاصر حیاتدان یازیلان سوؤت حیات طرزی نین یکنسق تصویری فونوندا اولدوقجا جلبئدیجی تاثیر باغیشلاپیردی.

م.ابراهیموون آزادلیق، ایستیقلاط، وطنپرورلیک موضوعوندا یازدیغی اثرلر سیراسیندا "آزاد" حکایه سی موهوم یئر توتور. یازیچی بو حکایه نی ۱۹۴۶-جی ایله یازمیشدیر. همین ایلین دئکابریندا میلی حکومت آرتیق قان گؤلونده بوغولموشدو. حکایه هم ده یازیچی نین بو سیلسیله دن یازدیغی و اجتماعی سیقتلی ایلك حکایه لریندندیر. حکایه نین آدیندا هم ده بیر رمزلیک واردیر، بورادان چیخان اساس ایدئیا اولان آزادلیق یازیچی نین گونئیلولارین گؤرمک ایسته دیگی و بو یولدا آپاردیقلاری موباریزه نین سیموولو کیمی معنالانیر. "گونئی حکایه لری" سیل-سیلسینه داخل اولان بو اثر ایکینجی شخصین - حکایه نین اساس قهرمانی آزادین دوستو فردانین دیلیندن نقل اولونور: "آزاد منیم اوشاقلیق و گنجلیک یولداشیم ایدی...بیر حیطده دوغولموش، بیر حیطده بؤیوبوب مکتبه گئتمیشدیک... گنجلیگیمیزین ده بؤیوک بیر قیسمنی بیر یئرده کئچیرمیشدیک. اوشاقلیقدا بیر-بیریمیزله یاخشی اوینادیغیمیز کیمی، دالاشدیغیمیز زامانلار دا اولموشدو. لاکین بئله حاللار چوخ تئز اونودولموشدو. چونکی بیز بیر ائوین اوشاغی کیمی تربیه آلمیش و بیر-بیریمیزه دوغما قارداشان آرتیق اونسیت باغلامیشدیک" (۷، ۱۱).

کیفایت قدر حسی-اٹموسیونال و پسیخولوژی اووقاتا اساسلاناتان حکایه ده دئموکراتلارین ایکینجی دنیا موحاریبه سی عرفه سینده ایران رئژیمنه قارشی آپاردیغی آزادلیق مباریزه سیندن بحث ائدیلمیر. حکایه نین اساس قهرمانی آزادین ۵-۶ یاشی اولاندا آتاسی قفلتن دونیاسینی دییشیب. عایله نین بوتون آغیرلیغی آناسی سلیمه خانیمین اوزرینه دوشوب. ائولرده یون چیرپماقلا و باشقا معیشت ایشلری گؤرمک حسابینا یاشایان سلیمه خانیمین یئگانه آرزوسو اؤولادی آزادی بؤیوتمک، اونو خوشبخت گؤرمکدیر. سلیمه نین بوتون حیات تئلری آزادین وارلیغینا باغلی ایدی. تحکیه چی سلیمه آنانین بو آرزولارینا رغمن آزاددا بیر فالیت، حرکتیلیک گؤرمه دیگینی دیله گتیریر. دوستو امین دئییلدی کی، آزاد سلیمه آنانین اومیدلرینی دوغورلداجاقدیر: "قارادینمز آزاد بدبخت بیر آنانین آیاغینی قاپیلاردان کسب اونا بیر تیکه چؤرک و ایستی بیر اوجاق دوزلده جکمیدیر، دئییه فیکریمده "یوخ" قرارینا گلیردیم... منجه حیات گیرداییندا آزاد ال-قول آچاجاق قوووه یه مالیک دئییلدی..." (۱۱، ۹-۱۰).

آزاد دوققوز یاشیندا یکن اوخویا بیلمه دیگی اوچون آناسی اونو مکتبدن آلیب تبریزین لیلوان محلله سینده کی کیچیک بیر درزی یانیندا شاگیردلییه وئیر. او واختدان باشلایاراق آزاد اؤز ایشی ایله مشغول اولور، آناسی ایله بیرلیکده بیرتهر دولانیردی. حیات و اجتماعی حادیته لره قارشی سون درجه لاقئید اولان آزاد بیر نئچه ایل بورادا چالیشدی. بیر گون اربابین کیرایه پولونو وئره بیلمه یین فردا دوستو آزادین یانینا گئدیر، پولسوزلوقدان شیکایتله نیر. ایییرمی دؤرد یاشلاری اولماغینا رغمن حیاتدا هله بیر مؤوقع قازانماملاریندان آزادا شیکایت ائدیر؛ مقصدسیز، قایه سیز بیر حیات یاشادیقلاریندان بئزدیگینی سؤیله ییر. البته، اونو دوشوندورن یالنیز پولسوزلوق دئییلدی، هئیوان کیمی سحر ایشه گئدیب، آخشام ائوه قاییتماقلاری، حیاتدا مقصدسیز، قایه سیز

یاشاملاری ایدی. لاکین آزاد اؤز ایشینده ایدی. فردا دوشونور کی، دنیا آزادین وئجینه دئییل، نه خالقین بوگونکو گوزرانینی فیکیرلشیر، نه ده صاباحی. حتّی "دنیادا سن اولماسایدین، من چوخدان اؤزومو اؤلدورموشدوم" - دئییه اونونلا ویدالاشماق ایسته ییر. چونکی آزاد کیمی "فایداسیزلارین" اولماسی اونا تسکینلیک وئیردی. آزاد سوکوتی نین سوسماسی اونو اؤزوندن چیخاریردی. "بو مزار سوکوتو کیمه لازیم ایدی. بیزیم حیاتییمیز بیر قوروشا دیمز" - دئییه فیکیر ائدیردی. فردا گئدرکن آزاد اونون دالینجا سسله نیر، لاکین فردا اونون چاغیریشینا محل قویمور. او، آزادین بو قدر حادیته لره لاقئید اولدوغوندان اینجیمیشدی. ائوه گه لرکن درهال آناسیندان اربابین پول دالینجا گلیب-گلمه دیگینی سوروشور. آناسی اونا اربابین پولونو وئردیگینی سؤیله دیکده، پولو هاردان آلدیغی ایله ماراقلانیر. آناسی ایسه پولو آزادین وئردیگینی سؤیله ییر. بوندان سونرا فردا و آناسی آزادگیلله حاللاشیپ کنده کؤچورلر. تام بئش ایل دوستلار بیر-بیریه گؤروشمه ییر. یازیچی بورادا آزادین کئچدیگی اینکیشاف یولونا نظر سالیر. بو مودتده ایکینجی دنیا موحاریبه سی باشلامیش، رضا شاه تاخت-تاجدان ال چکه رک ایرانی ترک ائتمیش، پولیس و ژاندارملارین ظولمو ختیلی آزالمیشدی. ۱۹۴۵-جی ایل نوایر آیی نین ۳-ده آذربایجان دئموکراتلاری نین دئکلوراسیاسی اینتیشار تاپمیشدی. حتّی کندلرده بئله اونون تشکیلاتلاری یارانمیشدی. بو زامان فردا اؤزو ده توده دن دئموکراتلارا کئچیر. تئزلیکله او، کنده کی دئموکراتلار تشکیلاتینا صدر سئچیلیر. آزاد آذربایجان اوفوqlرینده ایشیقلی بیر گونشین یاخینلاشدیغینی آیدین گؤروردو. نوایر آیی نین ۱۸-ده تبریزه گلن فردا بورادا بیر حرکتیلیگین اولدوغونو حس ائدیر، اورگی آزادی گؤرمک آرزوسو ایله دؤیونور. آناسی سلیمه خالادان آزادی سوروشدوقدا: "تبریزده یوخدور، - دئدی، - زنجانا گئدیب، دئموکرات دوزلتمه یه گؤندریبلر. آخی

ایندی او دئموکراتدیر. من ده دئموکرات اولموشام، اوغول، آلاها توکل، دئییرلر کی، گرک آذربایجانا آزادلیق آلاق، هامییا ایش وئرک، هامی نین چؤرگی اولسون ” (۱۱، ۱۴).

یازیچی سلیمه آنانین بو سؤزلریله آزادین و دئموکرات تشکیلاتی نین کئچدیگی اینکیشاف یولونو گؤستریر. بو اینکیشافدا آزاد نینکی حیاتی نین مقصد و قایه سینی موعنیلشدیرمیش، حتی بو سیرالاردا اؤن مؤوقیئه چیخمیشدی. آزاد زنجاندا فداایلر دستسی نین باشچیسی کیمی مورتجئلره، آذربایجانین آزادلیغینی ایستمه ینلره قارشى دؤیوشوردو. فردانی دا زنجانا آزادین دسته سینه کؤمه یه گؤندریرلر. او، زنجانا چاتارکن آزادگیل ذوالفقاری نین دسته سینه قارشى آغیر دؤیوشلر کئچیریردی. همین ووروشمادا آزاد یارالانمیش، چیگینی و جییرلری زدنلمیشدی. فردا اؤزونو اونا چاتدیراندا سسسیزجه اوزانان آزادین الینی الینه آلیر. فردا اونا اورک-دیرک وئرمک ایسته ینده او، سؤزونو کسممگی، وصیتینی ائده جگینی دئییر. وصیتدن ایسه آیدین اولور کی، آزاد بئش ایل اول محض بو گونو – فردانین اوندان اوز چئویریب گئتدیگی گونده بئله معناسیز، قایه سیز یاشاماغین مومکون اولمادیغینی دوشونورموش. ایندی ایسه واخت، زامان گلیمیشدیر. آنجاق بو آرزونو رئاللاشدیرماق او قدر ده آسان دئییل. ایرانین شووینیست فارس رژیمی آذربایجان خالقینی بیر پارچا چؤرک قازانماق ایمکانیندان محروم ائتدیگی کیمی، اونلارین آزادلیق، مستقیل یاشاماق حاقینی دا اللریندن آلمیشدی. ایندی ایسه بئله بیر گون گلیمیش خالق اؤز حاقینی طلب ائتمه یه باشلامیشدی.

آنجاق قهرمان آذربایجان خالقى – آغیر زحمتله چؤرکپولو قازانان سلیمه لر خالقین آزادلیق حاقینی اؤزونه قایتاران، بو یولدا سونا قدر مباریزه آپارا بيله جک آزادلار، آزاده لر بؤیودور. هر گئجه اونلار شیرین ناغیللار دانیشاندا، هردن ناغیل یئرینه بزن او واخت آنلاشیلماز گؤرون سؤزلر ده دانیشیر: ” من اونون گاه

شیکایتلندیگینی، قارغیشلار یاغدیديغینی، گاه دا کیمه ایسه یالواردیغینی ائشیدردیم... لاکین او، بوتون بونلاری اوخویا-اوخویا، ماهنیلار ایچینده اریده-اریده آخار چای سیزلیتیسینی آندیران بیر موسیقی یارادیردی... ” (۱۱، ۱۶)

هئچ واخت دینیب-دانیشمایان، حتی اورتا مکتبه اوخویاندا دا او قدر دیقتی جلب ائتمه ین، هر صؤحبتیه ساکیتجه قولاق آسان آزادین (یازیچی سوکوتی لقبینی ده اونا تصادفن وئرمیر!) حکایه نین سونوندا آزادلیق موجهیدینه چئوریلمه سینی مؤلیف اولدوقجا طبیعی، رئال بویالارلا تصویر ائتمه یه نایل اولوب. اصلینده آزادی طبیعتن ساکیت بیر گنجه چئویرن، اونو دایم دوشوندورن خالقین آغیر ماددی و معنوی سیخینتیلاری، شووینیست بیر رژیمله اوز-اوزه قالماسیدیر. یازیچی نین قهرمانی آزاد آدی ایله تقدیم ائتمه سی ده تصادفی دئییل. بو دا رمزی-سیموولیک معنا داشیییر، قهرمانین ایدئیا، عقیده مباریزه سی نین آدیندا داشلاشان موقدس بیر آرزویا – آزادلیق ایدئیا لارینا باغلیلیغینا ایشاره دیر.

حکایه نین سونوندا آیدین اولور کی، آزاد زنجانداکی آزادلیق، مستقیللیک حرکاتینا قوشولوب، دئموکرات قووه لرین کوماندری تعیین اولونوب. آزادلیق فدایلری نین ذوالفقارلی کندینده کی دؤیوشلرینده آزاد آغیر یارالانیر. سون نفه سینده او اوزونو اطرافداکی فدایلره توتوب دئییر: ” ایندی سنه دئییرم، قارداشیم فردا، سیزه دئییرم قارداشلاریم (و، أزجا بویلانیب فدایلری گؤزدن کئچیردی)، بلی، سیزه دئییرم. بیزیم هامیمیزین سعادتی، باخ، بو آلچاق داخمالارین آزادلیغیندا، یوردون، بو آنا تورپاغین ایستیقلایتینده دیر... یئر قویمایین او توفنگلری کی، اونلاری بو دوغما تورپاق سیزه تاپشیرمیشدیر ” (۱۱، ۱۸).

آزادین سون آرزوسو، سون ایستگی ده معنالی و عیبرتامیزدیر. او، تبریزله زنجانی بیرلشدیرن، بؤیوک یولو قوینونا آلان تبریز گه دیگینده دفن اولونماسینی ایسته

ییر. سون منزیل کیمی ائله بیر مکانی سئچیر کی، اورادان آذربایجانین هم قوزئی، هم ده گونئی آیدین گؤرونسون. بونون دا رمزی معناسی واردیر. یازیچی بونونلا آزادین موباریزه سی نین شیمال و گونئی اوچون عئینی ماهیت کسب ائتدیگینی گؤستریمک ایسته میشدیر. آزاد اؤلورسه ده، اونون اؤلومو موباریزه نین بیر سیموولونا چئوریلیر، سیلاحداشلاری اوغروندا اؤلومه گئتدیگی بو یولو آخیرادک گئده جکلرینه سؤز وئیرلر: " قارداشلاریم، گلین سیلاحلاریمیزی اورگیمیزه باسیب اونون پاک روحو قارشیسیندا آند ایچک... آند ایچک کی، اؤلوم بیزی آذربایجانین سعادت یولوندان، بؤیوک آمالیمیز یولوندان دؤندره بیلمز!.. یادیمیزدا ساخلایاق کی، اونون هله سویومامیش قانی بیزی اینتیقاما چاغیریر، آزادلیق یولوندا مرد دورماغا چاغیریر " (۱۱، ۱۹).

حکایه نین یازیلدیغی دؤور ائله بیر دؤور ایدی کی، دونیانین ایمپئریالیست گوجلری بیرلشه رک گونئی آذربایجانداکی آزادلیق حرکاتینی بئشیگیندجه بوغماغا چالیشیردیلار. لاکین حکایه نین سونونداکی ایدئیا و یازیچی مؤوقعی بئله دوشونمه یه اساس وئیر کی، گونئی آذربایجانداکی آزادلیق حرکاتی محو اولمایاجاق، عکسینه قالیبتله نتیجلنه جک. تبریزله زنجان آراسیندا دفن اولونان آزادین و آزادلارین روحو، آزادلیق عشقی همیشه خالقیمیزین یادداشینا حک اولوناجاق، بوتؤو آذربایجان ایدئالی قالیب گله جک. حکایه نی تحلیل ائدن ادبیاتشوناس بدیرخان احمدوو بئله بیر دوغرو قناعته گلیر کی: " گونئی حکایه لری " سیلسیله سیندن یازیلان ایلک " آزاد " حکایه سینده بیر گنجین (آزاد سوکوتی) ایران موحیطینده کی بوغوجو، داریخدیجی حیاتین تبدولاتلاری تصویر ائدیلمیش. یازیچی آزادین سیماسیندا اینسانین اؤز وطنینه، یوردونا وئره بیله جگی خیرین یوللارینی آراییر. " حیاتین معناسی "، " نئجه یاشمالی؟ " کیمی سواللار آزاد و فردانی چوخ ناراحات ائتدیگیندن آرزو و ایمکانلارینی

اویغونلاشدیرماغا چالیشیرلار. لاکین اونلارین یاشادیقلاری موحیط هر هانسی بیر شخصیتین وارلیغینی تصدیق ائتمه سینه، خالق، وطن اوچون ایش گؤرمه سینه ایمکان وئرمیر " (۲، ۳۴۷).

ایران تورکلری نین ایستیقلالیت اوغروندا آپاردیغی موباریزه، فارس رژیمی نین اینقیلابچیلار قارشى حیاتا کئچیردیگی سرت تدبیرلر م.ابراهیموون " گونئی حکایه لری " نین اساسیندا دایانیردی. " آزاد " حکایه سینده اولدوغو کیمی، یازیچی " تونقال باشیندا "، "اون ایکی دئکابر "، " اینقیلابین سونو " و س. حکایه لرینده ده گؤردویو، شاهیدی اولدوغو حادثه لری صمیمیتله قلمه آلمیشدیر. یازیچی بو سیلسیله حکایه لرله خالقین آزادلیق موباریزه سی نین دؤنمزیلیگینی گؤستریمک ایسته میش و بو پروسئسی بدیعی دوشونجه یه چئویره بیلیمیشدیر. " تونقال باشیندا " و " اون ایکی دئکابر " حکایه لرینده ۱۹۴۶-جی ایلین مشوم دئکابر حادثه لری تصویر ائدیلمیش. حتّی اجتماعی-سیاسی حادثه لرین بو قدر تنز بدیعی دوشونجه ماتئریالینا چئوریلمه سی یازیچی نین بو حادثه لره نه قدر اؤنم وئردیگینی گؤستیر و مومکون قدر بو حادثه لری داها تنز بدیعی دوشونجه یه کؤچورمگی اؤزونون باشلیجا وظیفه لریندن بیرى حساب ائدیر. " تونقال باشیندا " حکایه سی دئکابری کسکین سرت شاختاسی نین تصویرى ایله باشلایر: " تبریزی قرب طرفدن موهاسیره ائتمیش ماراغا فدایلری آرتیق بو سویوغا آلیشان کیمی ایدیلمیش. اونلارین بؤیوک بیر قیسمی، عؤمرونو گئجه سحره قدر چؤللرده کئچیرمیش کندیلر ایدی. نه پاییزی سازاغی، نه ده قیشین شاختاسی اونلاری قورخوتموردو... دیگر قیسمی ده کورکه بورونمک، بیر-بیرینه قیسیلاراق یاتماق، تونقال قالایارق اطرافیندا قیزیئماقلا اؤزلرینی پاییزین سویوق کولگیندن قورو یوردو " (۱۱، ۲۰).

۱۹۴۵-جی ایل دئکابری ۱۳-ده قارالیق بیر گنجه ده بیر دسته فدای تونقالین باشینا توپلاشاراق قدیم آذربایجان عادتینه گۆره اودون اطرافینا حالقا وورموشدولار. فدایلر دنیا گۆرموش کریم کیشیه عیبرتامیز بیر احوالات دانیشماسینی خواهیش ائدیرلر. م.بیراهیموو کریم کیشی فدایلره دانیشدیغی افسانه لردن گلن حادثه ایله دؤورونون حادثه لرینی بیرلشدیریر، حکایه نین سونراکی سوژئت خطی ۲۰-جی ایللر خیابانی حرکاتینی خاطیرلاماقلا بوگونکو دؤوره گلیر. اونو دا قئید ائتمک لازیمدیر کی، یازیچی بورادا تایقولاقد دئدیکده اولایلیسین کی، الی اون مینلرله گوناھسیز، دینج اینسانلارین قانینا بولاشمیش تورک قاتیلی اثرمنی آندرونیکی نظرده توتموشدور. چونکی بیزیم ناغیللاریمیزدا تایقولاقد اوברازی اولمامیشدیر. خخ اسر حادثه سینی افسانه یه قاتماقلا یازیچی سرت سئزورا شرایطینده دوشمنلری نین اونوانینی گؤستمک ایسته میشدیر. باخمایاراق کی، بورادا ائللین دوشمنی نین باشچیسی نین آدی آلپارسدیر. بونولا یازیچی هم ده ایز ایتیرمه یه جهد ائتمیشدیر. ۱۹۴۷-جی ایلده یازیلیمیش حکایه ده بو ائللین هر زامان آزادلیق اوغروندا ووروشماغا حاضر اولدوغو ایدئاسی تلقین ائدیله. کریم کیشی افسانه دن حقیقته کئچیر. کئچمیشده اولدوغو کیمی، بو گون ده بو ائللین ایگیدلری خالق آزا، فیراوان گۆرمک ایسته ییرلر. ۱۹۴۶-جی ایلین دئکابریندا آذربایجانین آزادلیغی اوغروندا تونقال باشینا توپلاشانلارا کریم کیشی ان یاخین تاریخیمیزدن باشقا بیر موجدایله نی صحیفه لیر: "اییری می بئش-اوتوز ایل قاباق تبریزده دئموکراتییا قورولدوغو زامانلار ایدی... اوندا دا ایندیکی کیمی کندلر، شهرلر قایناشیردی. جاماعات آزادلیقدان، دئموکراتیادان دم ووروردو. دئییردیلر کی، روسیادا دا پادشاهی قوووبلار. حکومت کئچیب خالقین الینه. اوندا بیز ده مئیدانا چیخدیق. دسته میزه آزادی آدلی موعلیم باشچیلیق ائدیردی... چوخ معروف، چوخ پاک، چوخ دا اغاییلی، تدبیرلی بیر ووجود ایدی. آذربایجان برک

سئویردی. دئییردی آذربایجانین خارابالیغینی گرک آباا ائدک، یئرینده آزادستان و آبادستان دوزلدک " (۱۱، ۳۶). بورادا بیر مثله یه ده نظر یئتیرک. "آزاد" حکایه سی نین قهرمانی آزاد گونئی آذربایجاندا گئدن میلی موباریزه نین سیموولونا چئوریلیمیشدیر. اونون آدی دا رمزی معنا داشیییر. بو حکایه ده کی قهرمانلار ایسه دسته یه باشچیلیق ائدن آزادی آدلی موعلیمین یولونو داوام ائتدیریرلر. بورادا دا آزادی آدی رمزی معنا داشیییر و وطنین گله جکده آزاد اولونماسی معناسینی ایفاده ائدیر. بوتون بونلار وطنین آزادلیغی نین یازیچی اوچون نه قدر اؤنم داشیدییینی بیر داها گؤستمیش اولور. آذربایجان حکایه چیلیگینده اؤزونمخسوس یئر توتان "تونقال باشیندا" حکایه سی موضو و پروبلوماتیکا باخیمیندان اهمیتلیدیر. بو حکایه حاقیندا دا مطبوعاتدا موعین فیکیرلر سؤیلنمیشدیر. آنجاق بورادا بیر موهوم جهتی قئید ائتمک لازیمدیر. تنقیدچی پناه خلیلووون فیکرینجه، بو حکایه ده "مؤلیف م.قورکی عنعنه لریندن صنعتکار جاسینا ایستیفاده ائتمیشدیر. یاد ائلی ایشغالچی آلپارسا قارشی ائل یولوندا قهرمانلیقلا موباریزه آپاران و خالقا اود باغیشلایب اؤزو ده بو یولدا هلاک اولان ائلجان اوברازی م. قورکی نین دانکوسونو خاطیرلادیر. شوبهه سیز، همین اوبرازین یارادیلماسیندا دانکونون تاثیری دویولماقدادیر " (۶، ۱۳۵). البته، گنج م.بیراهیمووون م.قورکیدن تاثیرلنمه سی مومکوندور. ائله م.بیراهیمووون اؤزونون مقاله و خاطیره لریندن ده گؤرونور کی، گنج یاشلاریندان م.قورکینی چوخ اوخوموش، دانکو اوبرازینی سئومیشدیر. لاکین مؤلیف افسانه نی او قدر صمیمیتله قلمه آلمیش، اونو میلی زمینله او قدر گؤزل باغلامیشدیر کی، اثر تامامیله اورژیناللیغینی قوروماقلا یاناشی، هم ده میلی کولوریته مالیک بیر اثر تاثیر باغیشلائییر. کریم بابانین اوبرازی چوخ دولغون و هترفلیدیر. مؤلیف اونون تیمثالیندا آذربایجان خالقینا خاص اولان صیفتلری، هم قهرمانلیغی، میلی آزادلیق دویغولارینی، وطنپرورلیگی، هم ده ضعیف جهتلری، دین

و مؤوهوماتین اونلارین شوورونا آمانسیز تاثیرینی آچیب
گؤستریمیشدیر. ادبیاتشوناس ج. خندان بو حکایه نی
تحلیل ائدرکن ماراقلی نتیجه لره گلمیشدیر: " میرزه
ابراهیموو اؤز آزادلیغی اوغروندا ووروشان فدایلره اونلارین
قهرمانلیق کئچمیشلرینی ده خاطیرلاتماغی لازیم بیلیر.
بو نؤقتئی-نظردن اونون " تونقال باشیندا " اثری
سجییوییدیر. قوجا کریم کیشی نین دیلی ایله سؤیلنن
اوچ حکایه (ویلاشلا آلیارس، مونیره و روقیییه
احوالاتلاری) خالقین قهرمانلیق کئچمیشیندن ماراقلی
صحنهلر وئریر: تونقال باشیندا سؤیلنن بو تاریخی حادیثه
لر فدایلری بوگونکو وظیفه لری اوغروندا موباریزه یه
چاغیریر. کریم دای نین موعاصیر قانونلاری زنجیر و تله
آدلانديراراق فدایلری اونو دیشدیرمه یه چاغیرماسی
تصادفی دئییلدیر. محض بونا گؤره ده اثری موعاصیر
روحلو تاریخی حکایه آدلانديرماق اولار " (۷۸، ۱).

م. ابراهیموو " اون ایکی دئکابر " حکایه سینده ده
عئینی موتیوی داوام ائتدیریر. ۱۹۴۵-جی ایلین چرشنبه
گونونو، اون ایکی دئکابری اونوتماياجاقلارینا سؤز وئرن
دوستلارین موباریزه سی عکس ائتدیریلیر: " محمود،
دوستوم، بو گونو اونوتماق، یاددان چیخارماق اولارمی؟ -
دئییرسن. - ظولمتلره ایشیق، محبسله آزادلیق، آجلارا
چؤرک اومیدی گتیرن بو گونو اونوتماق اولارمی؟. بیر
خالقین، بیر تورپاغین آزادلیق موژده سی اولان بیر گونو
اونودارلارمی؟. یوخ، یوخ! آذربایجان تورپاغی هئچ زامان
بو گونو اونوتماياجاقدیر! " (۴۰، ۱۱).

یازیچی نین تصویر ائتدیگی او گون بوتون آذربایجانین،
بوتون ایرانین گؤزو تبریزده ایدی. بو زامان یالنیز تبریز
آزاد اولموردو، هم ده ایران خالقی آزاد اولوردو. آذربایجان
تورپاغی نین گله جگی، ایران آزادلیغی نین طالعیی ده
تبریزین الینده ایدی. حکایه قهرمانی دا بو جور
فیکیرلشیر: " بیز تبریزه باخیر و بئله دوشونوردوک... بیز
دئییردیک کی، " یوخ! بو دفعه مغلوبیت اولما بیلمز! بو
دفعه هئچ بیر حيله و تزویر بو قهرمانین الیندن آزادلیق

بایراغینی قوپارا بیلمز. بو سون و قطعی ووروشدور. بو
ووروشدا تبریز قالیب گله جکدیر!.. " او گون بیزیم قطعی
اینامیمیز بئله ایدی " (۱۱، ۴۱).

حکایه ده تحکییه چی تبریزین مؤحتشم گونلرینی
خاطیرلاییر، او گونو یاشادان فدایلرین قلبیندن سیلینمه
ین عمللرینی تقدیر ائدیر. بو سؤزلر گلیشیگؤزل سؤزلر
کیمی سسلنمیر، عؤمرونو آزادلیق، وطن یولوندا فدا ائدن
اینسانلارین آندی اولاراق سسله نیر. " وطنیم آزاد
اولمایینجا منه سعادت یوخدور " اعتیقادی ایله یاشایان
گنجلرین آندیدیر بو آند. بورادا هم ده تبریزی
باجیلاریندان فدایلره سلام آپاران ملیسانین اوبرازی
یارادیلیر. مجلسی-میلی نین " دیدبان " دا آچیلماق
گون ستارخان خیابانی ایله گئدرکن اینسان سئلینه
قاریشان ملیسانین اورگی داغا دؤنور. بورادا هامی نین
اوزونده بیر سئوینج وار؛ بیر-بیرله گؤروشور،
موبارکبادلیق ائدیر، شادلیقدان گؤز یاشلارینی ساخلایا
بیلمیرلر. هامی نین گؤزلرینده سئوینج واردی. بونلار
تاریخی صحنهلر ایدی. " آزاد یاشاماق، اؤز ائوی نین
صاحبی اولماق " ایسته یین آداملار اونو دا درک ائدیرلر
کی، اونلارین آپاردیغی موباریزه اوزون و مشققتلیدیر.
ملیسانین دوستونا دئدیگی سؤزلر ایسه بو موباریزه نی
آپاراجاق اینسانلاردان خبر وئیردی: " او گونون خاطیره
سی نسیللرین قلبینی موباریزه هوه سی ایله
دولدوراجاقدیر... دوشمن ائولری اوچورا بیلر، آداملاری
اؤلدورر، کیتابلاری یانديرار، مکتبلری باغلایا بیلر... لاکین
تاریخین چارخینی گئری دؤندر بیلمز... اون ایکی
دئکابری - ایگیرمی بیر آذرینی - تاریخدن سیله بیلمز!..
او گونو اونوتماياق... قوی او گون همیشه قلبیمیزه تسلی
و قوووت وئرسین!.. " (۱۱، ۵۱).

م. ابراهیمووون " سالام سنه، روسیا " حکایه سی بو
سیلسیله یه داخل اولسا دا، فیکریمیزجه، دیگر گونئی
حکایه لریندن فرقله نیر. حکایه نی فرقلندیرن اساس
جهت اوندان عبارتدیر کی، یازیچی بورادا شاهیدی

اولدوغو حادثه لری یارییه دی، یاریپوبلیسیستیک شکیلده قلمه آلیر. ایکینجی جهت بوندان عیارتدیر کی، اولکی حکایه لریندن فرقلی اولاراق بوردا آز دا اولسا، دؤورون ایدئولوژی مئیللری اؤزونو گؤستمیشدیر. اوچونجوسو، بو حکایه دیگر گونئی حکایه لریندن حجمجه چوخدور؛ دؤردونجوسو ایسه، بو حکایه ده تبریز دئییل، جولفا و مرندده اولان حادثه لردن، اؤزو ده اجتماعی-سیاسی حادثه لردن دانیشیلیر. بونا باخمایاراق، گونئی لؤوحه لری نین، ائتنوگرافیک تصویرلرینه گؤره "سلام سنه، روسیا" حکایه سینی ده گونئی موضوعونا حصر ائدیلمیش ان یاخشی حکایه لر سیراسینا داخیل ائتمک اولار. حکایه نین تبریزه گئدن یولون تصویری ایله باشلاماسی اوخوجونو درین مارق ایچینده ساخلاییر. بو دا اونو گؤستریر کی، یازیچی نین گونئی موضوعو اثرلری نین هامیسیندا تبریز شهری نین تصویری، تبریز آدی باشلیجا یئر توتور: "آرازی او طرفه آدادایقدان سونرا - گونئی آذربایجاندا تبریزله جولفا آراسینداکی ایلك بؤیوک شهر مرنددیر. مرند پایان گه دیگی نین ائگینده دوشموش سولو، باغلی-باغاتلی و چوخ دادلی مئیوه لری اولان بیر یئردیر. ایران جولفاسیندان سونرا بوز و قوقورو داغلارین دؤشو ایله اوزانیب گلن شوسئ یولو ایله شهری تام اورتاسیندان ایکیه بؤله رک بیرباش تبریزه گئدیر. جولفادان باشلاپاراق همیشه یوخاری قالخان، بیر شرید کیمی بزن آیلیب، بعضن دوزلن بو یولون اطرافیندا آغاجلیق و بیتکی اولماسا دا، گاه داغلاردان آخان سئلرین یویوب گتیردیگی ایری قایا پارچالاری و داشلار، گاه دا سیلدیریم داغ زیروه لری ماراقلی بیر منظره تشکیل ائدیر" (۱۱، ۶۵).

بو بدیعی تصویر تنزیلکله یازیچی نین یول قئیدلری ایله عوض اولونور و تهکییه چی نین ۱۹۴۱-جی ایلین سنئتیاير آیی نین ۱۰-دا کوچه لرین بومبوش اولدوغو بیر زاماندا جولفادان گلیب مرند چاتدیقلاری تصویر ائدیلیلر. آداملارین سووئت ماشینلارینی گؤره رک دؤرد طرفدن اونلاری احاطه ائتمه سی قارشیدا ماراقلی

اجتماعی-سیاسی حادثه لرین اولاجاغینی ود ائدیر. آداملار سووئت ماشینینی احاطه یه آلاراق اونلارین هارایا گئتدیکلرینی خبر آلیر، چایا ایچمه یه دعوت ائدیر و بونولا دا اؤز صمیمیتلرینی بیلدیریر، شعارلار سسلندیریردیله. بو آداملار کومیسسارلاردان بیرى نین آذربایجانلی (یازیچی نین اؤزو نظرده توتولور)، موسلمان اولدوغونو بیلدیکده ایسه (نزره آلاق کی، روسلاردان عیارت هئیتین ایچینده یالنیز موسلمان م. ابراهیموو اولموشدور!) داها دا سئوینیر، اونلارا گوللو ستکاندا چای گتیریرلر. قیسا صؤحبتدن سونرا معلوم اولور کی، بونلارین بعضیلری حتّی روسیادا ایشله ییب، روس دیلینی ده بیلیر. یازیچی کومیسسارلارین ایلك دایانیدیگی یئرده دیقتی خلیل و آذر مرندی نین اوزرینه گتیریر. حکایه نین سونراکی حیصه لرینده اونلاری داها تئز-تئز گؤرمک اولور. حکایه نین ۱۹۴۷-جی ایلده یازیلیمیش اولدوغونو نظره آلساق، اوندان بیر چوخ مثله لرده یازیچی نین مئسازلارینی، متنالتی فیکیرلرینی آیدین باشا دوشمک اولار. بئله کی، یازیچی ایلك گؤروشدن سونرا بیر ده مرندین قیشینی تصویر ائدیر. معلوم اولور کی، آلمانپرستلر و بعضی مورتجعلر سووئتلرین علیه اینه مین جور شاییه یاییر، اهالی نین احوالی-روحییه سینا تاثیر گؤستره رک "موسکوانین ایشی بو گون-صاباحلیقدی"

، - دئییه آلمانلارین لهینه تبلیغات آپاریرلار. آذر و خلیل مرندی بو باره ده دئینده مؤلفین عاغلینا اوردو نواینده لری نین ایشتیراکی ایله مودافیعه حاقیندا معروضه اوخوماق گلیر: "بو فیکیر منه خوش گلدی: -چوخ گؤزل، آذر، - دئدیم، -یاخشی فیکیردیر. او ایجلاسی ائله هفته نین ایچینده تشکیل ائدین. بیز سیزه معروضه چی وئریک. آما بیلین کی، موسکوا داغ کیمی دایانمیش و دایاناجقدیر. اونو ییخاجاق بیر قوووه یوخدور. امین اولونوز!.. (۱۱، ۷۱).

بورادا ماراقلی جهت اوراسیندادیر کی، بو حکایه یازیلارکن (۱۹۴۷) آرتیق موسکوا نینکی گونئی آذربایجانین آرخاسیندا داغ کیمی دایانمامیشدی، حتّی

ایران رژیمى ايله بير چوخ مسله لرده الير اولموشدو. موسكوا اؤز قوشونلارینی گونئی آذربایجاندا چکدیکدن سونرا ایسه میلی حکومت قان گؤلونده بوغولموشدو. بس، بونو بيله-بيله یازیچی نه اوچون بئله یازمیشدیر؟ فیکریمیزجه، یازیچی بورادا دوزگون حرکت ائتمیشدیر. بیرینجیسی، اونا گؤره کی، تاریخی کونتئکستی گؤزلیه رک حادثه لری تصویر ائتمیشدیر. ایکینجیسی، سووئتلر ایرانا گیررکن آذربایجانلیلاری اومیدلی ائتمیش، اونلاردان اؤزلرینه بؤیوک دستک توپلامیشدیر. ائله سووئت آذربایجانیندان گئدن تعلیماتچیلار، سیاسیلر و اوردو حیصه لری ده بونو دئمه یه اساس وئیر. اوچونجوسو ایسه، یازیچی بونو یازماقلا آرتیق گونئی آذربایجانین آراسیندان قاچاراق ایران ایرتیجاسی ايله دیل تاپان موسکوانین وئردیگی سؤزو توتماماسینی بیر داها گؤستمیش، بئله لیکله، اونون ایچ اوزونو آچمیشدیر. چوخ گومان کی، سرت سووئت سئنزوراسی بو فیکری توتا بيلمه میشدیر. ماراقلیدیر کی، چای قیراغیندا آذر مرندی ايله خلیل مرندی نین موسکوانی دوشونمه سی و بو فیکرلرده اورتاق ختلرین اولماسی، هر شئیدن اول، گونئی آذربایجانا موناسیبتدن ایره لی گلیردی. موسکوا، سووئتلره اومیدله باخانلار گؤزله ییردیله کی، موسکوانین گلیشی ايله ظولم و ایستبداد زنجیری داغیلاجاق، داها اونلاری تبریزین "نو شهر" زیندانینا آپاریب دؤیه رک یاریمجان ائتمیه چکله. ۱۹۴۲-جی ایلده ده موسکوا اومیدلر عئنیله اولدوغو کیمی قالیردی. حتی گونئی آذربایجانلیلار فاشیزمه قارشى بیرگه ووروشماغا دا حاضر ایدیلر، تکی اونلارین گؤیرن اومیدلری رئاللاشا، ایستبداد زنجیرینی قیریب آتا بیلیدیلر. یازیچی حکایه ده موسکوا و غرب قارشیلادیرماسینی سوؤت خطینده گیزلی ده اولسا، داوام ائتدیریر. موسکوا خیدمت ائدنلر دیگرلرینی، باشقالاری ایسه موسکواپرستلری ایتتیهم ائدیردیلر. آغایی حکیمی آذر مرندینی موسکوا، آذر مرندی ایسه

اونو عکس قوتبه ساتیلماقدا ایتتیهم ائدیردی: "عئیی یوخدور، آغایی آذر مرندی، بورجلو-بورجلونون ساغلیغینی ایستر. بو قیشین قاباغی یایا گئدیر. بو یای چوخ ایستی اولاجاق. سه نین موسکوان اونون هرارتینه داوام گتیرمیه جک. او زامان هارادا اولسان، انشالله گؤروشریک!..

آذر:

گئت، موسکوا چوخ ایستی یایلارین حرارتینی یاتیریب، گئت! - دئییه قاپینی اؤرتدو.

یاسمن دریندن نفس آلیب صندله اوتوردو و:

آرتیق گئرییه یول یوخدور! - دئدی، - قاباقدا ایسه آغیر موباریزه میدانی وار. یا اؤلوم، یا دا هامی ايله بیرلیکده قورتولوش، ابدی قورتولوش!.. " (۱۱، ۹۱).

سونراکی حادثه لرین تصویرینده ۱۹۴۳-۱۹۴۴-جو ایللر آرخادا قالمیشدیر، ۱۹۴۵-جی ایل گلمیشدیر. آذر مرندی دموکرات فیرقه سی نین مرند شعبه مودیری، رئیهان و یاسمن قادینلار تشکیلاتیندا، خلیل مرندی ایسه همکارلار تشکیلاتیندا ایدی. اونلار بؤیوک ایدئاللارلا یاشاییر، توکنمز انرژی ايله میلی حرکتی ایره لیگه آپارماغا چالیشیردیله. بوتون آذربایجاندا ایرتیجا ايله آزادخاه قوووه لر آراسیندا موباریزه شیددتله نیردی. خالقین حیاتی، یوز مینلره اینسانین گله جگی بورادا باش وئرن حادثه لردن آسیلی ایدی. کیم قالیب گلسیدی، گله جگی ده او قازاناجقدی. میلی حرکات قالیب گلدیگی تقدیرده آذربایجان اؤز مستقیللیگینی ائلان ائده جک، ایرتیجadan قورتولاجقدی. نهایت، یازیچی حادثه لری ۱۹۴۵-جی ایلین دئکابرینا گتیروب چیخاریر. خالق حاکیمیتی ائلان اولونور، ایران ایرتیجاسی داها دا قودوزلاشیر. اونلار اورمییا قوشون یئریدیر، خالق تئروورلا قورخودور، کندلری تالان ائدیردیلر. تبریز، مرند، خوی، سالماس و باشقا یئرلردن فدای قوووه لری اورمیانین کؤمگینه گئدیر. مرند فدایلی نین باشیندا آذر مرندی دوروردو. او، بو موباریزه ده

گۆرۈندۈيۈ كىمى، حكاية ۱۹۴۷-جى ايلده يازيلسا دا، ۱۹۴۶-جى ايلين دىكارى ايرتيجانين ميللى حكومتى قان گۆلۈندە بوغماسى حادىثە سى تصوير ائدىلمىر. آيدىن مثله دير كى، بونو تصوير ائتمك مومكۈن دە دئىلدى. لاکين حكاية نين اولينده سووت اوردوسونون خالقا اورك-ديرک وئرمە سى و سونرا سۆزونون آرخاسيندا دورماماسى حكاية نين منطيقى نتيجه سى كىمى سسلە نير. بيزه ائله گلير كى، حكاية نين سونلۇغونون بير قدر دومانلى بيتمە سى داها چوخ سئزورانين آياغينا يازيلمايدير. هر حالدا حكاية نين سونوندا اغيلى اوخوجو موسكاوانين گونئى آذربايجانى تىك قويدوغونو دولايى يوللا دا اولسا درك ائدير.

م.ابراهيموون حكاية لرى آراسيندا "ايكى حيات " حكاية سى دە باشليجا يئر توتور. بو حكاية "گونئی حكاية لرى " نه داخيل اولماسا دا، موضو اعتباريله اونا ياخيندير. اى.ابراهيموون فيكرينجه دە " ۱۹۴۹-جو ايلده يازيلمىش " ايكى حيات " حكاية سى دە موعين معنادا، " گونئی حكاية لرى " سىلسيله سى نين داواميدير " (۷، ۱۶۱). حكاية نى هم ده اونا گۆره سىلسيله نين داوامى كىمى قبول ائتمك اولار كى، بورادا دا اجتماعى پروسئسلر تصوير ائديلىر. مؤليف ايكى حياتى (گونئیى و شومالى آذربايجانداكى حيات) موقاييسه لى شكيلده گۆسترمكله بديعى تزادين كۆمگى ايله ايكى دونيانين، ايكى حياتين منظره لرينى جانلانديرير. يازيچى بير-بيرى نين عكسى اولان و بير-بيرى اينكار ائدن ايكى عالمين اوبرازينى بديعى لؤوحه لرله ياراتماغا نايل اولموشدور. بير طرفده ميللى-دموكراتيك حركاتين بوغولماسيندان سونرا حۆكم سورن آغير، مشققتلى، جهنم حياتى، ساده اينسانلارين توك اورپه دن فاجيعه لرى، ديگر طرفده ايسه فيراوان حيات. دوغرو دور، موعاصير تنقيدچى و تدقيقاتچيلار بورادا يازيچينى تئندئىنسيياچىلىقدا گوناھلانديرا بيلرلر. ينى قوزئى آذربايجاندا دا او زامان هئچ دە هر شئى

قهرمانلىقلا هلاك اولور. اؤلوم آياغيندا آذربايجانلى كوميسسار اوز توتارق حيات يولونون سونونا چاتديغىنى، بير قارداش كىمى سون سۆزلرينى موسكوايا چاتديرماسىنى خواهىش ائدير. موسكوا آدى گونشه پناه گتيرديگىنى بيلديرير: " او گونشين آدى موسكوادير! آزادلىق آدى گلنده هميشه بيز اونلارا پناه گتيرميشيك... " (۱۱، ۹۵). يازيچى داها سونرا ۱۹۴۶-جى ايلين باھارينى تصوير ائدير؛ گۆزلە نيلمە دن سووت اوردوسو وطنينه قايداجاغىنى ائلان ائدير. بو خبر اورگى وطن عشقيه دؤيونون يوز مينلرى قمه، كدره بوغور، " بيزيم اوميدىمىز سيزه دير، هارا گئديرسينيز؟ " - دئيه مينلرله آدام اونلارا موراجيعت ائديردى. ماى آيى نين بئشينده ايسه مرندى ترك ائنديكدن سونرا آذربايجانلى كوميسسار آذر و رئيھانين اونا باغيشلاديقلارى يادىگارى آچير. بو رنگارنگ ايلردن توخونموش، اوزرينده " سالام سنه، روسيا! " يازيلمىش بير خالچا ايدى.

یاخشی وضعیتده دئییلدی، بو فیراوان حیاتین ایچینده بئله موعین فاجیه لر آز اولمامیشدیر. آنجاق نظره آلاق کی، یازیچی نین اساس مقصدی بوراداکی حیاتی دئییل، گونئی آذربایجانداکی میلی-دئمیکراتیک حرکاتین بوغولماسیندان سونراکی گونلری قلمه آلماقدیر، او زامان بو تئندئسییاچیلیغی دا موعین معنادا باشا دوشمک مومکوندور.

گونئی آذربایجاندا میلی آزادلیق حرکاتی و بو حرکات اوغروندا خالقین مباریزه عزمی م.ابراهیموون حکایه لرینده گئیش شکیلده تصویر ائدیلیر. یازیچی نین بو

چوخسایلی اثرلرین سیراسیندا تاریخی باخیشین گئیشلیگی، تصویرین جانلی حرارتی، هر هانسی سونی نیکبینلیک و حاقیقتی "مالالاماق" جهدلرینه یاد اولان اوبیئکتیو اینکیشاف قانونا اوغونلوقلارینا سیرایت ائتمک اعتباریله موستثنا بیر یئر توتور. بورادا دا خالق آزادلیقسئور و رشادتلی اوغول و قیزلاری نین مباریزه سینی دستکله یین قودرتلی بیر قوووه کیمی جانلانیر. گئیش خالق کوتله لری نین اسارت و ایستیدادا قارشی مباریزه عزمینی، سیاسی فاللیغین یارانماسینی، میلی شوورون اوپانیشین بدیعی یارادیجیلیغیندا تدقیق ائدن یازیچینی محض مسله نین بو جهتی خصوصیه ماراقلاندیرمیشدیر " (۱۲)، (۱۹۷).

م.ابراهیموون پووئست و رومانلاریندا اولدوغو کیمی، "گونئی حکایه لری" نده ده قادین اوپرازلاری باشلیجا یئر توتور. "آزاد" حکایه سینده آزادین آناسی سلیمه آنانین اوغلونون دئموکراتلارا قوشولماسینی فردایا سئوینجیه خبر وئرمه سی و اؤزونون ده دئموکرات اولدوغونو چاتدیرماسی اونون نه قدر میلی دوشونجه یه صاحب اولدوغونو گؤستریر. یازیچی نین دیگر قادین اوپرازلاریندا دا بیر مردلیک، تمیزلیک، صافلیق واردیر. دیگر حکایه لرینده ده یازیچی نین قادین اوپرازلاری محض بو کئیفیتلریله سئچیلیر. اونون قادین قهرمانلاری اؤز وطنلری نین خیلاصی اوچون ژاننا دارک کیمی همیشه فداکارلیغا، وطن اوچون جانلاریندان کئچمه یه حاضر اولورلار. ادبیاتشوناس

ناظیم رضوان گونئی آذربایجان موضوعونون م.ابراهیموون حیاتی و یارادیجیلیغیندا موهوم یئر توتدوغونا دیقت چکه رک یازیچی نین یازدیقلاری نین

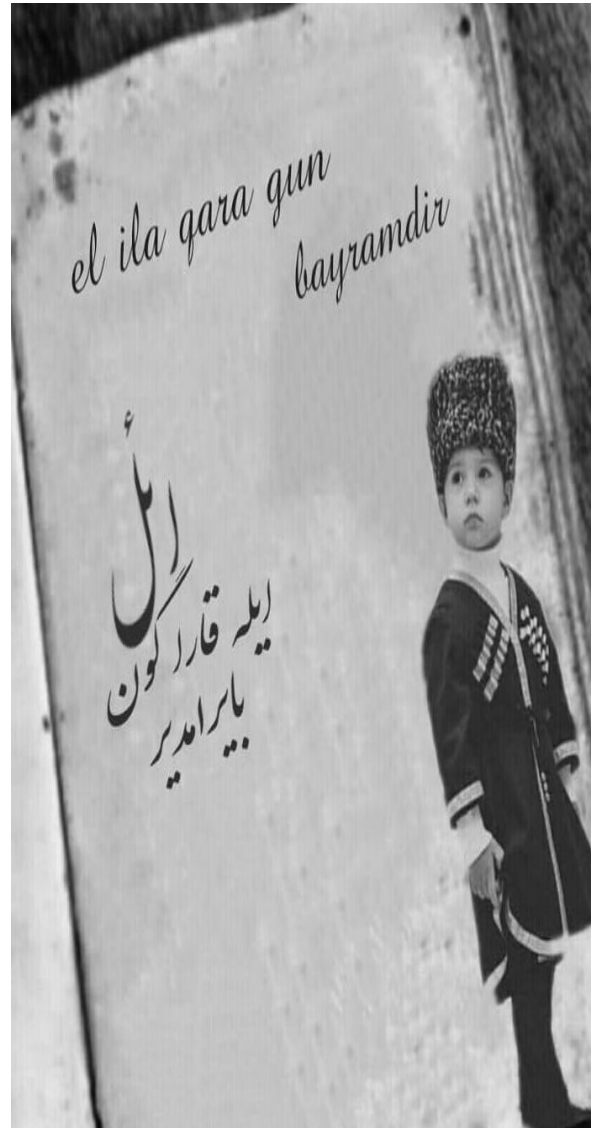
اثرلرینده میلی شوورون اوپانیشی پروئسی نین گئتدیگینه دیقت چکن حسن حسنوو هله سوؤت دؤورونده یازیچی نین بو خصوصیتینی دیرلندیره رک یازیردی: "بونولا بئله، همین موضوعدا یازیلان

پارچاسی گونئیدهدير. لاکين " بؤيوک دایاق " دا شرف اوغلو، " پروانه " ده وفادار کیمی صورتلر ده بو مشهور رومانلارین مرکزینده دایاناراق اوخوجولارا دا، تدقیقاتچیلارا دا گونئیلولارین مردلیگیندن، موباریزلیگیندن، یول گؤسترمک قابیلیتیندن سؤز آچیرلار " (۱۳، ۸۱-۸۲).

م.بیراهیموون " گونئی حکایه لری " یالنیز یازیچی نین اؤز یارادیجیلیغیندا دئیل، عموممن آذربایجان حکایه چیلیگینده یئنی صحیفه آچیر. بو موضوع یازیچی نین یارادیجیلیغیندا داها دا گئنیشلنه رک پوئست و رومانلاری نین دا باش موضوعونا چئوریلیر. بو حکایه لر خالقین میلی آزادلیق موباریزه سینین تصویر ائتمکله اونو بدیعی یادداشا کؤچورموش و خالق گله جک موباریزه یه حاضرلاماق ایشینده بیر منبع رولونو دا اوینامیشدیر. " گونئی حکایه لری " هم ده آذربایجان حکایه چیلیگینه یئنی موضوع و پروبلوماتیکا، سوژئت خطلری و اوریژینال اوبرازلار سیلسیله سی گتیرمیشدیر. بو حکایه لر هم ده موعاصیر موصولو حکایه لردن صمیمیلیگی و طبیعیلیگی ایله اساسلی شکیلده فرقلمیشدیر.

ادبیات سیاهیسی:

- Cəfər X. Mirzə İbrahimovun yaradıcılığında cənub mövzuları // Azərbaycan jurnalı, 1981, №10, s. 77-78.
 Əhmədov B. XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. 3 cildə, II c., Bakı, Apostrof, 2010, 436 s.
 Hüseyn M. Seçilmiş əsərləri. 10 cildə, IX c., Bakı, Yazıçı, 1979, 634s.
 Həbibbəyli İ. Ədəbi şəxsiyyət və zaman. Bakı, "Elm və Təhsil", 2017, 1068s.
 Hacıyev A. Mirzə İbrahimov. Bakı, Yazıçı, 1982, 226 s.
 Xəlilov P. Mirzə İbrahimovun hekayələri // Azərbaycan jurnalı, 1954, №8, s. 132-135.
 İbrahimov İ. M. İbrahimovun nəsrinə haqqında bəzi mülahizələr // Azərbaycan jurnalı, 1962, №12, s. 158-170
 İbrahimov M. Seçilmiş əsərləri. 4 cildə, I c., Bakı, Azərənəşr, 1954, 406 s.
 İbrahimov M. Sarı sim. Bakı, Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1958, 302 s.
 İbrahimov M. Əsərləri. 10 cildə, II c., Bakı, Yazıçı, 1978, 504 s.
 Mirzə İbrahimov müasirlərinin xatirələrində. Bakı, Elm, 2008, 560 s.
 Nazim R. Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatının yeni inkişaf mərhələləri. (1850-1920). Bakı, Nurlan, 2006, 234 s.
 Şıxlı İ. Yorulmaz sənətkar // Azərbaycan jurnalı, 1981, №10, s. 72-77.

چوخونون یا بیرباشا گونئی آذربایجانین حیاتیینی عکس ائتدیردیگینی، لیاقتلی اوؤلادلاری نین ترنومونه حصر اولوندوغونو، یا دا دولایسیسیلا گونئیلولارین موختلیف یئرلرده اجتماعی-سیاسی امک موباریزه سیندن دانیشدیغینی یازیر: " ... "گونئی حکایه لری " نده، " گله جک گون " ده، "گولبتین " ده، " فیرتینا قوشو " ندا دا، میلی حکومتین باش پروکورورو فیروودین ابراهیمییه حصر اولونموش پورترئت-اوچترکده ده، جاهانگیر جاهانگیروون موسیقی بسته له دیگی " آزاد قیز " اوپئراسی نین لیبرتتوسوندا دا... بیز گونئی حیاتیینی، آغیر، کئشمکئشلی، اینقیلابی موباریزه عزمینی گؤرور، سانکی اونوماغا باشلادیغیمیزی یئنیند یادا سالیب اویانیریق: آخی، قلبیمیزین بؤيوک

گونئی ادبیاتیندا سربست شعر پروبلیمی و غلامرضا صبری تبریزی نین پوئزیاسی
GÜNEY ƏDƏBİYYATINDA SƏRBƏST ŞEİR PROBLEMİ VƏ QULAMRZA SƏBRİ TƏBRİZİNİN POEZİYASI

کیفایت مەمەدووا

KİFAYƏT MƏMMƏDOVA

ان قدیم تورک - اورخان-یئنیسی و گولتکین
 آیدلرینده بیز سربست شعر فورماسینین روشئملرینه
 تئز-تئز راست گلیریک. بو شعر پارچالاریندا، شوبحئیز،
 ظاهیری آهنگ و دوزوم سیستئمین رعایت ائدیلمیر،
 لاکین موبین داخیلی آهنگ گؤزله-نیلیر. دوغرو دور، بو
 آهنگین بیر نؤو ایتیدای شکیلده اولدوغونو و تام
 فورمالاشمادیغینی حس ائتمک او قدر ده چتین
 دئییلدیر. لاکین اونو دا اونوتماز اولماز کی، همین
 شعرلرین یازیلدیغی دؤور، تکجه شعرین و عومومییتله،
 صنعتین دئییل، کونکرئت حیاتین و اونون علامتدار
 خصوصییتلرینین ده ایتیدای شکیلده اولدوغو بیر دؤور
 ایدی.

” دده قورقود ” بویلا ریندا وئرلن پوئتیک پارچالاردا
 آرتیق سربست شعر روشئملرینین خیلی اینکیشاف
 ائتدییینی گؤروروک. بو پوئتیک پارچالار سربست شعرین
 این-دیکی شکیللرینه منشه یاخینلیغی باخیمیندان داها
 ماراقلیدیر. همین شعر نومونه لرینده آرتیق سربست
 وزنین کونکرئت جهت لرینی موینلشدیرن فورما و دا-
 خیلی آهنگ سیستئمین داها تئز-تئز راست گلیریک.
 سؤزلرین آیری-آیری میصرالاردا یان-یانا دوزولوشو و
 داخیلی قافیله لندیریللمسی، اونون مضمونلا بیلاواسیته
 علاقلندیریللمسی و سسلندیریللمسینده خصوصی بیر
 آهنگ پرینسیپی گؤزلنیلیر:

قانی دئدیگیم بغ ارلر،
 دنیا منیم دئینلر؟
 اجل آلدی، یئر گیزلدی،
 فانی دنیا کیمه قالدی؟

تاریخ بویو هر بیر صنعتکار موختلیف وزنلردن موختلیف
 طرزده اؤز اوسلوبونا او یغون شکیلده ایستیفاده ائتمیش و
 اونلاری بیر چوخ یئنی کئیفییتلرله زنگینلشدیرمیه
 چالیشمیشدیر. بو صنعتکارلار منسوب اولدوقلاری ادبی
 مکتبلرین، ایستیفاده ائتدیکلری وزن و فورمالارین
 موختلیفلیغینه باخمایاراق ایستر آذربایجان، ایسترسه ده
 دنیا صنعتینه لایققلی صنعت اینجیلری بخش ائتمیشلر.
 اونلار بو شعر قلیبلرینه زامانین اونلارین قارشیسینا
 قویدوغو کونکرئت وظیفه و تلبلره او یغون اولاراق
 یارادیجی شکیلده یاناشدیقدا همین مقسدلره داها چوخ
 نایل اولار بیلیمیشلر. هقیقی صنعتده مؤوجود بدیی
 نایلیییتلره هازیر شکیلده بییلنمک، اونلارا کور-کورانا
 ایتات ائتمک، تکرار و تقلید میئلری ایسه موختلیف
 زامانلارین دومانینا بورونوب اونودولموشلار. بو، صنعتین
 تکجه مضمون، ایدئپاسی، او برازللیغی و س. ایله علاقدار
 دئییل، اونون فورما و شکیللرینه موناسیبتده ده بئله
 اولموشدور.

گلیملی-گئدیملی دنیا،

سونوچی اؤلوملو دنیا

آلاقیبت، اوزین یاشون اوجی اؤلوم،

آخری ایریلیق

خاتیرلاداق کی، ائله یئنی فورما اؤزونه حقوق قازانیر و یاشاییر کی، او، موترقی مضمونون اؤزوندن دوغسون. حقیقتن ده گونئی آذربایجان پوئزیاسی اوچون یئنی موضوع بوندان یارانان یئنی مضمون و موترقی ایدئیا اؤزونو سربست وزنینده یازیلیمیش اثرلرده دوغولدا بیلردی. بیر سؤزله، پوئزیادا سربست وزینی یئنیدن حقوق قازانماسی فورمال حادثه اولمامیشدیر. میصرانی قیرماق، اونو بیر و یاخود، بیر نچه سؤزله محدودلاشدیرماق، موعین میصرالارین آخیریندا قافییه یاراتماق شاعیرین "ایستیندن" آسیلی دئییلدیر؛ بو، فیکرین اینکیشافی ایله، آهنگله، حس و هیجانلا، احوالاتین مضمونو ایله باغلیدیر. بونا گؤره ده سربست وزنی آسان حساب ائدنلر همیشه مووفقیییتسیزلییه اوغرامیشلار. سربست شعرین روسیادا کلاسیک نومونلرینی ولادیمیر مایاکووسکی یاراتمیشدیر. تورک شاعیری ناظم حکیمتین شعرلری ده مشهوردور.

آذربایجان شاعیرلریندن صمد وورغون، رسول رضا، عثمان ساریوللی، علی کریم، فیکرت قوجا و باشقالاری همین وزنده قییمتلی اثرلر یازمیشلار. گنج شاعیرلرین چوخوندا سربست شعره، بو شعرین یئنی تخنیکاسینا مئیل گوجلودور.

تانیمنیش تدقیقاتچی ائلچین ایسکندرزاده یازیر: "غلامرضا صبری تبریزین شعرلری فورما جهتدن غرب شعر اوسلوبونا یاخین اولسا دا، مضمونو تامامیله شرق پسیخولوگیاسی، عادت-عنعه سی، بوتونلوکله بو گون چیرپینان، دؤیونن اورک دؤیونتولریدیر. بو شعرلرده زاهیریلیک آز نزره چارپار، آما ایچ مسلسه ی، ایسلام عادت-عنعه سی، تورک مدنییتی ایله سیخ سورتده باغلیدیر. فیکرلر اویناق، دویغولار حساس، حیرصلی، عصبی، خیاللار چیلغین، میصرالار انرژى داشییان ناقلیلر کیمی ظریف تیتریشلیدیر. شعرلردکی هم فورما، هم ده کی، مضمون یئنیلییی بو گون آذربایجان شعرینده موهوم یئرلردن بیرینی توتور. میلی روحا، کالوریتته، کئچمیشه اساسلانان، هم ده معاصر دونیادان بهرلن

فیلولوگیا علملری دوکتورو، پروفیسور شامیل سالمانوون قناعتینجه، "سربست شعره یالنیز میلی پوئزییا حادثه سی کیمی باخماق دوزگون و اوبیئکتیو اولمازدی. سربست شعر ۲۰ عصرده بین الخالق حادثه، قبولال بیر مدنی تمایول و جریان اولموشدور". ادبیاتشوناس عالیمین قناعتینجه، "سربست شعر آذربایجان پوئزیاسیندا ۲۰-جی ایللرده ان قوووتلی و پارلاق بیر شکیده م.رفیلی نین یارادیجیلیغیندا مئیدانا چیخمیشدیر"

۲۰ عصرین اورتالاریندا و ایکینجی یاریسیندا حادثه لرین سرعتله بیر-بیرینی عوض ائتدییی دؤورده گونئی آذربایجان پوئزیاسینین وزییتی نجه ایدی؟ آخی میلی-آزادلیق حرکاتی خالقین بوتون تبقلرینی احاطه ائتمیشدی؛ او جوملن، شاعیرلر ده بو حرکاتین فعال ایشتیراکچیلاری ایدیلر! دئملی، یئنی حادثه لر و پروسئسلر بدیی یارادیجیلیق اوچون یئنی موضولار وئریردی. لاکین گونئی آذربایجانین اجتماعی-سیاسی محیطی، دوغما دیلده دانیشماغین، یازماغین قاداغان ائدیلمسی سیاستی بدیی اثرلرین یارانماسی اوچون ایمکان وئرمیردی. دیگر ترندن اثر یازیلدیغی حالدا بئله چاپ اولونماسی مومکون دئییلدی. دوزدور، تک-تک حاللاردا نسه یارادیلیردی، لاکین اومومی گؤتوردوکه شاه ایستیدادی دؤورونده گونئی آذربایجان پوئزییا-سیندا سربست شعرله باغلی بیر سولغونلوق واردی.

حقیقتن ده، گونئی آذربایجان پوئزیاسیندا زامان کئچدیکجه سربست وزنده یازیلان اثرلرین ساینین چوخالماسی و تدریجن شعرییت آلمینده یئر توتماسی طبیعی حادثه ه ایدی. بیرینجی، اونا گؤره کی، هئجا وزنی آذربایجان خالقینین دوغما وزنیدیر. ایکینجی ایسه،

شعرلر بوگونکو آذربایجان شعرى حاققیندا ایستینلن
اۆلکده بوتؤو تصوور یارادا بیلر ”

سربست وزن میصرالارین هم حجمی، میصرع آراسی
بۆلگۆ، هم ده قافییه سیستمی اعتباریله سربستلییه داها
چوخ ایمكان وئریر. هئجا و اروز وزنینه میصرعلار بزن
دالبالدا، بعضن چارپاز شکیلده قافییلندیی حالدا
سربست شعرده قافییه-نین یئری میصرعلاردا موعیین،
ثابت دئییلدیر: او بیر نچه میصرعدا دالبالدا دا گله بیلر،
بیر نچه میصرعدان سونرا دا. شعرین بیر میصرعی تک
بیر سؤزدن عبارت اولدو-غو حالدا سونراکی سطر بیر
نچه سؤزدن عبارت اولما بیلر. یعنی میصرعلارین
حجمی هر یئرده ثابت دئییل، شعرین اومومی آهنگینه
تابئدیر. بورادا قافییه ده، میصرعین حجمی ده
مضموندا، ریتمدن آسیلیدیر. غلامرضا صبری تبریزین
شعرلرینده اولدوغو کیمی:

آذربایجان!

ناغیللاریمین اۆلکه سی،

سون یئریم، سون سیغیناجاغیم،

سؤنموش اوجاغیمین ایستییسی،

قرب اوریمین نیسگیلی،

حسرت دردیمن داواسی،

آلتی قیزیل،

اوستو قیزیل،

توستوسو ده قیزیل مملکتیم،

هاوام، سویوم، برکتیم

غلامرضا صبری تبریزی ”تبسسوم گۆرنده“ شعرینده یازیر:

تبسسوم گۆرنده اوشاقلاردا،

آنالاردا

گۆرنده آتالاری ایشده،

رفاه دا

آچیلیر اوریم،

تزلنیر روهم،

بو تسلی گتیریر منه

گۆزل آهنگه مالیک اولان بو لیریک پارچا ایلک
باخیشدا سربست شعر تاثیرى باغیشلايير. میصرعلار
اۆلچو باخیمیندان غیری-برابردیر: بعضیلرینده ۳،
بعضیلرینده ۵، بعضیلرینده ۶ هئجا وار؛ قافییلری ده
پراکنده گۆرونور. لاکین میصرعلاری شعر واهیدلری
باخیمیندان نرزدن کئچیردیکده آیدین اولور کی، شعر
سربست دئییل، دیق-قتی جلب ائدن آهنگ مویین بیر
قایدایا اساسلانیر: ۱۱ هئجالی شعرین ۶-۵ بۆلگوسونون
آهنگینه، قافییه قورولوشو دۆردلویون چارپاز شکیلده
قافییلنمسینه اوغوندور.

آذربایجانین خالق شاعیری بالاش آذر اوغلو یازیر: ”من
غلامرضا صبری تبریزین بشری سئوگیدن صحبت
آچان میصرعلاری ایله تانیش اولدوقدا دوغروسو، ایچریم-
دن بیر ”احسن“ نیداسی قاناد آچیب پروازلاندی... بو
رایى هانسی میصرعلارین دوغوردوغو ایله ایستردیم
اوخوجولار دا تانیش اولسونلار. نه قدر ییغجام، اؤتکم،
سراست ریدیر. دیشلری آغرییان حکیمه موراجیت
ائتملی اولور. هکیم خستیه اونا ساری باخماغی تکلیف
ائدیر. ایلاهی، بو بیرجه باخیشدا نه عزمی جاذیبه
قوووسی اولارمیش! گۆزلر توش گلن کیمی خستنین
دیشینین آغریسی کسیر. شاعیرین قیزی لئیلانین
اۆلومونون اوندا دوغوردوغو حسی یالنیز افسانلرده
راستلاشدیغیمیز اؤلاد محبتی ایله یان-یانا قویماق
اولار. شاعیر لئیلانین هیاتلا ویدالاشماسینا تکجه آتا
گۆزلری-نین دئییل، یاشادیغی لوندونون دومانلی
گۆلرینین، اولدوزلارینین، بولودلارینین هۆنکور-هۆنکور
گۆز یاشی آخیتمالاریندان صحبت آچیر. او، لئیلانینی
ایتیرمکله قوربت ائلهده بوتون خوشبختلیکلرینی الدن
وئردییندن هارای چکیر، فریاد قوپاریر:

گۆزومون ایشیغی،

توتوب اولدوزلارین لیندن

هارا گئدیرسن؟ ”

غلامرضا صبری تبریزینین شعرینده آهنگ موختلیف واسیطه لرله یارانیر. مضمونون یاراتدیغی آهنگ بو شعرده همین واسیطه لردن بیر کی می مئیدانا چی-خیر. فیکیرلرین بیر-بیرینی ایزلمسی چوخ زامان بو فیکیرلری ایفاده ائدن سؤز و میصرعلارین آهنگدارلیغینا سبب اولور. بئله شعرلرده نه آخچی میصرعلار، نه ده سیستمتاتیک قافییلر دیققتی او قدر ده جلب ائتمیر. شعرین اساس مضمونونو یارادان فیکیرلر و بو مضموندان دوغان ایدئیا اوخوجونو عصرین سونونا قدر ایزلییر و بئلیکله ده او، بعضن اؤزو ده حس ائتمدن موعیین مضمون و فیکیر آهنگیندن کئچیر:

ای اوریم!

قویما گیرسین قانیندان

تیکانلی فیکیرلر

اوردا کی،

سالمیسان عشق گولوستانی.

آرتیر عشقینی!

آسما قاپیلارینی

محبتدن ساوایی،

آیری بیر شیئه.

بوراخما پولو، دنیا مالینی

اؤز قانیندان

آذربایجانین گؤزل شاعیرسی حؤکومه بیللوری بو حاقدا بئله یازیر: " ۲۰عصرین ایکینجی یاریسینداکی اجتماعی- ادبی محیط نوواتورلوق آختاریشلارینا تاریخی ایمکان یاراتمیشدیر. سربست شعر آختاریشلاری دا بو ایمکانلا باغلی ایدی. ایراندا سربست شعرین بانیلریندن اولان نیما یئشیج معاصر شعرده فورما یئنیلکلیری یاراتماغا مووفق اولدو. نیما هئچ ده کلاسیک ادبی ایرثی و اونون فورمالارینی اینکار ائتمیر، کلاسیکادان گئنیش ایستیفاده ائتمکله، اونون فورما محدودلوغوندان چکینمی، یئنن شعر فورمالاری آختاریب تاپماغی ایرلی

سوروردو. او، شعرده معاصر هیاتا اوی-غون یئنن تسویر واسیطه لری، یئنن تشبئه لر و ایستعارلردن ده ایستیفاده ائتمی مصلحت گؤروردو. نیما یازیردی: " من ائله بیر چایا بنزیرم کی، اونون هر یانیندان سسسیز-کویسوز سو گؤتورمک اولار ". نیما یارادیجیلیغی دوغروندان دا قاناییب داشان بولاغا، آخیب گئدن گوجلو چایا بنزیر. نیما یوشیچ اؤزونون یئنن و ایجتیماعی مضمونلو شعرلریله معاصر فارس پوئزیاسیندا تزه جیغیر آچا بیلدی. ۱۹۴۱-۱۹۶۰-جی ایللرده فارس دیللی شعرینده یارانمیش بیر سیرا یئنیلکلیکلر اونون آدی ایله داها چوخ باغلیدیر. نیما یوشیچ کلاسیک زمین اوزرینده ایرلیلییر، شعرده اجتماعی مضمون، یئنن فورما تبلیغ ائتمکله شعرلرینی اروز وزینده یازیب-یارادیردی. معاصر شاعیرلرین بیر چوخو نیما ادبی مکتبیندن اونون اؤزونون دئدی، مصلحت گؤردو کی می ایستیفاده ائتمی باجاردیلار. نیمانین ادبییاتدا آچدیغی یئنن یوللا و یئنن شارایتله باغلی اولان معاصر شعر یئنن فورما، یئنن تسویر واسیطه لری، تشبئه و ایستعارلرله زنگینلشمیه باشلییر. فریدون توللی شعرلریندکی یئنن تصویر، تشبئه و مجازلار نیما شعرینین تاثیرین نتیجه سی کی می قییمتلندیریله بیلر "

آیدیندیر کی، سربست شعر دنیا مدنییتی تاریخینده تصادفی دئییل، اینقیلابلار دؤورونون ایرلیلیشیرلر چاغینین، آختاریشلار و تاپینتیلار یوزللییینین پوئتیک بیچیمیدیر، بدیی دئییم اوسوللاریندان بیریدیر. بو بیچیمی، بو دئییمی لاتین آمریکا سی اؤلکلریندن، آروپادان بوتون چالارلاری ایله گونئی آذربایجان پوئزیاسینا گتیرمک میللی شعر صنعتیمیز اوچون اولدوقجا اؤنملیدیر.

فیلولوگیا علملری دوکتورو، پروفئسسور آزاد نبیئو شاعیرین " خودافرین " آدلی شعرلر تپولوسونا یازدیغی اؤن سؤزه قناعتلرینی آشاغیداکی شکیلده عومومیلشدیریر: " غلامرضا بین شعرلری مودئرن

زامان و شرایطلردن آسیلی اولاراق مهم دییشیکلیکله اوغرایا بیلر. لاکین بو دییشیکلیک بیر چوخ حاللاردا اساس کیمی گۆتورولمور. چونکی صنعتکارین فردی اوسلوبو چوخ واخت اونون یارادیجیلیغیندا مهم ایدئا و بدیی اهمییتی اولان خصوصی اثرلرینه اساسن مویینلشدیریلیر. محض بو اثرلر فونوندا یارادیجی شخصییتین اوسلوبی خصوصیتلری و کونکرئت فردی ایفاده طرزى آشکارا چیخاریلیر.

فردی اوسلوبو موعیین ائدن خصوصیتلرله برابر، اونون میدانا گلمه-سینی، ایفاده اولونماسینی شرطلندیرن عامیلر ده مؤوجوددور. بدیی ادبییاتدا رئال حیاتین اؤزوندن گلن رنگارنگلییی، یارادیجیلیق اوسلوبونو، هر شئیدن اوول، همین حیاتین اؤزو ایله علاقدار اولان خصوصیتلر موعیین ائدیر. لاکین ائینی حیات ترزینین خاراكتئر و عقیدجه بیر-بیرینه یاخین اولان اوبرازلارین تصویرینده ده اوسلوبی فردییت، موختلیفلیک ضروری بدیی ائلمنتلردن ساییلیر.

آذربایجان ملی علملر آکادئمیاسی-نین موخبیر عوضوو، فیلولوگیا علملری دوکتورو، پروفیسور توفیق حاجییو یازیر: " غلامرضا صبری تبریزینین شعرلرینی اوخونقلی ائدن، اونون دیلینی بدیعیلشدیرن گؤزل ایفادلر وار: یادلار جایناییندا اسیر اولان قودرتیم، یورغون حسرت، حیاتین خیال یوکو، موقددس نیفرت (دوشمنه تورپاغی، وطنی ساتانلارا یؤئلن نیفرت)، دویغولارین تورونا دوشمک، اوزو گؤزلیکله یوماق... اونون چئیننمیش، اوریژینال تشبئه لری دیلینه خوش اووقات وئیر. غیری - عادى ایستئداد صاحبی، گؤزل یازیچی، جاوان خالق مولیمی صمد بهرنگی اوچون: تاریخسیز کندلرین تاریخی، کیتابسیز کیتابخانالارین کیتابی؛ وطنی آغاچا بنزدیر و بو آغاچی قوروماق اوچون اؤزونون اونو ایچریدن یئین قوردلارا یئم اولماسینی آرزولاییر: قوربتده یاشاماغین - اورین یاد سئودالارا ال آچماسی... غلامرضا صبری تبریزی هم عالیم، هم یازیچی، هم ده شاعیردیر. وطنینه، میللتینه

دوشونجه طرزینین محصولدور، آزاد فورمادا، سربست اوسلوبدا قلمه آلمیشدیر. بو شعرلر ایستر آذربایجانین گونئیینده، ایسترسه ده بو یوردون موهاجیرتده یارانان ادبیاتی اوچون تذیر. چونکی آذربایجانین قوزئییندن فرقلی اولاراق گونئیینده سربست وزنلی شعرین موعیین عنعنه لری اولسا دا، هله بو، مکتب یارادا بیلیمیشدیر. اونا گؤره ده غلامرضا بیین سربست اوسلوبدا یازدیغی شعرلری بو عنعنن مۆحکملمسینه چوخ کؤمک ائدجکدیر "

بدیی ادبیاتدا یازیچینین یارادیجیلیق سیماسی اونون اؤزونمخصوص فردی جهتلرینی، ایفاده واسیطه لرینی، حیاتی عکس ائتدیرمه اوصوللارینی و اوسلوبونو موعیین ائدیر. اوسلوب هر شئیدن اوول صنعتکارین موعیین اوبیئکته یاناشماسی، اونو نه شکیلده گؤرمسی و نئجه ایفاده ائتمه سی ایله ایضاح اولونمالیدیر. داها کونکرئت شکیلده دئسک، اوسلوب یازیچینین اوبرازلار عالمی، اونون عومومی ادبی پروسئسده کی خصوصی دستی- خطیدیر. یازیچینین اوسلوبو بدیی ادبیاتین اوبیئکتی اولان رئال حیاتین، جانلی طبیعتین عومومی منظره سی و آیری-آیری خصوصیتلری ایله الاقداردیر.

فردی اوسلوب و ایفاده طرزى اینکیشاف ائدیر و فورمالاشیر. بو قانونا اویغون و طبیعی اینکیشاف پروسئسی ایله برابر صنعتکارین اوسلوبو، هم ده ایفاده طرزى موعیین تاریخی-اجتماعی مسللردن، موختلیف

قوللوغوندا اونون علمی ایله پوئزییاسی هارمونیا تشکیل ائدیر ”

سربست وزنلی شعرده هئجا وزندن تامامیله باشقا جور دور. بورادا آنجاق پوئتیک فیکیرلر و مضمونون بیلاواسیته طلب ائتدییی سؤز و ایفادلره یئر وئریلیر. بئللیکله ده شعر اونو یوکلین همین الاوه سؤز و ایفادلردن خیلاس اولور. غلامرضا صبری تبریزی ” کفن ” شعرینده یازیر:

اینسان بورونوب
دوینیا کفنینه،
دوینیا مالی،
سروت، مقام،
کفن اولوب اونا.
ایچریده اؤلوبدو روهو،
یالینز نفس آلیر.
افسوس بو اؤلولر
حاکیمدیر لر
بیزلره

نوو اتورلوغون صنعتده یارادیجیلیق اوسلوبونو شرطلندیرن عامیللردن بیر اول-ماسی کیمی اساسلی و اینکار ائدیلمز بیر قناتین داها عیانی و موقاییسه لی شکیلده تقدیمی اوچون گونئی آذربایجان ادبییاتیندا نوواتور پوئزیانین نوماینده لریندن بیرینین - بو معیارا بوتولوکله جاواب وئرن غلامرضا صبری تبریزی یارادیجیلیغیدیر:

گئجه لر اوزون -
یوخو قاچیر گؤزلریمدن،
یالینز قالمیشام
یوخدو دانیشان منیمله.
گئجه لر یازمایاندا دوراردی آنام،
سوراردی نه اولوب، منیم بالام؟
هئیها -

آنمادان سونرا بیر کیمسه،
سورمادی بو سوالی مندن

غلامرضا صبری تبریزینین یارادیجیلیغینی یازیب یاراتدیغی دؤورون ادبی حرکاتیندان تجرید ائتمک، البتته دوغرو اولمازدی. اساس مطلب اوندان عبارتدیر کی، دؤورون گور آخینلی ادبی حرکاتیندا اونون دا پوئتیک سؤزو، سسی اولموشدور. هم ده بو نفس دؤورون پوئتیک سیمفونیاسینا بیر گورلوق، گومراهلیق گوجو بخش ائتمیشدیر. اؤزونمخصوص پوئتیک قانادلاری ایله زامانین شعر، معریت سماسیندا پرواز ائدن پوئزییا حاققیندا اوستاد ادبییاتشوناسلارین بزی مولاھیزلری ایله تانیشلیق سؤز یوخ کی، چوخ گرکلی سسلنیر:

همیشه ایکیلیک
یاشاییر ایچیمده،
آنا-باجی آیریلیغی،
آتا-قارداش اوزاقلیغی،
تورپاغیمین قوزئی-گونئیو.
محبتیمین ایستیسی،
سویوغو،
یا رب، نه واختاجان
یاشایاجام بو آیریلیغی؟

تدقیقاتچی پروانه مممدلی یازیر: ” سون ایگیرمی ایلده گونئی آذربایجان ” شعرینده اینقیلابین سوسیال و معنوی تاثیر ایله باش وئرمیش مضمون یئنیلکری فورمایا، لیریکانین ایفاده ایمکانلارینا دا تسیرسیز قالمامیشدیر. پوئزیادا کلاسیک شعر عنعنه لر ایله یاناشی، معاصر دنیا پوئتیک فیکری زمینینده ده ادبی نومونهلر یارانمیشدیر. بو گون بیر چوخ گونئیو شاعیرلرین اثرلری خالقین ان واجیب منه-وی قایغیلارینی عکس ائتدیریر. آنجاق ایفاده باخیمیندان لیریک احوال-روحیه نین بدیی تصویر، صنعتکارلیق فردیتی، اوسلوب الوانلیغی درحال نظره چارپیر. بو ایکی

ادبی تاثیرله باش وئریر. بیر طرفدن قوزئی آذربایجان پوئتیک تجروبه سی، دیگر طرفدن آوروپا شعرینین اوسلوبلاری بو گون گونئیده پوئتیک اوسلوبلارین فورمالاشماسینین اساس قایناقلا ریدر. غلامرضا صبری تبریزی ده یئنی پوئتیک اوسلوبا میل ائدن شاعیرلر دندیر. بؤیوک بریتانیانین ائدینبورق اونیورسیتئتینین پروفئسسورو، تانینمیش عالیم غلامرضا صبری تبریزی هم ده گوجلو موشاهیده قابیلیتینه مالیک هسساس شاعیر دیر. سون ایللر اونون باکیدا اوچ شعر کیتابی چاپدان چیخمیش دیر. اونون "منیم ایکی دونیام" (کیتابا شاعیرین اینگیلیسجه شعرلری ده داخل ائدیلیب)، "فیکیر دالغالاری"، "حیات فلسفesi" آدلانان کیتابلارداکی شعرلرینده یارادیجیلیق آختاریشلاری دئدییمیز هر ایکی زمینی احاطه ائدیر "سربست شعردکی آهنگدارلیق و داخلی ریتیم موختلیف واسیطه لرله عمله گلیر. غلامرضا صبری تبریزینین یارادیجیلیغیندا بو منادا داها چوخ موراجیت ائدیلن اوسوللاردان بیر آردیجیل گلن سؤزلرین عینی سسله باشلانماسی، یعنی آلیتئراسییا اوسولودور. آلیتئراسییا اوسولوندان شاعیر ایکی جهتدن ایستیفاده ائدیر. بیرینجیسی، خالق دانیشیق دیلینده و یاخود خالق یارادیجیلیغیندا مؤوجود اولان آلیتئراسییا لاری موعاصیر شعره، یئنی مضمون و ایدئالی پوئتیک متنه داخل ائدرک، اونا خصوصی و فردی پوئتیک مضمون وئرمیه چالیشیر:

اوزاق بریتانیادا -

شیمال سولاریندا اوشوین آدادا.

گتیردین باکیمین، تبریزیمین

ایستیسینسی منه.

اودونو، اوجاغینی، توستوسونو منه.

دانیشدیم گئجه-گوندوز آنا دیلیمده،

آه، نه شیرینلیک دویدوم دیلیمده.

چیخاردیم ایچیمدن، وارلیغیمدان

ایللرجه یورغون حسرتی.

اونوتدوم آیریلیغی، قوربتی.

هئچ بیلمدیم زامان

نئجه ورقلندی،

گونلر نئجه بیتدی.

سنی وطن گؤزلییر،

منی وطن حسرتی

فیلولوگیا علملری دوکتورو، پروفسور آزاد نبیئو یازیر: "غلامرضا بی موضوعلارینی حیاتدان آلیر. لاکین حیات حادثه لری اونون شعرلرینه چیلپاق شکیلده داخل اولمور، فلسفی بیچیمده، فلسفی مضموندا گلیر. او، حیاتین ان عادی دئتالارینا، ان عادی ائییزودلارینا فلسفی معنا وئرمی باجاریر. غلامرضا صبری تبریزینین شعرلرینین فولکلورلا باغلی مقاملارینا دا خصوصی دیققت یئتیریلمسینه احتیاج وار. او، بیر شاعیر کیمی بوتؤلوکده پوئتیک فطرتینین کؤکلی و ایلملریله خالق ادبیاتینا سؤیکنیر. فولکلور اونون شعرلرینه بوتون یؤنلریله داخل اولماقدادیر؛ بو اؤزونو شاعیرین هم موضوعلاریندا، هم تلقین ائتمک ایستیدی ایدئیلاریندا، هم شعرلرین فورما-اؤستتیک خصوصیتلرینده گؤستریر. لاکین غلامرضا صبری تبریزینین شعرلرینده خالق ادبییاتینین ظاهیری، فورمال جهتلریندن داها چوخ، داخلی - ایچ قاتلاری، معنا-مضمون یوکو قاباریق گؤرونمکدیر."

شاعیرین "خالق یازاری" شعرینه نظر سالاق:

سوردوم بیر گون عزیز نئسیندن،

بو قدر مشهور اول-اولا،

وار-دؤولتین باشدان آشا-آشا،

نییه سینیق-سالخاق

آوتوبوسدا گئدیرسن،

قیزیل کیمی واختینی ایتیرسن.

عزیز نئسین دئدی کی،

خالق یازاری خالقینین

ایچینده اولمالیدی،

خالقینین دردیلده

بوشالیب دولمالیدی.

من خالقدان آلیرام

موضوعلاریمی.

خالق یازاری خالقدان آیری

یاشایا بیلمز،

یارادا بیلمز

گتیریلن نومونلردن گۆرۈندۈیۈ کیمی، سربست شکیلده یازیلیمیش شعرلره اۆلچۈسۈز، قافییه سیز، قایداسیز کیمی باخماق اولماز. بئله شعرلرده مویین بیر اۆل-چو اۆزۈنۈ گۆستریر. حتا سۆزلرین غیری-برابر هئجالی میصرعلارا سپلنمسینین اۆزۈنده ده موعیین قایدا موشاهیده ائدیلیلر. نومونه کیمی وئردیییمیز پارچادا ایشلیدیلن سۆزلرده کی سسلشمیه نزر سالینسا بونو آشکار شکیلده دویماق مومکوندور. بئله سسلشمه ده سۆزلرین سپلنمسیینه ایمكان وئیر. سپکیلی شعرلرده آهنگین یارانماسینی تامین ائدن جهتلری نظره آلمادان اونلاری دوزگون اوخوماق مومکون دئییل.

غلامرضا صبری تبریز " ثروت " شعرینده یازیر:

پول بارده دوشونمک بوغور منی،

روحوم سیخیلیر،

گیزیلدییر ایچیمده.

آتام، آنام ناماز اوسته دوعا ائدیبلر،

" آلا، نامرده محتاج ائتمه،

نامردین قاپیسینا آپارما منی " .

هر گون ائشیدیردیم

بو دوالاری اونلاردان،

او زامان

دریندن آنلامیردیم،

ایندی آنلاییرام

بو سۆزلرین معناسینی

بوراداکي سربستلییی تامامیله قایداسیز کیمی ده باشا دوشمک اولماز. اگر بئله اولسا، ینی هئچ بیر قایدا گۆزلمدن، موعیین طلبلری اؤدمدن شعر یاز-ماق مومکون اولسا، هامی فیکرینی شعر شکیلده ایفاده ائتمیه چالیشار. دئمک لازیمدیر کی، سپکیلی شکیلده شعر یازماق شاعیردن داها چوخ مسئولیت طلب ائدیر. سربست شعرده شاعیر میصرعلاری استاندارت اۆلچۈدن، وزنین طلبلریندن کنارا چیخاریرسا دا، آهنگدکی تارازلیق ساخلانیلیلر. عکس حالدا شعرده هئچ بیر ائموسیونال تاثیر اولماز. سربست شعرلرده آهنگ تارازلیغی، نیطقده ایفادسینی تاپان داخیلی هیجانلار وورغو، اینتوناسییا واسیطه سیله دوزلیر. بئله شعرلرده خصوصی وورغو آلتینا دوشن سۆزلر داشیدییغی منا ائتیباری ایله باشقا سۆزلردن اساسلی سورتده فرقلیر.

آذربایجان دیلینده یازیلیمیش سربست شعرلرین آهنگینه دیققت ائتدیکده هئجا وزنین تاثیر آیدین گۆرونور. شاعیر میصرعلاری نه قدر سپلسه ده، یئنه آهنگ هئجا وزنین تلبلریندن یارانیر.

سربست شکیلده شعر یازماق چتین اولدوغوندان آنجاق بو فورمادا باشقا شعر وزنلرینده بؤیوک قلم تجربوسی اولان شاعیرلر مووفقیت قازانا بیلیر.

چاغداش گونئی شعرینده وطنپرورلیک مۇوضوعسو ÇAĞDAŞ CƏNUB ŞEİRİNDƏ VƏTƏNPƏRVƏRLİK MÖVZUSU

سولماز داشدمیرووا

SOLMAZ DAŞDƏMİROVA

کریمینین، کنامینین، موسا طاهیرینین، هوشیارینین، محمدعی دوزدوزانین، یدالله اسدی تبریزینین و باشقالارینین سسی گلنده صمد وورغون، سولئیمان روستم، محمد راحیم، رسول رضا، نیگار رفعیبیلی، محمد آراز، محمد آسلان، عادیل جلیل و یوزلرله باشقالاری شیمالدان اونلارین سسینه سس وئرمیش و بو سسلرین هر بیرینده بیزیم زنگین روحوموزا، معنوی عالمیمیزه دیکته اولونان جهتله ده چوخدور، وطنپرورلیک حیس لریمیزی جوشدوران، اونو زنگینلشدیرن پوئتیکی اؤرنکلر ده ساییس-حسابسیزدیر. خالق شاعیری صابیر روستمخانلی بو خصوصدا یازیر: “گونئیده کی حادثه لرین شاهیدی اولان قلم صاحبیلری اولماسایدی، قوزئی آذربایجاندا اونلارین سسینه سس وئرن صمد وورغونون، سولئیمان روستمین، رسول رضانین، بختیار واهبزاده نین، محمد آرازین گونئی شعرلری یارانماسایدی – ایندیکی نسلین وطنداشلیق تربیهسی نئجه ده یاریمچیق اولاردی”. ص.روستمخانلی یاخشی معنادا حیصه لرینی جیلوولامیر و داوام ائدهرک گؤستیرر کی، سؤهراب طاهیرین مینلرله آذربایجانلی دیلینده ازیر اولان میصراعلارینین آچدیغی بؤیوک سنگرده قازانیلان قلبه لرین عظمتینی، دیرینی تصووره گتیرمه یه چالیشیرام:

منیم قوللاریمی ایینه-ساپ ائدین،

تیکیکن آستاران ییری-بیرین،

چایلارلا، یوللاری ایینه-ساپ ائدین،

تیکیکن جولفالاری بیر-بیرینه “....!

گونئی آذربایجاندا میلی حؤکومت قورولاندان سونرا

اینقیلاب رهبری س.ج.پیشوری بیر دسته گنجله

ایستر شعر، ایسترسه ده نشر فعالیتینده گونئی موعوسو ایله مونظم صورتده مشغول اولان و اؤزوندن سونرا گلن سؤز آداملارینا ایستیقامت وئرن شیماللی، گونئیلی سؤز صنعتکارلاریمیز چوخدور.

گونئی پوئزییاسیندان محمدعلی صفوتین، علی اکبردهخدانین، علی فیطرتین، ابراهیم ذاکیرین، جعفر کاشیفین، فخرالدین محزون، میر مهدی اعتیمادین، حبیب ساهیرین، حدادین، هیلال ناصیرینین، حسین صحافین، محمدحسین شهریارین، میر مهدی چاووشینین، جوشقونون، میر تاغی میلانینین، قولو خان بورچالینین، آشیق حسین جوانین، محمدباغیر نیک نایمین، بالاش آذراوغلونون، هاشیم ترلانین، مفتونون، موظفر دیرفیشینین، یحیی شیدانین، علی توده نین، اسماعیل جعفرپورون، ابوالفضل حسرتین، سولئیمان جاهانی نیکبینین، حؤکومه بوللورینین، مدینه گولگونون، سؤهراب طاهیرین، سهندین، حصارینین، میرزه حسین

ياريم ميليون اۋلو گۆردوم ياريمجان،
 يكي ميليون سورگون گلدی داليمجا .
 ميليون-ميليون اوشاق گۆردوم يالينجاق .
 وئردی نچه جان چکنه جانيم جان،
 سون نفسيم، سون قراريم داليمجا !..
 نه گۆرموشم سنله هله من، گولوم،
 اوچ اينقىلاب! اوچ آزادلىق! اوچ اۋلوم !..

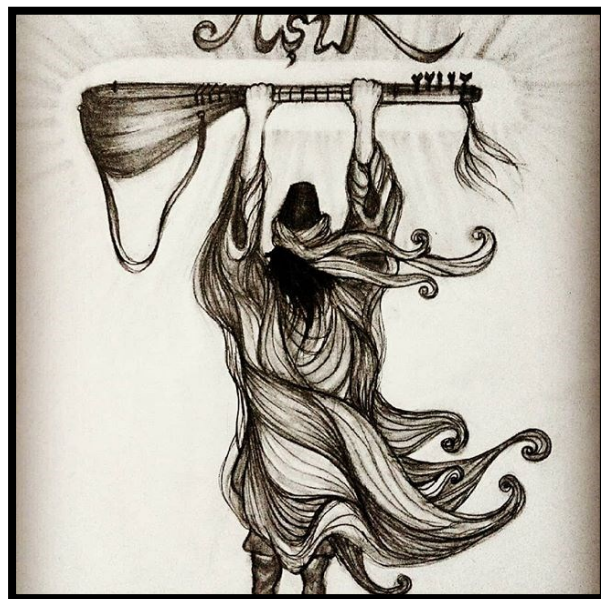
”نه گۆرموشم هله من“ شاعيرين بالاجا بير عۆمورلويو،
 ترجمه حاليدير. شعرلرينين بيرينده:

من ايكي اۆلكه نين وطنداشيام،
 ايكي طالعييمي گرک ياشيام

- دئين سۇھراب طاھيرين بوتون ياراديجيليغي بو
 آرزونون رئاللاشماسينا صرف اولونوب اثرلرينده ده
 مۇليفين ايکيلي طالعييندن گلن بير موضوع الوانليغي،
 سئوينجله گۆز ياشينين، گۆروشله آيريليغين،
 خوشبختليکله عۆمورلوک دردين سيخ-سيخ
 قووشماسى، بير-بيريني ايزله مەسى و تاماملاماسى
 وار ...

سۇھراب طاھيرله برابر چاغداش گونئي شعرلرينين وطن
 موضوعوندا يازيلميش هر بيرينده وطنپورليک
 ايديالارى چوخ پارلاق شکيلده نظره چارپير. اوخوجو
 رغبتيني چوخدان قازانميش، وطنپورليک دويغولارينين
 اۋزونه مۇحکم يئر توتدوغو مدينه گولگون پونزياسيندا
 دا آذربايجان يئنى و جوشقون بير محبتله بئله ترنوم
 ائديلير :

قيزيل گونش گۆي اوزونده گولنده،
 نغمه سيني قوشلار باغ-باغ بۇلنده،
 من گۆز آچيب بو دونيايا گلنده

بيرليکده سۇھراب طاھيري س س رى ، حربى مکتبه
 اوخوماغا گۆندرميشدى؛ هله چوخ جاوان اولسا دا،
 پيشورينين يانينداكى ايشى ايله سۇھراب اينقىلابا،
 خالقين آزادليغي اوغرونداكى موباريزه صداقتيني
 گۆسترميشدى. او، حربى سرکرده اولماق، عۆمرونو
 يوردونون مودافيعه سين، قازانيلميش ميللى
 موستقيلليگين قورونماسينا صرف ائتمک ايسته ييردى.
 لاکين ايمپئرياليستلرين سيلاحلانديرديغي ايرتيجا
 آذربايجان ميللى حۇکومتى ايله بيرليکده ميليونلارلا
 سۇھراب طاھير کيميلرينين آرزولاريني دا بوغدو.
 سۇھراب حربى سرکرده اولماق آرزوسونا يئتمهسه ده،
 طالع اونا موعاصير گونئي آذربايجان پونزياسينين
 قودرتلى ياراديجيلاريندان، سرکرده و بايراقدارلاريندان
 بيرى اولماغي قيسمت ائتدى؛ حربى گئييم گئييمهسه ده
 شعرين آغير سنگريني، خالقينين ميللى موستقيلليگي
 اوغروندا سۇزل، عقیده ايله موباريزه سنگريني او بير گون
 ده ترک ائتمهدى... سۇھراب طاھير پونتيک موباريزه
 يولونو گونئي آذربايجان خالقينين طالعين، اونون
 وطندن ديدرگين دوشدوبو يوز مينلرله اۋولاديين آجى،
 نيسکيللى عۆمرونه دوغرو يۇنلدير :

نه گۆرموشم، گۆردوکلريم هنج اولدو،
 ؤمروم منه اوچ عۆمورلوک کۆچ اولدو،

نغمه اولوب اوركلره آخمشام،
اثل سئوینجیسی منه بیان اولوبدور،
یلک بئشیگیم آذربایجان اولوبدور

مدینه گولگونو آذربایجان خالقینین طالعی، دردلی،
آزادلیغی، مستقیللیگی، بیرلیگی، بوتؤولویو
دوشوندوردوکه او، اودلانیر، آلولانیر و ”جان قورتارا
بیلمه یهن کؤکسونده باش قالدیران توفانلارین الیندن،
دالغالارین الیندن“ – دئیر و اصلینده بیز بونو یاخشی
دویوروق، او، تلاتوملرین، قاسیرغالارین، توفانلارین،
دالغالارین الیندن قورتارماق ایستیمیر د، چونکی حیس
لریند، بئینیند، یادداش و تفککوروئده بیر قطعیت وار و
بونا گؤره ده باشقا بیر میصرعاسیندا: ”گؤرمگینجه

تبریزین کوچه لرینین، همیشه بئله یانان، آلولانان
گؤره جکسینیز منی“ – دئیر.

مدینه گولگون پوئزیاسینداکی وطنپرورلیک حاقینداکی
بو پوئتیک تصوراتلاری اوخودوقجا
اورکلرده کی، قیلبرده کیحیس لر تلاتوم، اهتیزازا گلیر،
اورکلر، قیلبر کؤوره لیر، وطنپرورلیک موضوعونون نه قدر
درین آنلام کسب ائتدیگینی اوخوجو دریندن درک ائدیر
و بو موضوعون کونیوکتورا معناسیندا پوئزییا اوچون
صرفه لی اولدوغونو باشا دوشور. وطنپرورلیک و میلی
غورور حیس لر آشیب-داشدیقجا شاعیره اوجا و حاجا
داغلاری، لاله لی، نرگیزلی گئنیش دوزلری، یاشیل

بخت اولدوزوم بوردا یانان اولوبدور،
یلک بئشیگیم آذربایجان اولوبدور .

تاپپور-تاپپور آددیم آتیب گزمیشم،
گوله باتیب، شئهه باتیب گزمیشم،
الریمدن آنام توتوب، گزمیشم،
سئوینجیمیز جوشغون عمان اولوبدور،
ایلک بئشیگیم آذربایجان اولوبدور

آذربایجانلی اؤزونون ایلک بئشیگی سانان شاعیره نین
پوئزیاسیندا وطن و وطنپرورلیک حیس لر اینجه
لیریک نوتلارلا ایفاده ائدیله ر، لیریک قهرمانین
آذربایجانلا غورور، فخر حیصه لر کئچیرمه سی، البته
ابودیر. مدینه گولگون پوئزیاسینداکی وطنپرورلیک
ایدئیلارینی اوخوجو منیمسه دیکجه سؤیله نیلن
فیکیرلرین پوئتیک تصدیقی ایله -باش-باشا قالیر و اونون
ایستعدادینا، ایلهامینا، گئجه-گوندوز کیرپیک چالمدان
یازماق قابیلیتینه حیران اولور. وطن نین یوللارینین
قوجاغی شاعیره نین ایچ دونیاسیندا دایما آچیق اولوب،
شیماللی و گونئی لی آذربایجان هر زامان اونو قوجاغینا
سسله ییب، بو یولدا بعضاً ائیشلی، یوخوشلو یوللارلا
راستلاشان، هارای سالیب شیمشک کیمی چاخان مدینه
گولگونون آشاغیداکی میصرعالاریندا نه قدر معنالی
وئرلمیشدیر :

یوللار آچیب قوجاغینی گل، دئییب
سینله دیر اوبا دئییب، اثل دئییب .

اورگیمین سؤزلریدیر، دیل دئییب،
کؤنلوم سؤزله دولو جاهان اولوبدور،
ایلک بئشیگیم آذربایجان اولوبدور .

وطن یولوم یوخوش اولوب، قالمیشام،
هارای سالیب شیمشک کیمی چاخمشام

دوغان اعتیراضلار وطنداشلیق روحو و ایجتیماعی پافوسو
ایله آدمی یئریندن اوینادیر :

تبریز اوستو مییانادی سئوگیلیم،
سورما یولوم هایانادی، سئوگیلیم؟

یولوم بوردان او یانادی، سئوگیلیم،
سولئیمانی، سولئیمانی چاغیر سن .

بیر گه کئچک بو یوللاری، ایزلری،
الولاداق گول آلتاداک کی کؤزلری .
خونچا توتوب یئنه تبریز قیزلاری،
سولئیمانی، سولئیمانی چاغیر سن .

قالخاق بیر ده ساوالانا، سهند،
یول ائیله یک ماراگیا، مرند .
حسرتلری سن گؤروشن گؤرند،
سولئیمانی، سولئیمانی چاغیر سن

آذربایجانیم روسیایا بیرلشمه سیندن سونرا گونئی
آذربایجاندا خالقین دوشدویو فلاکتین معناسینی
بیرینجی دفعه درک ائدن سؤز صنعتکارلارینین
سیراسیندا بالاش آذر اوغلونون دا اؤزونمخصوص یئری
واردیر و اونون یارادیجیلیغیندا دا سرحد آیریلیغیندان
دوغان اعتیراضلار عوموم آذربایجان شعرینده موهوم و
پارلاق صحیفه دیر. ایکی اؤلکه نین طالعی، ایکی
دونیانین آب هاواسی بالاش آذر اوغلو یارادیجیلیغیندان
قیرمیزی ختله کئچیر و شاعیر سرحد آیریلیغینا نه
واختسا سون قویولا جاغینا بؤیوک اومیدلرله باخیر :

قم یئم، گونلر گه لر، آیلا ر اؤتر، ایللر کئچر،
کؤکسونه داغلار چکن یوز-یوز بو موشکوللر کئچر،
چن اولار، گورشا د تۆکر، چایلار داشار، سئلر کئچر،
واخت کئچر، دؤوران کئچر، قالماز بو بونید، اردبیل .

باغلاری، سازل-سؤزلو بولاقلاری، ائیشلی-یوخوشلو
یوللاری و دولایلاری، سیلدریم قایالارینین هر بیرینی
وطن سانیر و اونلاری گوجو چاتان پوئتیک فیکیرله
آشاغیداکی میصراعلاردا بئلجه هارایلاییر :

اهئی، اوجا داغلار ائشیدین منی،
باشی حاجا داغلار ائشیدین منی،
گلسن حاجان، داغلار، ائشیدین منی،
بیلین، هاوالانیب اورگیم یئن،
دوشموشم بیر تزه نغمه عشقینه .

اهئی، گئنیش دوزلر، ائشیدین منی،
لاله لر، نرگیزلر، ائشیدین منی،
کؤنلوم سیزی سسلر، ائشیدین منی،
بیلین، هاوالانیب اورگیم یئن،
دوشموشن بیر تزه نغمه عشقینه

بوتون بو و یا بونا بنزر، لاکین فرقلی پوئتیک چالارلا
تقدیم اولونان مدینه گولگونون ”آذربایجان“، ”صاباحینیز
خیر اولسون“، ”یورا بیلمز یوللار منی“، ”اینسانام من“
، ”شعریم منیم“، ”هاردایا بیر آتش گؤرسن“، ”سیزی
دئییب یاشارام“، ”دونیامیزین صاباحی“، ”نغمه لریمیم
اونوانی“، ”دوشموشم بیر تزه نغمه عشقینه“، ”قیزیل
رنگلی جهتلریم“، ”شیرین بیر لایلام“، ”یئر اوزونده بیر
اؤیوم وار“، ”هر اوبادا بایرام اول“، ”آتامین مکتوبونا
جاواب“ و س. شعرلرینده ادبیاتیمیزدا ترنوم ائدیلن
گونئی موضوعو او، تایلی، بو تایلی آذربایجانلیلارین
معنوی ثروتیدیر. باشقا سؤزل، دئسک، ”گولستان“ و
”تورکمنچای“دان سونرا گونئی آذربایجاندا خالقین
دوشدویو فلاکتین معناسینین درک اولونماسی
باخیمیندان دا مدینه گولگون پوئزییاسی میثلسیز
اهمیت کسب ائدیر. ایجتیماعی-سیاسی موندربجه لی،
مضمونلو و درین معنالی بئله اثرلرده سرحد آغریلیغیندان

اوندا بو کۆنلوم کیمی
کۆنلن اولار شاد، اردبیل
گونئی مؤوضوسونداکی
شاعیرین خیدمتلریندن
بحث ائدن خالق یازیچیسی
آنا یازیر کی، یادیمدا،
بالاش موعلمین "ئله
اوغول ایسته ییر وطن" ادلی
اهتیراسلی پوئیک اثری
مئیدانا چیخاندا آتام بونا
نئجه ده سئوینیردی.

س. اونلارلا بئله شعرلرینده اینسانلاری آياغا قالدیران،
هیجرانا، حسرته سون قویماغا سسله یین، تبریزین هر
داغینی، داشینی، قوزئیینی، گونئیینی، پاییزی،
قیشین، یازینی، یایینی و سنی یوکسک پافوسلا ترنومه
چکن نوتلارین آغریلی-عاغیلی چالارلارینی گۆروروک :
نه واختدیر، گولوستان باغیندا اولمامیشام،
هرکین تاماشاسینا دالمامیشام،
گۆزلریمین اؤننده دیر،

میربازاری .

شیشگر مئیدانی،

گجیل قاپیسی .

یادیمدا دیر گۆردوکلریمین هامیسی .

گئجه لر خیالیمدا،

گوندوزلر فیکریمده سن،

هر دقیقه، هر آن .

یقین سن ده منی اونوتمامیسان .

نئچه خیابانیندا،

نئچه میدانیندا

هله ده قالیر ایزیم منیم،

تبریزیم منیم .

بالاش آذروغلو تبریز اوچون جبهه -جبهه، سنگر-سنگر

گنجلیک ایللریمدن بالاش موعلم و اونون عؤمور-گون
یولداشی گۆزل شاعیرهمیز مدینه خانیملا والیدئینلریمین
مهربان مونسیتلرینین شاهیدی اولموشام. بو ایستی
موناسیت ایکی شاعیر - رسول یضا - نیگار رفعیلی
عایله سینین ایکی شاعیر - بالاش آذر اوغلو - مدینه
گولگون عایله سینین سئوینجلرینی، قایغیلارینی،
فرح لرینی، نیسکیل لرینی دریندن-درینه دویماسیلا
باغلییدی. تبریزی تئز-تئز یوخوسوندا گۆرن، آرازین او
تایی اوچون حسرت چکن رسول رضا بالاش موعلمله
مدینه خانیمین مؤحتلرینی، دوغما شهرلری، ائل-
اوبالاری اوچون نه قدر قریسه دیکلرینی بوتون قلبیله
حیس ائدیردی .

اتامین گونئی مؤوضوسوندا یازدیغی نیسکیلی شعرلری
آراسیندا ب. آذروغلو حصر ائدیلمیش شعرین اؤزل یئری
وار. مدینه خانیم حاقیندا دا صمیمی بیر مقاله یازیب.
بالاش موعلمین ده آتما و آتما حصر اولونموش دیرلی
مقاله لری، تاثیرلی شعرلری وار. مدینه خانیم تبریز
حسرتلی شعرینی رسول ریضایا حصر ائدیپ .
بالاش آذروغلو "تبریزیم منیم" ، "چیناردان بیر یارپاق
قوندو" ، "آنا" ، "کدرلی، سئوینجلی ایللر" ، "غیبطه" ، "او
شعری کیم یازاجاق" ، "منیم بیر ننم واردی" ، "قارتالین
اؤلومو" ، "قایا اوستونده چینار" ، "داغ سئلی و داشلار" و

گتیریر، سۆزلىرى، ایفادهلىرى صنعتکارلىقلا سچیر، اۆز درد-سرلىرىنى، وطندىن، يورد-يووادان آیری یاشاماغین نه قدر چتین شئی اولدوغونو لؤولندیریر، - البته، هر شئیى شعرین بو دیلى ایله داها دوروست ایفاده ائدیرلر :

پنجرم اؤنوندە تک چینار،

یامیاشیل یارپاقلاری

آستا-آستا پیچیلداشیر .

گئجه یاری ...

اوتاق تک،

من تک .

گۆی اوزوندە اولدوزلار

چیچک-چیچک ...

یادیما تبریز دوشور .

تبریز حاقیندا دردلی دوشونجهلرینی، خالقین روحونا اویغون درین ایستکلرینی پوئیکلشدیرن خالق شاعیری سؤهراب طاهر آذر-آذرین ده چوخلو سایدا شعرلرینده تبریز یانغیسینی قورلاشدیران، بؤیوک تورپاق اودونون کولونو کولکله یین موتیولر اولدوقجا تاثیرلیدیر :

داغلار ایچی، باغلار ایچی

اؤلر یاستی، اؤلر کیچیک .

من تبریزی آختاریرام،

قیریش-قیریش اوز گؤرورم .

بوش داملارین،

ایشسیر گزن آداملارین

کیپیگینه

سالخیم-سالخیم بوز گؤرورم،

یاری جانین یئر آلتیندا،

یاری جانین یئر اوستوند؛

قبرستانلیق داشلاریندان

چپر چکدی دؤرد یانینا،

بلکه سیرین گؤرونمه سین .

دؤیوشدویونو، مئتافوریک شکیلده تبریزین نیسگیلین، آلنیکؤلگه لیگینه دؤزه بیلمه دیگینی، بو قدیم آذربایجان مرکزینین ائلینین، دیلینین وطنی اولدوغونو آشاغیداکی میصراعلاردا دا نیسگیللی بیر روحدا اوخوجو یادداشینا دوغرو بئلجه یؤنلیدیر :

دونن دؤیوشدوم سنینچین،

جبهه-جبهه، سنگر-سنگر .

صباح دا دؤیوشرم،

امر ائتسن اگر .

دؤزمرم اورگی نیسگیللی،

آلنی کؤلگه لی اولاسان

آخی سن آرخامدا بیر قالاسان

سنسیر من کیمم؟

من نیم؟

نه آدیم وار، نه سانین وار .

”اوزویو قاشیلا تانیییرلار“ ،

سنسن دونیا یا تانیدان منی .

اٹلیمین، دیلیمین وطنی .

هاراییم، سسیم، سؤزوم منیم،

تبریزیم منیم،

تبریزیم منیم .

عومومیتله، چاغداش گونئی شعرلرینده گؤردویوموز فعال اوبرازلار سیلسیله سینه داخل اولا بیله جک بیر اوبراز اثرلرده داها چوخ نظر-دیقتیمیزی جلب ائتمکده دیر. بو دا هئچ شوبهه سیز کی، تبریز اوبرازیدیر. پوئیک اؤرنکلرده بو اوبرازین یارادیلماسی مقامیندا شاعیرلرین سئوینجلی ایله گؤز یاشلارینین، گؤروشلرله آیریلیقلارینین، خوشبختلیکله عؤمورلوک دردلرینین سیخ-سیخ قوووشماسینی، بیر-بیرلرینین ایزله مه سینى و تاماملانماسینی گؤروروک. گونئیلو سؤز صنعتکارلاری دوشودوکلری آجیناقلالی حاللاری، وضعیتلری، تبریزلی و تبریزسیر گونلرینی، آیلارینی، ایللرینی اوستالیقلا شعره

باشباشینا ...

قارانلیقدا ائویمیزی

آختاریرام

ایم دییر سربازلارین سونگوسون،

آژانلارین شاشقاسینا .

قزلری ایله او تایلی، بو تایلی آذربایجاندا شۆهرت تاپان،
اویناق، آخیجی شعرلری آشیقلا و خاندنلر طرفیندن
مجلسلرده اوخونان، رادیو واسیطه سیله خالقا
چاتدیریلان گونئیلی شاعیر فخرالدین محزونون دا
اثرلرینده کی "وطن" اوبرازی چوخ جهتدن بیزه
سجیوی و عیبرت آمیز گورونور :

آیریلیق چکمدن قوجالیم، دوستلار،

وطنیمدن آیری، ائلیمدن آیری .

یاشیلباش سونا تک دوشموشم اوزاق،

چمنیمدن آیری، گولومدن آیری .

داغیتدی یووامی قانیچن جلاد،

گؤزل وطنیمی ائله دی برباد،

خزان بولبولو تک اوچدون هر یانا .

گولشنیمدن آیری، گولومدن آیری .

ایمندن آلدیلار آنا دیلیمی،

ظولم الیله سیندیردیلار بئلیمی .

کسیدیلر دیلیمی، سیندی قوللاریم،

قلمیمدن آیری، دیلیمدن آیری

وطن توتدو هیجراندا آلیشدی جانیم،

یادیم دوشنده آذربایجانیم .

خستیم، غریبه ن، اولموشام محزون،

وطنیمدن آیری، ائلیمدن آیری .

اجتماعی منافع، سعادت و خوشبختلیک یولوندا
اینسانین وطنپرورلیگی اونون معنوی حاقیدیر. بو یولدا
اینسانین بوتون عملرینین، حیات فعالیتینین
باشلانغیجیندا اؤزونودرک، اؤزونوتانیم، اؤزونوتریبیه
دایانیر. سؤز آداملارینین فعال حیات مؤوقعی آنلایشی
ایله وطنپرورلیک حیسی آنلایشینین یاناشی
ایشلمه سی ده تصادوفی دئییل. چونکی وطنپرورلیک
حیس ای، دیغوسو اولمایان یئرده شاعیرین فعال حیات
مؤوقعییندن دانیشماق دا مومکون دئییل. وطنپرورلیک
شاعیرین روحوندان دوغمالیدیر. خالقا مخصوص اولان ان

گونئی آذربایجان شاعیرلرینین اکثریتی ائستتیک
گؤزلیگی ایله سئچیلن شعرلرینده وطن محبتینین
اوزاق، قوربت یئرلر، اؤلکه لرده اینسانین اورگینه نئجه
داغ چکدیگیندن، اینسانین سینه سینده نئجه قؤور
ائتدیگیندن یانا-یانا دانیشیرلار. بو حیس لرین اودونو،
آلوونو بیز آذربایجانین صاف، موقدس روحلو اوغوللاری
علی فیطرتین، ابراهیم ذاکیرین، جعفر کاشیفین،
فخرالدین محزونون، حبیب ساهیرین، جوشقونون، علی
توده نین، اسماعیل جعفریورون، سهندین، موسا
طاهیرینین، هومیارین و دیگرلرینین اثرلرینده دریندن
حیس ائدیر، دویوروق. بئله موتیولیشعرلرین دئمک اولار
کی، اکثریتی وطندن اوزاقلاردا - سؤز صنعتکارلاری
سورگون حیاتی یاشیارکن قلمه آیینمیشدیر :

یاتا بیلیم سنین فراغیندا،

سارالیب رنگیم شیت یاغیندا،

راضیام جان وئرن قوجاغیندا،

یا باتان قانا قارلی داغیندا،

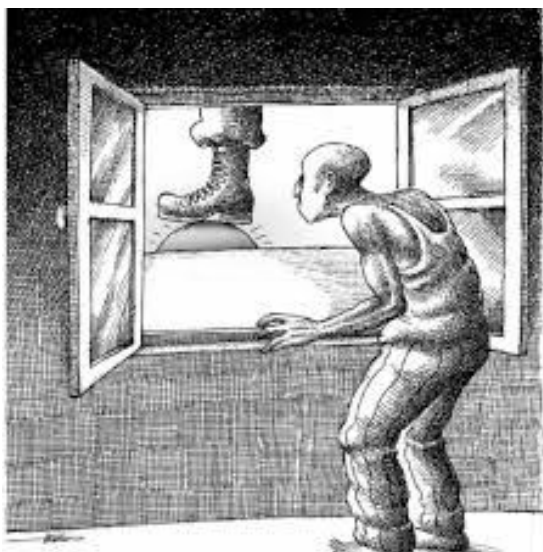
اولاسان جیمیمین مزاری وطن،

چکمه یین بونجا اینتیظاری، وطن!

گونئی شاعیرلرینین وطنی، وطنپرورلیگی ترنوم ائدن
لیریک شعرلرینده فلسفی دوشونجه لر، وطنین معناسینا
عایید دولغون فیکرلر دولودور و بو پوئتیک اؤرنکلرده
فیکیر اویناقلیغی، یوکسک پوئتیک ذؤوق، سؤز و ایفاده
گؤزلیگی اوخوجونو والئه ائدیر.

بدیعی عومومیلشدیرمه سی، اوبرازلی تفککورون
گوجلولوگو ایله دیققی جلب ائدن، هله گنج یاشلاریندان
کیچیک شعرلری اوخوجو رغبتینی قازانان، سونرالار

آزادلیق حرکاتین و وطنپرورلیک موتیولری گونئی شعرلرینده کی ادبی-بدیعی فیکیرلری سجعیییلندیرن جهتلردندیر. بو جهتلری بعضاً اؤنونه دوران، بعضاً آچیق-آشکار گؤرونمه‌ین، اؤزکده، درین قاتلاردا اؤزونه یووا قوران، بعضاً آچیق-آشکار شکیلده ترنوم اوبیئکتینه چئوریلن و آذربایجان گنجلیگینین معنی یتکینلشمه‌سینده، اؤز خالقینین معنوی حاقینی و گوجونو داها رئال دویماسیندا بؤیوک اهمیت کسب ائدن درین و معنالی موتیولر، اوپرازلارلا زنگیندیر. بو اثرلرین دئمک اولار کی، هر بیرینده آذربایجان خالقینین طالعیی اؤن پلانا چکیلیر، دنیا موستملکه‌چیلیگینین محو اولدوغو بیر واختدا آذربایجان تورپاغینین هله ده پارچالانمیش قالماسی، فارس شووینیستلرینین ایشغالینا چئوریلمه‌سی دونیانین ان بؤیوک عدالتسیزلیگی کیمی تنقید ائدیلمیش. عومومیتله، چاغداش گونئی پوئزیاسی منسوب اولدوغو خالقین پروبلملری ایله داها چوخ باش-باشا قالمیش، بو پوئزییا همیشه دنیا میقیاسینا سپلن آذربایجانلیلارین ایکیلی طالعیینی دوشونموش، اونلارلا اورکدن یانمیش، اونلاردا وطنپرورلیک حیس لرینی آلولاندیرمیش و اؤز اولو سفلرینین یولونو لیاقتله داوام ائتدیرمیشدیر.

گؤزل کئیفیتلر محض، بو روحو قیدالاندیریر، اونا قول-قانا وئریر، اونا ریشلندیریر.

گونئی شاعیرلرینین شعرلرینده وطنپرورلیک حیس لرینین ترنومو عنعنه دن گلمه اؤز ائکروتیک طبیعیلیگی ایله دئییل، هم ده اوریژینال و پروفسیونال سوییه‌سین، زنگینلیگینه گؤره ده حئیرت دوغورور. سئویندیرجی جهتلردن بیرى ده بودور کی، گونئیلو شاعیرلرینین چوخوندا آذربایجان گونئیلو، شیماللی حیصه لره بؤلونمور، بیرلیک بوتؤولوک ائتالونو، سیموولو کیمی سجعیییلندیلیر: بو باخیمدان حصارینین ”آنا یوردون، آذربایجان“ شعرینده اوخوجونو سیلکله‌ین، اونا ایشیقلى و نورلو صاباحلارلا سسله‌ین، بئله صاباحلارین سجعییوی جهتلرینی گؤسترر، وته‌نی خیردالاماقدان، پارچالاماقدان قورویان، مینیللیکلرین یوروشونه داوام گتیره‌جک اسل خالق روحونو عکس ائتدیرن، دئمهلی، اینساندا و جمعیتده وطنپرورلیک حیس سینی تربیه ائدن و معنوی حیاتیتمیزین خصوصی بیر مؤوقعیینده دایانان پوئتیک ایدئیلاری گؤروروک:

ای آنا تورپاغیم، ائی آذربایجان،
قوی آرتسین گونبگون شوؤکتین سنین،
آصلانلار بئجرن، ایگیدلر دوغان،
یایلیسین عالمه شؤهرتین سنین.

آزادلیق نغمه‌سی سندن اوجالدى،
میللتلر سسیندن ایلهاملار آلدی،
هئیتیم شاهلاری تورپاغا سالدی،
تاریخه نقش اولدو قودرتین سنین.
ظولمه قارشى چیخدی قهرمانلارین،
جاوانشیر، کوروغلو تک اوغلانلارین،
ستارخان، باغیرخان، حیدرخانلارین،
ظولمه باش ایمه‌ییب میلتن سنین.

میللی خاراكتئر، میللی ایدئال، میللی پسیخولوگیا،
میللی دوشونجه طرزى، میللى درد و نهایت، میللى

Khudafərin jurnalı 16 ildir ana dilimizin və ədəbiyyatımızın keşiyindədir. Siz dəyərli bilim insanlarımızın fikir və düşüncələrini ələdiləşdirir və hər ay 5000 tirajla oxuculara çatdırır. Həmdə tarixin hafzasında əbədi yaşayır edir. elmi –ictimai-ədəbi şəxsiyyətlərimizin həyat və yaradıcılıqlarını özəl buraxılışlarla toplu şəkildə nəşr edir o cümlədən mircalal nəriman həsənzadə, teymur əhmədov və başqaları.

Bize yazılarınızı göndərin: khudafarin @yahoo.com

Bizi oxuyun : www.khudafarin.ir

<https://telgram.me/xudafarin>

siz xudafərinlə 300000 oxucuyala görüşə bilərsiz

Xudafərin

Türkçə - Farsca

İYUN 2019 - İL16- ÖZƏL SAY176(7) (ELMİ-ƏDƏBİ-KÜLTÜRƏL DƏRGİ)

GÜNEY AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI ÖZƏL SAY

